T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ABD'NİN KÜRESEL GÜÇ OLMA STRATEJİSİNDE NATO (1991-2016)

ORHAN KISA
1108229203

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. BURAK GÜMÜŞ

EDİRNE 2023

Tezin adı: ABD'nin Küresel Güç Olma Stratejisinde NATO (1991-2016).
Hazırlayan: Orhan KISA

ÖZET

Tarihin en sert ve kanlı savaşı olan İkinci Dünya savaşının sona ermesi ile birlikte dünya devletleri savaşları engellemek amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütünü (BM) kurdular. Her ne kadar 51 kurucu üye tarafından kurulmuş olsa da üye sayısı hızla artmış ve dünyanın en üst çatı örgütü olmuştur. BM antlaşmasının 51'inci maddesi devletlerin meşru müdafaalarını sağlama hakkına sahip olduklarını ve bu maksatla örgüt kurabileceklerini veya savunma örgütlerine katılabileceklerini hüküm altına almıştır.

İkinci Dünya savaşından sonra Batı Bloku için kurtarıcı olarak algılanan Amerika Birleşik Devletleri'nin koruyuculuğu ve liderliğinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur. ABD Soğuk savaş süresince NATO'nun tartışmasız lideri olmuş ve aynı zamanda ABD NATO ile özdeşleştirilmiştir. NATO'da teknik komisyonlardaki kararlar da dahil olmak üzere kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Bunun yanında NATO'nun icraatlarında ABD politikalarının, ABD kararlarının etkin olduğunu ve NATO politikalarının ABD politikaları doğrultusunda oluştuğu görülmektedir. NATO stratejik konseptleri ve bu konseptlerin kabulüne giden şartlar doğrudan ABD silahlı gücü ve politikaları ile paralel bir yapı izlemektedir.

Soğuk savaş sonrası dönemde de ABD liderliği devam etmiş ve bu durum sonucunda ABD'nin hegemonik güç olduğu ve hegemon olarak davrandığı iddia edilmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde ABD Başkanlarının yayınladıkları "Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgelerinde belirlenen politikalarla NATO zirvelerinde ele alınan konuların ve NATO stratejik konseptlerinin birbiriyle paralellik göstermesi, ABD'nin hegemonik davranışlar sergilediği, kendi dış politikalarını NATO üzerinden uygulamaya koyduğu ve ABD'nin küresel güç olma stratejisinde NATO'yu aktif olarak kullandığı yorumlarının yapılmasına sebep olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD**,** Soğuk Savaş, NATO, Güvenlik, Hegemonya.

Name of Thesis: NATO in the USA’s Strategy to Become a Global Power (1991-2016).

Author: Orhan KISA

ABSTRACT

With the end of the second World War, the toughest and bloodiest war in history, the countries of the world have formed the United Nations organization (UN) to prevent wars. Although it was founded by 51 founding members, the number of members increased rapidly and became the world's top umbrella organization. Article 51 of the UN Treaty stipulates that states have the right to provide their self-defense and that they can establish or join defense organizations for this purpose.

After the World War II, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) was established under the protection and leadership of the United States, which was perceived as the savior for the Western Bloc. The USA was the undisputed leader of NATO during the Cold War and at the same time the USA was identified with NATO. Decisions in NATO, including those in technical commissions, are taken unanimously. In addition, it is seen that US policies and US decisions are effective in NATO's actions and that NATO policies are formed in line with US policies. NATO strategic concepts and the conditions leading to the adoption of these concepts follow a structure directly parallel to the US armed force and policies.

In the post-Cold War period, the leadership of the USA continued, and as a result of this situation, it was claimed that the USA was a hegemonic power and acted as a hegemon. In the post-Cold War period, the parallelism between the policies determined in the "National Security Strategy" documents published by the US Presidents and the topics discussed at the NATO summits and NATO strategic concepts, and also the US exhibition of hegemonic behaviors that US implemented its own foreign policies through NATO, causes comments to be made that USA actively uses NATO on the USA's strategy to become a global power.

Key words: USA, Cold War, NATO, Security, Hegemony.

ÖNSÖZ

Uluslararası ilişkiler alanında çalışma yapan herkesin yolunun kesiştiği alanlardan birisi de hiç şüphesiz güvenlik konusudur. Güvenlik denince ilk akla gelen konu devletlerin güvenliklerini sağlamak için kendi imkânlarını kullanmanın yanında savunma amaçlı uluslararası örgütlere üye olabilecekleri gelmektedir. Başta üye ülkelerin güvenlikleri olmak üzere dünya barışına katkıda bulunmak amacıyla kolektif bir güvenlik örgütü olarak ortaya çıkan NATO ise uluslararası ilişkiler çalışan her akademisyenin üzerinde çalışmalar yaptığı, güvenlik konusunun içinde fakat bağımsız bir alan gibi algılanan kendine özgü bir bölüm oluşturmaktadır. Soğuk savaş döneminin şartlarının ortaya çıkardığı bir oluşum olan NATO soğuk savaşın sona ermesiyle varlığını sonlandırmamış, soğuk savaş sonrası dönemin kendine özgü yeni güvenlik problemleri ile mücadele edilebilecek şekilde yeniden organize olarak soğuk savaş sonrası dönemin yeni dünya düzenine uyum sağlamıştır. Her ne kadar NATO bir uluslararası güvenlik örgütü olsa da örgütün tartışmasız lideri olan ve örgütün kararlarında en etkin rolü oynayan ABD'nin diğer üyelerden farklı bir bakış açısı ile ele alınması gerekmektedir.

Ben bu çalışmada, NATO'ya farklı bir bakış açısı ile yaklaşarak NATO politikalarının oluşma sürecinde ABD etkisini ortaya koymaya çalışacağım. Bu kapsamda ABD silahlı gücünün, ABD güvenliğine yönelik tehdit algılarının, ABD'nin kendi güvenliğine yönelik almış olduğu kararların, NATO stratejilerinin ve politikalarının oluşmasında ne denli etkili olduğunu ortaya koymaya yönelik elde ettiğim tespit ve değerlendirmeleri sizlerle paylaşmak istiyorum. Bu çalışmanın ortaya çıkması sürecinde öncelikle çalışmamı her yönüyle inceleyen, olumlu eleştirileri ile beni uyarırken aynı zamanda yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Burak Gümüş'e teşekkürlerimi sunuyorum. Doktora sürecimin en başından bugüne kadar geçen zamanda her türlü yardım ve yönlendirmeyi yapan, bana olan inancını her ortamda belirten, benim sadece bir hoca olarak değil, aile büyüğü olarak gördüğüm, aynı zamanda tez izleme komitesi üyem Prof. Dr. Sibel Turan ve yine doktora eğitimimin en başından beri bana yardımı esirgemeyen, eleştirileri ile sonuca ulaşmamda büyük katkıları olan tez izleme komitesi üyem Prof. Dr. Sibel Kavuncu'ya teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Doktora öğrenimim ve tez çalışmam

süresince içten yaklaşımları ve olumlu yönlendirmeleri ile desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Fahri Türk ve Doç. Dr. Kader Özlem hocalarıma ve tez savunma aşamasında yapıcı geri bildirimleri ile tezimi tamamlamama yardımcı olan Prof. Dr. Bilal Karabulut ve Doç. Dr. Şafak Oğuz hocalarıma da sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora eğitimine başladığım günden itibaren, tüm desteği ve sevgisiyle yanımda olan sevgili eşim Seher'e ve canım oğlum Atilla Korhan'a sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET……...……..... I

ABSTRACT……...……. II

ÖNSÖZ…….……...…….….…….. III

İÇİNDEKİLER……..……..……...…….…… V

TABLOLAR LİSTESİ…….…….....…….. VIII

ŞEKİLLER LİSTESİ …….…….……...….. IX

KISALTMALAR LİSTESİ……...…….…….…….…. X

GİRİŞ…….…...…….…….…..……...…….…. 1

1. KURAMSAL ÇERÇEVE …....……..…..…… 4

1.1. Realizm……..……...…….…...……..…....… 4

1.2. Neorealizm …….……...…..…….…….....….. 9

1.3. Hegemonya……..……..……... 12

1.4. Neorealist Hegemonya……..…… 16

2. NATO'NUN KURULUŞ SÜRECİ VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE NATO…….. 18

2.1. Batı Dünyasındaki Gelişmeler…….….…… 18

2.1.1. Truman Doktrini ve Marshall Planı…….….….… 21

2.1.2. Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi…….…... 25

2.2. Sovyet Emperyalizminin Canlanması……..…….… 28

2.2.1. Cominform-Comecon…….……... 28

2.2.2. Berlin Krizi…….…….…….. 29

2.2.3. Doğu Avrupa'da Yaşanan İhtilaller….……...……...…… 30

2.3. NATO'nun Kuruluşu ve Türkiye'nin NATO'YA Üye Olma Süreci.…..… 31

2.3.1. Sovyet Tehditleri ve Türkiye-ABD Yakınlaşması…….…....…. 33

2.3.2. Kore Savaşı……...…….…… 36

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM VE ABD DIŞ POLİTİKASINDA NATO …..... 41
3.1.Sovyetler Birliğinin Çöküşü ve Soğuk Savaşın Sona Ermesi….....…. 41
3.2. NATO ve NATO'nun İşleyişi……..…… 42
3.3. NATO'nun Stratejik Organları ve Görevleri ……...…… 46
3.3.1. Kuzey Atlantik Konseyi (North Atlanti Council-NAC) ……... 46
3.3.2. Uluslararası Karargâh (International Staff-IS)…….……. 47
3.3.3. Askerî Komite (Military Committee-MC)……..……..….. 47
3.3.4. Uluslararası Askerî Karargâh (International Military Staff-IMS).…… 47
3.4. NATO'nun Genel İşleyiş Sistemi……...…….…..…… 47
3.5.NATO'nun Değişen Konsepti……..…….……...…..…..... 49
3.5.1. Soğuk Savaş Dönemi (1949-1991) ...……..……...…..…… 50
3.5.1.1. NATO'nun Tecavüzü Caydırma Konsepti…….…… 50
3.5.1.2. NATO'nun Entegre Askeri Kuvvet Oluşturulması Konsepti…….…… 50
3.5.1.3. NATO'nun Topyekün Mukabele Konsepti (1957)……...…..……. 51
3.5.1.4. NATO'nun Esnek Karşılık Konsepti …….…..…. 53
3.5.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-2016)…….……... 55
3.5.2.1. Londra Zirvesi (5-6 Temmuz 1990)…….….. 58
3.5.2.2. Roma Zirvesi ve Stratejik Konsepti (7-8 Kasım 1991)……..… 60
3.5.2.3. Washington Zirvesi ve Yeni NATO Konsepti (23-24 Nisan 1999)..… 62
3.5.2.4. Lizbon zirvesi-Aktif Katılım Modern Savunma (19-20 Kasım 2010)... 63
3.6. NATO'nun İşbirliği ve Genişleme Stratejisi-Açık Kapı Politikası…….... 65
3.6.1.Barış İçin Ortaklık…….…… 70
3.6.2.Akdeniz Diyaloğu…….…...….... 77
3.6.3.İstanbul İşbirliği Girişimi……... 79
3.6.4.NATO'nun Genişlemesi…….……..... 82
3.6.5.NATO-Rusya Federasyonu ilişkileri.…….……..….. 82

3.7. NATO Müdahaleleri ve Alandışılık……..……..……..... 85
3.7.1. Bosna Hersek Müdahalesi…….…… 86
3.7.2. Kosova Müdahalesi ve Kosova Gücü (KFOR).…… 88
3.7.3. Afganistan Müdahalesi……..……...…… 91
3.7.3.1. Uluslararası Güvenlik Yardım Harekâtı (ISAF)…….……..... 92
3.7.3.2. Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support- RS)…….…….. 96
3.8. NATO Balistik Füze Savunma Sistemi…….…….……..... 102
3.9. NATO Operasyonlarına Türkiye'nin Desteği…….…… 104
3.10. NATO Standardizasyon Faaliyetleri…...…..……...……..…… 108
3.11. ABD Dış Politikasında NATO...…….……..…..…… 112
3.11.1. George Herbert Walker Bush Dönemi ABD Dış Politikasında NATO.. 113
3.11.2. Bill Clinton Dönemi ABD Dış Politikasında NATO ……....… 115
3.11.3. George Walker Bush Dönemi ABD Dış Politikasında NATO .....… 119
3.11.4. Barack Obama Dönemi ABD Dış Politikasında NATO...…….....… 122
3.12. Rusya-Ukrayna Savaşı ve NATO……... 124
3.13. Genel Değerlendirme……...…..…. 132
SONUÇ……... 163
KAYNAKÇA…….…….……...…...…. 167

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1 NATO üyesi ülkeler……...43

Tablo 2 Kararlı Destek Misyonuna Ülke Katkıları (01 Ocak 2015)……..…….....98

Tablo 3 Kararlı Destek Misyonuna Ülke Katkıları (01 Ocak 2018)…….99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 1 Uluslararası Örgütler Arası Etkileşim…..…….……..……45
Şekil 2 NATO'nun Stratejik Seviye Politik-Askerî Teşkilat Yapısı…….....…46
Şekil 3 Afganistan Eğitim Yardım ve Danışma Komutanlıkları…….....…97
Şekil 4 NATO Balistik Füze Savunma Sistemi…….……..….103
Şekil 5 NATO Standardizasyon Yapısı……...110

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	**:**	Adı geçen eser
a.g.m.	**:**	Adı geçen makale
a.g.t.	**:**	Adı geçen tez
a.g.y.	**:**	Adı geçen yer
AB	**:**	Avrupa Birliği
ABD	**:**	Amerika Birleşik Devletleri
AEGIS	**:**	Güçlü bilgisayar ve radar teknolojisi içeren gemi sınıfı
AGİK	**:**	Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı
AGİT	**:**	Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AGSK	**:**	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGK	**:**	Afganistan Güvenlik Kuvvetleri
AK	**:**	Avrupa Konseyi
ANDSF	**:**	Afganistan Millî Savunma ve Güvenlik Kuvvetleri
AKP	**:**	Adalet ve Kalkınma Partisi
ALTHEA	**:**	Avrupa Birliği Harekâtı Gücü
AP	**:**	Allied Publications, Müttefik Dokümanları
ASA	**:**	Açık Semalar Antlaşması
ASI	**:**	Afganistan Güvenlik Kurumları
ASAM	**:**	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
ARGE	**:**	Araştırma Geliştirme
APEC	**:**	Asya Pasifik Ekonomik İş birliği
BAB	**:**	Batı Avrupa Birliği
BİO	**:**	Barış için Ortaklık
BİOEM	**:**	Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi
BFS	**:**	Balistik Füze Sistemi
BHSK	**:**	Bosna Hersek Silahlı Kuvvetleri

BM	**:**	Birleşmiş Milletler
BMGK	**:**	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C3	**:**	Danışma, komuta ve kontrol
CEEC	**:**	Avrupa Ekonomik iş birliği Konferansı
CENTO	**:**	Merkezi Anlaşma Örgütü
CHP	**:**	Cumhuriyet Halk Partisi
COMİNFORM	**:**	Komünist Enformasyon Bürosu
COMECON	**:**	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
CSCE	**:**	Güvenlik ve İş birliği Konferansı
DOK	**:**	NATO-Rusya Daimî Ortak Konseyi
EDOK	**:**	Eğitim ve Doktrin Komutanlığı
EUFOR	**:**	Avrupa Birliği Gücü
EYD	**:**	Eğitim, Yardım, Danışma Komutanlığı
İİG	**:**	İstanbul İş birliği Girişimi
IMF	**:**	Uluslararası Para Fonu
ICBM	**:**	Kıtalararası Uzun Menzilli Güdümlü Füze
ICI	**:**	İstanbul İş birliği Girişimi
IFOR	**:**	Implementation Force- Uygulama Gücü
IS	**:**	International Staff - Uluslararası Karargâh
IMS	**:**	Uluslararası Askerî Karargâh
ISAF	**:**	Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
İVİT	**:**	İrtibat ve İzleme Timleri
KAK	**:**	Kuzey Atlantik Konseyi
KAİK	**:**	Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi
KDM	**:**	Kararlı Destek Misyonu
KFOR	**:**	Kosova Gücü
KİS	**:**	Kitlesel İmha Silahları
KKK	**:**	Kara Kuvvetleri komutanlığı

MAD	**:**	Mutually Assured Destruction- Dehşet dengesi
MAP	**:**	Membership Action Plan- NATO Üyelik Planı
MAS	**:**	Askerî Standardizasyon Ajansı
MC	**:**	Military Committee - Askerî Komite
MEBS	**:**	Muhabere ve Elektronik Bilgi Sistemleri
NAC	**:**	North Atlantic Council - Kuzey Atlantik Konseyi
NATO	**:**	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NAFTA	**:**	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NBFS	**:**	NATO Balistik Füze Savunması
NHQ-SA	**:**	NATO Saraybosna Kh.
NRC	**:**	NATO-Rusya Konseyi
NSA	**:**	NATO Standardizasyon Ajansı
NSO	**:**	NATO Standardizasyon Ofisi
NS2AU	**:**	NATO'nun Afrika Birliği Desteği
NS2TUR	**:**	NATO'nun Türkiye'ye Desteği
NTCBM-I	**:**	NATO'nun Irak'taki Eğitim ve Kapasite İnşası Misyonu
NUC	**:**	NATO-Ukrayna Komisyonu
OAE	**:**	Etkin Çaba Harekâtı
OECD	**:**	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
OEF	**:**	Sonsuz Özgürlük Operasyonu
OGSP	**:**	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OİM	**:**	Ortaklık İş birliği Menüsü
OOS	**:**	Okyanus Kalkanı Harekâtı
OSG	**:**	Deniz Muhafızı Harekâtı
OUP	**:**	Birleşik Koruyucu Harekât
PFP	**:**	Barış İçin Ortaklık
PRT	**:**	Bölgesel İmar Ekibi
RF	**:**	Rusya Federasyonu

RSM	**:**	Kararlı Destek Görevi
SACEUR	**:**	Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı
SACLANT	**:**	Atlantik Yüksek Komutanlığı
SAİ	**:**	Sivil Asker İş birliği
SAMP/T	**:**	Yerden Havaya Füze Platformu-Kara
SFOR	**:**	İstikrar Gücü
SHAPE	**:**	Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlık Karargâhı
SSCB	**:**	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STANAG	**:**	Standardizasyon Anlaşmaları
STANREC	**:**	Standardizasyon Tavsiyeleri
SRD	**:**	Standartlarla İlgili Dokümanlar
TAAC	**:**	Eğitim yardım ve Danışma Komutanlığı
TBMM	**:**	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMR	**:**	Türk Askerî Temsil Heyeti
TSK	**:**	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNAMA	**:**	BM Afganistan Yardım Kuvveti
UGYK	**:**	Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti
UNMIK	**:**	Kosova Geçici İdari Misyonu
WP	**:**	Varşova Paktı
YD	**:**	Yoğunlaştırılmış Diyalog
CFE	**:**	Conventional Armed Forces in Europe
CSBM	**:**	Confidence-and Security- Building Measures
CSCE	**:**	Conference on Security and Cooperation in Europe

GİRİŞ

Dünyanın her bir köşesine yayılan ve bu özelliği dolayısıyla kelimenin tam anlamıyla Dünya savaşı niteliğinde olan ikinci dünya savaşının başlaması ile birlikte, dünya, Milletler Cemiyetinin savaşı önlemede yetersiz kaldığını anlamıştı. Yine Dünya tarihinin en kanlı ve en yıkıcı savaşı olan İkinci Dünya savaşı (1939-1945) bittiğinde, 40 milyondan fazla insan ölmüş, tüm Avrupa ve Sovyetler birliğinin büyük bir bölümü ile Çin ve Pasifik okyanusundaki adalar dâhil yerle bir olmuş, Amerika kıtası dahil tüm kıtalar savaşı bizzat yaşamıştır. Dahası Japonya'ya atılan iki adet atom bombasıyla hem Japonya yerle bir olmuş hem de Dünya muazzam yıkım gücüne sahip Atom silahıyla tanışmış oldu.

Daha savaş bitmeden, muharebelerin şiddetle devam ettiği günlerde başta Avrupalı büyük devletler olmak üzere; insanlık birinci dünya savaşı sonunda almadığı dersi almış ve savaşları önleyerek dünya barışını getirecek yeni bir dünya düzeni kurmanın planlarına başlamışlardı bile. 26 Haziran 1945 Tarihinde San Francisco konferansında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 kurucu üye tarafından imzalanarak kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü, dünya barışını sağlamak maksadıyla ve tüm dünya devletlerini kapsayacak şekilde kurulmuştu.

İkinci dünya savaşının bitmesiyle birlikte ABD dünyanın en güçlü ekonomisine, en güçlü ordusuna ve her türlü dengeyi alt üst eden Atom silahına sahip tek güç olarak ortaya çıkmıştı. Öte yanda 25 milyon civarı insanını kaybetmiş, ülkesi büyük bir Alman yıkımına uğramış, buna rağmen Nazi Almanya'sına en büyük darbeyi vurarak Almanya'nın yenilmesinde-savaşın bitmesinde en büyük paya sahip olan Sovyetler birliği vardı. Üstelik tüm bu olumsuzluklara rağmen Sovyetler birliği kendi ayaklarının üstünde durabilen ve süper güç olmaya aday bir devletti.

ABD kapitalist ekonomik sistemi benimsemiş ve serbest piyasa ekonomisini uygulayan bir devlet iken Sovyetler birliği işçi sınıfı iktidarına dayanan sosyalist bir devletti. Moskova ve Yalta konferanslarında görüş ayrılıkları başlamıştı.

Çok geçmeden başta SSCB olmak üzere her iki devlet de etki alanlarını genişletme çabalarına başlamışlardı. Genel hatlarıyla belirtmek gerekirse Batı Avrupa ABD'nin etki alanında yer alırken; Doğu Avrupa SSCB'nin etkisi altına girmiştir. Bu esnada tam olarak ne Doğu Avrupa'da ne de Batı Avrupa'da yer almayan Yunanistan'da iç savaş çıkmıştı. İkinci dünya savaşına fiilen iştirak etmemiş olsa da, savaş süresince müttefik devletler lehine aktif tarafsızlık politikası takip eden, savaşın sonuna doğru Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek, müttefik devletler safında yer alan Türkiye ise, yoğun bir Sovyet baskısı altında idi. Sovyetler Birliği Doğu Anadolu'dan toprak istemesinin yanında, Montreux Boğazlar Sözleşmesinde değişiklik yapılarak Türk boğazlarında üs ve kontrol yetkisi istiyordu. Türkiye'nin egemenlik haklarının açıkça ihlali olan bu istekler, Türk siyasi elitlerinde büyük bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştı.

Bu çalışmanın birinci amacı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Dünya barışını tesis etme ve koruma amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü gibi küresel bir örgütün varlığına rağmen NATO gibi bir kolektif savunma örgütüne neden gerek duyulduğunu açıklamaktır. Bu maksatla Türkiye'nin NATO'ya girmek istemesinin sebeplerini ve Türkiye'nin NATO'ya girdiği günden bugüne kadar, birbirinden ayrılmaları çok kolay olmayan ABD politikaları ve NATO stratejilerine verdiği desteği ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci ve asıl amacı ise; ABD bakış açısı ve ABD politikaları bağlamında NATO'yu inceleyerek ABD'nin kendi politik hedeflerini gerçekleştirmek için NATO'yu ne şekilde kullandığı hakkında çıkarımlar yaparak geleceğe yönelik öngörülerde bulunmaktır.

Çalışmada yukarıda sayılan amaçların dışında NATO'nun kurulma sebeplerinin, sanıldığının aksine, sadece güvenlik problemlerinden ve güvenlik kaygısından kaynaklanmadığını, başlıca sebeplerin arasında ekonomik ve ideolojik sebeplerin de bulunduğunu ortaya koyacaktır. Çalışmada ayrıca Türkiye'nin NATO üyeliği amacıyla yapmış olduğu uğraşları, ödediği bedelleri ve günümüze kadar geçen zaman içinde NATO stratejileri ve ABD politikalarına vermiş olduğu desteği ABD hegemonyası bağlamında açıklayacaktır. Türkiye-ABD-NATO ilişkileri incelenirken, üzerinde durulan örnek olaylar-konular bu bakış açısı ile seçilerek

çalışmaya konu edilmişlerdir. Aşağıda detaylı olarak üzerinde durulacak olan olayların ortak özellikleri, Türkiye'nin ABD ve NATO'yu desteklediği, ABD'nin ise önce kendi güvenlik algılamaları çerçevesinde kendi politikalarını belirlediği ve sonrasında kendi politikalarını gerçekleştirmek için NATO'yu kullandığı olaylardan seçilmiştir. ABD hegemonyası açısından önem arz eden olayları tekrar gözden geçirerek sebeplerini irdelemenin ana sorunsala cevap bulma konusuna yardımcı olacağı değerlendirilmiştir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışma 1991 yılında soğuk savaşın bitiminden 2016 yılında ABD başkanı Barack Obama'nın görev süresinin sonuna kadar zaman dilimini kapsamaktadır. Çalışma, her ne kadar soğuk savaş sonrası dönemi kapsasa da ikinci dünya savaşı dinamiklerini ve sonrasında oluşan dünya düzenini kavramadan tam olarak anlaşılması mümkün değildir. Bu kapsamda çok detaylı olmamakla birlikte çalışmada ikinci dünya savaşının bitiminden itibaren 1991 yılında soğuk savaşın sona ermesine kadar olan zaman dilimi de çalışmada yer almaktadır. Dünya siyasi sistemindeki köklü değişikliklerin yaşandığı yaklaşık 70 yıllık bu dönemin bir teoriyle açıklanması mümkün değildir. Kuramsal (Teorik) çerçeve belirlenirken çalışma iki farklı döneme ayrılmış ve her dönem bir ya da birden fazla kuram (teori) ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesine esas oluşturacak zamansal dönemlerin birincisi 1945-1991 dönemini kapsamaktadır. Bu dönem İkinci Dünya savaşı sonrası dünyanın yeniden şekillendiği, iki kutuplu dünya düzeninin oluştuğu ve Soğuk savaş dönemidir. Türkiye açısından önemi ise; Türkiye'nin yeni dünya düzeninde kendine bir yer edinme çabalarının en yoğun olduğu dönem olmasıdır. Türkiye önce Sovyet Rusya'dan tehdit algılamış ve sonrasında Batı Blokunun bir üyesi olabilmek için çok yoğun çabalar sarf etmiştir. İkinci dönem ise soğuk savaşın sona erdiği 1991 yılından 2016 yılına kadar olan süreçtir. Çalışmada 1991 yılına kadar olan Soğuk Savaş dönemi Realizm ve Hegemonya kuramlarıyla, 1991'den günümüze (2016) kadar olan Soğuk Savaş sonrası dönem ise Neorealizm ve Hegemonya kuramlarıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Realizm

Realizmin kökeni antik döneme kadar dayanmaktadır. Realizm, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde uluslararası ilişkiler literatürüne resmi bir teori olarak girmiş olsa da ilk çağlardan itibaren örneklerine rastlamak mümkündür. Antik Yunan

tarihçi Thucydides tarafından yazılan "Peloponnes Savaşı'nın Tarihi[1]" adlı eser realistler tarafından savaşın doğasını anlamak için kullanılmış ve bu analizler daha sonraki yıllarda realistlere ilham kaynağı olmuştur[2]. Bu sebeple Thucydides realizmin atası olarak kabul edilmektedir. Niccolo Machiavelli ise dini ya da etik uğraşları ve endişeleri dikkate almadan bir prensin (hükümdarın ya da politikacının) yegâne amacının güce ulaşmak olduğunu belirtmiş, İngiliz filozof Thomas Hobbes Leviathan adlı eserinde devletin doğası gereği her şeyden çok savaşa eğilimli olduğunu yazmaktadır[3]. Birinci dünya savaşından sonra idealist fikirler neredeyse yok olmuştur. İkinci dünya savaşının gerçekleşmesiyle birlikte realizm güç kazanmış ve soğuk savaşın önde gelen uluslararası ilişkiler kuramı olmuştur[4].

17. Yüzyıla damgasını vuran İngiliz filozof Thomas Hobbes, Avrupalı devletlerin birçoğunun katıldığı 30 yıl savaşlarına (din savaşları/Protestan Katolik savaşı) tanık olmuş ve bu savaştan çıkardığı sonuçları yazdığı yazılar ile realizmin temellerinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Toplum sözleşmesi adlı eserinde insanın doğuştan kötü olduğunu savunan Hobbes[5], insan doğasının kötü olmasının bir sonucu olarak kurulu sistemin devletleri sürekli savaşmaya mecbur bıraktığını, devletin doğası gereği her şeyden çok savaşa eğilimli olduğunu belirtmiştir[6].

Realist paradigmanın savunucularına göre devletler arası ilişkiler bir dünya hükümetinin yokluğunda gerçekleşmektedir ve bu durum uluslararası sistemin anarşik olduğunun da ifadesidir. Uluslararası ilişkiler[7], en iyi, ülkeler arasındaki güç dağılımına odaklanarak anlaşılabilir. Devletlerin hukuk önündeki eşitliğine rağmen, gücün dengesiz dağılımı uluslararası ilişkileri bir "güç politikası" sahası yapmaktadır. Gücün devletlerarasında dağılımı zaman içinde farklılık göstermektedir

[1] Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2011, S.121-153
[2] Sibel Turan, "Neorealist Kuram Bağlamında Ukrayna Krizi'nin Değerlendirilmesi", *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar*, Derleyen: Sibel Turan ve Nergiz Özkural Köroğlu, Dora Yayınları, Bursa 2015, s. 19.
[3] Itır Aladağ Görentaş, "Realizm ve ikilem", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*, Derleyen: Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2009, s. 43-44.
[4] Stephen M. Walt, "İnternational Relations: One World, Many Theories", *Forein Policy, No:110, Spring 1998*, s.31
[5] Jack Donnelly, Realizm, Der, Scott Burchill, Andrew Linklater, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çev, Ali Aslan ve Muhammed A. Ağcan,* Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43-44.
[6] Itır Aladağ Görentaş, a.g.e. , s. 43-44.
[7] Bu çalışmada "Uluslararası İlişkiler" disiplini, "Uluslararası ilişkiler" ise ikili ilişkileri belirtmek için kullanılmıştır.

fakat buna rağmen gücün nasıl dağıtılması gerektiği hakkında fikir birliği bulunmamaktadır. Realizmin temel sorunsalı şunlardır: (1) Uluslararası sistemde istikrar ve istikrarsızlığın temel kaynakları nelerdir? (2) Devletler arasında var olan ve tercih edilen güç dengesi nedir? (3) Büyük güçler birbirlerine ve zayıf devletlere karşı nasıl davranmalıdır? (4) Güç dengesinde güncel değişikliklerin kaynakları ve dinamikleri nedir[8]?

Özetle uluslararası sistemde düzenleyici bir üst otorite bulunmamaktadır, başka bir deyişle sistem anarşiktir, birincil aktörler ise devletlerdir ve devletler kendi çıkarlarını gözetmek için güçlerini artırırlar[9]. Realistler genellikle devletin kapasitesini askeri kapasite ile tanımlarlar[10]. Tüm devletlerin temel amacı her zaman var olabilme çabasıdır. Devletler hiçbir zaman diğer devletlerin güçlerini ne zaman ne şekilde kullanacaklarından veya kullanmayacaklarından emin olamazlar[11].

Devletler birbirleri için tehlikedir ve devletler ancak güçlerini maksimize ederek anarşik ortamda varlıklarının devamını sağlayabilirler[12]. Nasıl birey için öncelik hayatta kalmak ve güvenlik ise devletler için de aynı durum söz konusudur. Devletler kendi çıkarlarının maksimize etmek için çalışırlar. Realistler, çıkar maksimizasyonu için de en büyük ihtiyacı güç olarak görürler[13]. Dolayısıyla, uluslararası ilişkiler rekabetçi bir ortamda devletlerin hayatta kalmak için güç peşinde koştukları bir zorunluluk ve süreklilik alanı oluşturmaktadır.

Realizmin kurucu babalarından Morgenthau, Hobbes' un "insan insanın kurdudur" görüşünden etkilenmiştir. Hans Morgenthau' ya göre insan doğası ile aynı özellikleri taşıyan siyaset tamamen bir güç mücadelesidir. Çünkü doyumsuz

[8] Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Salamon, *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, Nobel yayınları, Ankara 2011, S.1
[9] Robert O. Keohane, *Neorealism and İt's Critics*, (Der), Columbia University Press, New York, 1986, s.164-165.
[10] Sibel Turan, a.g.e. , s. 19.
[11] J.Mearshaimer, "The False Promise of İnternational İnstitutions", *İnternational Security, Cilt.19, No:3 1994/1994*, s.10.
[12] J.Mearshaimer, "Back to the Future, İnstability in europe After in the Cold War", *İnternational Security, Cilt.15, No:1 Summer 1990*, s.13.
[13] Sibel Turan, a.g.e. , s. 19.

olan insan diğerini kendi komutası altına almaya çalışan, önce kendi çıkarlarını düşünen bir yaratıktır[14].

Hans Morgenthau'nun düşüncesine göre siyasal gerçekçiliğin altı ilkesi vardır ve bunlardan birincisi, "hem toplumun hem de politikanın insan doğasındaki yasalarca yönetilmektedir." İkinci olarak "siyasal gerçekçilik çıkış kaynağı olarak güç yani çıkar kavramından doğmuştur." Üçüncüsü güç yani çıkar kavramı zaman ve mekândan bağımsız olarak politikanın özüdür." Dördüncü olarak Morgenthau, genel geçer ahlak kurallarının devletlerin dış politikalarındaki faaliyetlerine zaman ve mekândan bağımsız olarak uygulanamayacağını belirtmektedir. Devlet çıkarlarını gözetirken ahlak ilkeleri ile ilgilenmez. Beşinci olarak siyasal gerçekçilik devletlerin eylemlerini ahlak kurallarıyla ölçmez. Altıncı olarak politikaya yönelik fiillerin politik ölçütlerle değerlendirilmesi gerekmektedir. Birçok diğer mesleki ve toplumsal alan gibi siyasal alanın da bağımsız olduğuna inanılmaktadır[15].

Realistlere göre devletlerin davranışlarını yönlendiren temel unsur güçtür ve güçten anlaşılan askeri güçtür. Morgenthau'ya göre güç; nüfus, coğrafya, doğal kaynaklar ve endüstriyel potansiyel gibi çeşitli unsurlardan etkilenmektedir. Kısaca uluslararası alanda tek ve kesin gerçeklik güç unsurudur. Uluslararası sistem ise güç dengesi üzerine kurulmuştur[16]. İngiliz tarihçi Edward H. Carr'a göre ise, güçlü bir ordu olmadan başarılı olunması mümkün değildir. Carr tarihteki birçok örnekten faydalanarak güçlü bir ordu olmadan ortak güvenliğin sağlanmasının mümkün olmayacağı eleştirisini de getirmiştir[17].

E.H. Carr, George Kennan ve Hans Morgenthau'nun başlıca temsilcileri olduğu Realizm insan doğası, siyasetin özü, güç dengesi ve dış politikada etiğin rolü gibi gerçekçi ilkeler ışığında bir uluslararası ilişkiler kuramı inşa etmişlerdir. Realist kuramda devlet temel aktördür. Devletler rasyonel kararlar alabilen ve aynı zamanda

---

[14] Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Salamon, a.g.e., s.50-51.
[15] Tayyar ARI, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2004, s.188-190.; Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası ilişkilere Giriş*, Der yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2009, s.14.
[16] Stefano Guzzini, *Realism in İnternational Relations and İnternational Political Economy*, Routledge, London and New York, 1998, s.46.
[17] E.H. Carr, *"The Twenty Year Crisis, 1919-1939"* An İntroduction To Study İnternational Relations, Palgrave, New York, 2001. aktaran Sibel Turan, a.g.e., s. 20.

güç peşinde koşan, uluslararası ilişkilerin başlıca aktörleri olarak kabul edilmişlerdir. Devletler sadece kendileri güçlenmek için uğraşmakla kalmayıp, kendisinden daha güçlü ya da daha zayıf başka devlet veya devletlerle ittifak yapabilir. Ayrıca var olan bir ittifaka üye olmaları da çok rasyonel bir karar olacaktır. Realizm uluslararası ilişkilerde devletlerin davranışlarının kaynağı olarak insan doğasını kabul etse de analiz düzeyi olarak devleti esas alır.

Realizm, bireyler arası rekabetin yol açtığı bencilliğin devletler modeli üstündeki uygulaması gibi okunabilir. Çünkü her devletin güvenlik ikilemi ve temel amacının dayanağı kendi güvenliği ve egemenliğini sürdürebilmesidir. Bu durumda güven duyulabilecek bir başka aktörden bahsetmek olanaksızdır[18].

Realizmde devlet uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak realizm uluslararası politikayı ve uluslararası ilişkileri güç kazanma mücadelesi olarak görmekte ve böyle kabul etmektedir. Realistlere göre devlet tek parça olarak bütüncül bir aktördür. Bunun sonucu olarak devlet içi dinamikler dikkate alınmazlar. Uluslararası ilişkiler konuları hiyerarşik bir yapıdadır, askeri ve güvenlik konuları bu hiyerarşik yapıda sadece en üstte yer almakla kalmaz, uluslararası ilişkileri anlamlandırmada da temel kavramlar olarak kabul edilirler[19]. Yalnızca devletleri Uluslararası Politikanın temel aktörü olarak kabul eden realizme göre uluslararası faaliyet gösteren şirketler, çeşitli Demokratik Kitle Örgütleri veya NATO veya BM gibi uluslararası örgütler de egemenlikleri olmadığı gerekçesiyle aktör olarak kabul edilmezler.

Realistler insanın gücü esas alan kötü bir fıtrata olduğunu düşünmektedirler. Klasik realizme göre uluslararası politika ancak insan doğasıyla açıklanabilmektedir çünkü realizme göre insan doğuştan kötü, açgözlü ve aynı zamanda hırslıdır. Realistler potansiyel düşman olan diğer bir devletin güçlenmesini uzaktan izlemek yerine savaşarak onu durdurmayı uygun görmektedir. İdealist yaklaşım tarzı gibi politikanın belli bir ahlak üzerine inşa edilmesi gerektiğini kabul etmezler ve soyut ahlak kurallarının politikaya uygulanamayacağını kabul ederler. Ayrıca devlet

[18] James N.Danziger, *Understanding the Political World*, Pearson, New York, 2005, s.277. Aktaran Sibel Turan, a.g.e. , s. 20.
[19] Tayyar ARI, *Uluslararası ilişkiler teorileri*, Alfa yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2004, S.164

adamlarının görevinin devletin çıkarlarını gözetmek olduğundan dolayı insanlar arası ilişkilerinde uyduğu ahlak kurallarına uymak zorunda değildir. Devlet adamının öncelikli görevi devletin çıkarlarını gözetmek ve bedeli ne olursa olsun devleti dışarıdan gelebilecek tehditlerden korumaktır[20].

Realizmde uluslararası ilişkilerin en önemli konularının başında güvenlik konuları gelmektedir. Bu konular siyasi ve askeri konulardır. Milli güvenlik ve askeri konular yüksek politika olarak, ticari, mali, parasal, sağlık konuları gibi diğer konular ise alçak politika olarak belirtilmektedir[21]. Realizme göre devletler muhtemel tehditlere karşı birlikte karşı koyabilmek ve destek alabilmek için çeşitli ittifaklar kurabilir veya ittifaklara dâhil olabilirler.

1.2. Neorealizm

Neorealizm ise klasik realizmi başlangıç noktası olarak almış ve geliştirmiştir. Dolayısıyla aralarındaki farklılık ve benzerlikleri görmek önemlidir. Hem realizm hem de neorealizm devletin önemini vurgular[22]. Her iki teoriye göre de sistem anarşiktir. Realistler insan doğası, neo-realistler ise anarşi üzerinde daha fazla odaklanmaktadır. Waltz benzeri neorealistlere göre güç siyaseti ve kendi çıkarlarını önde tutmanın sebebi uluslararası sistemde merkezi bir otoritenin bulunmamasından, başka bir deyişle sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır[23].

Neo-realizm ya da diğer adıyla yapısal realizm, bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak, 1979 yılında Kenneth Waltz tarafından realizmin eksikliklerini göstererek yazılan "uluslararası politika" kitabında ortaya atılmıştır. Waltz'a göre uluslararası yapının devlet üzerinde sınırlayıcı ve düzenleyici etkisi olmaktadır ve devletler önceden tahmin edilebilecek bir tarzda davranışlarını sergilemektedir. Waltz realizmi teorize ederek aslında teori ve pratik arasında bir bağlantı kurmuştur. Waltz ayrıca "sistem"i teorinin tam merkezine koymuş ve "uluslararası sistem" kavramını yeniden tanımlamıştır. Sistem teorisini geliştirerek sistemi birim

[20] Tayyar Arı , a.g.e. , s.164-165.
[21] Tayyar Arı , a.g.e., s.167.
[22] Sibel Turan, a.g.e. , s. 21.
[23] Faruk Yalvaç, "Uluslararası ilişkiler Kuramında Anarşi Söylemi, *Uluslararası İlişkiler*", Cilt.8, Sayı 29, Bahar 2011, s.77.

düzeyindeki analizden farklılaştırmaya çalışmıştır. Waltz'a göre ulusal ya da bireysel düzeyde analiz, indirgemecidir fakat uluslararası düzeydeki teorik analiz sistemseldir[24].

Waltz'a göre farklı siyasal sistemlerle ve tamamen değişik ideolojilerle yönetilen devletlerin birbirlerine benzer hatta aynı davranışlar içinde olmasının ve benzer politikaları uygulamaya koymasının nedeninin bu devletlerin aynı Uluslararası yapı içinde bulunmaları olduğunu belirtmektedir. Waltz' un anlayışına göre dış politikanın sadece insan doğası ve devletin güç kapasitesine dayandırmak indirgemeci bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir ve dış politika ile devletlerin oluşturduğu sistemin birbirinden ayrılması gerekmektedir. Güç dengesi prensibi uluslararası sistemin ana özelliğidir. Buna göre güç dengesi devamlılık gösteren bir durumdur; denge bazen bozulabilir, bu durumda denge değişik bir şekilde yeniden kurulur ve devam eder. Üstelik iki kutuplu sistemin çok kutuplu sisteme göre daha istikrarlı olmasına rağmen, güç dengesi prensibi hem iki kutuplu hem de çok kutuplu sistemlerde sistemin temel özelliğidir[25].

James Rosenau ise realistler ile neorealistler arasındaki farkın güçler dengesi ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Neorealistler ve realistler için "güç dengesi" kavramı da farklılık arz etmektedir. Neorealistler dengenin doğal olarak anarşik sistem içinde olduğunu söylerken realistlere göre denge tehdit algılaması sonucunda oluşur. İş birliği ise Neorealizmde de aynı realizme benzer şekildedir ve iş birliği varsa, burada baskın bir ülkenin varlığından söz edilebilir.[26]. Bu bağlamda neorealizme göre bir devletin liderliği, iş birliğinin de garantisidir[27].

Neorealizme göre "güç" önemini korumakla birlikte, temel "amaç" olmaktan çıkmış ihtiyaç halinde başvurulabilecek bir "araç" niteliğine bürünmüştür. Zayıf olmak güçlü devletlerin saldırısına sebep olabilmekte iken gücünü artırmaya çalışmak veya aşırı güçlenmek de diğer devletleri gücünü artırmaya

[24] Barry Buzan, Charles Jones, Richard Little, *The Logic of Anarchy, Neorealism to Structural Realism,* Columbia University Press, New York, 1993, s.22-24, Aktaran Sibel Turan, a.g.e. , s. 20.
[25] Tayyar Arı, a.g.e. , s.193-194.
[26] James N.Rosenau, Mary Durfee, *Thinking Theory Thoruogly: Cohorent Approaches to An İncoherent World,* Westview Press,2000, s. 20-22
[27] Sibel Turan, a.g.e., s. 22.

yönlendirebilmektedir. Bu durum silahlanma harcamalarını artırmak şeklinde olabileceği gibi bir ittifaka girme ya da ittifak oluşturma şeklinde de olabilir. Olağanüstü bir durum ortaya çıktığında devletlerin temel kaygısı "güç" değil "güvenliktir[28]. Güç; amaç değil gerektiğinde başvurulan bir araçtır. Devletler güvenlikleri tehlikede olduğunda, güç aracını kullanmaktadır. Bu aracın maksimizasyonunun temel politika olacağını savunan Waltz, iş birliğinin oluşabilmesi için hegemonyanın bulunması şartını da belirtmektedir[29]. Neorealizm devletin davranışlarını anarşi ile açıklamakta ve buna göre davranışlarını belirleyen temel etken devletin diğer devletler tarafından egemenlik altına alınma korkusudur. Klasik realizmde ise bu diğerlerine egemen olma arzusudur. Klasik realizm ile Neorealizm arasındaki temel fark burada olmaktadır.

Teori, klasik realizmin uluslararası politikayı açıklamada kullandığı "insan doğası" yerine, sistem içindeki etmenlerin stratejileri ve motivasyonları üzerinde tam etkiye sahip zorlayıcı bir yapının var olduğunu gündeme getirmektedir. Neo-realizme göre yapının (uluslararası sistemin) devletlerin davranışları üzerinde zorlayıcı bir etkisi vardır. Yapısal realizm denmesinin sebebi de budur. Realistler, analiz düzeyi olarak birey ve devlet düzeyini, neo-realistler ise devlet ve sistem düzeyini kullanırlar[30]. Yapının önemini vurgularken Neo-realizm uluslararası yapıyı "anarşik" olarak tanımlamaktadır. Uluslararası yapının anarşik düzen prensibine istinaden sistemi düzenleyen bir merkezi otoriteden bahsedilemez, odak noktası dağınıktır ve yapı, biçimsel olarak eşit egemen devletlerden oluşur. Bu devletler "kendine yardım" (self help) mantığı ile davranır, kendi çıkarlarının peşinde koşar ve çıkarlarını bir başka devletinkine bağlamaktan özellikle kaçınırlar[31].

Neo-realist iddiaya göre, uluslararası yapıda güç dağılımı açısından üç olası sistem vardır. Tek kutuplu sistemde bir süper güç varken, iki kutuplu sistemde birbirini dengeleyebilecek derecede birbirine yakın kapasitelere sahip iki büyük

---

[28] Kenneth Waltz, "Realist Thought and Neorealist Theory", *The Evolutions of Thjeory İn İnternational Relations*, Ed., Robert L. Rothstein, South Carolina, University of South Carolina Press, 21-37, Aktaran Tayyar Arı, a.g.e., s.196.
[29] Tayyar ARI, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2*, Dora Yayınları, İstanbul 2014, S.9
[30] Tayyar ARI, *Uluslararası ilişkiler teorileri*, Alfa yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2004, S.147
[31] Itır Aladağ Görentaş, "Realizm ve İkilem", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*, Derleyen: Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2009, s. 48.

devlet mevcuttur. Çok kutuplu sistemde ise ikiden fazla devlet sistemde söz sahibidir. Neo-realistlere göre, büyük güç savaşlarına daha az meyilli olduğu ve sistemsel değişimlere çok az rastlandığı için iki kutuplu sistem tek kutuplu sistemden daha kararlıdır[32].

Realizmdeki başat süje ulus-devlet iken neorealizm sistemsel bir bakış öngörür ve ulus-devletleri tek tek ele almaktansa sistem içindeki rolleri bakımından inceler. Bir diğer ifadeyle, büyük resme daha geniş bir bakış açısı sunduğu söylenebilir. Waltz ve neo-realistlerin amacı kendilerinden önce gelen klasik realistlerin analiz düzeyi sorununu aşarak görece yeni kurumsal yapı ortaya koymaktadırlar. Yapılar devletleri belirli yönlere yöneltir, ancak sonuçları belirlemez. Başka bir deyişle yapısal realizmin onları belirli yönlere iten faktörleri belirler[33].

Neorealizmin klasik realizmden farklarını sıralamak gerekirse; ilk olarak uluslararası sistem yapı olarak tanımlanmakta, ikinci olarak yapı devletlerin dış politikasını belirleyen temel etken özelliğini taşımakta, üçüncü olarak bilim felsefesinin prensiplerini benimsemekte, dördüncü olarak ise tarihsici değil yapısalcı bir yaklaşım tarzını benimsemektedir[34].

1.3. Hegemonya

Hegemonyayı kavramsal olarak ilk defa Gramsci kullanmıştır[35]. Gramsci Hegemonyayı tarihsel bir süreç içinde ele almıştır. Gramsci'nin hegemonya anlayışı ise şöyledir. Egemen sınıfın hükmedilenlerin kendi rızalarıyla yine onlardan korunabilme kapasitesi ve yeteneği, hükmettikleri bu sınıfa hem entelektüel hem de ahlaki önderlik yapma kabiliyeti ve hükmettikleri sınıfın çıkarlarının egemen sınıfın çıkarlarıyla örtüştüğüne ikna edebilme yeteneğidir[36]. Hegemonyayı sınıf çatışmalarının bir sonucu olarak değerlendiren Gramsci'ye göre hegemonik sınıf zamanla başka bir hegemonik sınıfla yer değiştirmektedir. Gramsci'ye göre egemen

[32] Itır Aladağ Görentaş, a.g.e., S.49.
[33] Sibel Turan, a.g.e., s. 23.
[34] Tayyar Arı, a.g.e., s.197.
[35] Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*, Onur yayınları,1. Baskı, İstanbul 1986, S.73-78
[36] Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Salamon, a.g.e., s.188.

olan sınıfın hegemonyasını sürdürebilmesi için devlet bir araçtır. Bununla benzer olarak Gramsci'ye göre hegemonya aynı zamanda bir devletin diğer bir devlet üzerindeki hâkimiyeti olarak da tanımlanmaktadır[37].

Galtung'a göre gelişmiş ülkeler, kendi aralarındaki ilişkileri çok daha kolay koordine etme olanağına sahiptirler. Bu sayede gelişmiş ülkeler azgelişmiş ülkeler üzerinde hegemonyalarını sürdürme olanağına kavuşmaktadırlar. Geçmişte ABD, SSCB ve diğer gelişmiş ülkeler arasındaki silahsızlanma, ekonomik ve ticari alandaki ilişkiler gelişmiş ülkelerin bu konuda çok daha avantajlı bir konuma sahip olduklarının ispatı niteliğindedir[38].

Wallerstein'a göre, hegemonik güçler dönemsel olarak el değiştirmektedir. Çünkü üretim avantajına dayalı olarak oluşan hegemonik gücün bu avantajlı durumu sonsuza kadar sürdürebilmesi mümkün değildir. Rekabet sistemi ve eksiklikler tam olarak bir dünya imparatoru diye nitelenen hegemon gücün ortaya çıkmasına izin vermediği gibi sistemde tam bir anarşinin hâkim olmasını da engellemektedir. Hegemonik güç konumunda olan devlet bu avantajlı durumunu devam ettirmek için değişik yollar deneyebilir, teknolojik üstünlüğünün sonucu olarak elde ettiği iletişim alanındaki öncü konumunu kullanarak kültürel hegemonyayı mevcut konumuna yönelik bir meşrulaştırma aracı olarak kullanabilir. Ancak, siyasal nedenlerden dolayı güç dengesi mekanizmaları da tek bir gücün sistemi tek başına kontrol altına almasını engellemektedir. Sermaye birikiminin maksimum düzeye çıkarılması olanağını sağlayan hegemonik sistem, birbirlerine karşı kesin bir üstünlük sağlayamayan devletlerden oluştuğu için yine de göreceli bir anarşinin hâkim olduğu bir sistemdir. İdeal olanı oyunun kurallarını belirleyebilecek ve uyulmasını sağlayabilecek bir hegemonik gücün bulunmasıdır ve bu aslında sermaye birikiminin gerçekleşmesi için de önemlidir. Sistemdeki mücadelenin yerini hegemonyaya bırakması bu gücün her istediğini yapabileceği anlamına gelmemektedir. Hegemonik gücün istenmesinin asıl nedeni diğerlerinin oyunun kurallarını değiştirmelerini

[37] Robert Cox, "Gramsci, Hegemony and İnternational Relations: An Essay in Method", *Millenium*, 1983, Vol 12, No.2, s. 46-66.
[38] Johan Galtung, "The Center-Periferi Theory Of İmperialism", *The Theory and Practice of İnternational Politics*, Prentice Hall İnternational Press, New jersey 1991, 8th Ed. S. 166-174

engellemektir[39]. Wallerstein'a göre devletlerarası ilişkilerde hegemonya, dünya üretim sistemindeki tekelleşmeye benzemektedir ve hegemon devletler bu konumlarını askeri güçlerinden ziyade ekonomik güçlerinden almaktadır.

Cox'un hegemonik güç anlayışına göre hegemonik devlet sistemdeki nispi olarak daha zayıf durumda olan devletler üzerinde tartışmasız bir üstünlüğe sahip olup diğer devletleri sömüren bir güç değildir. Tam tersine diğer devletlerin menfaatleri ile arasında bir uzlaşma söz konusudur. Hegemonya, devletlerarası ilişkilerde istikrarı sağlaması bakımından önemlidir ve hegemonik güç devletlerarası çatışmaları engelleyerek düzeni sağlamaktadır. Ülke içinde hegemonik sınıfın çıkarlarını temsil eden, üretim kapasitesi daha yüksek olan hegemonik güç çevre ülkelere doğru genişleyerek dünya hegemonyası aşamasına gelir. Bu azgelişmiş ülkeler benzer bir toplumsal ve ekonomik gelişme eğilimini göstermedikleri halde hegemonik gücün sahip olduğu bu özellikleri taklit etmeye çalışılar ve benimserler. Dolayısıyla hegemonya hem dünya politikası hem de dünya ekonomisi için bir düzen anlamına gelmektedir. Hegemonik devletin sahip olduğu üstün üretim biçimi tüm diğer ekonomileri kendisine bağlamakta ve bağımlı hale getirmektedir. Bu durum değişik ülkelerin çeşitli toplumsal sınıflarını birbirine bağlayan uluslararası bir ilişkiler ağına dönüşmektedir[40].

Stone'a göre ise hegemonya kurumsal iş birliğinin oluşmasına yol açan önemli bir katalizör gibidir. Burada Hegemonik güç iş birliğine katlanmaktan dolayı uğradığı zarardan çok daha fazla bir kazanç elde etmektedir. Ayrıca hegemonik gücün kazancı diğerleriyle karşılaştırılamayacak kadar fazladır. Hegemonik gücün varlığı güvenlik kaygısını azaltırken, devletlerin nispi kazanç endişesiyle hareket etmek zorunda kalmadan mutlak kazançlarını düşünmelerini sağlamaktadır. Ayrıca rejimler, hak ve sorumlulukları belirleme konusunda devletlerin ortak hareket etmelerini sağlamakta, taraflar arasında iş birliği ve kurumlaşmanın artmasıyla pazarlığın maliyetini azaltmakta ve son olarak devletlerin birbirlerinin niyetlerini ve

[39] İmmanuel Wallerstein, "The İnter-State Structure of the Modern World-System", *İnternational Theory: Pozitivism and Beyond*, Ed., Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalevski, Cambridge University Press, Cambridge 1996, s.87-107.
[40] Robert Cox, a.g.e., s.61-62.

tercihlerini anlamalarına yardım eden iletişimin kurulmasını sağlayan forumlar olduğu için uluslararası anarşiden kaynaklanan belirsizliği gidermektedir[41].

Gramsci'nin tanımladığına göre hegemonya, sert güç ve zor kullanma ile entelektüel, etik ve kültürel ikna ile birlikte rıza faktörünü de içeren sosyal ve siyasi bir kontrol tarzıdır. Hegemonik ideolojinin başlıca özellikleri arasında ikinci plandaki ve hâkim olunan toplumsal sınıfların rızasını kazanmak sayılmaktadır. Burada İdeoloji ikinci plandaki toplumsal sınıfların çıkarları siyasi gücü elinde bulunduran hâkim sınıfın çıkarları ile irtibatlandırılmaktadır. Bunun yanında hegemonya bir ideolojiden çok daha fazla şey ifade eden geniş kapsamlı bir olgudur. Başka bir deyişle hegemonya farklı toplumsal sınıfları hâkim güç odağı tarafından kabule zorlanan sosyal hayat tarzının kabulüne yönelik kendiliğinden rıza gösterilen, gönüllü olarak kabul edilmiş bir hâkimiyet ortamını ifade etmektedir[42].

Dünya tarihinde farklı zamanlarda farklı hâkimiyet biçimlerine rastlanmaktadır. Hegemonyayı bu hâkimiyet biçimlerinden ayıran en önemli nokta, hükmedilen, başka bir deyişle ikincil devletlerin hegemon devletin liderliğini sadece maddi güç unsurlarının ortaya koyduğu baskıyla değil, ortak menfaat algısının da etkisiyle hegemon devlete rıza göstermeleridir. Başka bir deyişle gücünün tüm devletlere veya bir kısım devletlere göre artmasının diğer devletlerin vatandaşlarının da çıkarına uygun olacağı şeklinde güvenilirlik kazanmayı başaran devlet dünya hegemonu olabilmektedir[43].

Cox'un anlayışına göre hegemon devletin örgütlenme şeklini hükmedilen devletlerin sadece taklit etmeleri yeterli olmamaktadır. Hegemonya kavramının oluşabilmesi için temel değerlerin de model alınarak kabul edilmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, devletlerle birlikte ve devlet dışı ögelerin ortaya koyduğu yapıların tamamına etki eden, tüm düzene ait doğa hakkındaki değerler ve anlama şekli olarak tarif edilen hegemonyada göreceli olarak istikrar ve sorgulanamazlık derecesi

[41] Alec Stone, "What is a Supranational Constitution? An essay in İnternational Relations Theory", *The Review of Politics*, 1994, Vol.56, No.3(Summer), s. 441-473.; Tayyar Arı, a.g.e., s.510.
[42] Mehmet Akif Okur, *Emperyalizm Hegemonya İmparatorluk*, Ötüken yayınları, 2.Basım, İstanbul 2012, s.41.
[43] Mehmet Akif Okur, a.g.e., s.53.

sistemin hegemonik niteliğinin ölçüsü olarak kabul edilir. Sorgulanamazlık, değerlerin doğal ve kaçınılmaz hissedilecek kadar içselleştirilmesinin bir sonucudur[44].

1.4. Neorealist Hegemonya

Güç dengesinin, Neorealist kuramda da anahtar bir rolü olduğu açıkça görülebilmektedir. Uluslararası düzenin varlığı, sistemlerdeki güçlerden bir kısmının diğer bir kısmını kendi etkilendiğinden daha fazla etkileyebildiği ve bir hiyerarşinin oluşmasına bağlıdır. Söz konusu hiyerarşik düzenin beklenen sonucu olarak gücü daha fazla olan devlet diğer devletlerin üstünde hegemonik güç durumuna gelir. "Anarşi içinden gücü ve iradesiyle bir düzen oluşturan" bir hegemon çevresinde örgütlenen devletler hiyerarşisinin doğal sonucu sayılabilecek olan hegemonya kavramının, neorealizmin aktör devletlerin güç ve güç dengesi çemberinde dönen, devlet merkezci, rasyonalist, faydacı davranışlarına dayanan açıklama şeması ile tam bir bütünlük sağladığı görülebilmektedir. Bu hegemonya anlayışı, eleştirel kuramınkinden hayli farklıdır.

Gerek Gramsci'ye göre gerek de Cox'a göre hegemonya, zorlama sonucu oluşmaz, Gramsci ve Cox'un anlayışına göre hegemonya, devletlerin var olan güç odakları etrafında söz konusu gücün üstünlüğünü etkisiyle birlikte kabul ederek kendilerinin rıza göstermeleri ile oluşur. Joseph Nye tarafından yapılan "emredici güç" (command power) ve "katılımlı güç" (cooptive power) ayrımı, bir anlamda eleştirel hegemonya anlayışı ile daha yakından bağdaşmaktadır. Nye'a göre emredici güç "havuç ve sopalı ilkesine göre işlemektedir: Bir devlet diğerlerinin davranışını değiştirmek için bazen bazı teşvikler (havuç), bazen de bazı tehditler (sopa) öne sürmekte; böylece, güç emredici biçimde veya doğrudan kullanılmaktadır[45]. Gücün, etkisini dolaylı olarak gösteren "ikinci bir yüzü" vardır. "Dolaylı" ya da "katılımlı" (cooptive) güç, diğer ülkelerin de o devletin amaç ve yöntemlerini katılımcı biçimde benimsemesi ile gerçekleşmektedir. Devlet, dünya politikasında istediği sonuçları

[44] Mehmet Akif Okur, a.g.e., s.54.
[45] Jr Nye, S.Josef , *Bound to Lead, The Changing Nature Of American Power*, Basic Books Inc., New York 1990 s.31-32.

elde edebilmektedir; çünkü başkaları da onu izlemek veya o sonuçların elde edilebildiği bir sistemde yer almak istemektedir. Katılımcı güç, "başkalarının senin istediğini istemesini sağlamak" yoluyla, önder devletin fikirlerinin cazibesi ya da diğerlerinin tercihlerini belirleyecek ve yönlendirecek şekilde politik gündemi saplama yetisine dayanarak işlemektedir[46]

Neorealist literatürde, anahtar bir kavram olarak hegemonya deyimini ilk Robert Keohane kullanmıştır. Keohane kavramı "maddi kaynakların öndeliği" (preponderance of material resources) diye tanımlamaktadır. Hegemonik gücün dünya ekonomik politikasına etki eden öğeleri, hammadde kaynaklarının, pazarların ve sermayenin kontrolü ile yüksek değer atfedilen karmaşık ve yeni teknoloji kullanılmasını gerektiren malların üretiminde rekabet avantajına sahip olmaktır[47] Bu avantaj, hegemona dünya politik ekonomisinde kuralları belirleme ve uygulama olanağını sağlamaktadır. Neorealist çerçevede de güç, geleneksel kaynak terminolojisi ile algılanmakta ve hegemonya da, kuvvet anlamına gelmektedir[48].

Güçlüler, amaçlarını baskıcı yöntemlerle değil de "hegemonik" olarak icra ettikleri takdirde, baskınlıklarını kanıtlamak için kuvvete başvurmak zorunda kalmayabilmektedirler[49]. Başka bir deyişle baskın olan gücün varlığı tek başına hegemonyanın oluşabilmesi yeterli değildir. Hegemonya sadece baskın güce sahip devletlerden değil aynı zamanda devletlerdeki egemen sınıfların fiilleri ve düşünce yapılarından da beslenir. Bunun yanında söz konusu fiiller ve düşünce yapılarının ikincil devletlerin egemen sınıfları tarafından da benimsenmesi gerekmektedir[50].

---

[46] Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD ilişkilerinin Politikası*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2008, s.107.
[47] Robert O.Keohane, *After Hegemony: Cooperation an Discord İn The World Political Economy*, Princeton 1984, s.32-33.
[48] Burcu Bostanoğlu, a.g.e. , s.108.
[49] Robert W.Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond İnternational Relations Theory", *Perspectives on World Politics,* Richard Little, Michael Smith New York 1992.
[50] Burcu Bostanoğlu, a.g.e. , s.206.

2. NATO'NUN KURULUŞ SÜRECİ VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE NATO

2.1. Batı Dünyasındaki Gelişmeler

Altı yıl süren II. Dünya Savaşı, Dünyanın tüm Kıtalarına yayılan, kesin sayı bilinmemekle beraber 40 milyondan fazla insanın öldüğü[51], şehirlerin yakılıp yıkıldığı, insanlığın gördüğü en yıkıcı savaş olarak kelimenin tam anlamıyla bir dünya savaşı olmuştur. Savaş 1945 senesinde sona erdiğinde savaşın kazanan tarafları bile bitmiş, tükenmişti. Savaşta fiilen işgal altına girmeyen ülkeler dahi büyük yıpratma özelliği olan bu savaşta ekonomik kaynaklarını ve üretim yeteneklerini kaybetmiş, önemli derecede insan gücünü de kaybetmişti. Savaş öncesi dönemin güçlü devletleri ya yenilmiş ya da tükenmişti. İkinci Dünya Savaşı dünya siyasetinde ve güçler dengesinde tüm taşları yerinden oynatmıştı.

Savaş bitmişti fakat dünyaya hala barış gelmemişti. Uluslararası mücadeleler, büyük devletlerin etki alanını genişletme çabaları ve çevre ülkelerdeki çatışmalar iki kutuplu dünyanın devletlerini bazı durumlarda yeni bir dünya savaşının eşiğine kadar getirmiştir. Her ne kadar büyük çaplı bir savaş çıkmasa da dünyada bir barış ortamı da olmamıştır[52].

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Dünya siyaset sahnesinde meydana gelen değişiklikleri şu şekilde sıralamak mümkündür. 1. İki kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmıştır, 2. İlk defa uluslararası ilişkilere ideoloji unsuru girmiştir, 3. Sömürgeciliğin tasfiye süreci başlamıştır, 4. Uluslararası politikada alan genişlemesi başlamıştır, bu alan genişlemesi önceden sadece Avrupa ile kısıtlı iken savaş sonrasında Asya, Afrika ve Amerika kıtasını da içine alarak tüm Dünyayı içine almıştır. 5. Alan genişlemesi uzayı da kapsayarak üç boyutlu bir duruma gelmiştir, 6. Ekonomik sorunlar uluslararası ilişkilerde daha etkili olmaya başlamıştır[53].

---

51 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2010,s.801.
52 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, 17. Baskı, İstanbul 2010,s.511.
53 Mehmet S. Erol, "Uluslararası Durum", *Türk Dış Politikası* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.251.

İkinci dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa devletleri güçsüz ve bitkin durumda iken, Sovyetler Birliği ise savaşta ağır zayiat vermesine ve yıkım yaşamasına rağmen geniş coğrafyası, sonsuz doğal kaynakları ve nüfusu ile hala gücünü korumaktaydı. Bunun yanında Almanya tarafından işgale uğrayıp da Almanya'yı yenen tek devlet olma özelliğini de taşıyordu. Bu özelliği ile özellikle Doğu Avrupa'da kurtarıcı olarak görülüyordu. Sovyetlerin böyle bir psikolojik üstünlüğü de vardı. Fakat kısa süre sonra durum tersine dönmüş, Rus yayılmacılığı başlamış ve ABD ve Avrupa devletleri Sovyet yayılmacılığına ve tehdidine karşı birtakım arayışlar içine girmiştir.

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonraki soğuk savaş döneminde Türkiye'nin dış politikasında hâkim olan ve yönlendiren esas unsur, Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki istekleri olmuştur. Yeni oluşan iki kutuplu dünyada Türkiye, bloklar arasında bir tercih yapma zorunluluğu hissetmeye başlamıştır. Türkiye, tercihini Batı yönünde kullanmış ve Türk dış politikası bu dönemden başlayarak geniş ölçüde Batı çıkarlarına paralel olarak oluşturulmuştur[54].

Sovyetler Birliği'nin ve de komünizmin Avrupa ve Ortadoğu'ya yayılmasını önlemek için Amerika'nın uyguladığı stratejilerden ilki Truman Doktrini, ikincisi de Marshall Planıdır. Gerek Truman Doktrini gerekse de Marshall Planı, ABD'nin yine kendi kabuğuna çekileceğini düşünen SSCB'nin o aşamada beklemediği iki gelişmedir. Böylece, Sovyetler Birliği ile Batı arasında, her türlü düşmanlığı içeren fakat sıcak savaş haline varmayan yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem soğuk savaş dönemidir. İkinci Dünya Savaşı öncesinin uluslararası politik güç dengesini oluşturan devletler, 1945'ten sonra güçlerini kaybetmişler ve bunun sonucunda meydana gelen gelişmelerle, iki kutuplu bir denge sistemi oluşmuş, ABD ve SSCB "Süper Devletler" olarak ortaya çıkmıştır[55]. Termonükleer silahlar geliştirilmiş ve Dünyada hem savaşın sebebi hem de barışın teminatı olarak bugünlere kadar gelmiştir. İmparatorluklar dağılmış ve ulus devletlerin sayısı hızla artmıştır. Bu artışla beraber bağlantısızlar adıyla üçüncü bir blok da kurulmuştur.

---

[54] Mehmet S. Erol, a.g.e. s,252.
[55] Mehmet S. Erol, a.g.e. s,252-253.

İkinci Dünya Savaşı süreci ve sonrası Türkiye için çok da kolay olmamıştır. Türkiye 1939 yılında müttefik devletlerle bir sözleşme imzalamıştır. 1939 yılında imzalanan sözleşmeye göre savaşa girme koşullarından en önemlisi olan savaşın Akdeniz'e sıçraması halinde Türkiye'nin de savaşa girmesini öngören şartlar 10 Haziran 1940 tarihinde gerçekleşmişti. İtalya Fransızlara ve İngilizlere karşı savaş ilan etmiş ve böylece savaş Akdeniz'e sıçramıştı ve Türkiye'nin savaşa girme koşulları oluşmuştu. Fakat Haziran 1940'ta Alman ordularının Paris'e girmesi ve 22 Haziran 1940'ta Fransa'nın bir hafta içinde teslim olması imzalanan sözleşmeyi kadük bırakmıştır. Çünkü sözleşmeye göre Fransa ve İngiltere Türkiye'ye askeri yardım yapacaktır. Fransa'nın teslim olması bu şartı uygulanamaz hale getirmiştir. Müttefikler Almanya'ya krom satan Türkiye'nin krom satışını durdurmasını istediler. Türkiye de krom satışını durdurmak zorunda kaldı. Bir yandan Almanya Türkiye'nin kendi yanında savaşa girmesini isterken öte taraftan Almanya'nın saldırısından sonra müttefiklerle ortak hareket eden Ruslar da Türkiye'nin savaşa girmesi için baskı uygulamaya başlamışlardır. Özellikle Şubat 1943'te Ruslar Stalingrad'da Almanları yenilgiye uğrattıktan sonra Türkiye'ye karşı dostça olmayan tavırlar takınmaya başlamışlardır[56].

Türkiye İkinci Dünya Savaşına planlandığı gibi fiili olarak katılmamıştır. Ancak her an savaşacakmış gibi tedbir almış, savaş ekonomisi uygulamış, büyük çaplı yatırımlar yapamamış ve büyük ekonomik kayıplara uğramıştır. Türkiye savaş dışı kalmayı başararak can kaybını ve ülkenin tahrip olmasını önlemiştir. Savaş süresince müttefiklerden az da olsa dış yardım almıştır. Bu yardımlar genellikle askeri amaçlı olmuştur. 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında gerçekleşen Yalta Konferansında alınan kararlar uyarınca 1 Mart'tan önce Japonya ve Almanya'ya savaş açan ülkelerin Birleşmiş Milletlerin (BM) kurucu antlaşması olan San Francisco Konferansı'na katılabileceği İngiliz Hükümeti tarafından bildirilince 6 Ocak'ta Japonya ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini kesmiş olan Türkiye, 23 Şubat'ta

[56] Haydar Çakmak, "Dönemin Dış Politika Sorunları", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.257-258.; Oral Sander, *Siyasi Tarih* (1918-1994), İmge Kitabevi, 12. Baskı, Ankara 2004, s.191.

Almanya'ya savaş açtığını bildirmiştir[57]. Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Batı Blokunda kalmayı tercih etmiştir.

Türkiye 2'nci Dünya Savaşı boyunca ülkenin toprak bütünlüğüne zarar getirmeden daha çok Müttefiklerden yana ağır basan ama konjonktüre göre değişen, tarafsız (neutral) değil ama savaş dışı (nonbelligerent) kalmak üzerine kurulu bir denge politikası izlemiştir[58].

Almanya'nın yenileceğinin anlaşılmasıyla birlikte Türkiye için Rus tehlikesi belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştı. Sovyetlerin daha güçlü bir konuma gelmesi Türk liderlerinin savaşın başından beri en çok çekindikleri durum idi[59]. 4-11 Şubat 1945'te gerçekleşen Yalta Konferansından itibaren bu durum açıkça ortaya çıkmaya başlamıştı. Savaştan sonraki dönemde Türkiye'nin dış politikası Rus tehdidi üzerine kurgulanmış ve Rus tehdidini bertaraf etmek Türk Dış Politikasının başlıca hedefi olmuştur[60].

2.1.1. Truman Doktrini ve Marshall Planı

Rus emperyalizminin yeniden canlandığını gören İngiltere II. Dünya Savaşının yaralarını sarmadan Sovyet Rusya'nın karşısına çıkamayacağını anlamıştı. İngiltere'ye göre Rusya'nın karşısında durabilecek tek kuvvet ise ABD idi. Bu sebeple İngiltere bir nota ile, 1947 yılının Şubat ayında Amerikan hükümetine Yunanistan ve Türkiye'nin Batı dünyasının savunulması bakımından çok önemli olduğunu belirterek ekonomik ve askeri ihtiyaçların karşılanması amacıyla yardım yapılmasının gerekli olduğunu bildirdi. İngiltere kendi durumunun bu yardımları yapmaya uygun olmadığını bildirmiş, buna ilave olarak Yunanistan'da bulunan askerlerini İngiltere'ye geri çekmeye mecbur kaldığını bildirdikten sonra Türkiye ve Yunanistan'ı destekleme sorumluluğunun ABD'de olduğunu da belirtmiştir[61].

---

[57] Rifat Uçarol, a.g.e. s,843.
[58] Murat Çemrek, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.272.
[59] Mehmet Öcal, "İngiltere'nin Tutumu", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.295.
[60] Rifat Uçarol, a.g.e. s,816-820.
[61] Fahir Armaoğlu, a.g.e. s,537.

İngiltere'nin notasından kısa bir süre sonra 12 Mart 1947 tarihinde, Başkan Harry Truman ABD Kongresinde bir konuşma yapmış ve ilk defa dünyanın iki farklı ideolojik kutuba ayrılmanın eşiğinde olduğunu söylemiştir[62]. Başkan Truman aynı gün Amerikan Kongresine bir mesaj göndermiş ve mesajında Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım olarak toplamda 400 milyon dolar verilmesi gerektiğini belirtmiş ve bu maksatla kendisine yetki talebinde bulunmuştur. Truman mesajında özetle Türkiye sınırlarının ve topraksal bütünlüğünün korunması gerektiğini, bunun Ortadoğu'da kurulan düzenin korunabilmesi için bir zorunluluk olduğunu da belirtmiştir. İlave olarak Yunanistan ile ilgili olarak da;

"*Eğer Yunanistan silahlı bir azınlığın kontrolü altına düşerse, bunun Türkiye için neticeleri çok ciddi olur. Böyle bir halde karışıklık ve düzensizlik bütün Ortadoğu'ya yayılabilir*[63]" demiştir.

22 Mayıs 1947'de, ABD Kongresi "*Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası*" adıyla yasalaşan ve Truman Doktrini olarak anılan, askeri yardım maksadıyla 100 milyon dolar Türkiye'ye, 300 milyon dolar da Yunanistan'a verilesini kabul etti[64]. ABD'nin dış politikasındaki bu köklü değişimin fitilini Truman Doktrini yakmıştır[65]. İkinci dünya savaşı sonrasında Amerikan dış politikasının sonuçları günümüze kadar ulaşan en önemli eylemi Truman Doktrinidir. Truman Doktrini ABD'nin tekrar yalnızcılık politikasına döneceğini düşünen Sovyetler için son derece şaşırtıcı olmuştur[66]. Aynı zamanda Truman Doktrini, Soğuk Savaşın resmi başlangıç noktası olarak da kabul edilmektedir[67].

Türkiye'nin jeopolitik konumu SSCB tarafından ilgi ile izlenmiştir. SSCB'nin Türkiye'yi ve dolayısıyla boğazları ele geçirmesi halinde Irak ve İran yoluyla petrol bölgesi Ortadoğu'ya el atabilecek, kıtalararası ticaret yollarını kontrolü

---

[62] https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=81# Erişim: 29.11.2018
[63] https://www.ourdocuments.gov/doc_large_image.php?flash=false&doc=81Erişim: 29.11.2018
[64] Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Cilt;1,* Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 2006, s,532.; Oral Sander, a.g.e. s,259. https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=81# Erişim: 29.11.2018
[65] Fahir Armaoğlu, a.g.e. s,537.
[66] Fahir Armaoğlu, a.g.e. s,538.
[67] Ramazan Gözen, "Truman Doktrini", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.388.

altına alabilme olasılığı kuvvetli bir biçimde ortaya çıkabilecekti. ABD Türkiye'yi destekleyerek bu tehlikeyi defetmek istemiş ve bu kapsamda Türkiye'nin Truman Doktrinine dâhil edilmesini sağlamıştır[68]. Bu kanunda bahsedilen yardımın veriliş maksadı,

"*Türkiye'nin özgürlüğünü ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik güçlerinin takviyesini sağlamak ve ekonomisinin istikrarını korumak*"

olarak belirtilmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin verilen yardımı amacı dışında kullanamayacağına ilave olarak bu yardımın ABD personeli tarafından denetleneceği de kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme 1947 yılından sonra yapılan her çeşit askeri yardımı kapsayacak şekilde karara bağlanmıştır. Bu durum ABD'ye sadece savunma alanında değil aynı zamanda dış politika alanında da bağımlılıkla sonuçlanmıştır[69].

5 Haziran 1947 tarihinde, Marshall ekibi tarafından hazırlanan Marshall Planı, bizzat Marshall tarafından Harvard Üniversitesinin mezunlarına yönelik yapmış olduğu bir konuşma ile beyan edilmiştir. Konuşma aynen şöyledir:

> "*...ABD' nin, ekonomik ilişkilerin dünya çapında yeniden normalleşmesi için elinden gelen her türlü yardımı göstermesi zorunluluğu, mantığın gereğidir. Aksi takdirde hiçbir şekilde barışı ve istikrarı temin edemeyiz. Politikamız belirli bir ülke veya doktrini değil, açlık, yoksulluk, umutsuzluk ve kaosu hedef almıştır. Amacı, içinde özgür ekonomilerin var olabileceği siyasi ve sosyal şartların oluşmasına izin verecek bir iş ekonomisini diriltebilmektir...".*[70]

Amerika Batı Avrupa'nın ekonomik sorunlarını düzeltmek maksadıyla her türlü yardımı yapmıştır. Yeni ortaya çıkan yardımları yapmaya da hazır olmuştur. Fakat bu yardımlar bütçe açığı kapatma ve ticaret gibi verimsiz alanlara harcanmıştır.

---

[68] Baskın Oran, a.g.e. s,531.
[69] Çağrı Erhan, a.g.e. s,534.
[70] http://www. usemb- ankara.org.tr/ The_Marshall_Plan/ marshall.htm. Erişim: 22.06.2015.; https:// www. state. gov/ documents/ organization/50310.pdf

Amerika bu işe bir düzen vermek gerektiğini düşünmüş ve bu yönde karar almıştır[71]. Amerika yapılan yardımları bir plana bağlı olarak vermek ve yardım işini kurumsallaştırmak istemiştir. 12 Temmuz'da Fransa, İngiltere, İtalya, Belçika, İrlanda, Portekiz, Türkiye, Yunanistan, Lüksemburg, Hollanda, İzlanda, İsviçre, Norveç, Avusturya, İsveç ve Danimarka'nın katılması ile onaltılar olarak da anılan bir konferans toplandı ve bir Avrupa Ekonomik Kalkınma programı hazırlayarak 22 Eylül'de Amerika'ya sundular. 16 Avrupa devleti 12 Temmuz 1947'de, ABD'nin isteği üzerine, "*Avrupa Ekonomik iş birliği Konferansı (Conference of European Economic Co-operation,)*" örgütünü kurdular[72]. CEEC örgütü 1960'ta, bugünkü Ekonomik iş birliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD) dönüşmüştür[73]. Daha sonra ABD 3 Nisan 1948 de Dış Yardım Kanununu çıkarmış ve bir yılda üye devletlere altı milyar dolarlık yardım yapmıştır. Yardımlar ileriki senelerde de artarak devam etmiştir[74].

Türkiye açısından bakıldığında Truman Doktrinini ve onun doğal sonuçları olan ABD yardımlarını kabul etmesinin çeşitli nedenleri vardı. İlk olarak, sürekli tekrarlayan SSCB istekleridir. O dönemde Türk siyasi elitleri, karar alıcıları, Sovyetlerden büyük bir tehlike algılamışlar ve Stalin'in Türkiye'ye doğru yayılmasının ancak Batı dünyası ve özellikle ABD'yle sıcak ilişkiler kurarak engellenebileceğini düşünmüşlerdir[75]. İkinci neden, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullardır. Türkiye İkinci Dünya Savaşına girmemesine rağmen savaş nedeniyle ekonomisi büyük bir darboğaz içindeydi. Üçüncüsü ise altı yıl süren savaş boyunca askeri teknolojiye yönelik buluşlar hızla artmış batılı devletlerin orduları bu teknolojik buluşlardan yararlanmış fakat Türk Ordusu ise nispeten eski model silahlarla donatılmış yaya ve süvari gücüne dayanan yapısıyla, görece geri kalmıştı.

Truman Doktrini kapsamında alınan yardımlardakinden farklı olarak Marshall Planında Türkiye'ye ayrılan pay son derece düşüktü. Söz konusu planla Türkiye'den, Avrupa'nın ihtiyacı olan tarımsal ürünleri ve madenleri tedarik etmesi

[71] Fahir Armaoğlu, a.g.e. s,539.
[72] Çağrı Erhan, a.g.e., s.539.
[73] Çağrı Erhan, a.g.e., s.540.
[74] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.540.
[75] Çağrı Erhan, a.g.e., s.532.

istenmişti. Türkiye'nin istediği bu değildi. Türkiye uzun vadeli borç ya da hibe şeklinde ekonomik yardım istiyordu. Fakat Türkiye için Marshall Planı daha derin bir anlam içeriyordu. Türkiye için plan kapsamında olmak alınan yardımın miktarından çok daha önemli idi. Türkiye bu şekilde Rus tehdidini bertaraf etmenin yanında dünya devleler sisteminin bir üyesi olduğunun da kabul ettirmek istiyordu. Atatürk'ün gösterdiği çağdaş medeniyet, o dönemde Batı Medeniyeti olarak algılanmıştır. Bu algı bugün de değişmemiştir. Hem Truman Doktrin ve o kapsamda alınan yardımlar hem de Marshall planı kapsamındaki yardımlar Türkiye'nin dış politikasında dışa bağımlı olma sonucunu doğurmuştur[76].

2.1.2. Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi

Sovyetler birliği İkinci Dünya savaşı devam ederken kurtarıcı olarak girdiği Doğu Avrupa ülkelerinde birer birer darbeler yaparak komünist partiyi iktidara getiriyordu. Fakat bu darbelerin içinde, Şubat 1948 de olan Çekoslovakya darbesi ABD ve Avrupa ülkeleri arasında en fazla tepki çeken darbe olmuştur. Sebebi ise Çekoslovakya'nın Orta Avrupa'da Batılı anlamdaki bir demokrasiye sahip olan tek devlet olmasıdır. Sonuç olarak Çekoslovakya darbesinin sonucu olarak Sovyetler Birliğinin, Balkanlarla birlikte Orta ve Doğu Avrupa'daki hâkimiyeti tamamlanmıştır[77]. Sonuçları itibariyle Çekoslovakya darbesi batıda ortak bir bilinç oluşmasında etkili rol oynamıştır.

İşte bu şartlar içinde, 4 Mart 1948 tarihinden itibaren İngiltere, Fransa ve Benelüx devletleri (Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) süratle Belçika'nın başkenti Brüksel'de toplanmış ve devamında bir dizi toplantılar süreci devam etmiştir. Toplantılar sonucunda 17 Mart 1948 tarihinde "*Batı Avrupa Birliği (BAB)*" antlaşması imzalandı. BAB Antlaşması beş devletin her konuda iş birliği içinde olmasını bunun yanında antlaşmaya taraf devletlerden birisi Avrupa topraklarında silahlı saldırıya uğrarsa diğer devletlerin her türlü araçla ona yardım etmelerini kararlaştırmıştır. BAB Sovyetlerin Avrupa içlerindeki yayılmalarını önlemeye yönelik alınan ilk askeri tedbir olmuştur. Yalnız Amerika olmadan kurulan askeri

[76] Çağrı Erhan, a.g.e., s.542.
[77] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.541.

nitelikli örgüt daha başlangıçta kadük kalmıştı. Batı Avrupa Birliğinin Sovyetler Birliğine karşı askeri olarak karşı koyma imkânı yoktu[78]. Fakat karşı ittifaklar kurulması yönünde bir farkındalık yaratmıştı. Çünkü Sovyetler Birliği artık ciddi bir tehditti. Sovyetler birliğine karşı alınan tedbirler ve oluşturulan örgütlenmeler bununla sınırlı değildi.

On Avrupalı devlet tarafından 5 Mayıs 1949 tarihinde imzalanan sözleşmeyle Avrupa Konseyi (AK) kurulmuş ve 10 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyini kuranlar başlangıçta Batı Bloku içerisinde kalan Avrupalı devletler arasında bir siyasi birlik kurma amacıyla yola çıkmışlardır. Ancak, Avrupa Konseyi bir Avrupa Federasyonu'nun çatısı olmamış, hükümetler arası iş birliğine yönelik klasik bir uluslararası örgüt şeklinde kurulmuştur.

Türkiye başlangıçta Avrupa Konseyi'ni kuran 10 devlet arasında bulunmamaktadır. Batıyla ilişkilerin hızla geliştiği bir dönemde ısrarlı teşebbüslerine rağmen NATO'da yer alamayan Türkiye'nin Avrupa Konseyi gibi bir oluşumun da dışında bırakılmak istenmesi Türkiye'de endişeye yol açmıştır. Ancak, bu durum fazla sürmemiştir. Aynı yıl (1949) Avrupa Konseyi Türkiye'yi üye olmaya davet etmiştir. Davete olumlu cevap veren Türkiye 9 Ağustos 1949 tarihinde resmen üye olmuştur[79].

İnsan haklarının Avrupa Konseyi'nin amaçları içerisinde özel bir yeri bulunmaktadır. Sözleşmede bu husus açıkça ve detaylı olarak vurgulanmaktadır. Sözleşmenin 8. maddesine göre, bu hükümlerini ihlal eden üyenin üyelik hakları askıya alınabilir ve hatta üyelikten çıkarılabilir[80]. İnsan haklarına verilen öneme rağmen Avrupa Konseyi Statüsü insan haklarının geliştirilmesini ve korunmasını konu edinen bir hüküm ihtiva etmemektedir. Bu boşluğun doldurulması amacıyla 4 Kasım 1950 tarihinde "*İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)*" imzalanmıştır. Sözleşme 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Koruma mekanizmalarındaki etkisiyle

[78] Çağrı Erhan, a.g.e., s.543.
[79] Mehmet Emin Çağıran, "Avrupa Konseyi", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s,506.
[80] Mehmet Emin Çağıran, a.g.e., s,506.

mevcut uluslararası insan hakları düzenlemeleri içerisinde günümüzde de özel bir yere sahip olan bu sözleşmeyi Türkiye 1950 tarihinde imzalamış ve 10 Mart 1954 tarihinde onaylayarak taraf olmuştur. 1950-1960 döneminde Türkiye'nin Avrupa Konseyi ile ilişkilerinde dikkati çeken en önemli olay insan hakları hususunda yaşanmıştır. Avrupa Konseyi üyeliği ve insan hakları ile ilgili imzalanan sözleşmeler Türkiye'nin Batılı kimliğinin oluşması ve Batılılar tarafından da tanınması açısından büyük önem taşımıştır. Bu durum günümüzde de önemini korumaktadır.

Türkiye Batı Blokunun lideri ve temel kuruluşlarıyla iş birliğini geliştirirken ilk amaç olarak Avrupa'nın bir parçası olmayı düşünmüştür. Zaten bu dönemlerde batılılaşma hedefinden anlaşılan Avrupalılaşmaktır. Nitekim Cumhuriyetin ilk döneminde yapılan devrimler Türkiye'nin siyasi, ekonomik, hukuki ve kültürel hayatını Avrupa standartlarına göre yeniden düzenlemiştir. Ancak, bu dönemde uluslararası şartlar sonucu Türkiye'nin Avrupa ile sıkı iş birliği ve bütünleşme içerisinde olması mümkün olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği etkisi dışında kalan Batı Avrupa'da yeni oluşumlar ortaya çıkarken Türkiye kuruluş dönemindeki hedeflerine uygun olarak bunların dışında kalmak istememiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin tercihi Batı Dünyası içerisinde yer almaktan yana olmuştur. Batı Dünyasının lideri konumunda olan ABD ile ilişkiler Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesi içerisinde özellikle askeri ve mali alanlarda karşılıklı yardım ve iş birliği şeklinde gelişmiş ve pekişmiştir. Aynı zamanda Türkiye Bretton Woods Sistemi olarak adlandırılan savaş sonrası ekonomik düzene kendisini uyarlamaya gayret göstermiş ve bu sistemin temel kuruluşları olan Dünya Bankası (*Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası*) ve *Uluslararası Para Fonuna* (IMF) üye olmuştur. Türkiye'nin Avrupa'daki yeni iş birliği teşebbüslerinin içinde yer almak istemesi kendi devlet felsefesi ve savaş sonrası tercihlerinin bir sonucu olmakla birlikte, kalkınma ihtiyacı ve güvenlik arayışı gibi ihtiyaçlar da böyle bir politika izlemesinde belirleyici olmuştur. Türkiye'nin Avrupa Konseyine girişi ve bu örgütle ilişkileri bu siyasi bağlamda gerçekleşmiştir[81].

[81] Mehmet Emin Çağıran, a.g.e., s.505.

2.2. Sovyet Emperyalizminin Canlanması

İkinci Dünya Savaşı sonunda uluslararası politika sahnesinde büyük boşluklar oluşmuştu. Savaştan önce güçler dengesini oluşturan devletler, 1945 sonrasında iyice zayıf durumdaydılar. İtalya, Japonya ve Almanya savaşta yenilmiştiler. İngiltere ve Fransa kazanan tarafta yer almalarına rağmen, savaştan yıpranmış, tahrip olmuş ve bitik vaziyette çıktılar. Bu tahribat o kadar büyüktü ki, liderliği ABD'ye kendi elleriyle vermişlerdir. İkinci Dünya Savaşının sonunda hem Asya hem de Avrupa'da büyük devlet olarak sadece Sovyetler Birliği kalmıştır. ABD ise her zamanki gibi, yalnızcılık politikasının bir gereği olarak, kendi kabuğuna çekilmeye hazırlanmaktaydı.

Rusya'nın önünde, belki tarihinin hiçbir döneminde önüne çıkmamış ve çıkmayacak bir fırsat vardı. Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu'da istediği gibi at koşturma fırsatını yakalamıştı. Sovyetler tarafından savaşın sonlarına doğru bir yandan Alman işgalinden kurtarmak bahanesiyle askerlerini soktukları doğu Avrupa ülkelerinde komünist yönetimlerin artırılması faaliyetleri hızlandırılmış, diğer yandan eş zamanlı olarak da Uzakdoğu'da Çin'in komünizm ile yönetilmesi için harekete geçmişlerdir. İlave olarak İran, Türkiye ve Yunanistan'a yönelik baskılar artmış, Akdeniz'den Hint Okyanusuna kadar alanda Sovyet baskısı hissedilmeye başlanmıştır[82].

2.2.1. Cominform-Comecon

1919 da Komünist enternasyonal ya da üçüncü enternasyonel olarak da bilinen Komintern kurulmuş ve amacını da dünya devrimini gerçekleştirmek olarak açıklamıştı. Gerçekte ise komünist hareket SSCB ile sınırlı kalmıştır. Bloklar arası rekabetin iyice açığa çıktığı İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde ise daha farklı kurumlara ihtiyaç vardı. Eylül 1947 de Polonya da Macaristan, Bulgaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya, Polonya, İtalya, Fransa ve' SSCB'de faaliyet gösteren komünist parti temsilcileriyle Komünist Enformasyon Bürosu (Kominform)

[82] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.515.

kuruldu[83]. Kominformun amacı Avrupa'daki tüm komünist parti faaliyetlerini bir elden koordine etmekti.

Batı blokunda yaşanan birleşme ve ekonomik iş birliği hareketleri büyük bir hızla yol alırken, aynı savaş sonrası ekonomik ve sosyal sorunlar doğu blokunda da vardı. Marshall Planı bu konuda güzel bir örnekti ve buna benzer bir oluşum içerisine girmek SSCB'nin Doğu Avrupa'daki etkisini daha da artırabilirdi. Bu maksatlarla 1949 yılı ocak ayında Macaristan, Bulgaristan, SSCB, Romanya, Polonya, Çekoslovakya, arasında COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) adıyla bir ekonomik iş birliği örgütü kuruldu[84]. 1955-60 döneminde Sovyet Rusya ekonomi politikasında ve ticarette ortak bir model oluşturmaya çabasına girişti. 1963'te Uluslararası Ekonomik İş birliği Bankası kuruldu. Bu banka COMECON'a bağlı idi ve COMECON Varşova Paktı gibi Doğu Bloku olarak da belirtilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin dağılmasından sonra 28 Haziran 1991 tarihinde lağvedildi[85].

2.2.2. Berlin Krizi

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin en önemli olaylarından biri de Berlin krizidir. ABD'nin Monroe Doktrininden vazgeçip Avrupa'nın koruyuculuğunu üstlenmesi SSCB'nin bütün planlarını bozmuştu. Sovyetler Birliği Avrupa'yı etki alanı altına almak için her yolu deniyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle tüm Almanya gibi, Berlin de aynı esaslarla dört bölgeye ayrılmış ve işgal edilmişti. Berlin şehrinin Sovyetlerin işgali arasındaki alan içinde bulunması ise asıl sorun sahasını oluşturmaktaydı. Batılı devletlerin Berlin'e geçebilmesi için Sovyet işgal bölgesinden geçmeleri gerekiyordu. Sovyet işgal bölgesi içindeki Berlin'de ABD'nin bulunması Batılı devletlere sağladığı avantaj kadar Sovyetler için de dezavantajlı bir durumdu. Çünkü Sovyetlerin kendi işgal bölgeleri içindeki hareket serbestîsini kısıtlayan bir durumdu. En büyük problem ise Sovyet işgal bölgesi içinde Batılılar tarafından demokratik bir rejim ve liberal bir ekonomik sistemin uygulanması idi. Bu

[83] Fahir Armaoğlu, a.g.e. s,531.
[84] Rifat Uçarol, a.g.e. s,856-857.
[85] Funda Keskin, "Comecon", *Türk Dış Politikası, Cilt;1,* Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 2006, s.501.

kabul edilemez durum karşısında Sovyetler Birliği Batılı devletleri Batı Berlin'den çıkarmaya yönelik çalışmaya başladılar.

SSCB Batı Almanya'dan Batı Berlin'e giden ulaşım yollarını 1948 Mart ayından itibaren kesti ve Berlin'in elektrik santralini kendi kontrolüne aldı. Batı Berlin'de yaşayan yaklaşık iki milyon insan yaşıyordu ve bu insanların beslenmesi gerekiyordu. Asıl krizi bu durum oluşturmuştu. Amerika bir hava köprüsü kurarak Berlin'in yiyecek ve yakacak ihtiyacını karşılamaya başlamıştı. Öyle ki günde ortalama 3-4 bin ton malzeme taşınmaktaydı. Amerika'nın bariz hava üstünlüğü olduğundan dolayı Sovyetler buna karşı çıkamadı. Amerika ve Batı ülkeleri Batı Berlin'den çıkmayı düşünmüyorlardı[86]. Bu olayların sonunda 23 Mayıs 1949 da Federal Alman Cumhuriyeti kuruldu. Kısa süre içinde Berlin'de iki ayrı belediye kurularak Almanya gibi Berlin'in de ikiye bölündüğü kesinleşti.

Sovyetler Birliğinin öncülüğünde de 1949 Ekim'inde Demokratik Alman Cumhuriyeti kurulmuştur. Berlin Krizinin en belirgin sonucu ABD ve Avrupalı devletlerle Sovyet Rusya arasındaki iş birliğinin tamamen yok olması ve dünyanın iki ana bloğa ayrılması olmuştur.

2.2.3. Doğu Avrupa'da Yaşanan İhtilaller

Sovyetler Birliğinin önemli politikalarından biri de Avrupa'daki konumunu sağlamlaştırmaktı. Bunun için, işgal altında tuttukları ülkelerde komünist rejimleri iktidara getirmek için ihtilaller yapmaya başlamıştı. Doğu Avrupa devletlerinin Sovyet işgali altına girmesi zorla olmamıştı. 1944 yılı ortalarından itibaren Almanlar Rusya topraklarından geri çekilmeye başlamıştı. ABD, İngiltere ve bölge ülkelerinin de isteğiyle Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'yı Almanlardan temizlemişti. Kızıl Ordu'nun sanki kurtarıcı gibi bu ülkelere girmesi ise komünist partilerinin işlerini iyice kolaylaştırmıştı.

Önce koalisyon hükümetleri kurulmaktaydı. Zamanla Sovyetlerin de baskısıyla hükümetler teker teker komünist partilere geçmeye başlamıştı. 1947

[86] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.543.

yılında Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Polonya hükümetleri çeşitli yollarla komünist partilere geçmişti. Komünist parti liderleri dışındaki parti liderleri bakanlar ve hatta başbakanlar ya tutuklanıyor ya sürgün ediliyorlar ya da hapsediliyorlardı. Bazıları ölüm cezası bile almışlardı. Bazen de başına gelecek kötü olayları önceden gören liderler kendisi ülkeyi terk ediyordu.

Bu ülkelerin içinde en dikkat çeken ülke Çekoslovakya idi. Savaştan sonra, Dr. Beneş Çekoslovakya'nın Cumhurbaşkanı olmuştu. Komünist Partisi lideri Klement Gottwald ise başbakan olmuştu. Komünist Parti bakanlar kurulunda çoğunlukta değildi. Çekoslovakya kurucusu olan Thomas Masaryk'in oğlu Jan Masaryk Dışişleri Bakanı olmuştu. Her ne kadar Çekoslovakya ülke yönetimi Sovyetler Birliği ile geçinme taraftarı olsa da yeni liderlerin Batı taraftarı olmasından dolayı Sovyetler yönetimden tam olarak emin olamamıştı. 1948 yılı Şubatına kadar Çekoslovakya'da önemli bir gelişme olmamıştı fakat diğer Avrupa Devletlerindeki hükümet değişiklikleri tamamlanarak komünist partiler iktidara getirilmişti. 1948 Şubat'ında Sovyetler Birliği Çekoslovakya'ya açıkça müdahale ettiler. 11 bakan Sovyet baskısı sonucu komünistlerle değiştirildi. En fazla direnişi gösteren Dışişleri Bakanı olan Masaryk olmuştu. Fakat Masaryk 10 Mart 1948 tarihinde Dışişleri Bakanlığına ait binanın dördüncü katının camından atlayarak şüpheli şekilde intihar etti. Çekoslovakya Darbesi adı verilen olay aslında bu olaydır. Çekoslovak Darbesi Batı'da büyük tepki uyandırmıştır ve sonucunda Batı devletlerinin olayın ciddiyetini anlamalarına ve ciddi tedbirler almalarına sebep olmuştur[87].

2.3. NATO'nun Kuruluşu ve Türkiye'nin NATO'ya Üye Olma Süreci

Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliğinin Ortadoğu ve Avrupa'da yayılmalarına karşı Truman Doktrini ve Marshall Planı ile ekonomik içerikli tedbirler almıştı. Avrupa'yı ekonomik olarak güçlendirme çabası da halen devam eden bir faaliyetti. Fakat 1948 yılındaki Berlin Krizi Amerika'ya ve Batıya Sovyetler Birliği ile iş birliği yapma imkânının kalmadığını Sovyetler Birliğine karşı birlik

[87] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.527-528.

olarak askeri tedbirler de almanın zamanının geldiğini göstermişti. Sovyetler Birliğinin amacının kalıcı bir dünya barışı olmadığı, komünizmi mümkün olduğu kadar fazla alana yaymak olduğu açıkça ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine ABD Sovyetler Birliğine karşı Çevreleme (Containment) politikası takip etmeye başladı. Çünkü özellikle 1948 yılı şubat ayındaki Çekoslovak darbesi Batı dünyasında Sovyetler Birliğine karşı askeri tedbirler alınmasını bunun için de birlik oluşturulmasını zorunlu hale getirmişti. Batı'da bu bilinç uyanmıştı. ABD ise Sovyetler Birliğinin yayılmasını sona erdirmek için sıkı tedbirler almaya karar vermişti. Tam da bu maksatla 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik İttifakı-NATO kuruldu. NATO bu tedbirlerin içinde en etkili olanıdır[88].

1948 Şubatındaki Çekoslovak darbesinden sonra durumun ciddiyetini anlayan Avrupalı devletler tarafından 17 Mart 1948 tarihinde Batı Avrupa Birliği kurulmuştur[89]. Fakat Batı Avrupa Birliği üyesi devletlerin İngiltere hariç tamamı İkinci Dünya Savaşında işgale uğramıştı İngiltere ise işgale uğramamasına rağmen savaştan iyice yıpranmış olarak çıkmıştı. Bu birliğin Amerika olmadan Sovyetlere karşı koyması ve Avrupa'yı savunması mümkün değildi. Daha ilk günden itibaren Batı Avrupa Birliği Amerika'nın da birliğe katılmasını istiyordu. Bu durum Amerika tarafından da biliniyordu[90].

Amerika 1823 yılında uygulamaya başladığı Monroe Doktrininden beri özellikle Avrupa ülkeleri ile olmak üzere ittifaklara girmemişti. Avrupa'daki durum ise çok tehlikeli bir aşamaya gelmişti. Batı Avrupa Birliği'nin kurulmasının ardından Sovyetler Birliği tarafından Berlin krizi çıkarılmıştı. Bu açıkça Batıya karşı bir meydan okuma olarak nitelendirilmiştir. Amerika'nın Sovyetlere karşı Avrupa'nın yanında yer almaması demek İkinci Dünya Savaşında Almanlardan kurtardığı Avrupa'yı kendi elleriyle Sovyetler Birliğinin kucağına atmak demek olacaktı.

Bu olaylarla eş zamanlı olarak Amerikan Senatosu üyelerinden Senatör Arthur H. Vandenberg 1948 Nisan ayında Senatoya Amerika Başkanına, "*Amerika'nın güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan, bölgesel ve*

[88] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.545.; Oral Sander, a.g.e., s.265.
[89] Oral Sander, a.g.e., s.264.
[90] Fahir Armaoğlu, a.g.e.. s.545.

diğer ortak anlaşmalara katılma yetkisinin verilmesini"[91] içeren bir tasarı sundu. Vandenberg'in sunduğu teklif 11 Haziran 1948'de kabul edilmiştir. Amerikan Kongresince yasalaştırılan daha sonra ise "Vandenberg Kararı" olarak anılan bu karar Amerika Birleşik Devletleri'nin 1823 ten beri uyguladığı Monroe Doktrinini sona erdirmiştir.

Amerika'nın Vandenberg kararından sonra Batı Avrupa Birliğini daha da etkili hale getirmek ve genişletmek maksadıyla, Batı Avrupa ülkelerine Kanada'yı da dâhil ederek 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik ittifakı (North Atlantic Treaty Organization-NATO) kuruldu[92]. On iki kurucu üyeli NATO'nun kurucu Antlaşması 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girdi. Antlaşmanın başlıca amaçları arasında üye ülkelerin demokrasinin temel hak ve özgürlükler ile hukukun üstünlüğüne dayalı olarak ortak savunmalarını sağlamak ve barış ve güvenliklerini korumak bulunmaktaydı. İçlerinden birine yapılmış bir saldırı hepsine yapılmış sayılacaktı[93]. Artık ABD Batıyı askeri gücüyle de koruyacaktı. NATO'nun kurulması ile eş zamanlı olarak Sovyetler Birliğinin Avrupa'daki ilerlemesi ve yayılması durmuştur.

2.3.1.Sovyet Tehditleri ve Türkiye- ABD Yakınlaşması

Türkiye, daha Kuzey Atlantik (NATO) Antlaşmasına yönelik hazırlıklar devam ederken bu örgütün/oluşumun üyesi olmak istediğini bildirdi. Fakat toplantıya davet edilmedi. Buna rağmen Bruxelles Antlaşmasının imzalanması Türkiye'de büyük bir sevince yol açmıştı. Hükümet ve halk Avrupa'nın savunulması için böyle bir antlaşmanın gerekliliğine iyice inanmıştı. Türkiye yeni kurulacak örgüte girmek istediğini sık sık dile getirmesine rağmen Kuzey Atlantik Örgütüne kabul edilmedi.

Başbakan Hasan Saka 1948 Haziran'ında, *"Türkiye'nin ABD'nin müttefikten de öte bir müttefiki"* olduğunu belirterek, iki ülke arasında var olan iş birliğinin mevcut haliyle devam etmemesini, askeri bir ittifak içerisinde bulunulmasının çok önemli olduğunu belirtti[94]. Bu çabalar da olumlu sonuç vermemişti. Fakat

[91] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.546.
[92] Oral Sander, a.g.e., s.265.
[93] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.546.
[94] Çağrı Erhan, a.g.e., s.545.

Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun NATO'ya üye olması gerekiyordu. Türkiye ilk olarak 11 Mayıs 1950 tarihinde NATO'ya üyelik için başvurdu. Söz konusu başvuru sonuca bağlanmadan Türkiye'de çok partili sisteme geçilmiş ve hükümet değişmişti. Bundan sonraki girişimler Demokrat Parti tarafından yürütülmüştür[95].

Türkiye her ne kadar NATO üyesi olarak kabul edilmemiş olsa da daha ikinci dünya savaşı bitmeden ABD ile yakınlaşmaya da başlamıştı. Türkiye'nin ABD ile yakınlaşmak istemesi o günkü şartlarda çok normaldi, hatta bir zorunluluktu. Fakat ABD de Türkiye'ye ilgi duymaya başlamıştı. Öncelikle ABD Türkiye'nin bir Sovyet uydusu olmasını istemiyordu.

ABD'nin en hassas olduğu konuların başında Türk Boğazlarının statüsü gelmiştir. Montreux'nün imzacı devletleri arasında yer almamasına rağmen ABD, Boğazların statüsüyle yakından ilgilenmiştir. Potsdam Konferansının, hemen öncesinde Donanma Bakanlığınca hazırlanıp Başkan Truman'a arz edilen bir raporda, ABD'nin Boğazlar politikası ile ilgili olarak şöyle denmektedir:

> *Türk Boğazları barış zamanı tüm devletlerin ticaret gemilerine ve Karadeniz'de kıyısı bulunan ülkelerin harp gemilerine açık olmalıdır. Karadeniz'de kıyısı bulunan devletlerin taraf olduğu bir savaşta, kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemileri Boğazları kullanamamalıdır. Çanakkale Boğazında Türkiye dışında hiçbir devletin askeri birliği bulunmamalıdır. Türkiye savaşa tarafsa ya da muhtemel bir savaş tehlikesiyle karşı karşıya ise, Boğazlarda istediği biçimde düzenlemeler yapabilmelidir*.[96]

Küçük bir farkla bu durum aslında Türkiye'nin istediği boğazlar rejimiyle örtüşmekteydi. O da sadece Çanakkale Boğazında değil her iki boğazda da Türkiye hariç başka bir devletin askeri gücünün bulunmaması idi. Bu Türkiye ile ABD'yi yakınlaştıran hususlardan biri olmuştur.

---

[95] Çağrı Erhan, a.g.e., s.545.
[96] Çağrı Erhan, a.g.e., s.522.

Bu esnada Sovyetler Birliği 1925 yılında imzalanan *"Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması"*nı 19 Mart 1945'te feshetti[97]. Bundan sonra ise Türk-Sovyet ilişkilerinde gittikçe artan soğukluk, zamanla gerginliğe dönüşmüştür[98]. Bunun yanında 19 Mart 1945 tarihli Sovyet notasında ve 7 Haziran 1945'teki Molotov-Sarper görüşmesinde gündeme gelen SSCB tarafından Türkiye'den toprak istenmesi Washington'un çok da ilgisini çekmemişti. Potsdam'da, Truman Stalin'e, toprak konusunun Türklerle Rusların kendi aralarında çözmeleri gereken bir sorun olduğunu söylemişti[99]. Burada ABD'nin Sovyetlere destek vermeyerek Türklere destek verdiğini düşünmek de mümkündür. Potsdam konferansında içeriği açıklanmamasına rağmen ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere arasında Montreux Sözleşmesinin değiştirilmesine dair bir sözleşme imzalanmıştır. Fakat bu sözleşmenin gereği olarak ABD'nin ilk defa boğazlar hakkında söz söyleme hakkını elde etmesi haricinde, bugüne kadar yapılan herhangi bir şey yoktur. İlerleyen zamanlarda Sovyetler Birliğinin Balkanlarda gücünü artırması ile paralel olarak ABD boğazların tamamen Türk egemenliğinde kalması yönünde bir görüşü benimsemiştir.

Türkiye ile ABD arasındaki yakınlaşma bu kadarla sınırlı değildi ve her iki devlet de her fırsatta bunu göstermeye başlamıştı. Türkiye'nin Washington'daki Büyükelçisi Münir Ertegün ABD'de vefat etmişti. Cenazeyi ABD'den Amerikan donanmasına ait zırhlılardan Missouri Türkiye'ye getirdi. ABD zırhlısı Missouri 5 Nisan 1946'da İstanbul'da Dolmabahçe önüne demir attı. Bu durum SSCB'ye yönelik olarak Türk Boğazlarının statüsünün ABD'nin rızası olmadan alınmadan değiştirilemeyeceği şeklinde mesaj veren bir anlama gelmiştir[100]. Üstelik aynı gün ABD Başkanı Truman ABD'nin ihtiyaç olması halinde Türkiye'ye yardımcı olabileceğini söylemiştir[101]. Bunun yanında 7 Mayıs 1946'da bir anlaşma yapılmış ve ABD İkinci Dünya Savaşı sırasında *"Ödünç Verme ve Kiralama Yasası"* kapsamında Türkiye'ye verdiği borçları silmiştir. Bu durum Türkiye'nin ağır bir yükten kurtulmasının yanında Türk-ABD yakınlaşması açısından da önemli bir

[97] Rifat Uçarol, a.g.e., s.924.
[98] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.519.
[99] Çağrı Erhan, a.g.e., s.523.
[100] Çağrı Erhan, a.g.e., s.524.
[101] Rifat Uçarol, a.g.e., s.860.

kilometre taşı niteliği taşımıştır[102]. Bundan sonraki yıllarda da Türk boğazları ve Türkiye'den toprak talepleri şeklindeki Sovyet istekleri sürüp gitti. Bu isteklere ABD her seferinde biraz daha taraf oluyor, Türkiye de ABD'ye güvenerek her seferinde biraz daha sert cevap veriyordu. Fakat Türkiye için somut bir koruma henüz yoktu ve Truman doktrininin ilanına kadar Türkiye Sovyet talepleri ile kendi başına mücadele etmiştir.

Türkiye Atlantik örgütüne üye olmayı çok istemesine rağmen bu gerçekleşmedi. ABD Türkiye'nin Akdeniz paktı içerisinde, İngiltere ise daha uzun zamandır Türkiye'nin Ortadoğu Komutanlığı içerisinde yer almasını istemiştir. Fakat gerek Ortadoğu Komutanlığı (Middle East Command) ve gerekse Akdeniz Paktı söylem olarak kalmış, hiçbir zaman eyleme geçilememiştir.

ABD Truman Doktrini ile Türkiye'ye destek verdiğini göstermişti fakat bu destek Türkiye için ittifak güvenceleri taşımaktan uzaktı. Ayrıca Sovyet tehditlerini bertaraf etmesi ise mümkün değildi. Türkiye askeri bir ittifak sisteminin içine girmek istiyordu. 4 Nisan 1949'da NATO'nun kurulmasından sonra Türkiye için en büyük hedef NATO'ya üye olabilmekti. NATO üyeliği Türkiye için sadece güvenlik açısından değil batılılaşma, demokratikleşme, ekonomik sorunlarla baş etme ve kültürel anlamda Türkiye'nin daha birçok ihtiyacını da karşılayacaktı.

O günkü dünya siyasal ortamında Türkiye'nin Atlantik İttifakına üye olabilmek için yapmayacağı şey yoktu. NATO üyeliği için o arada çok partili rejime geçmiş ve İttifaka duyduğu inancı göstermek için Kore'ye asker göndermiştir.

2.3.2. Kore Savaşı

NATO'nun kurulmasıyla hem iki blok arasında denge sağlanmış hem de Avrupa'nın Savunması ABD tarafından sağlanmaya başlanmıştı. Bunun üzerine Avrupa'da daha fazla ilerleyemeyeceğini anlayan Sovyetler Birliği, yayılma faaliyetlerine kuvvetler dengesi de kendi lehine olan Uzakdoğu'da devam etmiştir. Japonya'nın mağlup edilmesiyle birlikte Komünizm ile yönetilen Çin Asya'da büyük

[102] Çağrı Erhan, a.g.e., s.525.

bir güç kazanmıştır. Üstelik Batılıların Uzakdoğu'da NATO gibi herhangi bir ittifak sistemi de yoktu. Fakat Amerika'nın Güney Kore'de bulunması Rusya ve Çin'i rahatsız eden iki hususta ve en sonunda savaşla sonuçlandı[103].

Mayıs 1945 ayında ABD ile Sovyet Rusya arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma kapsamında Kore, Sovyetler Birliği, İngiltere, Çin ve ABD olmak üzere dört devlet tarafından vesayet altına alınmıştır. Daha 1945 Temmuz'unda toplanan Potsdam Konferansında Kore 38. Paralel sınır olacak şekilde ikiye ayrılmıştı. 38'inci paralelin kuzeyi Rusya'nın güneyi ise ABD askerî harekât bölgesi kabul edilmiştir. Amerika'nın Hiroshima ve Nagasaki'ye attığı iki adet atom bombasından sonra Japonya'ya Sovyetler birliği de savaş ilan etti. Sovyetler Birliği askerleri Kuzey Kore'ye girerek 38. Paralele ilerlediler ve durdular. Böylece Kore yarımadasının kuzey tarafı Sovyet işgali altına girmiş, güney tarafı da ABD işgali altına girmiş ve yarımada ikiye bölünmüştür. ABD, Sovyetler Birliği ve Birleşmiş Milletlerin çabalarına rağmen kuzey ve güney diye bölünen Kore'nin birleşmesi mümkün olmadı. Bunun üzerine Amerika'nın liderliğinde Güney Kore'de seçim yapıldı ve 10 Mayıs 1948'de Güney Kore Cumhuriyeti resmen kuruldu. 9 Eylül 1948 de Kuzey Kore'de de Sovyetler Birliği öncülüğünde Kore Halk Cumhuriyeti kuruldu[104].

Doğu-Batı, Sovyet-ABD çekişmesinin bir sonucu olarak ve Sovyetler Birliğinin isteği üzerine 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore kuvvetleri erken saatlerde Güney Kore istikametinde taarruza geçti. Kuzey Kore kuvvetlerinin bu saldırısı sonucunda ABD konuyu birleşmiş milletlere taşıyarak Birleşmiş Milletleri harekete geçirdi. BM Güvenlik Konseyi, 27 Haziran 1950'de üye devletleri saldırının durdurulması için "her türlü yardımda" bulunmaya çağırdı. Çağrıya on yedi devlet olumlu cevap verdi[105]. BM Güvenlik Konseyi, BM Antlaşmasına dayanarak, Güney Kore'ye yardıma göndermek üzere, çeşitli devletlerin askerlerinin birleşmesiyle oluşturulan, bunun yanında asıl yükü Amerika'nın yüklendiği bir Birleşmiş Milletler Kuvveti oluşturdu. Türkiye BM gücüne bir tugay büyüklüğünde askeri birlik

[103] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.552.
[104] Sibel Turan, "Kore savaşı", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.507.
[105] Rifat Uçarol, a.g.e., s.867-868.

gönderdi. 8 Temmuz'da General Mac Arthur Kore'deki BM Kuvvetleri Başkomutanlığına getirildi. 15 Eylül'de ise Mac Arthur'un planladığı Incheon (İnçon) çıkarması uygulandı. 20 Ekim'de Pyongyang (Kuzey Kore'nin Başkenti) BM kuvvetleri tarafından ele geçirildi. Ancak Çin Halk Cumhuriyeti kuvvetleri Kuzey Kore ile birleşerek karşı saldırıya geçtiler ve BM Kuvvetlerini geri püskürttüler. Güney Kore'nin başkenti Seul da düştü. Bunun üzerine başkomutanlığa General Matthew Bunker Ridgway getirildi.

Türkiye, savaşın bu aşamasında çağrıldı. BM'nin çağrısına olumlu yanıt vererek uluslararası güce katılmaya karar veren Türk Hükümeti 18 Temmuz 1950'de bir araya gelerek Kore'ye asker gönderme kararını aldılar. Köreye asker gönderme kararı Adnan Menderes'in Yalova'da bulunan yazlık evinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut'un da bulunduğu üçlü toplantıda alındı. Kabine toplantısı üç dört gün sonra yapıldı. Sonunda Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasında bir tugayın Kore'ye gönderilmesine karar verildi. Menderes Hükümetinin bu kararı kamuoyunda büyük bir sürprizle karşılandı ve yurtta büyük yankılar uyandırdı. Bu karara gösterilen ilk tepkiler olumlu ve coşkuluydu. Hatta bu karar değişik görüşleri savunan tüm basın organları tarafından desteklendi. Neredeyse bütün basın yayın organları Türkiye'nin ABD ile birlikte Kore'ye asker göndermesini ABD ile yakınlaşma olarak değerlendirdi ve son derece isabetli buldular[106].

Bunun yanında muhalefetteki CHP, 26 Temmuz'da bu kararın açık bir anayasa ihlali olduğunu belirten bir açıklama yayınladı. Bu iddiasında haksız da değildi. Çünkü 1924 Anayasasının 26. Maddesine göre harp ilanı yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde idi. Fakat o günkü hükümet Kore'ye asker gönderme usulünü anayasanın ihlali olarak kabul etmedi. Hükümetin iddiasına göre ise, anayasal olarak savaş ilan yetkisi TBMM'de idi fakat savaş ilanı konusu detaylı olarak belirtilmemişti, bu konu muğlak idi. Hükümet ise savaş ilanı kararı almamıştı, yaptığı sadece BM gücüne asker göndermekten ibaretti. Bu durumda bir anayasa

[106] Sibel Turan, a.g.e., s.510.

ihlalinden bahsetmek mümkün değildi[107]. Muhalefetin tüm itirazlarına rağmen Kore savaşına asker gönderme hususunu NATO üyeliği için tarihi bir fırsat olarak gören hükümet kararından vazgeçmedi. Esasında muhalefetin karşı çıktığı husus kararın mecliste alınmaması idi. Yoksa Kore'ye asker göndermeye muhalefet de karşı değildi. Nitekim savaş başladıktan sonra iktidarla birlikte hareket etmeye başladı. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü bir açıklama yaparak dış politika konularında fikir ayrılığı olmadığını BM'ye ve ABD ile olan dostluk ilişkilerine bağlı olduklarını söyleyerek Kore'ye asker gönderilmesi konusunu kabul ettiklerini beyan etmiştir[108]. Türk Hükümeti Kore'ye asker gönderme kararından yaklaşık olarak bir hafta sonra, 1 Ağustos 1950 tarihinde NATO üyeliğine yönelik olarak bir kere daha başvuru yaptı fakat kabul edilmedi.

Türkiye'nin Kore'ye gönderdiği Tugayın asker mevcudu 4500 kişi idi. Toplam 15 ülke asker göndermişti fakat ABD'den sonra en çok asker gönderen ülke Türkiye olmuştur[109]. Sonraki dönemde gönderilen takviye kuvvetlerle birlikte Kore'deki Türk askeri sayısı 6000'i geçmiştir. 26-30 Kasım tarihlerinde cereyan eden Kunuri muharebelerinde ağır kayıplar vermesine rağmen Türk Tugayı Çin birliklerinin hücumunu durdurmuş ve ABD 8. Tugayının imha olmadan geri çekilebilmelerini sağlamıştır. Esasında Kurtuluş savaşından beri savaş tecrübesi olmayan Türk Silahlı Kuvvetleri Kore Muharebelerinde destan yazdılar denebilecek seviyede kahramanlık göstermiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kore'de gösterdiği bu kahramanlık, 1951 yılında Türkiye'nin NATO'ya tam üye olmasında önemli rol oynamıştır[110]. 27 Temmuz 1953 tarihinde Kore'de ateşkes imzalanmıştır. Ateşkes imzalanmasına kadar geçen sürede Türk Kuvvetleri toplam 721 şehit vermiş, 672 de yaralı Türkiye'ye getirilmiş, 1475 yaralı ise Kore'de tedavi edilmiştir. Bunlara ilave olarak 234 asker esir düşmüş, 175 asker ise kaybolmuştur[111]. Kore savaşına asker gönderme kararı Cumhuriyet tarihinde Misak-ı Milli sınırları dışına ilk defa asker gönderilmesi bakımından da ayrıca önemli olsa da asıl amaç NATO üyeliği için başta ABD olmak üzere Batı ülkelerini ikna edebilmekti.

---

[107] Çağrı Erhan, a.g.e., s.545.
[108] Çağrı Erhan, a.g.e., s.546.
[109] Rifat Uçarol, a.g.e., s.936.
[110] Sibel Turan, a.g.e., s.508.
[111] Çağrı Erhan, a.g.e., s.547.

Kore Savaşı doğu ve Batı bloklarının lider ülkeleri olan Rusya ve ABD'nin yanlış strateji hesaplarından doğmuştur. Komünistler ABD'nin küçük bir yarımada olan Kore'nin uç kısmı için direnmeyeceklerini tahmin etmişlerdi. ABD ise ilkesel davranarak çok önemli olmasa da komünist saldırılarının karşılıksız kalmamasıyla ilgilenmekteydi[112]. Tarafların özellikle hassas davranmaları neticesinde savaş Kore sınırları dışına çıkmamıştır. Kore Savaşı 1950 Haziran ayında başlamış 1953Temmuzunda Panmunjomda imzalanan ateşkes ile sona ermiştir. Savaşın sonunda sınır değişmemiştir yine 38. Paralel olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında Sovyetler Birliği ABD'yi Kore'den atamayacağını idrak etmiştir. Savaşta Doğu ve Batı Blokları karşı karşıya gelmiş, karşılıklı güç denemesi olmuş ve birbirlerine karşı büyük bir üstünlük sağlayamadan sona ermiştir. [113].

Kore savaşı Türkiye için meyvesini vermişti. 15 Mayıs 1951 tarihinde ABD, NATO üyelerine Yunanistan'ın ve Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesini teklif etti. ABD tarafından böyle bir karar alınması Türkiye'nin ısrarla yaptığı girişimler sebebiyle değil, dünyada değişen yeni şartların koşullarının ABD'ye verdiği kaygı nedeniyle olmuştur[114]. ABD'nin ısrarlı isteği sonucu 21 Eylül 1951 tarihinde, Türkiye ve Yunanistan NATO Konseyi tarafından NATO üyeliğine davet edildi. Türkiye'nin NATO üyeliği Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 18 Şubat 1952 tarihinde bir karar ile kabul edildi[115]. Türkiye sonunda, 1952 yılında, pek çok kurucu üyenin muhalefetine rağmen, ABD'nin de güçlü ve kararlı desteğiyle, NATO'ya üye olmuştur.

[112] Sibel Turan, a.g.e., s.510.
[113] Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.554.; Rifat Uçarol, a.g.e., s.860.
[114] Çağrı Erhan, a.g.e., s.548.
[115] Ali L. Karaosmanoğlu, "Türkiye'nin NATO'ya Girişi", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.503.

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM VE ABD DIŞ POLİTİKASINDA NATO

3.1. Sovyetler Birliğinin Çöküşü ve Soğuk Savaşın Sona Ermesi

1980'li yılların sonuna yaklaşıldığında, Soğuk Savaş'ın sonu da görünmeye başlanmıştı. Askerî alanda yeniden silahlanma çabaları ve silahlanmaya çok fazla para harcanmış olması, Afganistan'da harcadıkları büyük miktardaki harcamalar, demokrasinin geliştirilememiş olması gibi sebepler başta olmak üzere ülkeyi çağın gereklerine uygun olarak yönetememiş olmaları nedeniyle SSCB, Soğuk Savaş'ta yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmış ve "Demirperde" yi kaldırmıştır. Nitekim Gorbaçov'un "Glastnost" açıklık ve 'perestroyka' 'yeniden yapılanma' politikaları bu amaca hizmet eden politikalar olarak bilinmekteydi.

Glasnost politikası genel hatlarıyla fikir ve ifade özgürlüğü olarak tanımlanabilir ve halkta devlete karşı oluşan güvensizlik ortamından kurtulmak ve toplumun devlete ve yöneticilere karşı güven duymasını sağlamayı hedeflemiştir[116]. Gorbaçov hem ekonomiye hem de devlet yönetimine çok daha özgürlükçü bir bakış açısıyla yaklaşan Gorbaçov Perestroyka politikası ile ekonomik ve politik düzeni ve işleyiş şeklini yeniden şekillendirme ve yapılandırma hareketlerine girişmiştir. Fakat bu politikalar SSCB'yi ayağa kaldırmak yerine SSCB'nin yıkılmasına giden yolu açmıştır[117].

1989 yılına gelindiğinde ise on binlerce kişi Berlin Duvarı'na koşarak, duvarı yıkmışlardır. Devam eden bir yıl içerisinde Doğu Avrupa'daki bütün rejimler yıkılmış ve SSCB tarih sahnesinden silinmiştir. Soğuk Savaş'ın ortadan kalkmasıyla birlikte Çekoslovakya ve Yugoslavya da parçalanmıştır.

Soğuk Savaşın bitiş tarihi olarak, çalışılan konunun amacı ile de ilgili olan birkaç tarih kabul edilmektedir. Genellikle 9/10 Kasım 1989 gecesi Berlin Duvarının

---

[116] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, Sekizinci Baskı, İstanbul,2010, s.1046.
[117] Rifat Uçarol, a.g.e. s,1048.

yıkılışı soğuk savaşın sonu olarak kabul edilmektedir[118]. Bunun yanında 1990 ve 1991 yılları boyunca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği üyelerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleri nedeniyle 1991 yılının sonuna doğru SSCB'nin tamamen dağılmasını soğuk savaşın sonu olarak alan çalışmalar çok daha fazladır[119]. Soğuk Savaşın sonunu getiren en önemli aktör Gorbaçov olmuştur. Dolayısıyla Soğuk Savaşı sona erdiren Neo-realizmin teorisine göre *"yapıdan bağımsız karar verme kapasitesi olan bir özne (agency) niteliği olmayan iç politikaya ait bir faktör olmuştur[120]"*.

Başkan Ronald Reagan döneminde (1981-1989) sürdürülen ABD'nin dış politikasına ait özellikle silahlanmanın yeniden hızlandırılması ve Yıldız Savaşları projesi gibi sert politikalarının, Soğuk Savaş döneminin sona ermesindeki rolü büyüktür. Bu politikalar sonunda Sovyetler Birliği Soğuk Savaşın sona ermesine yönelik büyük tavizler vermek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak Reagan hükümetinin tabiriyle "*İkinci Soğuk Savaş*"ın (1979-1986) kazanan tarafı Reagan veya ABD olmuştur[121].

3.2. NATO ve NATO'nun İşleyişi

Üye ülkelerin barış, özgürlük ve güvenliklerini sağlamak ve korumak amacıyla[122] kurulan NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, 1945-1949 döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yayılmacı politikalarına karşılık olarak[123], 4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından imzalanmıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın 1952'de NATO'ya üye olmasının ardından Almanya 1955'te ve İspanya ise 1982'de üye olmuşlardır. Soğuk Savaştan sonraki dönemde ise, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti 1999'da NATO'ya üye olmuşlardır. Devamında ise Slovenya, Bulgaristan, Slovakya Estonya,

---

[118] Raymond L. Garthoff, "Who is to Blame for the Cold War?", Statecraft and Security: The Cold War and Beyond, Derleyen: Ken Booth, Cambridge University Press, Cambridge 1998, s.56.

[119] Bu çalışmada her ne kadar net bir tarih belirtmek gerekli olmasa da SSCB'nin tamamen dağılması esas alınarak 1991 yılı Soğuk Savaş'ın sonu olarak alınmıştır.

[120] Raymond L. Garthoff, A.g.m., s.66.

[121] Richard Saull, *The Cold War and After: Capitalism, Revolution and Superpower Politics*, 2007, Pluto Press, London, s.42.

[122] NATO Antlaşması giriş bölümü.

[123] Rifat Uçarol, A.g.e., s.862.

Romanya, Letonya ve Litvanya 2004'te üyeliğe kabul edilmişlerdir. Ardından Arnavutluk ve Hırvatistan 2009'da Karadağ 2017'de Kuzey Makedonya ise 2020'de NATO üyesi olmuşlardır. NATO üyesi ülkeleri ve üyelik tarihleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo-1: NATO Üyesi Ülkeler

S. No.	Ülke			Üyelik Tarihi
1	ABD	The United States		1949
2	Belçika	Belgium		1949
3	Danimarka	Denmark		1949
4	Fransa	France		1949
5	Hollanda	Netherlands		1949
6	Birleşik Krallık	The United Kingdom		1949
7	İtalya	Italy		1949
8	İzlanda	Iceland		1949
9	Kanada	Canada		1949
10	Lüksemburg	Luxemburg		1949
11	Norveç	Norway		1949
12	Portekiz	Portugal		1949
13	Türkiye	Turkey		1952
14	Yunanistan	Greece		1952
15	Almanya	Germany		1955
16	İspanya	Spain		1982
17	Macaristan	Hungary		1999
18	Polonya	Poland		1999
19	Çekya	Czech Republic		1999
20	Litvanya	Lithuania		2004
21	Letonya	Latvia		2004
22	Estonya	Estonia		2004
23	Slovakya	Slovakia		2004
24	Slovenya	Slovenia		2004
25	Bulgaristan	Bulgaria		2004
26	Romanya	Romania		2004
27	Arnavutluk	Albania		2009
28	Hırvatistan	Croatia		2009
29	Karadağ	Montenegro		2017
30	Kuzey Makedonya	North Macedonia		2020

Kaynak: http://www.nato.int/cps/en/natolive/nato_countries.htm, Erişim tarihi: 21.05.2020

NATO; hukukun üstünlüğü, uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümü, bireysel özgürlük ve demokrasi gibi ortak değerleri korumayı ve bu değerleri Avrupa-Atlantik bölgesine yerleştirmeye çalışmaktadır. Üye devletlerin ortak güvenlik konu ve alanlarında beraberce fikir alışverişinde bulunarak ortak hareket tarzları tespit ettikleri Atlantik ötesi bir platform niteliğindedir. Bu niteliğe sahip olan NATO, Kuzey Atlantik'in her iki yakasının güvenliğinin ve bölünmezliğinin garantisidir.

NATO; bir saldırı veya potansiyel tehdide yönelik olarak üyelerini savunmak amacıyla kurulmuş bir örgüttür. Bir üyeye karşı yapılan saldırının tüm üyelere karşı yapılmış sayılacağı ilkesi örgütün temel savunma konseptini oluşturmaktadır ve bu husus Kuzey Atlantik Antlaşmasının 5'inci maddesinde açıkça belirtilmiştir[124]. Başta siyasi ve askerî alanlardaki gösterilecek iş birliği ve dayanışma ile hiçbir müttefikin yalnız bırakılmayacağı garanti altına alınmıştır. Bunun yanında üyelerin kendi savunma haklarına saygı duyularak her üyenin kendi ulusal güvenlik hedefine ortak bir çaba ile yardımcı olunmaktadır.

Ayrıca NATO soğuk savaşın sona ermesinden günümüze kadar kolektif savunmanın sağlanması yanında, kriz yönetim harekâtları da gerçekleştirmektedir. Kurduğu ortaklıklar ve icra ettiği kriz yönetim harekâtlarıyla, Avrupa-Atlantik alanı ötesinde barış ve istikrara katkıda bulunmaktadır.

NATO İttifakı günümüzde Kosova'da Kosova Gücü (KFOR) ve Akdeniz'de Deniz Muhafızı Harekâtı'nı (Operation Sea Guardian-OSG) sürdürmektedir. Libya'daki Birleşik Koruyucu Harekâtı (Operation Unified Protector-OUP) ise Mart-Ekim 2011 tarihleri arasında icra edilmiştir. Aynı şekilde; Akdeniz'de 11 Eylül 2001 sonrası başlatılan Etkin Çaba Harekâtı (Operation Active Endeavour-OAE) ve Somali Körfezi'nde icra edilen Okyanus Kalkanı Harekâtı (Operation Ocean Shield-OOS) 2016 yılında tamamlanmıştır. İttifakın Bosna-Hersek [NATO Saraybosna Kh. (NATO HQ-Sarajevo-NHQ-SA)], Afrika Birliği [NATO'nun Afrika Birliği Desteği (NATO Support to African Union-NS2AU)] ve Irak'taki [(NATO'nun Irak'taki Eğitim ve Kapasite İnşası Misyonu (NATO Training and Capacity Building Mission-

[124] Kuzey Atlantik Antlaşması madde 5.

Iraq-NTCBM-I] diğer misyon ve görevleri devam etmektedir[125]. Afganistan'da devam eden Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support Mission-RSM), ise 30 Ağustos 2021 tarihinde NATO'nun geri çekilmesi ile sona ermiştir.

NATO üyesi ülkelerin, diğer uluslararası örgütler ile olan üyelik durumu ve örgütler arası etkileşim Şekil-1'de sunulmuştur.

Şekil-1: Uluslararası Örgütler Arası Etkileşim

Kaynak: Dış İşleri Bakanlığı resmi sayfası, http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 03 Kasım 2019.

[125] www.nato.int Dış İşleri Bakanlığı resmi sayfası, http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 03 Kasım 2019.

3.3. NATO'nun Stratejik Organları ve Görevleri

3.3.1. Kuzey Atlantik Konseyi (North Atlantic Council-NAC)

NATO'nun ana siyasi karar alma organıdır. Toplu savunmayı ilgilendiren siyasi ve askerî meselelerin tartışılması için üye ülkelerin üst düzey yöneticilerinin bir araya gelmesi ile toplanmaktadır. Katılımcılar devlet/hükümet başkanları olabileceği gibi daimî büyükelçiler de olabilmektedir. Genel Sekreter tarafından başkanlık edilir. Kararlar oybirliği ile alınır fakat oybirliği terimi kelime anlamından çok daha fazla anlam içerir. NATO'da oybirliği demek gönül birliği kader birliği demektir. NATO'nun stratejik seviye politik-askerî teşkilat yapısı Şekil-2'de sunulmuştur.

Şekil-2: Stratejik Seviye Politik-Askerî Teşkilat Yapısı[126]

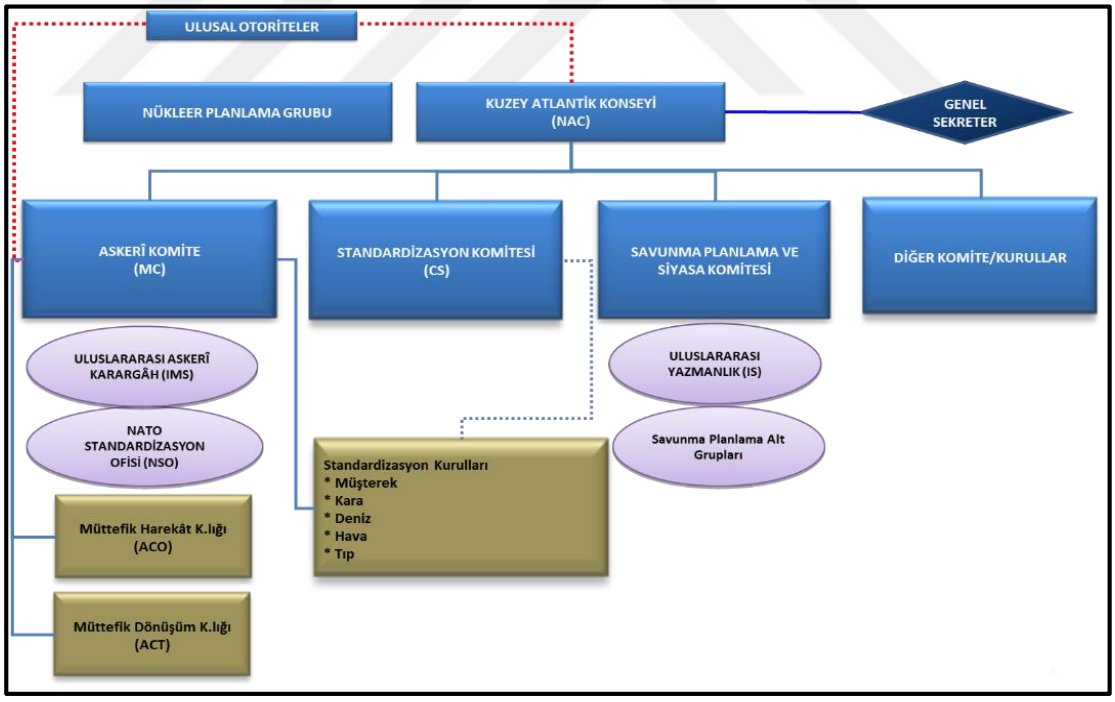

Kaynak: NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, s.36.

[126] 2001 yılında NATO Standardizasyon komitesinin adı NATO Standardizasyon Ajansı (NSA) olarak değiştirilmiştir. 2013 yılında NSA, Uluslararası Askerî Karargâha (International Military Staff-IMS) bağlanmış, 01 Temmuz 2014 tarihinde ismi NATO Standardizasyon Ofisi (NATO Standardisation Organisation-NSO) olarak değişmiştir.

3.3.2. Uluslararası Karargâh (International Staff-IS)

Brüksel/Belçika'da bulunan IS, NATO Karargâhında bulunan temsilciliklere, danışmanlık, rehberlik ve idari hizmet faaliyetleri ile kararların oy birliği ile alınabilmesi yönünde destek sağlanması ve alınan kararların yürütülmesi alanlarında faaliyet göstermektedir.

3.3.3. Askerî Komite (Military Committee-MC)

Üye ülkelerin Genelkurmay Başkanlarının bir araya gelmesi ile toplanan NATO'nun en üst düzey askerî organıdır. MC, askerî planların yapılması ve geliştirilmesi konularında Stratejik Komutanlıklar ile yakından iş birliği yapar ve NAC'a, üzerinde oydaşma sağlanmış askerî tavsiyesini sunar.

3.3.4. Uluslararası Askerî Karargâh (International Military Staff-IMS)

Uluslararası Askerî Karargâh, Askerî Komite'nin icra organı olarak görev yapmaktadır. IMS, askerî meselelere ilişkin inceleme yapılması ve hareket tarzlarının üretilmesi konularına ilave olarak, alınan kararların ilgili NATO askerî birimlerince icra edilmesini takip etmektedir[127].

3.4. NATO'nun Genel İşleyiş Sistemi

NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması, BM Antlaşması'nın getirmiş olduğu uluslararası sorumlulukları savunurken her bir üye devletin hakları kadar sorumluluklarını ve risklerin paylaşılmasını da öngörmekte ve üye ülkenin Antlaşma ile ters düşebilecek uluslararası bir yükümlülüğe girmemelerini de şart olarak ortaya koymaktadır.

NATO, BM Antlaşması'nın 51'inci Maddesinde belirtilen, uyuşmazlıkların *"bölgesel anlaşmalar ya da bölgesel kuruluşlar aracılığıyla barışçı yoldan çözümü"*[128] öngörüsünden yola çıkılarak kurulmuştur. Bu temel çerçevede taraflar dâhil olabilecekleri bütün uyuşmazlıkları uluslararası barışı ve adaleti riske

[127] *NATO El Kitabı*, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel 1998, s.35-38.
[128] BM Antlaşması 51. Madde.

atmayacak şekilde barışçı yolla çözmeyi, tehdit veya kuvvet kullanmaktan kaçınmayı, üyelerin refahını artıracak ekonomik iş ve güç birliğini geliştirmeyi, taraflardan birinin tehdit edilmesi hâlinde üyeler arasında danışmalar yapmayı, taraflardan birinin ya da birkaçının saldırıya uğraması hâlinde, bunun tüm üye ülkelere karşı yapılmış sayılmasını, karşılıklı yardım ve dayanışma sağlamayı amaçlamaktadır[129].

İttifak iş birliği mekanizmasını, en başta Kuzey Atlantik Konseyi olmak üzere; Savunma Planlama Komitesi, Nükleer Planlama Grubu, Genel Sekreter, Askerî Komite, Uluslararası Askerî Karargâh ve Stratejik Komutanlıklar vasıtasıyla yürütmektedir.

Kuzey Atlantik Konseyi, NATO'nun politik otoritesine ve karar alma gücüne sahip olan; her üye ülkenin daimî temsilcisinden oluşan en üst organıdır. NATO Genel Sekreteri Kuzey Atlantik Konseyine başkanlık etmektedir. Konsey üye ülkelerin dışişleri ve savunma bakanları ile NATO zirvelerinde devlet veya hükümet başkanlarının katılmasıyla en az yılda iki kez toplanır.

Kuzey Atlantik Konseyine ilave olarak yer alan iki üst seviyeli komite bulunmaktadır. Bunların ilki NATO'nun askerî otoritelerine (Askerî Komite ve Stratejik Komutanlıklar) direktifler veren ve savunma planlama sürecini yöneten Savunma Planlama Komitesidir. İkincisi ise NATO'nun nükleer politikasından sorumlu olan Nükleer Planlama Grubu'dur. Her iki komite de savunma ve dışişleri bakanları ile hükûmet veya devlet başkanları seviyesinde toplantılar icra ederler.

NATO'nun en üst seviye organı olan Kuzey Atlantik Konseyinden en alt seviyedeki teknik kurul toplantılarına kadar bütün organlarında ve her seviyede kararlar oy birliği ile alınmaktadır. Üyelerin eşit egemen devletler olarak kabul edilmesi ve devletlerin her alanda danışmalar yapması NATO'nun temel özelliklerindendir.

[129] Kuzey Atlantik Antlaşması

NATO'daki en yüksek askerî otorite Askerî Komitedir. Askeri komite; Kuzey Atlantik Konseyi, Nükleer Planlama Grubu ve Savunma Planlama Komitesinin otoritesi altında çalışmaktadır. Askerî Komite, Uluslararası Askerî Karargâh tarafından desteklenir. Uluslararası Askerî Karargâh, NATO için çalışan ve üye ülkeler tarafından gönderilen askerî personelden oluşmaktadır.

NATO'nun askerî yapısı, Askerî Komite ve Stratejik Komutanlıklardan oluşmaktadır. Askerî Komite (Military Committee-MC); NATO'ya kuvvet tahsis eden NATO üyesi ülkelerin Genelkurmay Başkanlarından oluşur; NATO'nun askerî politikası ile doktrininin geliştirilmesini denetler, Stratejik Komutanlıklara talimat verir ve bütçelerini inceler. Kriz ve harp zamanlarında Kuzey Atlantik Konseyi ve Savunma Planlama Komitesine askerî durum ve olası gelişmeler hakkında bilgi verir. Askerî Komitenin sürekli faaliyette bulunabilmesi maksadıyla NATO Karargâhında konuşlu ülke Genelkurmay Başkanlarını daimî olarak temsil eden askerî temsilciler görevlendirilmiştir.

NATO'nun iki stratejik komutanlığı bulunmaktadır. Bunlar; NATO'nun temel harekâtından sorumlu bulunan Müttefik Harekât Komutanlığı ve NATO'nun dönüşümünden sorumlu Müttefik Dönüşüm Komutanlığıdır. Stratejik komutanlar, kendi sorumluluk alanlarındaki faaliyetlerden Askerî Komiteye karşı sorumludurlar[130].

3.5. NATO'nun Değişen Konsepti

NATO kurulduğu günden bugüne kadar dört temel evreden geçmiştir. Bu evrelerin birincisi Soğuk Savaş Dönemi (1949-1991), ikincisi Soğuk Savaş'tan hemen sonraki dönem (1991-2001), üçüncüsü 11 Eylül 2001 sonrasının güvenlik ortamı (2001-2010) ve dördüncüsü de NATO'nun Lizbon Zirve bildirisi (2010) ve yeni stratejik konsepti[131] olacak şeklinde sıralamak mümkündür.

---

[130] *TSK Barışı Destekleme Harekâtı Doktrini*, Genelkurmay Bşk.lığı Basımevi, Ankara 2010. s.Ek- D.

[131] Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/incele/ 1221/-baslangicindan- bugune-nato-stratejik-konsepti % E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.WD3Pw9KLTcs Erişim tarihi: 29.11.2016.

3.5.1. Soğuk Savaş Dönemi (1949-91)

1949-1991 arasında devam eden soğuk savaş süresince NATO stratejisi savunma ve caydırıcılık üzerine oturtulmuştur. 1991'den sonraki dönemde ise savunma ve caydırıcılık konseptinin yanında ilave olarak iş birliği ve güvenlik kavramları da eklenmiş ve böylece daha kapsamlı bir yaklaşım kabul edilmiştir. 1949'dan sonraki dönemde, Soğuk Savaş süresince NATO tarafından toplam dört stratejik konsept kabul edilerek yayınlanmıştır. Soğuk Savaştan sonraki süreçte ise üç adet stratejik konsept yayınlanmıştır, her üç stratejik konseptin de gizlilik derecesi bulunmamaktadır[132].

3.5.1.1. NATO'nun Tecavüzü Caydırma Konsepti

NATO'nun ilk stratejik konsepti, 28 Mart 1950 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi (NAC) tarafından onaylanan Tecavüzü Caydırma konseptidir[133]. Bu Stratejik konsepte göre NATO'nun asli vazifesi NATO ülkelerine yapılacak bir saldırıyı bertaraf etmektir. Söz konusu konsepte göre önce caydırma yöntemleri uygulanacak, buna rağmen başarılı olunamaması veya bir saldırı olması halinde NATO kuvvetleri kullanılacaktır. Her bir üye ise kendi imkânları ve kapasitesi oranında savunmaya katkıda bulunacaktır. Bunun yanında SSCB'nin askeri gücü ile mücadele edebilecek tek güç olması nedeniyle ABD'nin nükleer gücünün ve stratejik bombardıman imkânlarının kullanılması da kararlaştırılmıştır[134].

3.5.1.2. NATO'nun Entegre Askeri Kuvvet Oluşturulması Konsepti

25 Haziran 1950'de Güney Kore'nin Kuzey Kore tarafından işgal edilmesi üzerine NATO öncekilerden farklı tedbirler almak zorunda kaldı. Bu kapsamda NATO'nun askeri yapısı ve NATO kuvvetlerinin organizasyon şekli yenilendi. Yeni yapılanmalara gidildi. 26 Eylül 1950 tarihinde KAK tarafından NATO merkezi

---

[132] Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, A.g.m.
[133] "NATO Strategy Documents 1949-1969", http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf, Erişim: 08.12.2018.
[134] "NATO Strateji Belgeleri 1949-1969", http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf, Erişim: 12.12.2018.

komutası altında birleşik askeri bir kuvvet oluşturulması kararlaştırıldı ve Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (SACEUR) oluşturuldu. Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığının ilk Başkomutanı olarak Orgeneral Dwight Eisenhower atandı. Paris'te 2 Nisan 1952'de Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlık Karargâhı (SHAPE) ile Atlantik Yüksek Komutanlığı (SACLANT) oluşturuldu[135].

Bu yeni yapısal değişikliklere ilave olarak KAK, 3 Aralık 1952 tarihinde Yunanistan ile Türkiye'nin NATO'ya üyeliklerini de dahil ederek Kuzey Atlantik Bölgesi'nin Savunulması için Entegre Askeri Kuvvet Oluşturulması Stratejik Konsepti kabul etti. Son kabul edilen konsept NATO'nun amacını bir taraftan NATO ülkelerini savunurken diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin de savaş azmi, iradesi ve savaşa ait yeteneklerini ortadan kaldırmak olarak belirlemiştir. NATO belirlediği bu asli görevini yerine getirmek için öncelikle her türlü silahın kullanıldığı uzun menzili hava taarruzları yapmayı, bu hava taarruzları ile eş zamanlı olarak da kara ve deniz harekâtı yamayı planlamış ve bu planı kabul etmiştir[136].

3.5.1.3. NATO'nun Topyekûn Mukabele Konsepti (1957)

NATO, kurulduğu andan itibaren günümüze kadar ve özellikle ikinci Dünya Savası sonrasında konjonktürün gerektirdiği şekilde stratejik konseptler üretmesini bilmiştir. En önemli stratejik konseptlerden birisi ise topyekûn karşılık stratejisidir. Çünkü bu konseptin temeli caydırıcılık unsurları içinde en üst seviyede olan nükleer silaha ve katı bir rekabete ve dayanmaktadır.

Dünya ABD'nin 1945 yılı Ağustos'unda Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine attığı ve yaklaşık iki yüz bin insanın ölümüne yol açan iki atom bombası ile nükleer silahlarla tanışmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasına meydana gelen iki kutuplu sistemin diğer süper gücü SSCB'nin de 1949'da nükleer silah denemesini yapmasının ardından nükleer silahlar, ABD ve SSCB arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde en temel unsur oldu. Bu bağlamda iki süper güç Topyekûn Karşılık ve Esnek Karşılık olarak kavramsallaştırılan caydırıcılık stratejileri geliştirilirken,

[135] Nato.int, a.g.m., Erişim:13.12.2018.
[136] Nato.int, a.g.m., Erişim:13.12.2018.

taraflar arasındaki güç dengesi özellikle 1960'larda dehşet dengesine, (MAD) karşılıklı silahlanmaya dönüştü[137]. 1951 yılında Kore Savaşı'nın başlamasından hemen sonra, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Washington ile Moskova arasındaki çatışmanın niteliğini araştırmak üzere bir komisyon kurmuş ve ortaya çıkan belgeyi kabul ettiği gibi NATO'nun resmi stratejisi, Topyekûn Karşılık Stratejisi haline gelmişti. Buna göre, Sovyet tehdidini, savunma çabaları ile etkisiz hale getirmek için geniş ordular ile örgütleme yoluna gidilmesi gerekmekteydi[138].

NATO Askeri Gücünün sonraki beş yıllık Yapılanması NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlık Karargâhında (SHAPE) oluşturularak, 1954 yılı sonunda Askeri Komite'de onaylandı. Bu belgedeki konsept ve ön kabuller NATO'nun üçüncü stratejik konseptinin de temelini oluşturmuştur. Söz konusu belge nükleer silah kullanımını ne olarak ortaya koyan ilk resmi NATO dokümanı olma özeliğine sahip olmuştur. Termonükleer silahların gelecek savaşta kullanılmayacağı değil tam tersine kullanılacağı varsayımını kabul eden bu belge, birkaç ay sonra ABD Dışişleri Bakanı J.F.Dulles tarafından açıklanan Topyekûn Karşılık Stratejisinin temelidir[139]. Topyekûn Mukabele- Kitlesel karşılık konsepti söz konusu belge ile ilk defa belirlenmiştir. "NATO Bölgesinin Savunulması İçin Genel Stratejik Konsept ve Uygulama Tedbirleri" adını taşıyan biz dizi belge de 23 Mayıs 1957'de kabul edildi[140]. Aralık 1955'te yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Topyekûn Karşılık Stratejisi somut bir hal almış ve güdümlü füze sayısının artırılarak geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu yeni stratejinin bir diğer amacı da Amerika'nın büyük ordu besleyerek düştüğü ağır ekonomik durumun önüne geçmektir.[141].

Müttefiklerden bir kısmı tarafından küçük çaplı saldırılara karşı nükleer silahlar yerine konvansiyonel silah kullanımını istemişler ve bu esneklik de kabul edilmiştir. Her ne kadar bir esneklikten bahsedilse de bu esneklik SSCB dışındaki

---

[137] Nazım Cafersoy, "ABD-Rusya ilişkilerinin Ana Çıkmazı: Ulusal Füze Savunma Sistemi", *Stratejik Analiz; İsrail-Filistin Çatışması Sürecinde Uluslararası Bir Çözüm Arayışı: Mıtchell Komisyonu,* Sayı 17, Eylül 2001, s.40.

[138] Oral Sander, *Türk - Amerikan İlişkileri (1947-1964),* Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1979, s.90.

[139] Sander, a.g.e. s.92.

[140] http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf, Erişim:17.12.2018.

[141] Muharrem Gürkaynak, *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*, Asil Yayınları, Ankara, 2004, s.80.

ülkeler için geçerli idi. NATO'nun SSCB ile bir sınırlı savaş konsepti olmamıştı ve bu raporda açıkça belirtilmişti. SSCB'nin düşmanca tutum sergilemesi durumunda NATO tarafından nükleer silahların kullanılması kabul edilmiştir. Bu zamana kadar SSCB'nin nükleer silahları olmasına rağmen ABD kendi topraklarında nükleer silah tehlikesi yaşamıyordu. Fakat 1950'lerin ortalarından itibaren SSCB'nin uzun menzilli stratejik bombardıman uçaklarına ve uzun menzilli füzelere sahip olması sonucunda ABD kendi topraklarında nükleer silah tehdidi yaşamaya başlamıştır. Kitlesel karşılık konseptinin kabul edilmesindeki başlıca etken budur.

3.5.1.4. NATO'nun Esnek Karşılık Konsepti

NATO'nun üçüncü stratejik konsepti yürürlüğe girdiği gibi sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlanmıştı. Çünkü kısa bir süre sonra SSCB kıtalar arası atma yeteneğine sahip uzun menzilli balistik füzeleri geliştirmiş ve kıtalararası nükleer silah atma yeteneğine sahip olmuştu. SSCB'nin 1957'de ilk uzaya uydu gönderen roketi yapması kıtalararası atma kabiliyetini kazandığının somut delili olmuştur. SSCB'nin nükleer gücünün artması ile NATO'nun nispi üstünlüğü ve caydırıcı etkisi azaldı. Artık günlük hayatta Karşılıklı Mutlak Yok Olma terimi hayatımıza girmiş ve kullanılmaya başlanmıştı. 1957'den itibaren topyekûn karşılık stratejisi caydırıcılığını yitirmiştir. Yeni bir strateji zorunluluk haline gelmiştir.

NATO bu dönemde kendisine karşı olabilecek tehditlere karşı koymak amacıyla üç çeşit karşılık verme yöntemi belirledi. Birincisi olan "Direkt Savunma", tecavüzcü düşmana aynı şekilde karşılık vererek defetmektir. İkincisi ise "Kontrollü Tırmanmadır". Kontrollü tırmanmanın özelliği ise krizin tırmanmasına paralel olarak nükleer silahlarını kullanma tehdidini artırarak saldırıyı/tehdidi caydırma amacını taşırken üçüncüsü olan "Genel Nükleer Karşılık" ise son caydırma yöntemi olarak kabul edilmiştir[142].

Daha önce Amerika toprakları Rus nükleer füzelerinin menzili dışında idi ve bu durum ABD açısından bir rahatlık sebebi idi. Ancak, Sovyetlerin Kıtalararası Uzun Menzilli Güdümlü Füzeleri (ICBM) geliştirmeleri neticesinde ABD toprakları

[142] http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf, Erişim:17.12.2018.

Rus nükleer füzelerinin menzili içine girmiştir. Böyle bir durumda esnek stratejinin benimsenmesi çok daha avantajlı idi. Keza kıtalararası füzelerin bulunması ve sahada kullanılmaya başlanması Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki bu termonükleer silah ve bu silahı hedefe götürme bakımından bir denge sağlamıştı. Her iki blokun lideri olan rakipler arasında karşılıklı korkuya dayalı bir denge (dehşet dengesi) meydana gelmiştir. Yani saldırıya başlayacak olan devlet belki de ilk anda karsı tarafta milyonlarca insanın kaybına sebep olacaktı. Fakat kendisini de aynı yıkımdan kurtaramayacaktı. Dolayısıyla bu denge nükleer silahın adeta kullanılmaması gibi paradoksal bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Böylece nükleer silahların kullanılmasına yönelik bir tehdidin caydırıcılığı yok olurken yeni esnek karşılık stratejisi ortaya çıkmıştır.

1962 yılında Küba Krizi'nde iki Blok'un lideri konumunda olan ABD ve Rusya doğrudan karşı karşıya gelmiş ve dünya bir nükleer savaşın eşiğine gelmişti. Dünyada bir nükleer savaş ihtimalinin bulunması öncelikle ABD ve Rusya liderlerini tedirgin etmişti. Çünkü hem NATO'da hem de Rusya'da karşılıklı yok olmaya yetecek miktarda nükleer silah bulunmaktaydı. Küba Krizi sonrasında Batı'da yumuşama Doğu Blok'unda ise "*birlikte yasam*" olarak anılan yeni bir döneme girilmiştir[143].

Esnek karşılık stratejisi; "nükleer eşik"i yükseltme prensibi üzerine inşa edilmiştir. Bu ilke nükleer silahlara öncelikle başvurma ihtimalini azaltarak, konvansiyonel klasik silah sistemlerinin ise geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, anlamına gelen bir ilkedir. Buna göre savunmanın önce klasik konvansiyonel silahlarla yapılması, fakat düşman durdurulamazsa nükleer silahların kullanılmaya başlanması ve böylece nükleer silah kullanılmasının sorumluluğunun da saldırıyı başlatan tarafa yüklenmesi olarak belirtmek mümkündür[144]. NATO'nun Esnek Karşılık stratejisi ile ulaşmak istediği diğer bir amacı da Rusya'nın da kendileri gibi

[143] İlter Turan, "Uluslararası Durum", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.426.
[144] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.235.

davranmasını sağlayarak karşılıklı nükleer silahların kullanılmasına yönelik ihtimali azaltmaktır[145].

3.5.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-2016)

Soğuk Savaş sonrasında NATO büyük bir değişim sürecine gitmiştir. NATO'nun değişmesindeki en önemli etken güvenlik kavramının değişmesi olmuştur. 1991 yılında soğuk savaşın tamamen bitmesine kadar geçen soğuk savaş süresince tehdit olarak SSCB algılanmıştı ve doğu blokuna yönelik tedbirler geliştirilmişti. 1991 yılından sonra ise savunma anlayışı, iki blok arasındaki topyekûn bir savaş değil de küçük çaplı ve birçoğu silahlı çatışma bile içermeyen yerel tehditlere yönelik olmuştur. NATO sahip olduğu askeri gücü de savunmadan daha çok barışı koruma ve insani yardım amacıyla kullanmıştır[146].

Bunun yanı sıra küreselleşme süreciyle birlikte risk ve tehdit kavramları çeşitlenmiştir. NATO'nun gündemine iklim değişikliği, çevre sorunları, uluslararası göç, siber güvenlik, bulaşıcı hastalıklar gibi yeni sorunlar eklenmiştir. Devleti merkeze alan askeri güvenlik yavaş yavaş yerini insanı ilgilendiren neredeyse her unsuru içine alan ve fazla sayıda uluslararası ilişkiler aktörünün devreye girdiği ortak bir güvenlik anlayışına dönüşmüştür. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun yeni strateji kavramı önce Avrupa'da daha sonra da evrensel barışa ve Batı refahına karşı meydana gelebilecek önemli değişimler göz önünde bulundurularak oluşturulmaya çalışılmıştır. Söz konusu yeni dönemde teşkilatın güvenliğine yönelik tehdit önceden kestirilmiş ve örgütün toprak bütünlüğüne doğrudan topyekûn bir saldırı olmasının önüne geçileceği düşünülmüştür.

Bunun yerine Orta ve Doğu Avrupa'da birçok devletin karşı karşıya olduğu iç çatışmalar ve toprak uyuşmazlıklarının da içinde bulunduğu önemli iktisadi,

---

[145] Erol Bilbilik, *Nato-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi*, Otopsi yayınları, İstanbul 2004, s.29.

[146] Yaprak Gürsoy, *Türkiye'de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümü*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.5.

toplumsal ve politik meselelerin neden olduğu istikrarsızlıkların Avrupa'nın güvenliği için tehdit olduğu NATO üyesi ülkelerce kabul edilmiştir[147].

Buna ilaveten Orta Doğu'da dikta rejimlerinin elinde bulunduğu ileri sürülen KİS'lerin dünya barışını tehdit etmesine yönelik davranışlarına karşılık bölgedeki iş birliklerinin güçlendirilmesine özen gösterilmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik anlayışının temelinde bulunan Doğu-Batı rekabetinin ortadan kalkması ve nükleerleşmenin kontrol altına alındığı farz edildiğinde; dünyanın refahına yönelik hangi tehditlerin ve risklerin var olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve yeni güvenlik konuları ortaya koyulmuştur. Yeni güvenlik konuları da yeni bir güvenlik anlayışını gerektirmiştir. Bu değişiklik NATO'nun da var olmasına aracılık etmiştir. Çünkü görevi SSCB'ye karşı Batı'yı korumak olan NATO'nun SSCB'nin ve dolayısıyla sebep olduğu tehdidin ortadan kalkması sonucu görevi de tamamlanmıştır. Sonuç olarak yeni dönemde önceden bulunmayan yeni güvenlik konularının ortaya konulmasıyla birlikte NATO da var oluşunu meşrulaştırabilmiştir.

NATO'ya göre artık tehdit her yerde olmaktadır ve NATO önderliğinde iş birliği gerekmektedir. Sadece tehdit devletlerden de gelmemektedir. Çevre sorunları, göçler, siber saldırılar, toplumsal eşitsizlikler, bulaşıcı hastalıklar ve açlık da dünya barışı için birer tehdit olmaktadır. Bu yüzden de güvenlik anlayışının da değişmesi ve dönüşmesi gerekmektedir. NATO da bu yüzden kendisini değiştirmeyi ve dönüşüme ayak uydurmayı kendisine görev addetmiştir[148].

NATO, SSCB tehlikesinin yok olması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, NATO'nun varlığı çok ciddi şekilde sorgulanmaya başlanmıştır. NATO'nun transatlantik birliğini ve jeopolitik istikrarı sağlamak yerine transatlantik birliği ve jeopolitik istikrarı bozan bir oluşum haline geldiğini ve yine NATO'nun Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik ihtiyaçlarını sağlama konusunda geçerliliğini yitirmeye

---

147 Alptekin Molla, *NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi,* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul, 2008, s.27-28.

148 Güngör Şahin, *Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı Bağlamında NATO,* (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Burak Gümüş), Edirne, 2015, s.158.

başladığını düşünenler dahi bulunmaktaydı[149]. Onlara göre artık NATO sorunları çözmek yerine, sorunların kaynağı olmaya başlamıştır. Yine aynı şekilde Sovyet tehlikesinin yok olmasıyla NATO'nun varoluş amacını yitirdiği ve daha da ileri gidilerek NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesinin Rusya Federasyonu'nu hem korkutacağı hem de tahrik edeceği, bunun sonucunda Avrupa'nın istikrarının da bozulacağı görüşü de azımsanmayacak kadar taraftar toplamıştı[150].

Aynı dönemde, diğer bir kesim tarafından ise NATO başta olmak üzere uluslararası örgütlerin ve normların güvenliğin sağlanması ve barışın korunması amacıyla faydalı olduğunu savunulmaktaydı. İleri düzeyde teşkilatlanmış ve kurumsallaşmış bir askeri ve siyasi örgüt olan NATO'nun değişen şartlara kolayca uyum sağlayabileceğini ve bu sebeple varlığını devam ettirmesi gerektiği savunulmaktaydı[151].

Atlantik'in diğer tarafına bakıldığında; Avrupa kıtasında istikrarın sağlanması için genişleme stratejisi benimsenmiştir. Bunun yanında 2'nci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte Avrupa'nın sadece siyasi açıdan değil, aynı zamanda ekonomik ve askerî açıdan da kendine gelmesi ve yaralarını daha kısa sürede sarabilmesi, amacıyla Avrupa'da ABD'nin varlığına gereksinim bulunmaktaydı. Fakat soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte Avrupa'daki Rus tehdidi de ortadan kalkmıştır. Bu durumda Avrupa Birliğinin (AB) güçlendirilerek Avrupa bütünleşmesi hedefi için, kıtadaki Amerikan varlığının en aza indirgenmesi amaç edinilmiştir. Buna rağmen AB, bir taraftan ABD etkisini azaltmayı/ortadan kaldırmayı planlarken aynı zamanda ABD'nin dâhil edilmediği bir sistem kurmayı

---

[149] Sarwar A. Kashmeri, *NATO 2.0: Reboot or Delete?,* Potomac Books, Washington D.C., 2011, s.xx-xxi. Aktaran: Ali L. Karaosmanoğlu, *NATO'nun Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012. s.1.

[150] John J. Mearsheimer, The Tragedy of Great Power politics, W.W.Norton, New York, 2001, s.364-365. Aktaran: Ali L. Karaosmanoğlu, *NATO'nun Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012. s.2.

[151] Karaosmanoğlu, *a.g.e.,* s.2.

ve bu sistemi oluştururken NATO'nun imkân ve kabiliyetlerinden yararlanmayı amaçlamıştır[152].

3.5.2.1. Londra Zirvesi (5-6 Temmuz 1990)

9/10 Kasım 1989 gecesi Berlin Duvarının yıkılışı soğuk savaşın sonu olarak kabul edilmese bile soğuk savaşın sona ermesi sürecinin fiilen başladığını göstermesi bakımından önemlidir[153]. Bununla birlikte 1990 ve 1991 yılları boyunca Sovyet Sosyalist cumhuriyetler Birliği üyelerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleri nedeniyle 1991 yılının sonuna doğru SSCB tamamen dağılmıştır. SSCB'nin fiilen dağılma süreci esnasında, 5-6 Temmuz 1990 tarihlerinde Londra'da NATO tarihinin belki de en önemli zirve toplantısı yapıldı. Zirvenin öncesinde NATO'nun varlığı sorgulanmaya başlanmıştı bile. Zirve toplantısından önce tüm dünyadaki algı soğuk savaşın bittiği ve ABD ve müttefiklerinden oluşan Batı Blokunun soğuk savaştan galip taraf olarak çıktığı şeklinde idi. Berlin duvarının yıkılışından itibaren durum bu şekilde idi.

Varşova Paktı'nın çökmesi ve SSCB'nin dağılmasından sonra eski Doğu Bloku ülkelerinden NATO'ya karşı oluşabilecek tereddütleri en aza indirmek ve gerginlik olmayan bir ortam yaratmak amacıyla Londra Bildirisi yayımlanmıştır. Bildirinin özü NATO üyelerinin, eski SSCB ülkeleri ile ilişki kurmaya istekli ve hazır olduklarını beyan eden bir bildiri idi[154]. Zirve sonrası açıklanan bildiride, Sovyetler Birliğinin uzun bir özgürlük yolculuğuna çıktığı, önceden insanları ve fikirleri ayıran duvarların yıkıldığı, Avrupalıların kendi geleceğini belirlediği ve bu kapsamda özgürlüğü, ekonomik özgürlüğü, birleşik ve özgür Avrupa'yı tercih ettiği

---

[152] Esra Çayhan-Nurşin Ateşoğlu Güney, *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları, NATO-AB,* AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.93-95.

[153] Raymond L. Garthoff, "Who is to Blame for the Cold War?", *Statecraft and Security: The Cold War and Beyond,* Derleyen: Ken Booth, Cambridge University Press, Cambridge 1998, s.56.

[154] Cem Oğultürk, *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Avrupa Güvenliği ve NATO'nun Transformasyonu,* (Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: M.Hakkı Caşın), Gebze, 2005, s.139.

belirtilerek NATO'nun mutlaka başarılı olması gerektiği ve başaracağı üzerinde durulmuştur[155].

İttifakın siyasi rolünün değiştiği üyeler tarafından da kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak Sovyetler Birliği Lideri Gorbaçov ile orta ve doğu Avrupa ülkelerinin temsilcilerini Kuzey Atlantik konseyine katılmak üzere Brüksel'e davet ettiler. Yine aynı zirve toplantısında SSCB'yi, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyetlerini, Macaristan Cumhuriyetini, Polonya Cumhuriyetini, Bulgaristan Halk Cumhuriyetini ve Romanya'yı daha güçlü diplomatik ilişkiler kurmak için NATO'ya davet ettiler[156]. Böylece ilerde gerçekleşecek olan genişlemenin de temellerini daha 1990 yılında atmış oldular.

Yine Avrupa'da açık semalar[157] antlaşmasının (ASA) imzalanmasına yönelik niyet de Londra zirvesinde açıklanmıştır. Önemli bir kararı olarak NATO'nun gelecekte de devam edeceği Avrupa'daki nükleer ve konvansiyonel silahların uygun oranlarda kalmaya devam edeceği fakat nükleer silahların kendini koruma durumu dışında kullanılmayacağını da beyan etmişlerdir. Üzerinde önemle durulan konulardan birisi de Sovyetler Birliğinin Avrupa'da konuşlu birliklerinin durumu olmuştur. Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler geliştirme niyeti sıkça dile getirilmiş ve Avrupa'daki birliklerini çekmesi veya azaltması durumunda NATO'nun da hem nükleer hem de konvansiyonel birliklerini azaltacağı beyan edilmiştir.

Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansının (AGİK) Avrupa'nın geleceğinde daha belirgin olarak bulunacağı ve Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerini bir araya getirme konusunda etkili olması gerektiği dile getirilmiştir. Son olarak da İttifakın büyük bir dönüşüm geçirdiği ve tüm Avrupa ülkeleri ile birlikte çalışarak kıtada kalıcı barışı sağlamak için karar verdiklerini tüm dünyaya bildirmişlerdir[158].

---

[155] London Declaration, http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm, Erişim Tarihi: 21.04.2017.
[156] London Declaration, a.g.y.
[157] https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc 07703980. pdf Erişim Tarihi: 24.04.2017.
[158] London Declaration, a.g.y.

Zirve öncesinde Amerikalılara göre Soğuk Savaş bitmiş, ABD ve müttefikleri mutlak bir zafer kazanmışlardı. Bunun yanında eski hatalarından ders almış ve birleşmiş bir Almanya dünya devletler sistemindeki yerini almaya hazır bulunmaktaydı. ABD tarafında ağırlıklı olarak NATO'nun işlevinin kalmadığı tartışmaları sürerken İngiltere de durum tam tersi idi. İngiltere'de NATO'nun devam etmesi gerektiği hususu baskın görüştü. En başta da Başbakan Thatcher NATO'nun devamından yana idi. Rusya'ya karşı kurulan ve daha sonra Varşova paktını rakip olarak gören NATO'nun devamına gerek kalmadığının ABD çevrelerinde dillendiriliyor olması İngiltere'yi rahatsız etmiş ve İngiltere NATO'nun devamını savunmuştur. Batı ittifakını yeniden oluşturmak için adeta yeniden bir tehdit arayışında olan Thatcher için yeni tehdit, başta radikal İslam olmak üzere genel olarak Doğu'daki belirsiz rejimlerdi. Bu nedenle NATO başta olmak üzere diğer batılı savunma sistemlerinin bu yeni tehdide göre düzenlenmesi gerektiği bildirilmiştir. Özellikle uluslararası terörizm konusunda ABD hazırlıksız yakalanmıştı. Fakat bu düşmanın kim olacağı konusunda zihinler net değildi. Avrupa ülkeleri, özellikle de İngiltere NATO'nun gücünü koruyarak var olmasının gerekli olduğunu söylüyordu. Londra zirvesinden yıllar sonra bile zirve için NATO'nun "yeniden doğuşu" yorumları yapılmaktadır[159].

Zirve kararlarında açıkça bildirildiği gibi Avrupa'da barış ve istikrar arzulanmakta ve bu bağlamda NATO'ya ihtiyaç duyulmaktaydı. NATO bu zamana kadarki en gelişmiş savunma örgütü olarak kurumsal hafızaya sahip olan ve daha önce olduğu gibi bundan böyle de dünya barışını koruma gücü olan bir örgüt olarak görülmekteydi. Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte var oluş nedenini yitirse bile yeni ortaya konacak tehdit ve riskler konusunda iş birliğini kolaylaştıran bir örgüt olarak bunalımlara hızlı müdahale yeteneğini korumaktaydı. Avrupa bu yetenekten yararlanmak isterken NATO da kendisinden görev istenmesini bekliyordu. Londra zirvesi ile NATO Batı'ya karşı oluşabilecek riskler karşısında adeta yeniden kurulmuştur. Çünkü Batı kamuoyunda tehditlerin bitmeyeceğini öngören İngiltere'nin görüşleri ağır basmış ve böyle bir dönemde henüz kazananın

[159] Mark Webber, Ellen Hallams ve Martin A. Smith, "Repairing NATO's Motors", *International Affairs*, Vol:90, No:2, 2014, s.773.

olmadığı belirtilmiş ve her an yeni bir tehlikeyle yüz yüze kalınabileceği gözler önüne serilmiştir. Bu talepleri zirveye de etki etmiş ve NATO'nun devamına karar verilmiştir.

3.5.2.2. Roma Zirvesi ve Stratejik Konsepti (7-8 Kasım 1991)

1990 yılında toplanan Londra zirvesinde NATO'nun devamına karar verilmişti. 7-8 Kasım 1991'deki Roma zirvesinde ise NATO'nun Soğuk Savaş sonrası stratejisinin ana hatları belirlenmiştir. Zirve, sayılı günler ABD başkanı tarafından belirtildiği şekilde, Soğuk Savaş bitmiş ve Sovyetlerden gelen askeri tehdit büyük ölçüde zayıflamış olsa da ABD'nin Avrupa için vazgeçilmez bir role sahip bulunduğu ve bu sebeple NATO'nun Batı için varlığını koruyacağını şeklindeki bir atmosferde başladı. Bu fikre Fransa dışında karşı çıkan ülke yoktu. Fransa ise NATO'dan bağımsız bir Avrupa ordusu kurulması fikrini savunmaktaydı.

Zirvede alınan kararlar şunu göstermekteydi. NATO'nun bundan sonraki savunma kavramının "tehdit" değerlendirmesine dayanacağı kabul edilmiştir. Şöyle ki, artık tehdit önceden olduğu gibi Varşova Paktı (WP) ülkelerinden gelmeyeceği, tehdidin istikrarsızlık ve belirsizliklerden kaynaklanacağı vurgulanmıştır. Yeni riskler ve tehditler arasında yaşamsal kaynakların (petrol, vs) akışının engellenmesi, sabotaj, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi konular en belirgin olarak öne çıkmaktaydı. Zirvede sadece NATO'nun yeni dönem stratejisi belirlenmekle kalmamış, aynı zamanda Doğu Avrupa ülkeleri ve SSCB ile NATO arasındaki ilişkiler de düzenlenmiştir.

Varşova Paktı'nın tehdit olmaktan çıkması ile diğer bir kavram olarak NATO tehdit kavramını terk ederek risk kavramını gündemine almıştır. Konseptte göre son olarak NATO'nun Avrupa Birliği, Batı Avrupa Birliği ve AGİT'le iş birliğine gidebileceğini, BM görevlerine dâhil olabileceğini vurgulayarak bunların birbirlerini tamamladığı ve iş birliğini kolaylaştırdığını kabul etmiştir[160].

[160] The Alliance's New Strategic Concept, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_ 23847. htm, Erişim Tarihi: 21 Mart 2017.

Soğuk savaşın sona ermesinden sonraki bu ilk önemli zirvede NATO'nun yeni yol haritası ortaya konmuştur. Özellikle SSCB'nin dağılmasına rağmen NATO kendi kendini feshetmemiş yeni tehdit ve risklere karşı iş birliğini esas alan bir kurum olarak hayatına devam etme kararı almıştır. Önceki dönemden farklı olarak nükleer silahlar ikinci plana atılmış ve son çare olarak kullanılacağı kabul edilmiştir[161].

3.5.2.3. Washington Zirvesi ve Yeni NATO Konsepti (23-24 Nisan 1999)

NATO 23-24 Nisan 1999'da Washington'daki zirve toplantısında alınan "İttifakın Stratejik Konsepti-1999" olarak belirlenen kararlarla bugünkü son şeklini almıştır demek mümkündür. Zirve bildirgesinde vurgulanan konulara bakıldığında öncelikle vurgulanan husus dünyanın büyük bir değişim gösterdiği, buna rağmen yeni ortaya çıkan belirsizliklerle dolu ortamda üyelerinin güvenlik ve çıkarları aynı şekilde devam etmektedir. Dolayısı ile 50 yıl önce belirlenen kolektif savunmayı öngören kuruluş amacını aynen koruduğunu bildirmişlerdir. Kolektif savunma konusu özellikle vurgulanmış ve NATO'nun yeni konseptindeki yerini almıştır.

İlave olarak, NATO üyelerinin güvenliğini sağlamaya devam etmekle birlikte başta Balkanlardaki uygulamaları gibi olmak üzere bölge barışına da katkı sağlayarak sürdürülmesini sağlamak için aktif rol alacağı, başka bir deyişle NATO üyesi olmayan ülkelerdeki güvenlik sorunları veya istikrarsızlıklara da kayıtsız kalmayacağını ortaya koymuştur. Bu amaca hizmet etmek için BM antlaşmasında belirtilen prensiplerin uygulanmasını gözeteceğini, bu amaçla AGİT ve Avrupa Birliği ile yakın iş birliğini sürdüreceğini de belirtmişlerdir.

Soğuk savaş sonrası temel argümanlardan olan insan hakları, organize suç örgütleri ve terörle mücadelenin kararlılık içinde sürdürüleceği karara bağlanmıştır. İlave olarak 21. yüzyıldaki yeni güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak ve kaygıları ortadan kaldırmak amacıyla siyasi dayanışmanın devam ettirileceği ve bu amaçla hem 5. madde kapsamındaki hem de 5. madde dışı operasyonlar için gerekli olan askeri gücün oluşturulması ve idamesinin sağlanacağı da kabul edilen konulardandır.

[161] The Alliance's New Strategic Concept, A.g.s., Erişim Tarihi: 21 Mart 2017.

Zirvede karar alınan önemli konulardan birisi de Silahsızlanma faaliyetlerine devam edileceği fakat aynı zamanda ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine yönelik hazırlıklı olunacağı ve gerekli tedbirlerin alınacağına yönelik karardır. Ortaklık stratejisine devam edileceği de zirvede kabul edilen konulardandır. 1991 stratejik konsepti ile ilk olarak temeli atılan sonrasında ve 1994 Brüksel zirvesinde alınan kararla başlatılan BİO programının artan bir ivme ile sürdürüleceği ve bu kapsamda NATO-Ukrayna, NATO-Rusya ve Akdeniz diyaloğunun geliştirileceği de karara bağlanmıştır. Aynı zamanda ortaklık ilişkilerinin de doğal sonucu olarak NATO yeni demokrasileri içerecek şekilde genişlemeye devam edeceğini de sonuç bildirgesinde bildirmiştir.

AGSK'nin NATO sınırları içinde kalmak şartı ile NATO'nun gücüne büyük katkılarının olacağı, bu haliyle NATO imkânlarının BAB önderliğinde yapılacak harekâtlarda kullanılabileceği, "Avrupa Birliği Ortak Dış İşleri ve Savunma Politikası" nın NATO anlaşmasına uygun olduğu da belirtilmiştir.

Bunların dışında Savaş çıkmasını önleyecek biçimde "Kriz Yönetimi" ve "Çatışmaların önlenmesi" ne yönelik uygulamaların geliştirileceği ve teşkilatların kurulacağı kararlaştırılırken Kuzey Amerika ve Avrupa'nın ortak güvenliklerinin bundan önce olduğu gibi gelecekte de birbirlerinden ayrı düşünülemeyeceği vurgulanmıştır[162].

3.5.2.4. Lizbon zirvesi-Aktif Katılım Modern Savunma (19-20 Kasım 2010)

Lizbon'da 19-20 Kasım 2010 tarihlerinde NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi düzenlenmiştir. Söz konusu Lizbon zirvesinde NATO'nun yeni Stratejik Konsepti kabul edilmiştir. Bu konseptin, kabul tarihinden itibaren ittifakın gelecek 10-15 yıllık gelecek dönemine yön vermesi ve şekillendirmesi beklenmiştir.

NATO'nun temel hedefinin, beşinci maddede belirtildiği gibi üye ülkelerin halklarının ve topraklarının korunması ve savunulması şeklindeki fikir birliği

[162] NATO resmi sayfası, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm, Erişim Tarihi: 03 Kasım 2019.

Stratejik Konseptte öne çıkan hususların başında gelmektedir. Aslında bu ifade ile kolektif savunma konusuna kuvvetli bir vurgu yapılmıştır. İttifakın temel görevlerinin, kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik olduğu belirtilmiştir.

NATO üyelerinin güvenliğinin bölünmez olduğu önemle vurgulanmış, Kuzey Atlantik okyanusunun iki yanındaki bağın güçlü bir şekilde korunmaya devam edileceği ve güvenliğin dayanışma ve ortak amaç ilkelerinin yanında adil külfet paylaşımı temelinde sürdürüleceği bildirilmiştir. Külfet paylaşımı konusu NATO'da üzerinde durulan önemli hususlardan birisi olmaya başlamıştır. Üyelerin Ayrıca gerek toprak bütünlüğünü gerek siyasi bağımsızlığını ve gerekse de güvenliği ile ilgili tüm konularda NATO'nun temel Transatlantik forum olmaya devam edeceği ve bu İttifakın belkemiğini oluşturan "danışma" müessesine gereken önem verildiği konusu vurgulanmıştır.

Üye ülkelere Müttefiklere yönelik konvansiyonel bir saldırı ihtimalinin azalmış olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında birçok ülke tarafından balistik füzeler ve modern silah sistemlerinin temin edildiği eklenmiş ve kitle imha silahlarının yayılması durumunda dünyada istikrar ve huzur için boyutları önceden tahmin edilemeyecek sonuçların olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında NATO ülkeleri için en büyük doğrudan tehdidin terörizmin olduğu hususunun altı çizilmiştir. Altı çizilen diğer konular arasında ise siber saldırılar, önemli tesis ve altyapılara yönelik tehdit ve sabotajlar ile gelişmiş teknolojilerle üretilebilecek silah sistemleri sayılmıştır. Bu konuda şüphesiz nükleer silahlar hala en büyük tehdit olarak listenin ilk sırasında yer almaya devam etmektedir.

NATO'nun kolektif savunma amacıyla stratejik mesafeler de dâhil olarak krizlere karşılık maksadıyla, eş zamanlı olarak hem büyük hem de küçük ölçekli müşterek harekâtlar icra etme yeteneğine sahip olacağı karara bağlanmıştır. Bu amaçla hızla yer değiştirebilir kuvvetleri oluşturacağı ve bu kuvvetleri idame ettireceği de kabul edilmiştir. Lizbon zirvesinin belki de en temel sonucu olarak kabul edilebilecek füze savunması yeteneği geliştirileceği de bu zirvede kararlaştırılmış konsept kapsamına alınmıştır. Kriz yönetimi ve karşılık verilmesi

aşamasında konuya kapsamlı bir şekilde yaklaşılmasının çok önemli olduğu ve gerek planlama gerekse de icra aşamalarında NATO dışı uluslararası aktörlerle aktif olarak iş birliği yapılmasının önemli olduğu, gerekli olması durumunda sivil yetenek ve imkanlardan da istifade edilebileceği bu kapsamda sivil-asker planlama yeteneğinin güçlendirileceği de belirtilmiş ve kabul edilmiştir.

NATO'nun Avrupa'nın savunmasının öneminin bilincinde olduğu, AB'nin NATO için en temel "ortak" olduğu konusu üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. NATO'nun AB üyesi olmayan Türkiye gibi üyelerinin AB'nin ortak güvenlik problemlerine (AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası-OGSP) büyük katkılarının bulunduğu ve bu katkıların çok önemli olduğu konusu üzerinde durulmuş ve AB üyesi olmayan NATO üyelerinin OGSP'ye tam olarak katılmalarının çok önemli olduğu belirtilmiş ve NATO-AB iş birliğinin her alanda geliştirileceği kabul edilmiştir.

Lizbon zirvesinde ele alınan en önemli konulardan birisi de NATO-Rusya Federasyonu iş birliğinin stratejik önemi haiz olduğu konusudur. Siyasi fikir alışverişleri ve fiili iş birliğinin, başta füze savunması olmak üzere, uyuşturucuyla mücadele, terörizmle mücadele ve deniz haydutluğunu önlemeye yönelik çalışmalar ile uluslararası güvenlik ve istikrarın desteklenmesini içeren konular da olacak şekilde kuvvetlendirileceği konusu kabul edilmiştir.

Tüm bunlara ilave olarak zirvede Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi ve Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi üyesi ülkelerle iş birliğinin daha da geliştirileceği, güvenlik ortaklığının derinleştirileceği ve İstanbul İş Birliği Girişimi ile Akdeniz Diyaloğuna yeni ortakların kabul edilebileceği konusu kabul edilen konular arasındadır. Balkanların batısının NATO bölgesiyle entegrasyonunu kolaylaştırmaya yönelik çalışmaların artırılacağı da ifade edilen konular arasındadır[163].

[163] Strategic Concept 2010, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm? Erişim Tarihi: 21 Mart 2017.; Dış İşleri Bakanlığı resmi sayfası, http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 03 Kasım 2019.

3.6. NATO'nun İş birliği ve Genişleme Stratejisi – Açık Kapı Politikası

Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan varoluşsal tehdidin ortadan kalkmasıyla NATO'nun kurumsal varlığına ve geleceğine yönelik tartışmalar hızlanmıştır. Mevcut Uluslararası İlişkiler teorileri arasında "yapısal gerçekçilik-Neo Realizm" okulu, NATO'nun kurumsal varlığına dair yapılan tartışmalarda en kötümser beklentileri dile getiren okul olmuştur. NATO üyelerini bir araya getiren varoluşsal tehdidin ortadan kalkmasıyla NATO'nun varlık sebebini yitirdiğini iddia eden bu görüşün sahipleri, zamanla NATO'nun işlevini yitirerek tarih sahnesinden silineceğini ileri sürmüşlerdir[164]. Neo realistlerin en büyük eksikliği NATO'nun temel özelliklerinden birisinin İttifak üyesi ülkelerin benimsedikleri ortak değerleri ve NATO'nun Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesi dışında da stratejik hedeflerinin olduğu konusunu pek dikkate almamasıdır.

Neo realist yaklaşıma göre ülkeler arasındaki ittifaklar ortak dış tehditler söz konusu olduğunda oluşturulur. Devletler güvenlik tehditlerine genellikle iki şekilde karşılık verirler. Ya kendi askerî ve ekonomik imkânlarını artırırlar, ya da kendi güçleri yeterli olmadığı durumda başka devletlerin maddi güç imkânlarından faydalanmaya çalışırlar. Başka devletlerden gelebilecek destek ise ya ikili bir güvenlik anlaşması şeklinde olur, ya da söz konusu devlet kendisiyle benzer tehdit algılamalarına sahip ülkelerle çok taraflı kurumsal iş birliği içine girer[165]. Bu açıdan bakıldığında NATO çok taraflı güvenlik ilişkisinin bir örneğidir. Aynı bakış açısı ile bakıldığında NATO, benzer dış tehdit algılamalarına sahip ülkelerin Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer güvenlik şemsiyesi altında bir araya geldikleri çok-taraflı bir güvenlik örgütüdür.

Her ne kadar yapısal gerçekçi okul tarafından dikkate alınmamış olsa da bu tarz ittifak ilişkileri içine giren ülkeler genellikle aynı zamanda benzer değerlere sahip ülkeler olmaktadır. NATO'nun kurucu belgelerinde görüldüğü gibi İttifak

---

[164] Zoltan Barany-Robert Rachhaous, "Explanining NATO's Resilience: Is the International Relations Theory Useful?", *Contemporary Security Policy*, cilt 32 (2), Ağustos 2011, s. 288-290.
[165] Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Cornell, 1987, s.51-76.

üyesi ülkeler temelde benzer değerlere inanmaktadırlar[166]. NATO'nun ortak değerlerinin başında demokrasi gelmektedir. NATO üyesi ülkelerin güvenliği, bu ülkelerin topraksal sınırlarının NATO dışı aktörlerin olası askerî saldırılarına karşı korunmasından ibaret değildir. Aynı zamanda NATO üyesi ülkelerin ortak değerlerinin başka kimliksel ve ideolojik karşı koyuşlara karşı korunması ve meşruiyetinin pekiştirilmesi durumu da söz konusudur.

Bu bakış açısıyla bakıldığında, NATO'nun soğuk savaş sonrası hayata geçirdiği bölgesel girişimler kolaylıkla anlaşılabilir. Bu girişimlerin arkasında hem yapısal gerçekçi okulun öngördüğü güvenlik çıkarları, hem de ortak ideal ve değerler vardır. Kısaca ifade etmek gerekirse, NATO bu inisiyatifleri gerçekleştirerek kendisine yeni meşruiyet alanları yaratmaktadır. Bu inisiyatiflerin hiçbirisinde amaç, önceden net bir şekilde tehdit olarak tanımlanmış bir devleti ya da devletler topluluğunu caydırmak ve çevrelemek değildir. Bu iş birlikleri sayesinde NATO hem stratejik etki alanını yeni coğrafyalara doğru genişletmekte, hem İttifak üyeleri arasında meşru kabul edilen değerler ve prensipleri başka ülkelere yayabilmekte, hem de Avrupa kıtasının güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır[167].

Bu duruma bir de bu inisiyatiflere katılan ve katılma yönünde istek gösteren ülkeler açısından bakıldığında ise bu bölgesel girişimlerin hiçbirisinde NATO'nun herhangi bir şeyi üçüncü taraflara zorla kabul ettirmediği görülmektedir. Üçüncü taraflar kendi rızaları doğrultusunda NATO ile yakın stratejik iş birlikleri geliştirmek istemektedirler. Bu inisiyatiflere üye olarak katılan ülkeler bir taraftan NATO'nun sunduğu askerî ve güvenlik imkânlarından yaralanabilmekte ve askerî modernizasyon süreçlerini başarıyla sürdürebilmekte, diğer taraftan da kendi ulusal kimliklerini çağdaş Batılı değerler etrafında dönüştürebilmektedirler. Kimliksel dönüşümün daha çok Barış İçin Ortaklık girişimi bağlamında söz konusu olduğunu belirtmek gerekir. Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş birliği Girişimi'ne üye olarak

---

[166] Veronica M. Kitchen, "Argument and Identity Change in the Atlantic Security Community", *Security Dialogue*, Cilt 40 (1), 2009, s.95-114.

[167] Mark Webber, Stuart Croft, Jolyon Howort, Terry Terrif ve Elke Krahmann, "The Governance of European Security", *Review of International Studies*, Cilt 30, 2004, s. 3-26.

katılan ülkelerin Kimliksel dönüşüm ile ilgili isteklerinin olduğunu söylemek zor olacaktır.

NATO üyeliğine kabul işlemi Kuzey Atlantik Örgütü (Vaşington) Antlaşması'nın 10'uncu maddesine göre yapılmaktadır. NATO'ya üye olmak isteyen ülkelerde istenen temel kriterleri *"demokratik siyasi sisteme ve piyasa ekonomisine sahip olmak, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümünü istemek, NATO operasyonlarına katkıda bulunmak ve demokratik sivil-asker ilişkisine sahip olmak"* olarak belirtmek mümkündür[168]. NATO 1949 yılında 12 ülke tarafından kurulmuş ve bugüne kadar yedi kez genişleme süreci geçirmiştir. Sonuç olarak bugün 30 üyeye ulaşmış bulunmaktadır. Bu genişleme süreçleri İttifak'ın genişleme konusunda dinamik bir süreç içinde olduğunu açıkça göstermektedir[169].

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun hâkimiyetini tüm dünyanın büyük bir kesimine yayması için herhangi bir engel kalmamıştı. İttifak 1990'lı yılların başından itibaren etki alanını önce merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerine, sonra da Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerine doğru genişletti. Bu stratejik genişlemenin en temel unsurlarını İttifak'ın üçüncü ülkelerle ortaklıklar kurması oluşturmuştur. 1990'lı yılların başından itibaren başlayan bu süreç sonunda NATO geleneksel Kuzey Atlantik alanının dışına çıkmış ve çeşitli ülkelerle stratejik iş birlikleri kurmuş ve bir askeri güvenlik örgütünden siyasi güvenlik örgütüne dönüşmüştür[170].

Kasım 2010'da kabul edilerek yayımlanan en son stratejik konseptte NATO'nun üç temel misyonundan birisi iş birliğine dayalı güvenlik anlayışını (*cooperative security*) gerçekleştirmektir[171]. Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş birliği Girişimi iş birliğine dayalı güvenlik anlayışının uygulama alanlarını oluşturmaktadır demek mümkündür. Barış için Ortaklık Girişimi 1990'lı

---

[168] *NATO Encyclopedia 2016*, NATO Public Diplomacy Division, NATO Headquarters, Brussels, Belgium, s. 229-232

[169] Dış İşleri Bakanlığı resmi sayfası, http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa

[170] Tarık Oğuzlu, *Nato ortaklıkları ve Türkiye: Barış için ortaklık, Akdeniz diyaloğu, İstanbul İşbirliği Girişimi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s.1.

[171] Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-oncept-2010-eng.pdf. Erişim Tarihi:20 Mart 2015.

yılların ilk yarısında, Akdeniz Diyaloğu ikinci yarısında, İstanbul İş birliği Girişimi ise 2000'li yılların ilk yarısında NATO'nun güvenliğine tehdit oluşturabilecek gelişmelerin yoğun yaşandığı bölgelerle iyi ilişkiler geliştirmek maksadıyla hayata geçirilmiştir.

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte NATO'nun güvenliğini etkileyen gelişmeler ilk önce yoğun bir şekilde önce Orta Avrupa'da, daha sonra Balkanlar'da, sonrasında Akdeniz'de ve en sonunda da Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkmıştır. İttifak'ın güvenliğine yönelik tehditlerin nerelerden kaynaklandığı ile NATO'nun bunlara yönelik geliştirdiği bölgesel inisiyatifler arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu bölgesel inisiyatiflerin temel çıkış noktası, NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa, Kafkaslar, Balkanlar, Karadeniz, Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerindeki güvenlik sorunlarıyla tek başına mücadele edebilmesinin giderek zorlaşmaya başlamasıdır. Bu nedenle ilgili bölgelerde yaşanan gelişmelerin NATO üyesi ülkelerin ulusal güvenliklerine tehdit oluşturmaması için NATO söz konusu bölgelerdeki ülkelerle kurumsal iş birliğine yönelmiştir[172].

Küreselleşme süreci ile birlikte ülkeler arasındaki coğrafi sınırlar silikleşmeye başlamış ve ülke içi güvenlik ülke dışında ortaya çıkan gelişmelerden kolayca etkilenmeye başlamıştır[173]. Sınırların dışında yaşanan gelişmeler iç güvenliği yakından etkilemeye başladıkça, NATO da bu durumla baş edebilmek için üçüncü taraflarla kurumsal güvenlik iş birlikleri kurmaya başlamıştır. Bu tarz bölgesel iş birliği inisiyatifler sayesinde NATO üyelerinin topraksal savunmaları dışına çıkarak yeni misyonlar edinmeye başlamış ve küresel bir örgüt haline gelmiştir.

NATO antlaşmasının beşinci maddesinde belirtildiği gibi herhangi bir İttifak üyesinin İttifak dışı bir ülke tarafından geleneksel anlamda saldırıya uğramasını beklemeden, NATO, sorumluluk alanı dışında kalan bölgeleri istikrar üretir hale getirmeyi hedeflemiştir. NATO, bu bağlamdaki dönüşüme önce kendisine en yakın alanlardan başlamış zaman içerisinde uzak alanlara doğru yayılmıştır. Söz konusu bu süreç halen devam etmektedir. 2010 Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen

[172] Tarık Oğuzlu, a.g.e., s.2.
[173] Norrin M Ripsman ve T. V. Paul, "Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis", *International Studies Review*, no.7, 2005, s.203. (ss.199-227).

İttifak'ın yeni güvenlik belgesine göre NATO üyelerinin amacı İttifak'ı küresel ölçekte güvenlik iş birlikleri kuran bir aktöre dönüştürmek ve NATO'yu küresel güvenlik yapılanmasının odak noktası haline getirmektir[174]. NATO'nun amacı bölgesel güvenlik örgütleri ile arasında hiyerarşik bir ilişki kurmak değil, bölgesel güvenlik örgütlerinin NATO etrafında koordineli bir şekilde hareket etmelerini sağlamaktır.

1994'te başlatılan Barış için Ortaklık girişiminin bazı üyeleri hâlihazırda NATO üyesi olmuşlar, Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş birliği Girişimi çerçevesinde NATO ile ilişki içinde olan ülkeler ise NATO'nun düzenlediği çeşitli askerî ve sivil barışı koruma operasyonlarına katılmışlardır. Bütün bu girişimlerle NATO, kendisine yönelen tehditler ve zorluklarla mücadele etmek adına çevresindeki ülkelerle yakın stratejik ilişkiler kurarak istikrarlı bölgeler yaratmaya çalışmaktadır. "Kapsayıcı" ve "iş birliğine dayalı" güvenlik anlayışının en ideal örneklerini NATO, Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerine yönelik geliştirdiği Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş birliği Girişimi aracılığıyla sunmaktadır[175].

3.6.1. Barış İçin Ortaklık

Soğuk Savaşın yeni sona erdiği süreçte Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliği artırmak, yeni bağımsızlığını kazanan eski SSCB- Varşova Paktı ülkelerinin çoğunlukta olduğu Orta Avrupa ve Doğu Avrupa ülkeleri ile daha derin iş birliği kurmak amacıyla Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi (KAİK) kurulmuş ve 1991 Roma Zirvesi'nde deklare edilmiştir. NATO KAİK ile birlikte güvenlik stratejisini genişletmiş ve önceden Varşova Paktı üyesi olan ülkelerle bir diyalog zemini oluşturmuştur.

NATO KAİK'le birlikte savunma boyutunu ihmal etmeden siyasi argümanları yanında sosyal, çevresel ve iktisadi araçları da kullanarak güvenlik sağlamaya çalışmıştır. İlk başta soğuk savaş zamanından kalan konulara da değinilmiş olmakla beraber sonradan politik ilişkiler güçlendirilmiştir. Soğuk Savaş

[174] W. Bruce Weinrod, "The Future of NATO", *Mediterranean Quarterly,* Cilt 23(2), Bahar 2012, s.1-13. Aktaran Tarık OĞUZLU, a.g.e., s.3.
[175] Alessandro Marrone, "The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept", *The International Spectator*, Cilt 46 (3), Eylül 2011, s.93-111.

dönemi konularının içinde en nemli husus Rusların tamamen çekilmesi hususunu içermektedir. KAİK'te esas olan çok yönlü siyasal diyalog kurmaktır, bu kapsamda ortakların NATO ile bireysel ikili iş birliği geliştirmeleri hususu üzerinde durulmamıştır[176].

NATO ile bireysel iş birliği ilişkilerinin geliştirmesi amacıyla Brüksel Zirvesi'nde (1994) alınan kararla Barış İçin Ortaklık (Partnership for Peace-PfP) programına başlanmıştır. Bu inisiyatif NATO'nun önderliğinde güvenlik ve askeri konularda KAİK ile birlikte AGİT üyesi ülkelere iş birliği imkânı sunmuştur. Barış İçin Ortaklık programı NATO ile Avrupa-Atlantik ortak ülkeleri arasında uygulamalı karşılıklı iş birliğine dayalı bir program olmuştur. BİO ortak ülkelere kendi önceliklerini gözeterek NATO ile ilişki kurma imkânı vermektedir[177]. Bunun yanında BİO ortak ülkeler tarafından siyasi bağımsızlığı ile güvenliğine ya da ülke bütünlüğüne yönelen bir tehlike bulunması veya algılanması durumunda NATO'ya danışılmasını kararlaştırmıştır[178]. 2016 yılı sonu itibariyle BİO'ya üye 25 ortak ülke bulunmaktadır[179]. 2017 yılında Karadağ ve 2020 yılında Kuzey Makedonya'nın NATO üyesi olmasıyla 2022 yılı sonu itibariyle BİO üye 23 ülke bulunmaktadır.

Barış İçin Ortaklık inisiyatifinin başlatılması ile ilgili olarak NATO'nun böyle bir inisiyatifi başlatmasının ve ABD'nin böyle bir inisiyatifi desteklemesinin en önemli sebebi olarak Soğuk Savaş sonrası NATO'ya alternatif olabilecek çeşitli güvenlik örgüt ve çalışmalarını pasifize etme ve NATO'yu başat güvenlik örgütü olarak devam ettirme fikri yatmaktadır. 1990'lı yılların ilk yarısında Avrupa'nın güvenlik mimarisinin ne yönde şekillenmesi gerektiği konusunda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Bazıları Avrupa Birliği'nin ön plana çıkması gerektiğini düşünürken, bazıları da AGİT'in daha etkin olması gerektiği fikrini öne sürmüştür[180]. Bunun

---

[176] Robert Weaver, "Building Security Through Partnership", *NATO Review (NATO's Evolving Partnerships)*, 2001, s.7.
[177] Barış için Ortaklık Programı, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, Erişim tarihi: 02.06.2017
[178] Robert Weaver, A.g.m., s.8
[179] Ortak Ülkeler: Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Bahreyn, Bosna Hersek, Finlandiya, Gürcistan, İrlanda, Japonya, Ürdün, Kazakistan, Kore, Moldova, Moğolistan, Fas, Yeni Zelanda, Sırbistan, İsveç, İsviçre, Tunus, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri. NATO Ansiklopedisi 2016, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, December 2016, s.452.
[180] Tarık Oğuzlu, a.g.e. s,12.

yanında içinde Rusya Federasyonu'nun da olacağı yeni bir güvenlik örgütü kurulması gerektiğini dile getirenler de olmuştur.

Bütün bunlar olurken Avrupa Birliği üyeleri aralarındaki entegrasyon sürecini daha da derinleştirmek için çalışmalara başlamışlardır. Soğuk Savaş'ın ardından Avrupa Birliği'nin ekonomik bir örgüt olmasının yanında aynı zamanda ortak bir savunma, dış politika ve güvenlik örgütü olması yönündeki görüşler daha sıkça dile getirilmeye başlanmıştır. 1993'te Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte AB üyeleri *"Ortak Dış ve Güvenlik Politikası"*nı hayata geçirmişler ve AB'yi üç ayaklı bir entegrasyon modeli etrafında yeni baştan kurgulamışlardır[181]. AB üyelerinin bir kısmı tarafından Batı değerlerinin ve prensiplerinin Batı Avrupa dışına yayılmasında NATO yerine Avrupa Birliği'nin çok daha işlevsel ve etkin olacağı dile getirilmiştir. Bu kapsamda NATO askerî bir güvenlik örgütü, AB ise sahip olduğu politikalarla hayatın her alanını ilgilendiren bütüncül bir örgüt modeli olarak görülmüştür[182].

Bazı AB ülkeleri ve ileri gelenleri de NATO yerine AGİT'in Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da en önemli ve meşru güvenlik örgütü olacağını iddia etmişlerdir. İki kutuplu dünyanın sona erdiği bir dönemde Soğuk Savaş'ın çatışan bloklarının kendilerini eşit bir şekilde aynı çatı altında hissedecekleri tek örgütün AGİT olduğu dile getirilmiştir. AGİT de NATO ile benzer şekilde güvenliğe "ortak güvenlik" kavramı açısından yaklaşmakta olan ve üyelerinin demokratikleşmelerini en önemli değerlerden birisi olarak gören bir örgüt idi[183].

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra NATO tartışılır duruma gelmişti fakat dünyada güvenlik problemlerinin sona ermediği ve farklı güvenlik problemlerinin ortaya çıkacağı herkesçe kabul gören bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. NATO da Soğuk Savaş sırasındaki güvenlik algılamasını değiştirmek zorunda olduğunu anlamış ve bu yönde çalışmalarına ağırlık vermiştir. Artık belirgin bir

---

[181] http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm.
[182] Frank Schimmelfennig, "International Socialization in the New Europe: Rational Action in an Institutional Environment", *European Journal of International Relations*, Cilt 6 (1), 2000, s. 109-139.
[183] Elena Kropatcheva, "Russia and the Role of the OSCE in European Security: A'Forum' for Dialog or a 'Battlefield' of interests?", *European Security*, Cilt 21 (3),Eylül 2012, s. 370-394.

düşman yoktur ve herkesle ortaklık kurmak mümkündür. İyi ilişkiler geliştirmek istenen devletlerin tümünün NATO'ya üyelikleri ise söz konusu değildi, ancak aralarından bazıları üye olabilirdi. NATO'nun amacı kendi güvenlik şemsiyesini genişletmek ve diğer yandan üçüncü ülkelerin de kendilerini bir şekilde NATO'yla iş birliği yapan aktörler olarak görmelerini sağlamaktır. Bu anlamda değerlendirildiğinde BİO girişimi, bu girişime ortak olarak katılan ülkeleri ne tam anlamıyla NATO'nun içine alan, ne de dışında bırakan bir inisiyatif olarak ortaya çıkmaktadır[184]. BİO ile ABD yukarıda sayılan AB ve AGİT planlarının önüne geçerek NATO'nun Avrupa için başat güvenlik örgütü olma durumunu devam ettirmesini sağlamıştır. Bu sayede ABD gücünü artırırken hegemonyasını daha geniş alanlara kabul ettirmeyi de başarmıştır.

BİO inisiyatifinin ortaya çıkmasında etkili olan önemli sebeplerden biri de 1990'lı yıllarda Balkanlar'da yaşanan kanlı çatışmalar ve istikrarsızlıklardır. Önce Bosna, sonra da Kosova savaşının bitmesinde NATO'nun oynadığı hayati rol dikkate alındığında, NATO'nun Avrupa güvenliğindeki hâkim rolü ve bu rolün daha da pekiştiği anlaşılmaktadır[185]. AB ve AGİT Balkanlar'daki istikrarsızlıkların sona erdirilmesinde NATO kadar başarılı ve etkili olamamıştır. NATO'nun Balkanlara barış ve istikrarın gelmesinde gösterdiği başarı NATO ile stratejik iş birliği yapmak isteyen ülkelerin sayısının artmasına ve diğer alternatiflerin çekiciliğinin azalmasına neden olmuştur[186]. ABD NATO üzerinden kendi gücünü, çekiciliğini artırarak hegemonyasını daha geniş alanlara yayma imkanına kavuşmuştur.

BİO'nun oluşturulurken her bir ortak ülkenin NATO ile arasında ikili olarak ortaklık oluşturması öngörülmüştür[187]. Faal katılım olması durumunda, çerçeve belgesinde söz konusu ülke için NATO'ya üyelik aşamasında kolaylıklar sağlanacağı belirtilen BİO'nun yardımlaşma ve destek sağlamayı öngördüğü konular olarak; öncelikle milli savunma konularının planlaması ile şeffaf bütçe hazırlama ve

[184] Tarık OĞUZLU, a.g.e., s.13.
[185] Richard Rupp, "NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense toward Collective Security", *Journal of Strategic Studies,* Cilt 23 (3), 2000, s. 154-176.
[186] Tarık OĞUZLU, a.g.e., s.16.
[187] Bireysel Ortaklık Eylem Planı, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49290.htm, Erişim tarihi: 02.06.2017

uygulama konularını kolaylaştırmak gelmektedir. Daha sonra tüm demokratik ülkelerden beklendiği gibi silahlı kuvvetlerin kontrolünün demokratik yollarla sağlanması gelmektedir. Devamında BM ve/veya AGİT yetki ve/veya sorumluluğunda icra edilecek askeri operasyonlara katkı sağlamaya yönelik hazırlıklarını tamamlamak ve sonrasında muhafaza etmek konusu istenen hususlardan biridir. Son olarak BİO'ya dahil olan ülkelerin insani yardım, arama kurtarma, barışı koruma, ve diğer operasyonların idaresini üzerlerine alarak icra edebilme imkan ve kabiliyetlerini artırmak amacıyla planlama, eğitim ve tatbikatlar icra etmesini sağlamak konusu da istenen hususlardan en önemlileri olarak saymak mümkündür. Bu maksatla NATO ile askeri iş birliğini geliştirerek, birliklerini NATO üyesi devletlerin askeri birlikleri ile birlikte çalışabilecek şekilde geliştirmek için gayret sarf etmek gerekmektedir[188].

BİO kapsamında oluşturulan ortaklık sisteminde öncelik NATO'nun ihtiyaç ve taleplerine öncelik verecek şekilde evirilmiştir. Şöyle ki; Soğuk Savaş döneminde tahmin edilemeyecek şekilde, günümüzde BİO ortakları NATO üyesi ülkeler ile birlikte barışı koruma operasyonlarında görev yapmaktadır[189]. Yugoslavya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırım ve ambargo uygulaması ile Bosna ve Kosova krizlerinde, askeri operasyonlarda Arnavutluk ve Macaristan karasuları ve hava sahalarının kullanılması, lojistik ve iletişim şeklinde NATO'ya yardımcı olurken 14 ortak ülkenin askeri birlikleri IFOR'da fiilen görev yapmıştır[190]. Rusya'nın balkanlarda icra edilen askeri operasyonlara katkısı ise Soğuk Savaş sonrasında tam bir dönüm noktası olmuştur[191]. Aynı durum Afganistan'daki operasyonlarda da görülmektedir. Ortak ülkeler Afganistan'da kritik görevler almakta, güvenliğin arttırılmasına yardımcı olurken saha ve karargâh deneyimi de kazanmaktadır. Aynı zamanda NATO üyesi ülkelerin görev yükünü de hafifletmektedirler[192].

---

[188] Barış İçin Ortaklık: Çerçeve Dokümanı, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_ 24469. htm?selectedLocale=en, Erişim tarihi: 02.06.2017.
[189] "Ortaklık Yoluyla Güvenlik", NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2005, s.6.
[190] Robert Weaver, "Building Security Through Partnership", *NATO Review (NATO's Evolving Partnerships)*, 2001, s.7-9.
[191] Alexander Nikitin, "Barışı Korumada Ortaklar", *NATO Review (Balkanlarda Tarihi Değişim)*, Kış 2004. http://www.nato.int/DOCU/review/2004/issue4/turkish/special.html, Erişim tarihi: 15.07.2017.
[192] "Ortaklık Yoluyla Güvenlik", NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2005, s.20.

BİO inisiyatifinin en önemli başarısı Ukrayna ve Rusya ile kurulan ilişkilerdir. Rusya BİO'ya 1994'te üye olmuş, süreç içinde ilişkilerin gelişmesi sonucunda Rusya ile NATO arasında 1997'de *"İş birliği ve Güvenliğe Dair Kurucu Senet"* imzalanmıştır. Sonrasında ise *"NATO-Rusya Daimî Ortak Konseyi (DOK)"* oluşturulmuş ve ilişkilerin çok daha da ileri bir seviyeye gelmesi sağlanmıştır. 2002 yılına gelindiğinde DOK *"NATO-Rusya Konseyi"* ne dönüşmüştür[193].

BİO'nun Asyalı olan ortakları Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan ile ortaklık ilişkilerinin iyice derinleştirilmesine yönelik kararlar 2004 İstanbul Zirvesi'nde alınmıştır. Bu ortaklıklar sadece Kafkaslar değil Asya merkezindeki stratejik bölgelere ulaşabilmek için sürdürülen politikanın bir parçası durumunda bulunmaktadır. Asya ülkeleri ile kurulan söz konusu ortaklık sadece NATO ülkelerinin güvenliği nedeniyle değil aynı zamanda Afganistan'ın güvenliği açısından da büyük önem arz etmektedir. Söz konusu bölge aynı zamanda Uzak Doğu için kritik olan İpek Yolu güzergâhında bulunmaktadır. Bu özelliği itibariyle enerji üretim ve nakil güvenliği konusunu yakından ilgilendirmektedir[194].

BİO'nun siyasi anlamda çatı kuruluşu Avrupa-Atlantik İş birliği Konseyi'dir. Bu Konsey, Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi'nin 1997'de yeniden düzenlenmiş halidir[195]. NATO ile ilgili ülke arasında Bireysel Ortaklık ve İş birliği Programı (*Individual Partnership and Cooperation Programme)* çerçevesinde NATO'yla hangi alanlarda iş birliği yapacaklarına ortak üyeler kendileri karar vermektedirler. NATO'nun BİO ortaklarına herhangi bir politika dayatması söz konusu değildir. 2011 yılı Nisan ayında Ortaklık İş birliği Menüsü (*Partneship Cooperation Menu- OİM*) kabul edilmiştir. Bu OİM aracılığıyla NATO'nun 1.600'den fazla faaliyet alanını tüm ortak üyelere açmıştır[196]. İstekli olan ortak üyeler bu alanlarda NATO ile iş birliği yapabileceklerdir. İsteyen ortak üyeler Bireysel

---

[193] "NATO Relations With Russia", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm?, Erişim tarihi: 15.07.2017.

[194] "Partners in Central Asia", Backgrounder, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2007, ss.1-3., http://www.nato. int/nato_ static/assets/ pdf/stock_ publications/20140505_140505- ackgrounder_ CentralAsia_ EN_lowres.pdf Erişim tarihi: 15.07.2017.

[195] Tarık OĞUZLU, a.g.e., s.18.

[196] Partnership Tools, Http://www.nato.int/ cps/en/natolive/ topics_80925.htm. Erişim tarihi: 09.04. 2018

Ortaklık ve Aksiyon Planları (*Individual Partnership and Action Plans*) vasıtasıyla NATO'yla iş birliklerini daha ileri boyutlara taşıyabilmektedirler. BİO üyesi ülkelerin NATO'nun Belçika'daki merkezinde temsilcilikleri de bulunmaktadır[197].

Bu programa dahil olan ülkelerden bazıları NATO'nun düzenlemiş olduğu çeşitli barışı koruma operasyonlarına katılmışlardır. Bunun ilk örneği 1996'da Bosna Savaşı'nın bitimini takiben NATO'nun oluşturduğu NATO Uygulama *NATO Implementation Force-(IFOR*) Gücüdür. Bazı ortak üyeler ise NATO'nun Kosova'daki operasyonuna (*Kosovo Force, KFOR*), Irak'ta düzenlemiş olduğu eğitim misyonuna, Afganistan'daki operasyonlara (*Operation Enduring Freedom ISAF, RSM*), Akdeniz'deki Etkin Çaba Operasyonu'na (*Operation Active Endeavour*) ve Libya'ya yönelik operasyona katılmışlardır. BİO'ya üye ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan, 1999'da, Romanya, Litvanya, Slovakya Letonya, Estonya ve Bulgaristan 2004'te, Hırvatistan ve Arnavutluk ise 2009'da NATO'ya tam üye olarak katılmışlardır[198]. İlerleyen dönemde BİO üyesi ülkelerden 2017 yılında Karadağ ve 2020 yılında Kuzey Makedonya NATO üyesi olmuşlardır. Bunun yanında İsviçre, İsveç İrlanda, Finlandiya ve Avusturya, NATO üyeliğine yönelik talepleri olmamasına rağmen BİO'ya ortak olmuşlardır[199].

Türkiye 1994 Ocak ayında Brüksel'de yapılan NATO Zirvesi kararlarına istinaden Ankara'da, doğrudan Genelkurmay Başkanlığına bağlı Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi (BİOEM) kurmuştur. Söz konusu BİOEM kurulduğu 30 Mayıs 1997 tarihinde Portekiz Sintra'da yapılan Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi toplantı sonucunda ilan edilmiş, 29 Haziran 1998 tarihinde çok uluslu bir törenle açılmıştır. BİOEM 12 Şubat 1999 tarihinde NATO tarafından tanınmış ve fiilen faaliyete başlamıştır[200].

---

[197] Tarık OĞUZLU, a.g.e., s.19.
[198] Tarık Oğuzlu, a.g.e., s.19.
[199] Peter Kurecic, "NATO Enlargement: A geopolitical Victory of the United States in the Post-Cold War Era? Results and Perspectives", *Hrvatski Geografski Glasnik*, Cilt:70, Sayı:1, 2008, s.33.
[200] http://www.bioem.tsk.tr/tr/tarihce.htm Erişim tarihi:01.06.2017.

3.6.2. Akdeniz Diyaloğu

NATO'nun küresel dönüşümünün hızlanması kapsamında 11 Eylül 2001'de yaşanan terör olayları çok büyük bir dönüm noktası olmuştur. 11 Eylül saldırıları Ortadoğu, Kuzey Afrika, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz bölgelerinin NATO'nun güvenliği için haiz olduğu önemi apaçık bir şekilde ortaya çıkarmıştır[201]. Radikal dinci akımlar bu bölgelerde ortaya çıkıyor büyüyordu. Bu bölgelerdeki istikrarsızlık ve karışıklıkların NATO'nun güvenlik çıkarlarını kötü yönde etkilediği de bir gerçektir. Aynı durumun günümüzde de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Bölge ülkelerinden NATO'nun Avrupalı üyelerine doğru yönelen göç hareketleri, bölgedeki bazı rejimlerin kitle imha silahlarına sahip olmaları ve bu yöndeki çabalarını hızlandırmaları, kitle imha silahlarının taşınmasında kullanılan balistik füzelerin birçok bölge ülkesinin askerî envanterine girmesi ve deniz korsanlığı faaliyetlerinin artması NATO'yu endişelendiren en önemli konulardır[202].

NATO'nun en güçlü ve lider ülkesi Amerika Birleşik Devletleri'nin söz konusu bölgelerin siyasi ikliminde yetişmiş teröristlerin hedefi olması, bölgedeki Amerikan karşıtlığının tırmanması ve Batı dünyasına kuşkuyla bakan siyasi ideolojilerin gün geçtikçe kendilerine zemin bulmaya başlaması NATO'yu bu bölgelerde daha fazla aktif olmaya sevk etmiştir[203].

Söz konusu Akdeniz ve Ortadoğu bölgeleri ile başta Avrupa Birliği olmak üzere diğer uluslararası örgütler de ilişki kurmaktadırlar. NATO'nun ilişkilerinin temel özelliği askerî iş birliğini hedeflemesidir, çünkü sonuç itibariyle NATO bir askerî güvenlik örgütüdür. NATO ile bölge ülkeleri arasında ortak askerî tatbikatlar yapılması, bölge ülkelerinin askerî personellerinin NATO ülkeleri ve birimlerince eğitilmeleri, bölge ülkelerinin askerî modernizasyon süreçlerinin NATO'nun askerî envanteri ve felsefesiyle uyumlu şekilde gelişmesi hedeflenen temel amaçlardır[204].

---

[201] Sten Ryanning, "NATO and the Broader Middle East, 1949-2007: The History and Lessons of Controversial Encounters", *The Journal of Strategic Studies,* Cilt 30 (6), Aralık 2007, s. 905-927.
[202] Thanos Dokos, "The Evolving Security Environment in the Eastern Mediterranean: Is NATO Still a Relevant Actor?", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 12 (4), Aralık 2012, s. 575-590.
[203] Tarık Oğuzlu, a.g.e., s.22.
[204] Tarık Oğuzlu, a.g.e., s.23.

NATO'nun bölgeye yönelik girişimleri genelde ikili düzeyde işlemektedir ve NATO ile söz konusu ülke arasındaki karşılıklı askerî iş birliğini öngörmektedir[205].

Özellikle NATO'nun en önemli ve lider ülkesi ABD başta olmak üzere gerek Akdeniz Diyaloğu gerekse de İstanbul İş birliği Girişimi çerçevesinde NATO'nun hedeflediği önemli noktalardan biri de NATO'nun üzerindeki güvenlik sorumlulukları ve maliyetlerini azaltmaktır. Külfet paylaşımı NATO içindeki başlıca sorun sahalarından biri olma konumuna gelmiş bulunmaktadır[206]. Son yıllarda Amerika'nın güvenlik anlayışındaki değişiklikler dikkate alındığında Amerika'nın güvenliğini etkileyen hususların eskisinden daha fazla oranda Asya'daki gelişmelerden etkilendiği görülmektedir[207]. Buna ek olarak Amerikan ekonomisinin yaşamakta olduğu sorunlar Amerika'nın küresel güvenlik sorumluluklarını tek başına karşılamasını zorlaştırmaktadır. Bütün bunlar dikkate alındığında Amerika NATO üyesi Avrupalı müttefiklerinden ve bölgesel inisiyatiflere dahil olan ortak ülkelerden külfet paylaşımı konusunda daha fazla sorumluluk almalarını beklemektedir[208]. Genel hatlarıyla Akdeniz Diyaloğu inisiyatifini ortaya çıkan sebepleri ve NATO'nun bu diyalogdan beklentilerini bu şekilde açıklamak mümkündür.

NATO'nun güney kanadını oluşturan üyeleri Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerden oluşmaktadır. Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğinin sağlanması söz konusu olunca Akdeniz bölgesi büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus 1995 yılında NATO'nun Akdeniz Diyaloğu programına katılmıştır. Cezayir ise 2000 yılında bu Akdeniz Diyaloğu grubuna katılmış ve üye sayısı 7'ye çıkmıştır. NATO Akdeniz Diyaloğu ile bölgenin güvenliğine ve istikrarına katkıda bulunarak, karşılıklı anlayışı da arttırarak söz konusu diyalog inisiyatiflerine üye ülkelerin NATO hakkındaki yanlış düşüncelerini

---

[205] Alessandro Minuto-Rizzo, "NATO's Transformation and New Partnerships: The Mediterranean", *Mediterranean Quarterly*, Cilt 18 (3), 2007, s. 1-13. Aktaran: Tarık Oğuzlu, a.g.e., s.23.
[206] Daniel Keohane, *Does NATO Matter for US Defense Policy*?, FRIDE Policy Brief No. 129, Mayıs 2012. Aktaran:Tarık Oğuzlu, a.g.e., s.24.
[207] Travis Sharp, "Over-promising and Under-delivering: Ambitions and Risks in US Defense Strategy", *International Affairs*, Cilt 88 (5), 2012, s. 975-991.
[208] Jens Ringsmose, "NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War", *Contemporary Security Policy*, cilt 31 (2), Ağustos 2010, s. 319-338.

düzeltmeyi amaçlamaktadır[209]. Akdeniz Diyaloğu ile Akdenizli ortak ülkelere ortak ve aynı tartışma zemini ve faaliyetler sunulmaktadır. Buna rağmen katılım düzeyine ise her ülke kendisi karar vermektedir. Akdeniz Diyaloğu ülkelerinden Mısır, Ürdün ve Fas,[210] Balkanlarda NATO tarafından icra edilen barışı koruma harekâtlarına katılmışlardır[211].

11 Eylül 2001 sonrası dönemde Akdeniz diyaloğu ülkeleri ile KAK çatısı altında daha sık görüşmeler yapılmıştır. 2002'de yapılan Prag Zirvesi'nde alınan kararla da Akdeniz diyaloğunun daha da güçlendirilmesi NATO'nun öncelikli hedeflerinden birisi olmuştur. Bu bağlamda NATO'nun dönüşümü ile paralel bir şekilde mevcut iş birliği alanlarına ilave olarak daha yeni işbirliği alanları ortaya atılmıştır. Özellikle NATO'nun beşinci maddesi kapsamı dışında kalan NATO operasyonları, savunma ekonomisi, terörizm, ülke sınırlarının güvenliği, doğal afetlerde alınacak tedbirler ve kriz yönetimi gibi konular üzerinde durulmuş ve diyalog ülkelerinin katkı sağlamalarının yolları aranmıştır[212]. Bu kapsamda 2004 yılında İstanbul'da toplanan Zirve'ye NATO tarafından Cezayir, Tunus, Mısır, Fas Moritanya, Ürdün ve İsrail, olmak üzere 7 Diyalog ülkesi davet edilmiş ve diyaloğa nazaran çok daha fazla genişletilmiş bir ortaklık talebi ortaya konulmuştur[213]. Kasım 2010'daki Lizbon zirvesinde ise Akdeniz Diyaloğu'nun NATO'nun en önemli iş birliği mekanizmalarından birisi olduğunun altı bir kez daha çizilmiştir. Bu inisiyatifin ortaya çıkmasında Avrupa'nın güvenliği ile Akdeniz bölgesinin, özellikle de Kuzey Afrika'da yer alan ülkelerin güvenliği arasında karşılıklı bağımlılık tarzında bir ilişkinin bulunması etkili olmuştur. NATO ile üye ülkelerinin ve her bir üye ülkenin de birbirinden farklı beklentilerinin olması sebebiyle Akdeniz Diyaloğu çatısı altında oluşturulan ortaklıktan beklenen verimin alındığını söylemek çok da mümkün görünmemektedir[214].

---

[209] NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 2006, s.90.
[210] KFOR Troops Place Map, http://www.nato.int/kfor/structur/nations/placemap/kfor_placemat.pdf, Erişim tarihi:01.06.2017.
[211] "NATO'nun Dönüşümü", NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2004, s. 20.
[212] "NATO El Kitabı", Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 2006, s.233.
[213] Gülnur Aybet, "Twords a New Transatlantic Consensus", *NATO Review***,** 2004.
[214] Graeme P. Herd, Daniel Kight, "Future Visions of NATO Partnerships and Cooperation Programs", *Connections The Quarterly Journal*, Cilt: 6, Sayı:3, 2007, s.6.

3.6.3. İstanbul İş birliği Girişimi

2004 İstanbul Zirvesinde, 2002 Prag Zirvesinde hızlanan dönüşüm süreci daha da ileri taşınmış ve NATO'nun küresel bir örgüt olma yolunda ilerlediği hususu tekrar vurgulanmıştır. İstanbul Zirvesi'nde Akdeniz Diyaloğu ile aynı prensiplerle İstanbul iş birliği İnisiyatifi başlatılmıştır. İstanbul Zirvesi'nde başta terörizm olmak üzere ve aynı zamanda diğer bölgelerle iş birliği içerisine girerek, diğer güvenlik tehditleriyle başa çıkabilmek maksadıyla Ortadoğu ülkeleri ile de yeni bir ilişki sürecine girmeye karar vermiştir. İşte İstanbul İş birliği Girişimi (İİG) bu şartlarda başlatılış ve NATO'ya Ortadoğu'ya açılma fırsatı vermiştir[215].

Akdeniz diyaloğundan farklı olan İİG için tamamlayıcı bir ortaklık modeli demek mümkündür. NATO İİG Ortadoğu'daki Arap ülkeleri ile fiilen bir iş birliği başlatmayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Körfez bölgesindeki Arap ülkeleri programla ilgili olarak katılımın hızına ve şekline kendileri karar vermektedirler[216]. İstanbul İş birliği Girişimin (Istanbul Cooperation Initiative -ICI) temel amacı İttifak ile Ortadoğu ve İran/Basra Körfez bölgesinde yer alan ülkeler arasındaki güvenlik işbirliğini geliştirmek ve ortaya çıkan yeni tehditler karşısında bu ülkelerin işbirliğini garanti etmektir.

İİG körfez bölgesinde bölgesel güvenliği ve istikrarı artırmayı amaçlamaktadır. Bu özelliği ile Avrupa Birliği, AGİT, G8 benzeri diğer örgütlerin faaliyetlerinden farklı olmakla birlikte diğer örgütlerin girişimlerini tamamlayan bir niteliği bulunmaktadır. İstanbul Zirvesi'nin bitiminde İİG'nin amacının savunma planlaması, savunma reformu, asker-sivil ilişkileri, savunma bütçeleri, terörizm, uyuşturucu ile mücadele, silah kaçakçılığı, nükleer silahlarla mücadele ve NATO liderliğindeki operasyonlara katılmak gibi alanlarda pratik iş birliğinin özellikle üzerinde durulmuştur[217].

NATO İİG kapsamında iş birliğine katılan ülkeler aynı zamanda Körfez İşbirliği Konseyi'ne üye olan, Suudi Arabistan, Umman, Bahreyn, Kuveyt, Birleşik

[215] Gülnur Aybet, "Twords a New Transatlantic Consensus", *NATO Review***,** 2004.
[216] Nicola de Santis, "Akdeniz ve Büyük Ortadoğu'ya Açılmak", *NATO Review*, 2004.
[217] http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm, Erişim tarihi:17.07.2017.

Arap Emirliği ve Katardan oluşan 6 ülke olmuştur. Bunlardan Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirliği 2005 yılında resmi olarak İİG'ye katılmışlardır. Suudi Arabistan ile Umman ise girişime resmi olarak üye olmamıştır fakat NATO ile yakın ilişkiler kurmak istemektedirler[218]. İİG kapsamında dikkat çeken ilk hususlardan birisi, bu inisiyatife üye olarak katılan ve inisiyatif ile ilgilenen Körfez ülkelerinin İran ile olan ilişkileridir. Tamamının İran ile ilişkileri kötüdür ve kendilerini İran tehdidi altında görmektedirler.

NATO ve İİG üye ülkelerin terörizm, korsanlık, enerji güvenliği, başarısız devlet olma ve kitle imha silahlarının yayılması olarak sayılabilecek ortak güvenlik sorunlarıyla yüz yüze bulunmaktadır. İİG ortaklığının önemi de burada yatmaktadır[219]. Her ne kadar bölge ülkeleri bu sorunlara çözüm aramakta olsalar da başta lider ülke ABD olmak üzere NATO'nun amacı bölgeye yayılmak olmaktadır. En azından bölge ülkelerinin algıları bu yönde olmaktadır[220]. İlave olarak Umman ve Suudi Arabistan'ın İİG'de resmi üye olarak yer almaması ve bunun yanında körfez ülkeleri olarak adlandırılan ülkeler arasında ortak bir hedefin olmaması ve aralarındaki anlaşmazlıklar, dahası körfez ülkelerinin ABD, İngiltere ve Fransa ile aralarında bulunan ikili anlaşmalara İİG kapsamındaki faaliyetlerden çok daha fazla öncelik vermeleri İİG'nin yüzleştiği başlıca engellerdir. Dahası İsrail'in Filistin'deki faaliyetleri ve çatışmaların tüm bölgeye yayılma ihtimali bölge ülkeleri üzerinde huzursuzluk yaratmaktadır. Son olarak Afganistan'daki terörün İİG bölgesine bulaşma ihtimali, terörizm, Irak ve Suriye'deki belirsizlik ile İran'la yaşanacak muhtemel bir nükleer kriz körfez ülkelerini olduğu kadar NATO üyelerini de tedirginliğe sevk etmektedir[221].

---

[218] Istanbul Cooperation İnitiative (ICI), http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_58787.htm, Erişim tarihi:17.07.2017.

[219] Secretary General underlines NATO's strategic interest in the security of all ICI partner countries, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_62116.htm?, Erişim tarihi:17.07.2017.

[220] Graeme P. Herd, Daniel Kight, "Future Visions of NATO Partnerships and Cooperation Programs", *Connections The Quarterly Journal,* Cilt: 6, Sayı:3, 2007, s.7.

[221] Pierre Razoux, "What Future for NATO's İstanbul Cooperation İnitiative", *Research Paper*, NATO Defence College, 2010, ss. 1-8.

3.6.4. NATO'nun Genişlemesi

Soğuk savaş sonrası dönemde meydana gelen olaylar ve tartışmalar ile NATO'nun devamını nasıl sağlayacağına yönelik düşünceler sonucunda, NATO'nun yeni tehditlerle başa çıkmasına katkı da sağlayacak şekilde dönüşüme devam etmesi kararı ortaya çıkmıştır. Dönüşümün unsurlarından birisi de şüphesiz NATO'nun genişlemesidir. İttifakın özellikle Avrupalı üyeleri, NATO'nun devamı için komünizmin çökmesi sonucunda Doğu Avrupa'da ortaya çıkan devletlerin ittifaka katılmalarını istemişlerdir. NATO'nun var olmaya devam etmesi ve yeni üyelerin katılmasının kendi güvenlikleri için vazgeçilmez olduğu kanısında idiler. NATO'nun genişlemesi Soğuk Savaş sonrası dönemin Avrupa için en stratejik jeopolitik gelişme olmuştur[222].

3.6.5. NATO-Rusya Federasyonu ilişkileri

Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde de devam eden NATO bölgesinin hem güvenliğini hem de istikrarını sürdürme ihtiyacı NATO'yu RF ile bir diyalog başlatmaya zorlamıştır. Bu maksatla 1997 yılında NATO-Rusya Daimî Ortak Konseyinin (DOK) kurucu senedi imzalanmıştır. Bu senetle birlikte NATO-RF arasında bir diyalog süreci başlamış ve büyük oranda ilişkilerde istikrar ve iş birliği zemini tesis edilmiştir. Bu süreçte NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile birlikte, 1999'da RF Daimî Ortak Konseyi kapsamındaki iş birliğini askıya almıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ise iş birliği yeniden gelişmeye başlamış, 2002'deki NATO Roma zirvesinde NATO-Rusya Konseyi (NRC) kurulmasına karar verilmiş ve "Roma Bildirisi" ile NRC deklare edilmiştir. Bildiriye göre NRC'nin başlıca amacı siyasi olarak diyalog sürecini devam ettirmek ve pratikte de iş birliği sağlanmasıdır.

NATO-RF ilişkilerindeki bir diğer kesinti ise 2008 yılındaki Gürcistan krizinin sonrasında yaşanmıştır. 4 Aralık 2009 günü dışişleri bakanları seviyesinde NATO-RF Konseyi toplanmış, iş birliği ve diyalog resmen yeniden başlatılmıştır. NATO Lizbon Zirvesi'nde (2010) kabul edilmiş olan yeni Stratejik Konsept ve Zirve Bildirisinde NATO ile RF arasında gerçek bir stratejik ortaklık amaçlandığı özellikle

[222] Peter Kurecic, "NATO Enlargement: A geopolitical Victory of the United States in the Post-Cold War Era? Results and Perspectives", Hrvatski Geografski Glasnik, Cilt:70, Sayı:1, 2008, ss.25-27.

vurgulanmış ve bu amaçla NRC'den mümkün olduğu kadar faydalanılması yönünde fikir birliğine varıldığı beyan edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye de NATO-Rusya ilişkilerinin geliştirilmesine NRC'nin faaliyetlerine tam olarak destek vermektedir[223].

NRC'nin ilgilendiği başlıca iş birliği konuları olarak, terörizmle mücadele, kriz yönetimi, kitle imha silahların yayılmasının engellenmesi ve hava sahası yönetimi konularında iş birliği, sivil konularda olağanüstü halin planlanması ve yönetimi, silahlanmanın kontrolü ile güvenlik ve güven artırıcı önlemleri saymak mümkündür. Bunların dışındaki diğer bir önemli iş birliği alanı da başta Afganistan olmak üzere Orta Asya ülkelerinin ilgili personelinin uyuşturucu ile mücadele alanında eğitilmesine yönelik kararlaştırılan eğitim projesidir[224].

NATO ve RF, 2014 yılı öncesine kadar, ortak çıkarlar doğrultusunda, uygulamalı iş birliğini ve diyaloğu geliştirerek, bir ortaklık oluşturulması üzerine çalışmıştır. 2014 yılında Kırım'ın RF tarafından yasadışı işgali sonrasında, RF ile uygulamalı iş birliği programları durdurulmuştur. Buna rağmen, askerî ve politik irtibat kanalları açık kalmıştır. Riski azaltma ve ilişkilerde açıklığın geliştirilmesi çabaları devam etmektedir. Söz konusu işgalin ardından, ittifakın doğu kanadında dönüşümlü askerî varlık artırılmıştır. NATO'nun eylemleri savunma temellidir ve NATO-RF kurucu senedi de dâhil olmak üzere uluslararası taahhütlerine bağlıdır. Bu kapsamda, politik ve askerî seviyede NATO ve RF yetkilileri arasında düzenli görüşme ve irtibatlar devam etmektedir. Bu görüşmelerde genel olarak; Ukrayna'daki çatışma durumları, Minsk Anlaşması'nın uygulanması, açıklık ve risk azaltma, terör tehditleri ve Afganistan'daki güvenlik konuları ana gündem maddelerini oluşturmaktadır. NATO'nun RF ile ilişkilerindeki temel politikası; savunma ve caydırıcılık kapsamında alınan tedbirlerine karşın, yanlış anlaşılmaların, yanlış öngörülerin ve krizin tırmanmasının önlenmesi maksadıyla, NRC vasıtasıyla, periyodik, anlamlı ve odaklanmış diyalog kanallarının açık tutulması yönündedir[225].

---

[223] Dış İşleri Bakanlığı, "NATO-Rusya İlişkileri", http://www. mfa. gov.tr/ ii_-nato-ve- turkiye_nin-guncel- nato- konularina- iliskin- gorusleri.tr.mfa, Erişim tarihi: 21.09.2019.

[224] NATO-Russia Council, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50091.htm

[225] "NATO Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.41-45.

NATO-Ukrayna ilişkilerini, NATO-RF ilişkileri kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. NATO ile sıkı ilişkiler geliştirmek isteyen Ukrayna, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi ile BİO programına katılım sağlamaktadır. NATO Ukrayna ilişkilerini bir sistematiğe oturtmak maksadıyla 1997 yılında NATO-Ukrayna Komisyonu (NUC) kurulmuştur. 2005 yılından itibaren Ukrayna'nın reform sürecinin takibi ve sürece katkıda bulunulması ve İttifaka katılma hedeflerine önderlik etmek amacıyla Ukrayna ile Yoğunlaştırılmış Diyalog (YD) başlatılmıştır[226].

Brüksel'de icra edilen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında (Aralık 2008) Ukrayna'nın Üyelik Eylem Planı (Membership Action Plan-MAP) kapsamına alınması gündeme gelmiş fakat üye devletlerarasında oybirliği sağlanamamıştır. Ukrayna hâlihazırda NATO'nun icra ettiği harekâtlara ciddi oranlarda katkı sağlamakta ve NATO üyeliğine yönelik olarak kuvvetli bir aday olma özelliğini korumaktadır[227].

RF ve Ukrayna ilişkileri ile ilgili olarak Türkiye, Kırım'ın RF tarafından ilhakını tanımamıştır. Türkiye Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Bunun yanında Karadeniz'in kuzeyinin Türkiye için özel önemi bulunmaktadır çünkü Karadeniz'in güvenlik ve istikrarı açısından Montrö Sözleşmesi ve bu sözleşme ile kurulan statünün devamı kritik öneme sahiptir. Türkiye; bölgede tansiyonu yükseltmemek için, Karadeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerin sözleşme ile özenle kurulan dengeyi bozacak girişimlerden uzak durmaları gerektiğine inanmaktadır. İlave olarak Türkiye, NATO ile RF arasında iş birliğini öngören, kurumsallığı olan ilişkiler tesis edilmesinin NATO bölgesinde tesis edilecek barış ve istikrara katkı sağlayacağına, NATO-RF Konseyinin bu bakımdan gerekli olduğuna inanmaktadır[228].

Her ne kadar NATO-RF ilişkileri olumlu bir havada ve karşılıklı diyalog anlayışı ile sürüyor olsa da RF'nin kendi çıkarlarını korumak amacıyla etki

---

[226] Dış İşleri Bakanlığı, a.g.m.
[227] Dış İşleri Bakanlığı, a.g.m.
[228] "NATO Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.41-45.

alanındaki politik-askerî gelişmelerden istifade ederek stratejik kazanım elde etmek isteyebileceğini, bu maksatla birtakım tedbirleri uygulamaya koyarak siyasî, askerî ve ekonomik etki alanını genişletebileceğini söylemek mümkündür. Bu durumda ABD ve NATO'nun RF'nin bu saldırgan tutumlarına karşı Baltık ve Doğu Avrupa Ülkelerinin bağımsızlığını garanti altına alabilecek başta ekonomik tedbirler olmak üzere çeşitli yaptırımları uygulamaya koyabileceği ve bu çerçevede NATO imkânlarını kullanma stratejisini izleyeceği yüksek bir olasılıktır.

3.7. NATO Müdahaleleri ve Alandışılık

SSCB'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş'ın galibi olan NATO devamını sağlayabilmek için alan dışına çıkılması gerektiğine inanmıştır. 1990'lı yılların ilk yarısında Avrupa'yı etkileyen yeni güvenlik sorunlarının tamamına yakınının NATO'nun sınırlarının ötesinden kaynakladığı şeklinde bir kanaat oluşmuştur[229]. NATO, bölgesinin güvenliğini sağlamak için kendi bölgesi dışında da faaliyetlerde bulunma ihtiyacını/mecburiyetini hissetmiştir.

NATO'nun alan dışı faaliyetleri arasında barış sağlama, barışa zorlama ve kriz yönetimi gibi harekâtları saymak mümkündür fakat tüm bunlar için NATO'nun imkân ve kabiliyetlerinin artırılması gerekmiştir. Soğuk Savaş'ı hiç savaşmadan kazanan bir örgütün Soğuk Savaş sonrası dönemde kendi sınırlarının dışında büyük miktarda kuvvet kullanmaya yönelik düşüncesi kolay açıklanabilir bir durum değildir[230]. Bunun yanında çözüme kavuşmamış sorunların İttifak güvenliğine yönelik muhtemel olumsuz etkilerinin yanında NATO'nun hem askeri güce sahip hem de siyasal bir örgüt olması sebebiyle ve bunun yanında başta komuta yapısı olmak üzere kendisini Soğuk Savaş sonrasının harekât ortamına uyumlandırmış olması nedeniyle olduğu kadar üye ve ortaklarının da NATO sınırları dışındaki barışı koruma harekâtlarında görev almaya yönelik istekli olmaları, NATO'yu, kendi sınırlarının dışında barış yapma ve barışı koruma harekâtları icra etmeye sevk

[229] Zoltan Barany, "NATO's Post-Cold War Metamorphosis: From Sixteen to Twenty-Six and Counting*", İnternational Studies Review*, Cilt:8, Sayı:1, 2006, s.166.
[230] Douglas Stuart, "NATO's Future as a Pan-European Security İnstitution", *NATO Review*, Cilt:41, Sayı:4, 1993, s.18.

etmiştir[231]. Bu sayede NATO sadece Atlantik bölgesine yapılacak bir saldırıyı defetmek üzerine plan yapan bir örgüt değil dünyanın her yerinde faaliyet gösteren operasyonel bir örgüt haline gelmiş ve NATO'nun dönüşümünün başlangıç noktasını da bu husus oluşturmuştur[232].

3.7.1. Bosna Hersek Müdahalesi

Yugoslavya iç savaşının bir parçası olan Bosna savaşı, 1992-1995 yılları arasında Bosna Hersek'te özellikle Boşnaklar için trajedi seviyesinde ağır sonuçlara sebep olmuştur. Boşnaklara karşı Etnik temizlik derecesine varan saldırılar sonucunda, savaşta yaklaşık 200 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu rakamın da yaklaşık 160 binini Boşnaklar oluşturmuştur. 1 milyona yakın Bosna Hersekli Boşnak ise evsiz kalmıştır. Evsiz kalanlar yaklaşık olarak Boşnak nüfusun yarısını oluşturmuştur. Sırp milis ve askerleri tarafından Boşnak kadınlarına karşı toplu ve sistematik bir etnik temizlik aracı olarak tecavüz özellikle kullanılmıştır. Bosna Hersek savaşında Yugoslavya düzenli ordu birliklerinden büyük destek alan Sırp paramiliter gruplar etkili rol üstlenmişlerdir[233].

ABD'nin Ohio eyaletindeki Dayton şehrinde, 21 Kasım 1995 tarihinde bir anlaşma taslağı hazırlanmıştır. Dayton anlaşması olarak adlandırılan söz konusu anlaşma 14 Aralık 1995 tarihinde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti adına Slobodan Miloseviç, Hırvatistan adına Franko Tudjman ve Bosna Hersek adına Aliya İzzetbegoviç tarafından Paris'te imzalanmıştır. Ayrıca, ABD, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa ve AB temsilcileri anlaşmayı gözlemci olarak imzalamıştır.

Dayton Barış Anlaşması askeri ve sivil olmak üzere iki farklı alanda düzenlemeler içermektedir. Askeri düzenlemeler çatışmaların önlenmesine yönelik düzenlemeler içerirken sivil bölüm ekonomik, sosyal vb. gibi diğer alanlara yönelik düzenlemeler içermiştir. Anlaşmadaki askerî konuların uygulanması ilk yıl için NATO liderliğinde Uygulama Gücü (IFOR) (Implementation Force) çatısı altında,

---

[231] John Kriendler, "NATO's Changing Role Opportunities and Constraints for Peace Keeping", *NATO Review*, Cilt: 41, Sayı: 3, 1993, ss.16-21.
[232] James Pardew, Christopher Bennett, http://www. nato.int/ cps/en/ natohq/ opinions_22598.htm? Selected Locale= en Erişim Tarihi: 29.05. 2017.
[233] "Dayton'un Uygulamasından Avrupa Entegrasyonuna", *NATO Review*, ttps://www.nato.int/docu/ review/2004/ issue4/turkish/art2.html Erişim Tarihi: 30.06. 2017.

yaklaşık 60.000 kişiden oluşan kuvvetin sorumluluğunda icra edilmiştir. Bazı NATO dışı devletlerin de katılımıyla oluşturulan IFOR'un görev süresinin 20 Aralık 1996 tarihinde sona ermesiyle mevcudu yarı yarıya azaltılmış ve yerini NATO İstikrar Gücüne (SFOR) (Stabilization Force) devretmiştir. Türkiye Bosna Hersek'te her iki misyona da Zenica'da konuşlu Tugay büyüklüğünde bir kuvvetle katılmıştır. 2001 yılı sonunda SFOR'un personel sayısındaki azalmaya bağlı olarak, Türk Tugayı da tabur düzeyine indirilmiştir. 28-29 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da yapılan NATO Zirvesi'nde, SFOR Harekâtının NATO'dan Avrupa Birliği (AB)'ne devredilmesi kararı alınmış, harekâtın ismi Avrupa Birliği Gücü (EUFOR) olarak değiştirilmiştir. SFOR'un barış misyonu AB'nin Bosna Hersek misyonunu üstlenmesiyle birlikte 02 Aralık 2004 tarihinde EUFOR (Avrupa Gücü) tarafından devralınmıştır. Bu harekâta "AB ALTHEA Harekâtı'' adı verilmiştir. Harekât sorumluluğunun AB'ye devredilmesi ile birlikte NATO, Bosna Hersek'teki savunma reformunu takip eden ve Bosna Hersek Silahlı Kuvvetlerine danışmanlık hizmeti veren bir karargâh ile Saraybosna'da kurumsal varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

EUFOR'un görevi Bosna Hersek'te huzur ve güven ortamını devam ettirmek maksadıyla güvenlik ortamının sağlanmasına/korunmasına destek olmak, uluslararası sivil mevcudiyeti desteklemektir. EUFOR'un öncelikli hedefi Bosna Hersek Ordusunun kapasitesinin geliştirilmesi ve eğitimidir.

Bu harekâta; 13 AB ülkesinin yanı sıra AB'ye üye olmayan 5 ülke (Arnavutluk, Şili, Makedonya, İsviçre ve Türkiye) toplam 757 personel ile katkıda bulunmaktadır. Türkiye 196 personelle EUFOR'un %26'sını oluşturmaktadır. Hâlihazırda Türkiye EUFOR'a en fazla personel katkısı sağlayan ülkedir[234].

Türk Temsil Heyeti Başkanlığının vazifesi; EUFOR ALTHEA Harekâtı kapsamında, Bosna Hersek'te huzur ve güven ortamını devam ettirmek maksadıyla; Dayton Barış Antlaşması'nın uygulanmasına katkı sağlamak, Bosna Hersek Silahlı

[234] "NATO Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.66.

Kuvvetlerinin (BHSK) kapasitesinin gelişimine rehberlik etmek, millî menfaatlerimizi korumak ve Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmektir[235].

2011 yılından itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri, EUFOR K.lığı Eğitim ve Kapasite Geliştirme Yarbaşkanlığı şemsiyesi altında, BHSK personeline MEBS ve havacılık eğitimleri vermektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri ayrıca, Capljina'da ve Travnik'te konuşlu İliştirilmiş Danışma Timleri ile BHSK 4'üncü Tugay Komutanlığı EDOK Komutanlığına danışmanlık yapmaktadır. TSK ALTHEA harekâtına Ocak 2018 itibarıyla; 201'i K.K.K.lığı personeli olmak üzere toplam 226 personel (38 Sb., 56 Asb., 125 Uzm.Erb., 7 Svl.Me.) ile katılım sağlamaktadır.

Türkiye ALTHEA Harekâtına olan mevcut katkısını devam ettirme yönünde tutum izlemektedir. AB tarafından ALTHEA Harekâtı'nın sona erdirilmesine yönelik gelişme olması durumunda bu durumunun hassasiyetle değerlendirilmesine ve Türkiye'nin de bu sürece dâhil edilerek karar verilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir. Bosna Hersek'teki gelişmelere bağlı olarak orta vadede AB askerî varlığının, icracı fonksiyonu olmayan, Bosna Hersek Silahlı Kuvvetlerinin bir takım askerî kabiliyetlerinin bekası ve geliştirilmesine yönelik danışmanlık ve irtibat hizmeti sağlayacak bir yapıya dönüştürülebileceği değerlendirilmektedir.

3.7.2. Kosova Müdahalesi ve Kosova Gücü (KFOR)

Dağılan eski Yugoslavya tarafından 1974 yılında Kosova'ya tanınan özerklik, 28 Eylül 1990 tarihinde çeşitli bahanelerle Yugoslavya Federasyonu Cumhuriyeti tarafından kaldırılmıştır. Bu karara direnen Arnavutlar, Sırp milliyetçileri tarafından etnik temizliğe tabi tutulmuştur. Sırpların etnik temizliğe başlaması ile birlikte Kosova Arnavutları, 1990-1999 yılları arasında çeşitli insan hakları ihlâllerine maruz kalmışlardır[236].

Yaşanan olumsuz gelişmeler ve Sırpların uzlaşmaz tutumu üzerine NATO, 23 Mart 1999 tarihinden itibaren Karadağ ve Sırbistan'a karşı hava harekâtı

[235] "NATO Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.67.

[236] Nato Resmi sayfası, "NATO's role in Kosovo", https://www.nato.int/cps/en/natolive/ topics_ 48818.htm Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 29.10. 2019.

başlatmıştır. Harekâtın ardından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 10 Haziran 1999 tarihli, 1244 sayılı karar ile NATO'ya Kosova'da uluslararası güvenlik şartlarının sağlanması için gerekli tüm önlemleri alma ve BM Genel Sekreterine uluslararası bir sivil yönetim Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu (United Nations Mission in Kosovo- UNMIK) kurma yetkisi tanınmıştır. NATO, Kosova'da barışı tesis etmek maksadıyla, 12 Haziran 1999 tarihinde Kosova Çok Uluslu Gücünü (KFOR) oluşturmuştur. KFOR'un vazifesi; Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Kosova'da meydana gelen çatışmaların engellenmesinin yanında Kosova'da bölgesel istikrara, güvenli ve emniyetli ortama katkı sağlamak, Kosova'daki yerel ve uluslararası kuruluşlarla iş birliğini geliştirmek, Kosova Güvenlik Kuvvetlerini teşkil etmek ve desteklemektir.

BM Güvenlik Konseyinin 10 Haziran 1999'da UNMIK'e yetki veren 1244 sayılı kararıyla; Kosova'da barışı, demokrasiyi, düzeni ve yönetimi tesis etmek için uzun bir süreç başlamıştır. UNMIK yönetimi altında Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin bir gelişme kaydedilememesi üzerine 2006 yılının şubat ayında BMGK'nin 24 Ekim 2005 tarihli kararı gereğince, ABD, İngiltere, Rusya, İtalya ve Fransa'dan oluşan temas grubu ile Sırplar ve Kosovalılar arasında, Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin görüşmeler başlatılmıştır. Şubat 2008'de Kosova ABD ve AB ile koordineli olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Hâlen tanınma süreci devam etmektedir.

KFOR'a destek veren ülkeler Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Norveç, Bulgaristan, Polonya, Kanada, Portekiz, Hırvatistan, Romanya, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Slovenya, Danimarka, İsveç, İsviçre, Finlandiya, Türkiye, İngiltere, Almanya, ABD, Yunanistan, Ukrayna, Moldova, Karadağ, Macaristan, İrlanda ve İtalya'dan oluşmaktadır[237]. KFOR'un başlangıcından itibaren değişik zaman aralıklarında Fas, Hollanda, Estonya, Fransa ve Lüksemburg da destek vermiştir[238].

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, Kosova'da Barışı Destekleme ve Koruma Harekâtı kapsamında millî ve NATO görevi bulunmaktadır. TSK KFOR harekâtına;

[237] Nato Resmi sayfası "contributing-nations" https://jfcnaples. nato. int/kfor/about-us/welcome-to-kfor/contributing-nations, Erişim Tarihi: 29.10. 2019.
[238] KFOR Troops Place Map, http://www.nato.int/kfor/structur/nations/placemap/kfor_placemat.pdf, Erişim tarihi: 01.06.2017.

bir Motorlu Piyade Bölüğü, Eğitim Birliği, KFOR Kh. Personeli, Güney Müşterek Bölgesel Unsur K.lığı, 2 İnsan İstihbaratı Timi, SAİ Timi ve 6 İrtibat ve İzleme Timi ile katkı sağlamaktadır. TSK KFOR harekâtına, Ocak 2016 itibariyle 284'ü K.K.K.lığı personeli olmak üzere toplam 320 personel (61 Sb., 81 Asb., 151 Uzm.Erb., 17 Svl.Me., 10 diğer devlet kurumları) ile katılım sağlamaktadır[239].

Türkiye Kosova'da Motorlu Piyade Bölüğü ile Kuvvet Koruma görevi, emir verildiğinde toplumsal olaylara müdahale etmek, kritik tesis, kışla/kamp emniyetini sağlamak, sorumluluk sahasında devriye görevleri icra ederek bölge güvenliğine katkı sağlamak, müşterek eğitim ve tatbikatlara iştirak ederek KFOR ve Kosova Güvenlik Kuvvetlerinin eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetlerine katkı sağlamaktadır. Eğitim Birliği ile Kosova Güvenlik Kuvvetlerinden Kosova Silahlı Kuvvetlerine geçiş sürecinde Eğitim ve Kapasite Geliştirme faaliyetleri icra etmektedir. İrtibat ve İzleme Timleri (Liaison and Observation Teams) ile konseptine göre sivil otoriteler, uluslararası sivil kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve halkla temas halinde güvenilir bir bağlantı kurarak, görev yapılan ülkenin güvenlikle ilgili nabzını tutmakta, politik, ekonomik, sosyal faaliyetlere yönelik, açık bilgi ve erken ikaz sağlamaktır. Kosova'da İVİT'ler Müşterek Bölgesel Birliklere bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Hâlihazırda 3 adet Müşterek Bölgesel Birlik (Kuzey, Merkez ve Güney) mevcuttur. Güney Müşterek Bölgesel Birlik K.lığı Prizren'de konuşlanmıştır ve Türkiye tarafından emir komuta edilmektedir.

Türkiye, kültürel ve tarihi bağları bulunan Kosova'nın bağımsızlığını tanımış ve destek kapsamında oluşturulan uluslararası mekanizmalara aktif olarak katılmaktadır. Kosova'da siyasi koşulların bir sonraki safha için olgunlaşması beklenmeden kuvvet indirimine gidilmesinin ve müteakiben KFOR Birliklerinin Kosova'yı terk etmesinin Balkanların genelinde tesis edilmeye çalışılan istikrarı olumsuz yönde etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

[239] "NATO Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.71.

3.7.3. Afganistan Müdahalesi

NATO'nun alan dışı operasyonlarına yönelik tartışmalar devam ederken gerçekleşen Bosna ve Kosova müdahalesi NATO'nun kendi sınırlarının dışında ve antlaşmanın 5. Maddesi kapsamına girmeyen görevlerde aktif rol almaya devam edeceğinin ilk işaretlerini vermişti. Buna rağmen kimse NATO'nun Avrupa dışında askeri bir görev almasını beklemiyordu. Fakat ABD yönetimi tarafından terörizm, enerji kaynakları ve KİS'lerin yayılması endişe ve korku uyandıran ortak konularda Avrupa dışında da NATO'nun aktif rol alması yönünde fikir öne sürmüşlerdir. ABD yönetiminin bu yöndeki düşünceleri İttifakın üyeleri arasında fikir ayrılıklarına sebep olmuş, bazı üyeler tarafından desteklenirken bazıları tarafınsan kabul görmemiştir. 11 Eylül saldırıları ile İttifak içindeki düşünce ayrılıkları ortadan kalkmıştır. Üyelerin tamamı NATO ülkelerinin güvenliği için tehdit olabilecek tehlikelerin, NATO ülkelerinin sınırları dışında meydana geldiğini görmüşlerdir[240]. NATO ülkelerine karşı yapılan ve ittifakın 5. Maddesi kapsamında değerlendirilen 11 Eylül saldırılarının planlama sürecinin Almanya'da yapıldığı, finansal ihtiyaçlarının Asya'dan temin edildiği ve fiilin ABD'de gerçekleştirilmiş olması ittifakın güvenliği için alan içi veya alan dışı kavramlarının bir anlamının olmadığını ortaya koymuş ve bütün tartışmaları sonlandırmıştır[241].

ABD'ye yönelik olarak 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan saldırı, NATO üyelerinin sınırlarının ötesinde oluşan istikrarsızlıkların NATO bölgesinin güvenliğini doğrudan etkilediğini, çevrede oluşan istikrarsızlıklar giderilmeden güvenliği sağlamanın mümkün olamayacağını açıkça göstermiştir. 11 Eylül saldırısı sonrasında NATO'nun ilgi alanı Afganistan'dan Ortadoğu'ya ve oradan Kuzey Afrika gibi bölgelere kadar genişlemiştir. Ayrıca NATO askeri kabiliyetleri ve politik hedefleri açısından hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir[242].

---

[240] Rebecca R. Moore, NATO's New Mission: Projecting Stability in a Post-Cold War World, *Paper Security İnternational,* London, 2007, s.30-31.
[241] Richard G. Lugar, "NATO After 9/11: Crisis or Opportunity?", 2002, http://www.cfr.org/ publication. html?id=4379, Erişim Tarihi: 04.003.2014.
[242] Rebecca R. Moore, a.g.e., s.53-54.

3.7.3.1. Uluslararası Güvenlik Yardım Harekâtı (ISAF)

Soğuk savaşın bitmesinden sonra özellikle 1990'lı yıllarda NATO ve Birleşmiş Milletler tarafından barışın koruması ve barışa yönelik istikrarın sürdürülmesi amacıyla yapılan operasyon sayılarının hızla artmasına rağmen Afganistan'da devam eden iç savaşa ve Taliban yönetimi altındaki kötü insani şartların herkesçe bilinmesine rağmen dünyanın geri kalanı için görülmek ve müdahale edilmek istenmeyen bir ülke olmuştur. Durum böyle iken Afganistan, 11 Eylül saldırıları sonrasında tüm devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir[243].

11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıdan sonra, saldırıdan sorumlu tutulan Usame Bin Ladin istenmiş fakat Taliban yönetimi Bin Ladin'i iade etmemiştir. Bu olay üzerine ABD ve İngiltere tarafından Afganistan'da Taliban'a yönelik hava saldırısı başlatılmıştır. Böylece Afganistan, ABD liderliğinde uluslararası terörizme karşı başlatılan ve tüm dünya tarafından desteklenen küresel mücadelenin en belirgin uygulama sahası halini almıştır. ABD ile birlikte NATO ve diğer uluslararası örgütler tarafından hedeflenen barış ve istikrarın sağlanması hedefine maalesef ulaşılamamıştır. Afganistan'da bulunan mevcut yönetim içerisinde istenen otoritenin bir türlü kurulamamış olması ile katı şeriat kurallarına göre yöneten Taliban'ın ülkedeki etkisi, ülkenin parçalanmış ve çoklu etnik ve dinsel yapısı ile jeopolitik konumu beraber değerlendirildiğinde mevcut istikrarsızlığı dünyanın birçok alanını etkisi altına alabilecek özelliktedir[244].

Afganistan'da 2015 yılına kadar eş zamanlı olarak üç farklı harekât icra edilmiştir. Bunların ilki BM Afganistan Yardım Kuvvetidir (United Nations Assistance Mission in Afghanistan-UNAMA). İkincisi ABD önderliğindeki Sonsuz Özgürlük Operasyonudur (Operation Enduring Freedom-OEF). Üçüncüsü NATO'nun öncülüğünde sürdürülen Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetidir

---

[243] Sari Kouvo, *State-Building and Rule of Law: Lessons from Afghanistan?*, NATO Defence College, Research Division, Roma, 2009, s.25.

[244] Ergun Mengi, Gökçen Oğan, "NATO'nun Afganistan Görevi ve Türkiye'nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme", 2008, s.2., http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2535&kat1=&kat2=2, Erişim Tarihi: 04.07.2016.

(İnternational Security Assistance Force-ISAF)[245]. 2001 yılında BMGK'nun Bonn konferansında alınan kararla BM liderliğinde başlatılan ISAF Harekâtı[246]. 3-4 Haziran 2003 tarihlerinde Madrid'de toplanan KAK tarafından alınan kararla NATO'nun komutası altına alınmıştır[247].

Uluslararası güvenlik yardım kuvvetinin (ISAF) temel görevi Hükümete Afganistan'ın güvenlik ve istikrarının sağlanmasında yardımcı olmak olarak belirlenmiştir. ISAF söz konusu bu görevlerini BMGK kararları doğrultusunda *"Afgan Milli Güvenlik Kuvvetleri"* ile birlikte yerine getirmiş ve bu maksatla *"Afgan Milli Ordusu"*nu ve *"Afgan Milli Polisi"*ni eğitmiş[248] aynı zamanda silah ve teçhizat yönünden desteklemiştir. ISAF ayrıca Afganistan'ın her yanında faaliyet gösteren 26 adet Bölgesel İmar Ekibi (Provincial Reconstruction Teams-PRT's) tarafından öncelikle alt yapı olmak üzere uyuşturucuyla mücadele, Afganistan devlet kurumlarının desteklenmesi ve insani yardım konularında da yardım ve eğitimde bulunmuştur[249]. ISAF başlangıçta sadece başkent Kabil ve civarından sorumlu olarak faaliyet göstermiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2003 yılı Ekim ayında almış olduğu 1510 sayılı kararla birlikte İSAF görevi ABD önderliğindeki OEF ile koordineli olarak Afganistan'ın tamamına yayılmıştır[250]. Karargâhını Kabil'de tesis eden ISAF Harekâtı'nda 2010 yılı yaklaşık olarak 90.000 personel görev almıştır. Harekâtta NATO üyesi ülkelerin tamamı ile birlikte ortak ülkelerin yer aldığı 44 ülke görev almıştır[251].

ISAF Harekâtının beş safhada gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Birinci safha hazırlık safhası olarak Kabil merkezinde icra edilmiştir. İkinci safhada ise tüm Afganistan ISAF tarafından kapsam içine alınmıştır. Üçüncü safhada ise ülkenin tamamında barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

---

[245] Ergun Mengi, Gökçen Oğan, a.g.m., s.2.
[246] "NATO El Kitabı", Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 2006, s.155.
[247] "Final Communique Ministerial Meeting of the North tlantic Council", http://www.nato.int/ cps/en/ natolive/official_texts_20291.htm, Erişim Tarihi: 07.07.2016.
[248] "NATO Training Mission-Afghanistan (NTM-A)", http://www.nato.int/isaf/topics/factsheets/ NTM-A-background.pdf, Erişim Tarihi: 08.07.2016.
[249] "NATO and Afghanistan", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_8189.htm, Erişim Tarihi: 08.07.2016.
[250] NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 2006, s.156-157.
[251] "İnternational Security Assistance Force Key Facts and Figures", http://www.rs.nato.int/images/ stories/ File/Placemats/20100303%20Placemat.pdf,

Dördüncü safhada ise yetki ve sorumlulukların eğitilmiş, yetiştirilmiş ve yeniden teşkilatlandırılmış olan Afgan kurumlarına teslim edilmesi planlanmıştır. Bu arada dördüncü safha kapsamında 2015 yılı başından itibaren NATO misyon değişikliğine gitmiş ve Kararlı Destek (Resolute Support – RS) misyonu başlatılmıştır. Beşinci safha NATO birliklerinin ülkelerine geri dönmesi safhasıdır[252]. 30 Ağustos 2021 tarihi itibariyle beşinci safhaya geçilmiş ve NATO birlikleri ülkelerine geri dönmüştür. Çalışmanın kapsamı 2016 yılından öncesini kapsamasına rağmen yazılma süreci 2023 yılına kadar devam etmiştir. Bu kapsamda Afganistan'da hedeflenen hususlara ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. NATO birlikleri Afganistan'dan yönetimi yine Taliban'a teslim ederek ayrılmışlardır.

ISAF'ın genişlemesi ile NATO kuvvetlerinin tüm Afganistan'da görev yapmasını sağlamıştır. Bu kapsamda NATO kuvvetleri Afganistan'ın en tehlikeli alanlarda da görev yapmaya başlamıştır. Doğal olarak NATO birlikleri tehlikeli durumlara uygun silah ve koruyucu teçhizata ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü ISAF görevi NATO kuvvetleri için bazı önlenemez ve yaşamsal riskler taşımıştır[253]. Bunun yanında NATO OEF kuvvetlerinin etki alanları da dâhil olmak üzere tüm Afganistan'da operasyonlar icra etmiştir.

Afganistan'da ISAF görevinde kullanılmak üzere 44 ülke NATO komutasına birlik vermiştir. Bunun yanında ülkelerin büyük bir çoğunluğunun birliklerin nasıl ve nerede kullanılacağı ile ilgili bazı kısıtlamaları bulunmuştur. Bu kısıtlamalar, birliklerin muharip unsur olarak kullanılmaması, tehlikeli alanlarda gece devriyesine çıkmama, görev alanından başka bir yerde kullanılmaması gibi şekillerde olmuştur. Her ülke birliğine aynı görevlerin verilememesi esnekliği azaltmış ve NATO komutanlarının görevlerini yapmalarını zorlaştırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. ISAF'ın genişlemesi ve bunun sonucu olarak artan asker ihtiyacı ile birlikte değerlendirildiğinde sorunun boyutları faaliyetlere sekte vuracak boyutlara

[252] Sari Kouvo, State-Building and Rule of Law: Lessons from Afghanistan?, NATO Defence College, Research Division, Roma, 2009, s.28.
[253] Mihai Carp, "Building Stability in Afghanistan", NATO Review-NATO's Past, Present and Future, 2006, ss.37-38.

ulaşmıştır[254]. Bu durumun başlıca sebebi Afganistan'a askeri birlik gönderen devletlerin kendi iç beklentileri ile kamuoyunun beklenti ve baskılarının birbirinden çok farklı olmasıdır.

ISAF, Afganistan'da başta eğitim, sağlık ve ulaşım olmak üzere daha birçok alanda ihtiyaçları karşılamak için çalışmıştır. Afganistan'ın arazisinin çok dağlık olması, ikliminin sert karasal iklim olması, etnik ve dini olarak bölünmüş toplum yapısının sebep olduğu engeller yüzünden ihtiyaçların yeterince karşılandığını söylemek mümkün değildir. ISAF'ın temel hedeflerinden birisi de Afganistan Milli Ordusu ve Afganistan Milli Polis Teşkilatı'nın etkinliğinin yeniden tesis edilmesini sağlamak olmuştur. Sovyet işgali sonrası ülkelerini terk etmek zorunda kalan birçok mülteci Afganistan'da kısmen de olsa sağlanan huzur ve barış ortamını fırsat bilerek ülkelerine geri dönüş yapmışlardır. Tersine göç konusunda bir miktar yol alınmış olmasına rağmen yeterli düzeye ulaşıldığını söylemek mümkün görülmemektedir[255].

Afganistan'da istenen seviyeye gelmeyen konular da bulunmaktadır. Bunların başında aynı zamanda küresel tehdit oluşturan uyuşturucuyla mücadele gelmektedir. Uyuşturucu ile mücadelede ISAF'ın direkt olarak sorumlu olduğu bir konu olmamasına rağmen diğer küresel tehditlerin çıkış kaynağını oluşturması sebebiyle sıkı takip edilmesi gereken bir konudur. Afganistan'da hemen hemen herkesin bireysel ateşli silahının bulunması güvenliğin sağlanmasında çözülmeyi bekleyen bir sorun sahası olarak devam etmektedir. Diğer bir başarısız olunan konu ise, belki de en önemlisi Taliban ile mücadeledir. Taliban'ın vur kaç taktiğine dayalı terörist faaliyetleri ve bombalı saldırılarla sürdürdüğü direnişini önleme konularında fazla bir yol alınamamıştır. Taliban ile mücadelede yaşanan büyük sıkıntılardan birisi de yaşanan sivil halkın ölümleridir. Sivil ölümleri hem Afgan Hükümetine hem de NATO'ya dair kamuoyu desteğini azaltıcı etki yapmaktadır[256]. Taliban içerisinde Afganistan'da bulunan tüm etnik ve dini gruplardan insan bulunmasına rağmen

---

[254] Paul Gallis, "NATO in Afghanistan: A Test of the Transatlantic Alliance", *Connections- The Quarterly Journal*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2007, ss.12-18.

[255] Ergun Mengi, Gökçen Oğan, "NATO'nun Afganistan Görevi ve Türkiye'nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme",2008, s.2., http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2535&kat1=&kat2=2, Erişim Tarihi: 04.07.2016.

[256] Ergun Mengi, Gökçen Oğan, a.g.m., s.3.

örgütün yüzde 75-80 gibi ezici çoğunluğunu Peştunlar oluşturmaktadır. Durum böyle olduğu halde başta ABD ve İngiltere olmak üzere NATO tarafından Afganistan hükümetinde de Peştunların desteklenmesi ve yönetimde tutulması anlam verilmekte zorlanılan bir tezat oluşturmaktadır.

3.7.3.2. Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support Mission - RSM)

11 Eylül 2001 günü ABD'ye yönelen terörist saldırılarının hemen sonrasında 2002 yılı Ocak ayında NATO tarafından başlatılan "Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (UGYK) Harekâtı" 31 Aralık 2014 tarihinde sona ermiştir. NATO tarafından yönetilen Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti'nin görevi resmî olarak 31 Aralık 2014 tarihinde sona ermiş; 2010 yılında Lizbon'da ve 2012 yılında Şikago'daki NATO Zirveleri'nde varılan anlaşmalar doğrultusunda Afganistan Millî Savunma ve Güvenlik Kuvvetleri (ANDSF) ülkenin güvenlik sorumluluğunu tamamen üzerine almıştır. Operatif ve üst seviyede danışmanlık faaliyetlerinin icra edildiği ve operasyonel faaliyetlerin ANDSF'ye devredildiği Kararlı Destek Misyonu (KDM) ise 01 Ocak 2015 tarihinde görevine başlamıştır[257].

KDM'nin vazifesi; sürekli ve yetenekli bir kuvvet oluşturmak maksadıyla, fonksiyonel tabanlı olarak kuvvet koruma dışında herhangi bir harekât faaliyeti icra etmeden, Savunma Bakanlığı bünyesindeki Afgan Millî Ordusu ve İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Afgan Millî Polis Teşkilatı'ndan oluşan ANDSF'ye (Afghan National Defence and Security Force), kendi kendisine yeterli olmasını sağlayacak şekilde ve yeniden yapılanması, yetenek ve kapasitesinin artırılması kapsamında eğitim, yardım ve danışma desteği sağlamaktır.

KDM yol haritasına göre, 01 Ocak 2015 tarihinden itibaren icra edilecek harekât, muharip görevleri ve uyuşturucu ile mücadeleyi kapsamamaktadır. Bu görevler başta olmak üzere, harekât planlama ve icrasına ilişkin sorumluluk tamamen Afgan Güvenlik Güçlerine geçmiştir. Kararlı Destek Misyonu kapsamında Afganistan Hükümeti ile stratejik iş birliği içinde, Afgan Güvenlik Kuvvetlerinin kendi kendine yeterli hale gelmesini sağlamak maksadıyla; on Temel Fonksiyon

[257] "NATO Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.59-63.

Alanında eğitim, yardım ve danışmanlık faaliyetleri icra edilmektedir. Bu alanlar; uzun vadeli bütçe yapma, şeffaflık, sorumlu tutulabilme ve gözetim, bilinç ve imkânlarının geliştirilmesi, Afgan Güvenlik Kurumlarının siviller tarafından gözetimi, kuvvet oluşturma, kuvvet idamesi, stratejik ve politik planlama, kaynak sağlama ve bu kaynakların idaresi, istihbarat yeteneklerinin geliştirilmesi, istihkâm imkânlarının geliştirilmesi, cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele ve stratejik iletişim kabiliyetinin tesisi ve idamesidir.

Şekil-3: Afganistan Eğitim yardım ve Danışma Komutanlıkları (TAAC)

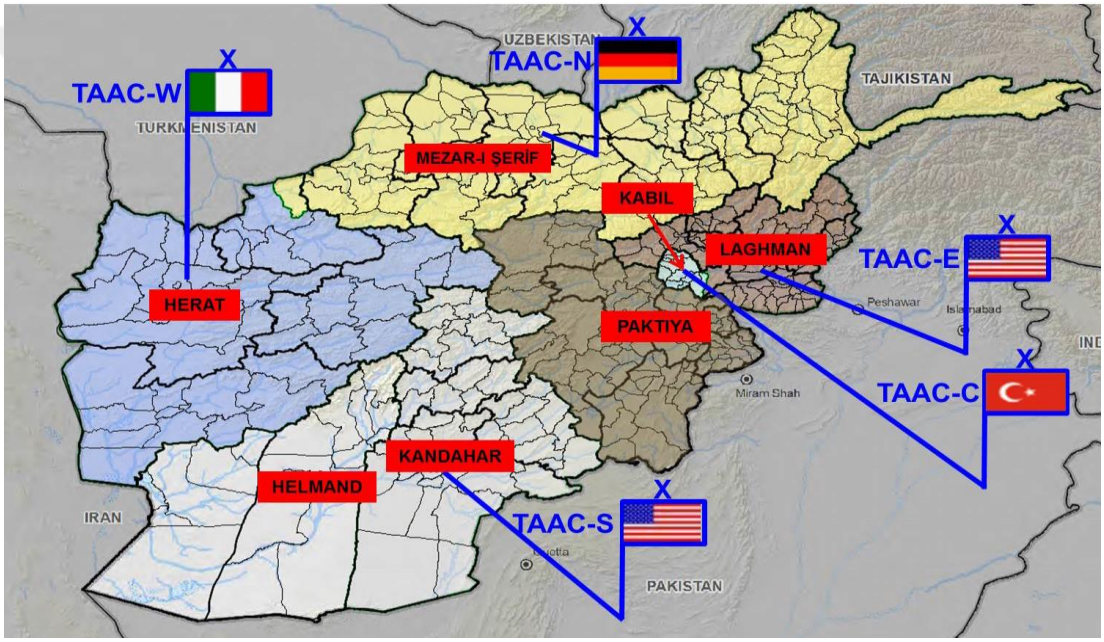

Kaynak: http://workspace.hq.ms.rs.nato.int/rshq/dcosspt/cj1_hrm/spt/Documents/ cw- nrsc- dcos-spt-CJ1-RS-map.pdf (RSM İç ağı-Afganistan). Erişim Tarihi:01 Eylül 2017

Harekâtın dönüşümü kapsamında ISAF yeniden yapılandırılarak KDM kuruluşuna geçilmiş, operasyonel faaliyetlerin sevk ve idare edildiği ISAF Müşterek Kh. ve Güney Batı Bölge K.lığı kapatılmış, diğer Bölge Komutanlıkları Eğitim, Yardım ve Danışma Komutanlıklarına dönüşmüş, bazı üsler kapatılmış ve 2014 yılı başında 23.500 olan personel sayısı, 01 Ocak 2015 itibarıyla 13.000'e düşmüştür.

Kuzeyde Almanya, batıda İtalya, güney ve doğuda ABD, Kabil'de ise Türkiye koordinesinde Eğitim, Yardım ve Danışma (EYD) Komutanlıkları (Train Advise and Assist Command - TAAC) kurulmuştur. RSM, Uluslararası Güvenlik ve

Yardım Kuvveti'nden (UGYK-ISAF) farklı olarak "savaşçı olmayan" (non-combat) misyon olarak icra edilmiştir.

Geçen zaman içerisinde Kararlı Destek Misyonuna destek veren ülkelerin asker sayılarında çok da anlamlı ve belli bir amaca yönelik olmayan değişiklikler olmuştur. Fakat ABD 2017 yılında aldığı bir kararla Afganistan'daki asker sayısını yaklaşık 4.000 kişi artırmıştır. (Tablo 2 ve 3)

Tablo 2: Kararlı Destek Misyonuna Ülke Katkıları (01 Ocak 2015).

NATO Üyesi Ülkeler				**NATO Dışı**			
Arnavutluk	45	Litvanya	14	Ermenistan	65	İrlanda	7
Belçika	40	Lüksemburg	1	Avustralya	244	Y. Zelanda	8
Bulgaristan	82	Hollanda	87	Avusturya	10	Malezya	2
Hırvatistan	86	Norveç	52	Azerbaycan	96	Moğolistan	233
Çek Cum.	233	Polonya	111	Bosna-Her.	55	Karadağ	14
Danimarka	65	Portekiz	10	Finlandiya	60	İsveç	27
Estonya	5	Romanya	610	Makedonya	39	Ukrayna	8
Almanya	636	Slovakya	37	Gürcistan	856		
Yunanistan	8	Slovenya	7	**NATO Dışı Ülkeler Toplamı**			**1724**
Macaristan	97	İspanya	300				
İzlanda	2	İngiltere	391				
İtalya	639	Türkiye	744				
Letonya	20	ABD	6.755				
NATO Ülkeleri Toplamı			**11.077**	**GENEL TOPLAM**			**12.801**

Kaynak:http://workspace.hq.ms.rs.nato.int/RSHQ/DCOSSPT/CJ1_HRM/SPT/Documents/CW-NRSC-DCOS-SPT-CJ1-RS-THEATER-CONTRIBUTING-NATIONS.pdf (RSM İç ağı Afganistan). Erişim Tarihi: 01 Mart 2015

2015 yılında Türkiye asker sayısı olarak katkı sağlayan 41 ülke arasında üçüncü sıradadır.

2018 yılına gelindiğinde ise Türkiye katkı sağlayan 42 ülke arasında beşinci sıradaki ülke olmuştur. Kararlı destek misyonunun başladığı 01 Ocak 2015'ten itibaren İtalya'nın verdiği destek yaklaşık yüzde 70 artışla (457 kişi) dikkati çekmesine rağmen toplam sayı 1.096 da kalmıştır. En büyük artış ise ABD'nin asker sayısında olmuştur. ABD iki ayrı bölgede Eğitim Yardım ve Danışma Komutanlığı bulunan bir ülke olmasının yanında Afganistan genelinde çok sayıda ABD üssü de bulundurmaktadır. Bu kapsamda ABD askeri varlığının büyüklüğünü sadece

Afganistan sınırları içindeki NATO planlarına destek amaçlı olarak değerlendirmek uygun olmayacaktır. ABD asker sayısındaki yüksek miktarı ve sayılardaki 4.000 civarı muazzam artışı ABD'nin başta İran olmak üzere Pakistan, Çin ve Kuzey Kore'ye yönelik gelecekte planladığı muhtemel harekâtın hazırlıkları olarak değerlendirmek mümkündür.

Tablo 3: Kararlı Destek Misyonuna Ülke Katkıları (01 Ocak 2018).

NATO Üyesi Ülkeler				**NATO Ortakları**			
Arnavutluk	112	Litvanya	29	Ermenistan	176	Gürcistan	869
Belçika	68	Lüksemburg	1	Avustralya	316	Y. Zelanda	11
Bulgaristan	109	Hollanda	90	Avusturya	12	Makedonya	76
Hırvatistan	100	Norveç	48	Azerbaycan	94	Moğolistan	120
Çek Cum.	236	Polonya	227	Bosna-Hersek	106	Ukrayna	10
Danimarka	95	Portekiz	8	Finlandiya	29	İsveç	24
Estonya	6	Romanya	626	**NATO Ortakları Toplamı**			**1.843**
Almanya	876	Slovakya	34				
Yunanistan	4	Slovenya	7	**Diğer Ülkeler**			
Macaristan	112	İspanya	18	Pakistan	7		
İzlanda	2	İngiltere	552				
İtalya	1.096	Türkiye	647				
Letonya	36	ABD	10.546				
Karadağ	18						
NATO Ülkeleri Toplamı			**15.703**	**GENEL TOPLAM**			**17.553**

Kaynak:http://workspace.hq.ms.rs.nato.int/RSHQ/DCOSSPT/CJ1_HRM/SPT/ Documents/ cw-nrsc-dcos-spt- CJ1-RS-theater- contrıbutıng-natıons.pdf (RSM İç ağı-Afganistan). Erişim Tarihi: 01 Ocak 2018

Afganistan'daki KDM özelindeki NATO harekâtına destek veren her ülkenin farklı sebepleri ve beklentileri bulunmaktadır. Başta ABD olmak üzere İngiltere, İtalya ve Almanya'nın küresel bazda planlarının olduğu ve Asya özelindeki planlarını gerçekleştirmek için Afganistan'da bulundukları herkesçe bilinen açık gerçeklerdir. Soğuk savaş sonrası NATO üyesi olan olan ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Balkan ülkelerinin amacı NATO aracılığıyla uluslararası devletler sistemindeki ve Batı Devletleri arasındaki konumlarını perçinleştirmek maksadıyla NATO'nun Afganistan'daki misyonuna destek vermekmişlerdir.

Henüz NATO üyesi olmamış Balkan devletleri ve Gürcistan'ın en büyük amacı ise bir an önce NATO'ya üye olmaktır. Diğer ortak ülkeler ise NATO ortağı

olmanın gereklerini yerine getirmektedir. Gürcistan'ın nüfusu ve ordusunun büyüklüğü ile kıyaslandığında Afganistan'daki asker sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir. Başta Gürcistan, Romanya, Polonya ve Ermenistan olmak üzere güçlü bir ordusu olmayan devletlerin fazla sayıdaki askeri NATO emrine vermelerindeki diğer bir amaç ise ileride ülkelerinde yönetim kademesinde bulunan askeri personelinin eğitim almaları amacını taşımaktadır. Bu tür uluslararası barış yapma ve barışı koruma operasyonlarını kendi askerlerinin eğitimleri için bir fırsat olarak görmektedirler.

Afganistan'daki NATO operasyonlarında dikkat çeken bir husus da Fransa'nın ISAF Harekâtından RS misyonuna geçerken askerlerini Afganistan'dan çekmesi olmuştur. Fransa'nın 2012 yılında başlayan çekilme süreci 01 Ocak 2015 itibariyle tamamlanmıştır. Afganistan'da b planı olmayan, başka bir deyişle küresel emperyalist bir planı olmayan tek ülke Türkiye demek mümkündür. Türkiye Afganistan'da Afgan halkı ile olan tarihi ve kültürel bağları nedeniyle Afgan halkına ve Afgan ordusuna karşılıksız destek olmak maksadıyla Afganistan'da bulunmuştur. Bunun yanında Türkiye garantör devlet sıfatıyla, kendi bünyesinde ve giderlerini de kendisi karşılayarak Bosna-Hersek, Makedonya, Arnavutluk ve Azerbaycan askerlerinin NATO bünyesindeki operasyonlara katılmalarını sağlamıştır.

KDM üç safhada icra edilmektedir. Bu kapsamda; KDM'nin birinci safhası ilk alt safhası olan Safha 1A, 01 Ocak 2015 tarihinde Afganistan Hükümetinin bağımsız bir Afganistan için güvenlik sorumluluğunu tamamen üstlenmesi ile başlamıştır. Bu safha, 13 Aralık 2015 tarihinde KDM'nin 1B Safhası harekât emrinin yayınlanması ile sona ermiştir. Bu aşamada KDM, Afganistan Hükümetini, Afganistan Güvenlik Kurumlarını (Afghan Security Institutions-ASI) ve ANDSF'nin yıllık muharebe/operasyon sezonuna hazırlanılması ve harekâtın icrası konularında desteklenmektedir. İkinci Safhada Kabil merkezli danışmanlık hizmeti verilerek ASI'nın gelişiminin tamamlanması planlanmıştır. Bu kapsamda Eğitim, Yardım ve Danışma Komutanlıkları kapanacak ve eğitim yardım ve danışma desteği ağırlıklı olarak stratejik seviye karargâhlar ile bakanlıklar seviyesinde verilecektir. Üçüncü safha ise geri intikal safhasıdır. Bu safha, NATO liderliğinde harekâta katılan tüm

unsurların sorumluluğunun millî makamlara devrinin tamamlanmasıyla NATO'nun Afganistan'daki görevinin son bulması aşamasıdır.

NATO kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesinden hemen önce gelinen aşama itibariyle belirlenen hedeflere ulaşmada belirli bir mesafe kaydedilmiştir. Afgan Güvenlik Kurumları ülkenin güvenliğini sağlamaya başlamıştır. Bunun yanında eğitim yardım ve danışmanlık sistemi kurularak aktif bir şekilde işletilmektedir. Her ne kadar güvenlik Afgan güvenlik güçleri tarafından sağlanmaya başlanmış olsa da beklenen seviyeye gelinememiştir. Kararlı Destek Misyonuna katılan ülkeler ve Afgan Devleti açısından mevcut durum hedeflenen aşamanın çok uzağındadır.

Mevcut durumda Afgan Güvenlik Güçleri kendi kendine yeterli hâle gelememiştir ve yaygın kanaat daha uzun yıllara ihtiyaç olduğu yönündedir. Bunun yanında politik belirsizliğe bağlı istikrarsızlık başlıca problem olarak öne çıkmaktadır. Hükümet üyeleri başta ABD, İngiltere ve Avustralya olmak üzere NATO'nun ileri gelen ülkelerinin müdahalesi ile sık sık değişmektedir. İlave olarak katı etnik ve mezhepsel ayrılıklar devletin her kademesinde kendisini hissettirmektedir. Afgan halkı kendisini merkezi yönetimden önce kendi etnik kökeninin bir parçası olarak görmekte ve kendi etnik grubuna aidiyet hissetmektedir. Afganistan'daki diğer önemli bir problem de yolsuzluklardır. Devletin en alt kademelerinden en üst kademelerine kadar her alanda bulunan yolsuzluklar halkta bıkkınlık yaratmış ve kısa vadede çözülecek gibi de görünmemektedir.

Afganistan'da devam eden başlıca sorun olan radikal terör örgütü Taliban etkisini kaybetmemiş daha da artırmış ve her türlü eylemi yapmaya devam etmektedir. Taliban terör örgütü Afganistan'daki dört temel etnik gruptan Peştun etnik grubunun yönetiminde ve büyük bir çoğunluğu Peştun olan bir örgüttür. Bunun yanında Afganistan merkezi yönetim hükümeti Peştunlardan oluşan bir hükümettir ve NATO tarafından yönetimde Peştunlar desteklenmektedir. Afgan halkının merkezi yönetimden ziyade kendi etnik ve mezhepsel grubuna bağlı olduğu değerlendirildiğinde Taliban'la mücadelenin birinci öncelikli görev olduğu

Afganistan'ın yönetiminde Peştunların desteklenmesinin bir tezat olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Afgan halkında kendi kendini yönetebileceklerine ve kendi güvenliklerini kendilerinin sağlayabileceklerine dair inanç neredeyse hiç yoktur. Bıkkınlık ve kendine güvenmeme Afgan halkının en büyük problemidir. KDM ABD ve Koalisyon güçlerinin Afganistan'dan mümkün olduğunca çabuk ayrılmasını öngörmekte olmasına rağmen, Afganistan'daki 2021 yılındaki fiili durum değerlendirildiğinde geri çekilmenin kısa vadede söz konusu olmadığını söylemek mümkündür. Öngörüler bu şekilde olmasına rağmen 2021 yılı başında ABD Başkanı seçilen Joe Biden başkanlığa geldikten sonra sekiz ay gibi bir sürede köklü bir politika değişikliği ile askerlerini kararı almıştır. Daha önceki tüm operasyonlarda olduğu gibi ABD tarafından alınan kararlar NATO üyeleri tarafından aynen kabul edilerek NATO kararına dönüştürülmüş ve NATO da Afganistan'dan çekilmiştir. ABD liderliğinde NATO birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi 30 Ağustos 2021 tarihi itibariyle yönetimi tekrar Taliban'a devrederek tamamlanmıştır.

3.8. NATO Balistik Füze Savunma Sistemi

NATO'nun 2010 Lizbon Zirvesinde alınan kararla NATO Balistik Füze Savunması (NBFS) sistemi kurulmaya başlanmıştır. NATO Balistik Füze Savunmasının görevi NATO Avrupa topraklarını, nüfusunu, kaynaklarını ve NATO birliklerini balistik füze tehdidine karşı korumaktır. NATO 2012 Şikago Zirvesinde, Balistik Füze Savunması Ara Yeteneğinin (Interim NATO Ballistic Missile Defence Capability) kazanıldığı açıklanmış ve 4-5 Eylül 2014 tarihlerinde icra edilen NATO Galler Zirvesinde de bu husus vurgulanmıştır[258].

2014 yılı itibariyle NBFS'nin mevcut unsurları[259]; Kürecik/Malatya'da konuşlu radar (AN/TPY-2), Doğu Akdeniz'de konuşlandırılan ABD'nin AEGIS (entegre deniz silah sistemi ile donatılmış) sınıfı gemisi, Romanya'da konuşlu AEGIS Kara Balistik Füze Savunma Sistemi, Almanya'da konuşlu NBFS Komuta

[258] Sıtkı Egeli, "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt 10, Sayı 40 (Kış 2014), s. 39-73.
[259] NBFS gelişen bir sistem olduğundan dolayı her geçen gün mevcut unsurların sayı ve özellikleri değişiklik göstermektedir.

Merkezi, İspanya'da konuşlu dört adet AEGIS Balistik Füze Savunma Sistemi Gemisinden oluşmaktadır. Sonraki safhada ilave Kara Konuşlu Balistik Füze Savunma sistemi konuşlandırılması ve daha fazla AEGIS sınıfı gemi sistemleri ile NBFS kapsama alanının genişletilmesi öngörülmektedir. NBFS'nin şematik gösterimi Şekil-4'te gösterilmiştir[260].

Şekil-4: NATO Balistik Füze Savunma Sistemi

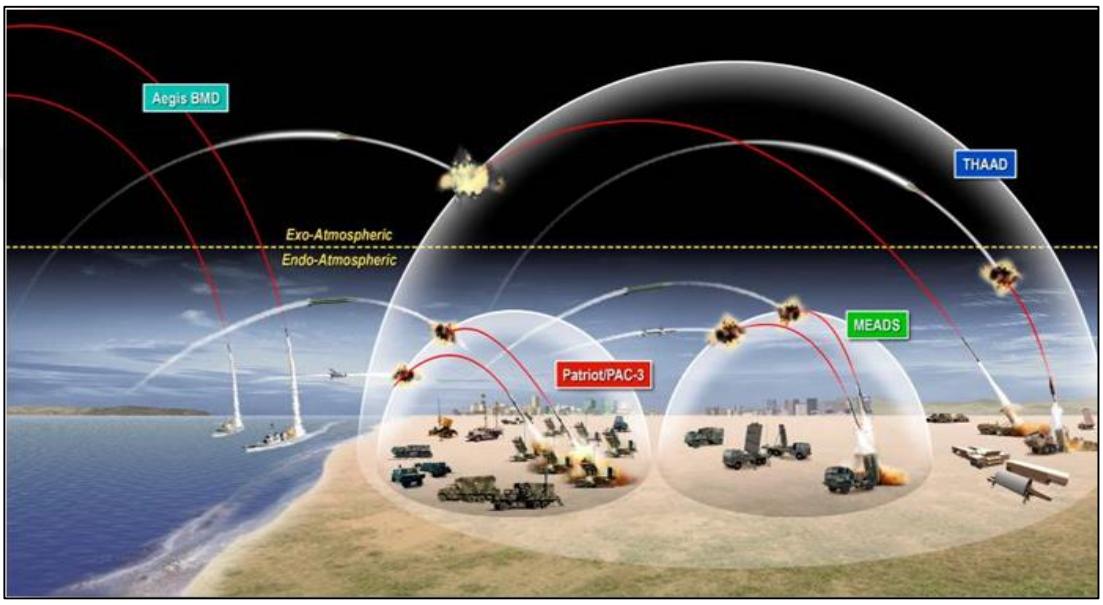

Kaynak: NATO Bilgi Broşürü, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.89-92.

Türkiye'nin tamamının balistik füze tehditlerine karşı tam koruma ve kapsaması sağlanması gerekmektedir. Türkiye'nin üst katman yetenekler ile tam kapsama ve koruma altına alınmasına ilişkin SHAPE tarafından yapılan çalışma Mayıs 2016'da Askerî Komitede onaylanmıştır. NATO'nun Türkiye'ye Desteği (NATO Support to Turkey-NS2TUR) görevi kapsamında, Türkiye'de konuşlu İspanya PATRIOT (İncirlik) ve İtalya SAMP-T (Kahramanmaraş) Sistemleri alt katman Harekât Alanı BFS görevi icra etmişler fakat Türkiye'de fazla kalmadan geri gitmişlerdir[261].

Hâlihazırda Türkiye'nin balistik füze tehdidine karşı tam olarak kapsanması gerçekleşmemiştir. Türkiye'nin tek başına balistik füzelere karşı savunma yeteneği kazanması kısa ve orta vadede ekonomik ve teknolojik imkânlarının ötesinde

[260] *NATO Bilgi Broşürü*, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.89-92.
[261] A.g.e., s.90.

görünmektedir. Uzun vadede füze savunma sistemi geliştirme çalışmaları devam etmektedir. Türkiye'nin tamamının füze savunma şemsiyesi altına alınabilmesi için üst ve alt katman savunmasına yönelik sistemlere ihtiyaç maktadır. Askerî Komite tarafından onaylanan Hava ve Füze Savunması Daimî Savunma Planına göre NATO'ya katkı olarak sunulan ABD sistemlerinin Türkiye'nin önemli bir kısmı için üst katman füze savunması sağlaması öngörülmüştür[262]. Bugün gelinen aşamada 2022 yılı sonu itibariyle bu konuda bir ilerleme kaydedilmemiştir

Türkiye'nin temel amacı NATO'nun güney kanadında bulunan ittifak üyesi olarak, balistik füze savunmasının millî imkânlarla sağlanması, bunun için tedarik edilecek sistemle beraber teknoloji transferiyle üretim yeteneğini kazanmaktır. Türkiye BFS kapsamında öncelikle müttefiklerinden (ABD, Fransa-İtalya) bu sistemleri tedarik etmeyi arzu etmiş, fakat müttefik ülkeler çeşitli kısıtlamalar getirmek suretiyle tedarikin gerçekleşmesine engel olmuştur. Türkiye bu şartlar altında balistik füze tehdidini en yakından hisseden ülkelerden birisi olarak bu tehdide yönelik en maliyet-etkin teklifi değerlendirmek suretiyle kısa vadede füze savunmasına kavuşmayı hedeflemiş ve sonuçta RF ile S-400 tedariki konusunda anlaşmıştır. Bu kapsamda S-400 tedariki ile kısa vadeli acil ihtiyaçların karşılanması hedeflenmiştir. S-400 sistemleri NATO'ya entegre olamayacaktır fakat dost-düşman tanıma sistemi milli sistemle değiştirilecek ve böylece tehdit olma durumu ortadan kalkacaktır[263].

3.9. NATO Operasyonlarına Türkiye'nin Desteği

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Yunanistan NATO'nun Güneydoğu kanadının savunma ve güvenliğini sağlamışlardır. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu bölgesine erişimi, Ortadoğu bölgesindeki doğal kaynakların Batı ülkelerine ulaştırılması ve ülkelerde Batı yanlısı yönetimlerin iktidara gelmelerinde Türkiye çok önemli roller üstlenmiştir[264]. Türkiye NATO'ya katıldıktan üç yıl sonra, 1955'te

[262] *NATO Bilgi Broşürü*, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.92.
[263] A.g.e., s.92.
[264] Ali L. Karaosmanoğlu, "Turkey and the Southern Flank: Domestic and ExternalContexts", John Chipman (der.), NATO's Southern Allies Internal and ExternalChallenges, Routledge, Londra, 1988, s. 85-118.

İngiltere, İran, Irak ve Pakistan'la birlikte Merkezi Antlaşma Örgütünün (CENTO) kuruluşunda yer alarak NATO'nun güvenlik çemberini daha da genişletmiştir.

Türkiye ise NATO üyeliği sayesinde hem güvenliğine yönelik dış tehditlerle etkin olarak mücadele etme imkanına kavuşmuş hem de Batılı kimliğini Batılı devletler arasında da kabul ettirme imkanına kavuşmuştur[265]. Her iki konu soğuk savaş sonrası dönemde de aynen devam etmiş, fakat şekli ve içeriği değişiklik göstermiştir. NATO'nun Ortadoğu ve Akdeniz bölgelerine yönelik hayata geçirdiği politikalarının oluşturulma ve uygulanmasında Türkiye önemli görevler üstlenmiştir. Türkiye özellikle 2004'te İstanbul İş birliği Girişimi'nin hayata geçirilmesi için yoğun çaba sarf etmiştir[266]. Türkiye ulusal çıkarlarına aykırı olmadığı sürece NATO'nun geleneksel misyonunun dışına çıkan bu tarz girişimlerine destek vermiştir.

Soğuk Savaş sonrasında dönemde NATO'nun geneli olduğu gibi Türkiye de Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgelerinin gelişmelerinden etkilenmeye başlamıştır. Özellikle 11 Eylül sonrasının dünya düzeninde Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgelerinin önemi daha da ön plana çıkmıştır[267]. Türk siyaset yapıcıları tarafından bölge ülkeleri ile NATO arasında oluşturulacak iş birliği ve güven ortamının Türkiye'nin güvenliğine katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir.

Soğuk savaşın sona ermesi ile Türkiye'nin NATO içindeki durumu "kanat" ülke olmaktan çıkmış "cephe" ülke haline gelmiştir. Türkiye cephe ülkesi olarak NATO içindeki önemini artırmış fakat başta terörizm ve kitle imha silahları olmak üzere NATO'yu tehdit eden birçok tehdidin de hedefi haline gelmiştir[268]. Türkiye'ye yönelik tehdit beklentisinin olduğu bölge ülkeleri ile NATO'nun iş birliği geliştirmesi Türkiye'nin de istediği ve desteklediği bir durum olmuştur. Bunun da

---

[265] Tarık Oğuzlu, "NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifak'ın Sorgulayan Üyesi", *UluslararasıİlişkiIer,* cilt 9 (34), Yaz 2012, s. 99-124.

[266] Stephen F. Larrabe, "Turkey and the Gulf Cooperaiton Council", Turkish Studies, Cilt 12 (4), Aralık 2011, s. 689-698.

[267] Saban Kardaş, "Turkey: Redrawing the Middle East or Building Sandcastles", Middle East Policy, cilt 17 (1), Bahar 2010, s. 115-136.

[268] Serhat Güvenç ve Soli Özel, "NATO and Turkey in the post-Cold War World: Between Abandonment and Entrapment", Southeast European and Black Sea Studies, Cilt 12 (4), Aralık 2012, s. 533-553.

ötesinde ortak ülkelerin hem askeri hem de sivil personelinin eğitilmesi ve NATO ortak değerlerinin benimsenmesine yardımcı olunması ve ortakların NATO ile müşterek çalışabilmelerinin sağlanmasına katkı sağlamak amacıyla, 29 Haziran 1998'de Türk Silahlı Kuvvetleri çatısı altında Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi (BİOEM) kurulmuştur. BİOEM NATO ve NATO Ortağı olan ülkelerin personeline stratejik, operatif ve taktik düzeyde kapsamlı eğitimler vermektedir[269].

Türkiye, soğuk savaşın sona ermesinden sonraki ilk on yıllık süreçte NATO tarafından Balkanlar'da düzenlenen barışı koruma operasyonlarına askeri anlamda fiilen katılmıştır. Bu kapsamda Balkanlardaki Müslüman toplumların güvenliklerinin sağlanması amacıyla Türkiye NATO'yu karar almaya ve harekete geçirmeye çalışmıştır. Türkiye 1990'lı yılların ilk yarısında Bosna'da yaşanan iç savaşta uluslararası toplumun krize derhal müdahale etmesini savunmuş ve uluslararası toplumu harekete geçirmek için yoğun çaba harcamıştır. Bosna için alınan silah ambargosu kararının Yugoslavya Ordusunun silahlarına sahip olan Sırpları değil Boşnakları olumsuz yönde etkilediğini savunan Türk karar alıcıları, ambargonun kaldırılmasını ve Sırp kuvvetlerinin etkisiz hale getirilerek Bosna Hersek Müslüman halkı için tehdit olmaktan çıkarılmasını talep etmiştir[270]. Bosna Hersek Savaşının 1995'te bitmesi ve Dayton Anlaşması'nın imzalanmasından sonra bölgeye gönderilen NATO komutası altındaki Uluslararası Uygulama Gücü'ne (IFOR) Türkiye birlik göndererek fiili destek vermiştir. Türkiye, daha sonra ve Bosna'daki desteğine benzer şekilde, 1999'da Kosova'daki savaşın sona ermesinden sonra oluşturulan NATO komutasındaki Kosova Gücü'ne (KFOR) de Türk Silahlı Kuvvetleri ile katkıda bulunmuştur[271].

Türkiye'nin dünyanın çeşitli bölgelerinde NATO'nun icra etiği barışı koruma operasyonlarına yukarıda detaylı olarak değinmiştir. Söz konusu barışı koruma operasyonlarına Türkiye'nin desteği ne kadar değerli ve ne kadar anlamlı ise,

---

[269] "NATO ve Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri", http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa. Erişim Tarihi:12.05.2017

[270] Şaban Çalış, "Turkey's Balkan Policy in the Early 1990s", Turkish Studies, Cilt 2 (1), 2001, s. 135-146.

[271] http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin -uluslararasi- guvenlik- alanindaki- girisimleri-ve- uluslararasi-_nato_-bm_-ab_-barisi-koruma-desteklemeharekatlarinak.tr.mfa.

NATO'nun Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki varlığı ve konumunun güçlenmesi yönünde verdiği destek de o derece değerli ve anlamlıdır. Soğuk savaş sonrası dönemde NATO ülkelerinin güvenliğine yönelmiş olan tehditlerin büyük kısmı Müslüman Ortadoğu Bölgesinin ülkelerinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda Müslüman ve laik bir devlet olan Türkiye'nin NATO'nun Müslüman bölgelerdeki operasyonlarının ve bölgesel inisiyatiflerinin meşrulaştırılması bakımından Türkiye'nin katkısı ayrıca önemlidir.

Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde en dikkat çekeni ve belki de en önemlisi Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonuna verdiği destektir. Bu desteğin belki de en büyük katkısı operasyonun meşruluğuna yaptığı katkıdır. Türkiye Afganistan'daki NATO operasyonlarına Kabil Bölge Komutanlığı görevi ile katılım ve destek sağlamıştır. Kabil ve çevresinin güvenliğinin sağlanmasına yönelik kritik bir görev olan Kabil Bölge komutanlığı kapsamında Afgan güvenlik güçleri ve Afgan Polisi eğitilmiştir. Afgan güvenlik güçlerinin ülkelerinin güvenliğini kendi başlarına sağlayabilecek eğitim ve imkânlara kavuşmasına kadar onların eğitimine destek olma hedefinde olan Türkiye'nin en büyük katkısının Müslüman bir NATO üyesi ülke olmasından dolayı operasyonun meşruiyetine yapmış olduğu katkı olduğunu söylemek mümkündür.

Soğuk savaş sonrası dönemde NATO'nun karşılaştığı güvenlik riskleri ve sorunlarıyla Türkiye'nin güvenlik tehditleri birbirine benzemekte ve çoğunlukla aynı kaynaktan beslenmektedir. Bu sorunların çözümü için Türkiye ve NATO'nun iş birliği içinde olmaları kaçınılmaz görünmektedir. Bunun da ötesinde bölgedeki diğer aktörlerin sorunun çözüm sürecine katılmaları gerekmektedir. Bu süreçte bölgede yer alan ülkeler ve örgütlerle yakın bir iş birliği içinde olmak son derece önemlidir. Bu kapsamda Doğu Akdeniz, Aden Körfezi ve Basra Körfezi'ndeki korsanlık ve terör tehlikesiyle başarılı bir şekilde mücadele edebilmek amacıyla NATO, bölge ülkeleri, Arap Birliği Örgütü ve Körfez İş birliği Örgütü ile iş birliği kurmuştur.

Türkiye Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş birliği Girişimlerinin yanında NATO'nun Somali açıklarındaki deniz korsanlığı faaliyetlerini durdurmak için düzenlediği askerî operasyonlara da aktif şekilde katılmıştır. Türkiye NATO'nun

bölgesel inisiyatiflerine destek vermekle kalmamış NATO'nun 2011 yılında Libya'da düzenlemiş olduğu askerî operasyona da önemli destek vermiştir. Libya'daki Kaddafi rejimine karşı mücadele vermeye başlayan muhalif güçleri desteklemek adına başlangıçta İngiltere ve Fransa'nın liderliğinde başlayan operasyonlar daha sonra NATO komutası altında devam etmiştir. Operasyonların NATO komutası altına girmesinden sonra Türkiye de operasyon sürecine katılmıştır[272]. Türkiye Libya'da muharebe sahasında aktif rol oynamamış fakat askerî ve insani yardımların koordinasyonu, hava sahası kontrolü ve askerî ambargonun denetlenmesi gibi muharip olmayan görevler icra etmiştir.

3.10. NATO Standardizasyon Faaliyetleri

NATO Standardizasyonu; harekât, usûl, malzeme, teknik ve idari alanlarda birlikte çalışabilirliğe (interoperability) ulaşmak ve kaynakların en etkin şekilde kullanımını sağlamak amacıyla, uyumluluğu (compatibility), karşılıklı değiştirilebilirliği (interchangeability) ve yaygın kullanımı (commonality) ihtiyaç duyulan seviyede başaracak ve idame edecek şekilde konsept, doktrin, usul, teçhizat ve tasarım geliştirilmesi ve uygulanması işlemidir. NATO standardizasyonu, doktrin, taktik, yönerge ve diğer usullerin oluşturulması ve geliştirilmesini sağlayan en önemli kaynaklardan birisidir.

NATO standardizasyon faaliyetleri, ilgili tüm birimler tarafından, ülkemize NATO ve uluslararası alanlarda getirebileceği askerî, siyasi, mali, hukuki ve diğer yükümlülükler dikkate alınarak yürütülmektedir. NATO standardizasyon faaliyetlerinde ülke ve TSK görüşü, konu ile ilgili uzman birimler tarafından ilgili tüm makamlarla koordine edilerek oluşturulmaktadır. NATO standardizasyon dokümanlarından; modernizasyon, tedarik, araştırma geliştirme (ARGE) faaliyetlerinin yanında, millî dokümanların geliştirilmesi, eğitim faaliyetleri ve ilgili diğer alanlarda mümkün olduğu ölçüde istifade edilmektedir[273].

---

[272] "Turkish Base to be center of NATO operations in Libya", http://www. hurriyetdailynews. com/ default. aspx? pageid= 438&n=from- opposition- to- assuming- critical- role-in- libya-mission. Erişim tarihi: 17.06.2012.

[273] TSK NATO Standardizasyon Yönergesi

NATO standardizasyonu ile üye ülkelerin, ortaklık ülkelerinin ve NATO K.lıklarının, ihtiyaç anında birleşik ve/veya müşterek harekât icra edebilecek nitelikte, belirli bir standarda ulaştırılması esas alınmıştır. Bu maksatla, NATO standartlarının NATO ülkeleri tarafından onaylanması ve uygulanması, ortak ülkeler tarafından benimsenmesi ve yürürlüğe konması hedeflenmektedir.

NATO ile iş birliği yapan ülkeler ve organizasyonlar, NATO Standardizasyon faaliyetlerinden NATO usulleri kapsamında faydalanmaktadır. NATO'da Standardizasyon faaliyetleri 1951 yılında Askerî Standardizasyon Ajansı'nın (Military Agency for Standardization-MAS) kurulmasıyla başlamıştır. 2001 yılında NATO Standardizasyon Ajansının (NSA) teşkil edilmesiyle birlikte yeniden yapılandırılmıştır. 2013 yılında NSA, Uluslararası Askerî Karargâha (International Military Staff-IMS) bağlanmış, 01 Temmuz 2014 tarihinde ismi NATO Standardizasyon Ofisi (NATO Standardisation Organisation-NSO) olarak değişmiştir.

NATO, genel olarak üç ana alanda standardizasyon dokümanı hazırlamaktadır. Bunlar; harekât standartları, malzeme standartları ve idari standartlardır. Harekât Standartları Askerî harekât konularındaki doktrin, taktik, usul ve yöntemleri belirleyen standartlardır. Malzeme Standartları bir malzemenin, kullanım süresi boyunca genel teknik ihtiyaçlarını ortaya koyan NATO standardizasyon dokümanlarıdır. Danışma, komuta ve kontrol (Consultation, Command and Control-C3) sistemleri, silah sistemleri ve alt sistemleri, ara yüzler, montaj parçaları, sistem elemanları, yedek parçalar ile mühimmat, yakıt ve ikmal maddeleri dâhil tüm sistemleri içermektedir. İdari Standartlar Terminoloji, finans, insan kaynakları, idari vb. konulardaki standartlardır. Bu standartlar İttifakın idaresine kolaylık sağlamak maksadıyla geliştirilmektedir.

NSO; fonksiyonel olarak Standardizasyon Komitesine, organizasyon ve teşkilat yapısı açısından Askerî Komiteye bağlı idari bir yapıdır. Standardizasyon faaliyetlerinde çalışma gruplarının teşkilinde oturum yöneticisi ve sekreter görevlendirmesi, dokümanların onay sürecinin ve yayımlanmasının takibi, doküman kayıtlarının elektronik ortama aktarılması ve veri bankası oluşturulması gibi

sorumlulukları vardır. NATO Standardizasyon Organizasyonu'nu oluşturan makamlar Şekil-5'te sunulmuştur:

Şekil-5: NATO Standardizasyon Yapısı

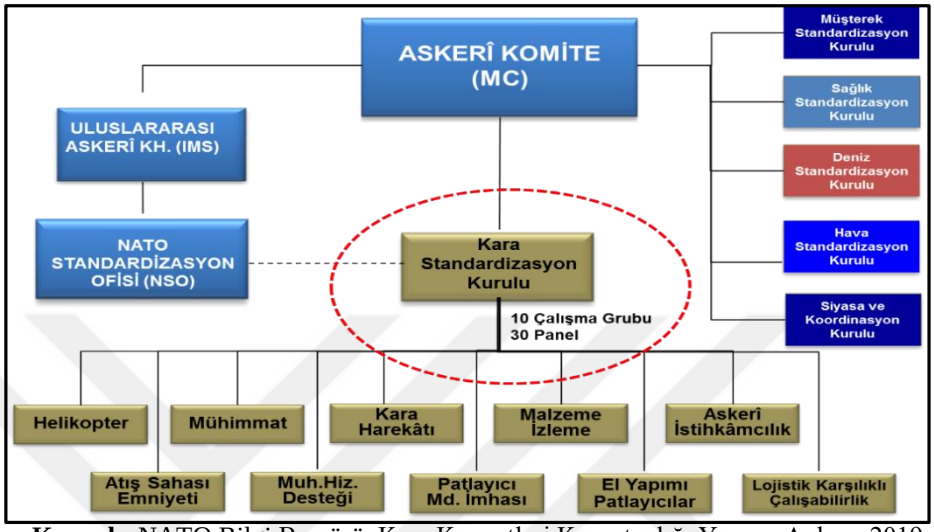

Kaynak: NATO Bilgi Broşürü, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.95.

NATO standardizasyon dokümanları; temel dokümanlar, müttefik standartlar ve standartlarla ilgili dokümanlar olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır. Temel Dokümanların birincisi NATO Standardizasyon Anlaşmalarıdır. (Standardization Agreements- STANAG'lar). STANAG üye ülkelerin, birlikte çalışabilirlik gereksinimini karşılamak için bir standardın tamamını ya da bir kısmını uygulama konusunda vardıkları mutabakatı gösteren bir NATO standardizasyon dokümanıdır. STANAG; Tek bir standarttan ziyade, birkaç konuya ilişkin ittifak standartlarını kapsayan bağımsız bir dokümandır. Uygulandığı durumda birlikte çalışabilirlik seviyesini yükseltecek bir imkân ve kabiliyeti ortaya koyar. İçeriğinde bulunan standartların uygulanabilmesi yönünde yol gösterici bir rehber niteliğindedir. NATO'nun savunma ve harekât planlama süreci paralelinde belirlenen bir zaman cetveli ile yürürlüğe gireceği tarihi içerir. NATO'nun her iki resmî dilinde (İngilizce ve Fransızca) geliştirilerek onay, uygulama, yayımlama ve dağıtım sürecine tabi tutulur. Mümkün olduğunca çok sayıda kullanıcıya ulaştırılabilmesi için mümkün olan en düşük gizlilik derecesinde hazırlanır.

Temel Dokümanların ikincisi NATO Standardizasyon Tavsiyeleridir (Standardization Recommendations- STANREC'ler). STANREC Birlikte

çalışabilirlik konularına hizmet etmeyen, ancak belirli bir ittifak faaliyetine ilişkin hazırlanan, NATO ya da NATO dışı standartları içeren bir NATO standardizasyon dokümanıdır. STANREC'ler, özellikle malzemeyle ilgili standardizasyon alanlarında hazırlanır ve kullanılır. Gönüllülük esasına göre uygulanan, içerdiği standartları uygulama konusunda ülkelerin taahhütte bulunmasını gerektirmeyen ve bağlayıcı nitelikte olmayan bir dokümandır.

Müttefik Standartlar (Allied Publications, AP): NATO standardizasyon süreci çerçevesinde üretilen ya da NATO dışından seçilen bir standarttır. NATO tarafından üretilen standartları ve NATO tarafından kullanılan, ancak NATO tarafından hazırlanmayan standartları (NATO dışı standartları) içeren STANAG veya STANREC'lere ek olarak oluşturulan dokümanlardır. Birlikte çalışabilirlik ihtiyacıyla bağlantılı olduğuna karar verilen bir müttefik standart, bir STANAG'la birlikte yayımlanır. Birlikte çalışabilirlik ihtiyacıyla bağlantılı olmayan bir müttefik standart bir STANREC'le birlikte yayımlanır. NATO Dışı Standartlar (NATO tarafından kullanılan dış standartlar); NATO tarafından kabul edilmiş, ancak NATO dışında hazırlanmış standartlardır. Bu standartlar, sivil standartlar ile millî ya da çok uluslu savunma standartlarını içerir.

Standartlarla İlgili Diğer Dokümanlar (Standart Related Documents-SRD): Uygulama kılavuzları, ulusal veri katalogları gibi bir ya da daha fazla müttefik tarafından standardın anlaşılması ve uygulanmasını kolaylaştıran dokümanlardır. Standardın/standartların yönetimi ve uygulanmasını destekleyen ek veri ve bilgileri içerirler. NATO tarafından hazırlanan bir standartla ilgili doküman AP formatında hazırlanır ve yayımlanır. NATO dışından seçilen bu tür standartlara, NATO dışı standartlar için belirlenecek farklı kriterler uygulanabilir.

Türk Silahlı Kuvvetlerinde NATO Standardizasyon Faaliyetleri planlı, programlı ve koordineli standardizasyon faaliyetlerini kapsamaktadır. Standardizasyon faaliyetleriyle harekât, malzeme, idari vb. konularda NATO'da ve dolaylı olarak genellikle TSK'da, ihtiyaç duyulan birçok konuda doküman geliştirilmektedir. TSK tarafından; NATO Standardizasyon Faaliyetleri takip edilmekte, çalışma grubu/paneli toplantılarına uzman personel ile katılım

sağlanmakta, STANAG/STANREC ve diğer standardizasyon dokümanlarına görüş verilmekte ve onaylanan STANAG/STANREC'lerin kullanılması sağlanmaktadır. NATO'da NSO, askerî alandaki standardizasyon faaliyetlerini; Askerî Komite rehberliğinde görev yapan, Kara, Deniz, Hava, Müşterek ve Sağlık Standardizasyon Kurulları vasıtasıyla yürütmektedir. Askerî Komite Standardizasyon Kurulları, kendilerine bağlı, her biri özel bir uzmanlık alanında çalışan çalışma gruplarının/panellerinin faaliyetlerini yönlendirir, kontrol eder ve dokümanlarını onaylamaktadır. Askerî Komite Standardizasyon Kurullarının faaliyetlerini NATO Kh.nda TSK adına Türk Askerî Temsil Heyeti (TMR) Başkanlığı takip eder. Kuvvet Komutanlıkları, standardizasyon konuları ile ilgili faaliyetlerini Genelkurmay Başkanlığı ile koordineli olarak icra etmektedir.

3.11. ABD Dış Politikasında NATO

Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte NATO'ya karşı Sovyetler Birliği'nden geleceği değerlendirilen tehdit ortadan kalkmıştır. Bu durum ise NATO'nun kurumsal olarak varlığını devam ettirip ettirmeyeceği şeklinde bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalarda Neorealist kuramın savunucuları tarafından NATO'nun varlık sebebi olan Sovyetler Birliğinin ve ondan kaynaklanan tehdidin ortadan kalkmasıyla NATO'nun varlık sebebinin de ortadan kalktığı iddia edilmiştir. Neorealistler bu analizleri yaparken konuya salt askeri güvenlik kaygıları özelinde yaklaşmışlardır. Bu kapsamda NATO'nun uzun soluklu bir örgüt olmasında büyük etkisi olan başta demokrasiye, insan haklarına, bireysel özgürlüklere bağlı olmak ve demokratik bir yönetim biçimi ile yönetilmek gibi ortak değerler dikkate alınmamıştır.

NATO'nun kurulmasına giden süreçteki ve bugüne kadarki ABD isteği ve politikaları açısından bakılırsa NATO'nun kurulması ve günümüze kadar güçlenerek yaşamasındaki tek sebebin hissedilen Sovyet tehdidi olmadığı kolayca görülebilecektir. NATO'nun en önemli, en güçlü ve lokomotif ülkesi olan ABD'nin NATO'nun kurulması, genişlemesi ve çevre ülkelerle yakın stratejik ilişkiler kurmasına yönelik desteğinin arkasında Amerikan hâkimiyet ve etki alanını Avrupa kıtasının tamamına yayma isteği bulunmaktaydı. ABD'nin en az Sovyet tehditleri

kadar güçlü olan bu istek ile her türlü fedakarlığı yaptığı NATO vasıtasıyla, Avrupa üzerinde kendi hegemonyasını kurmuş ve meşrulaştırmayı da başarmıştır. Bunun yanında Avrupa ülkeleri de NATO sayesinde güvenliğe yönelik harcamalarını en az düzeyde tutabilmeyi başarmış aynı zamanda ekonomik kaynaklarını refah sağlamaya yönelik başka alanlara ayırma imkânına kavuşmuşlardır.

ABD dış politikasında NATO'nun rolünü daha iyi açıklayabilmek için ABD politikaları ABD Başkanlarının dönemlerindeki ulusal güvenlik stratejisi, NATO konseptleri ve NATO'nun uygulamaları ile operasyonları beraber incelenecek ve tez çalışmasının temel hipotezi olan ABD'nin küresel güç olma stratejisinde NATO'yu ne şekilde kullandığı ile ilgili sonuçlar ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

3.11.1. George Herbert Walker Bush Dönemi ABD Dış Politikasında NATO (1989-1993)

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte dünyada iki kutuplu sistem ortadan kalkmış ve dünya yeni bir döneme girmiştir. Soğuk savaşın kazanan tarafı batı bloku gibi görünse de devlet bazında analiz yapmak gerekirse kazanan ABD olmuştur. 1989'da Başkan olan George H.W. Bush soğuk savaşın sona erme sürecindeki başkan olmuştur. Başka bir deyişle soğuk savaş sonrası dönemin ilk başkanı demek de mümkündür. Soğuk savaşın galibi ABD tarafından 1991'de "Ulusal Güvenlik Strateji[274]" ilan edilmiştir. 1991 tarihli strateji belgesinde en dikkat çekici nokta "Yeni Dünya Düzeni" kavramı olmuştur. George H. W. Bush, Kongre'de 1992'de yaptığı konuşmada "Yeni Dünya Düzeni" kavramının tarifini soğuk savaşın bittiğine ve ABD'nin kazandığına vurgu yaptıktan sonra, daha önce silahlı iki kampa bölünmüş olan dünyada artık tek ve üstün bir süper gücün kaldığını, onun da ABD olduğunu belirterek yapmıştır. Tüm dünyanın ABD'nin tek süper güç olduğunu kabul ettiğini ve buna inandığını da eklemiştir. Ayrıca ABD'nin adil olacağına inandıklarını ve doğru olan ne ise ABD'nin onu yapacağına inandıklarını söylemiştir[275].

[274] The National Security Strategy of the United States of America, 1991
[275] Burcu Bostanoğlu, Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2008, s.332

Uluslararası sistem üzerine tartışmalar devam ederken en çok üzerinde durulan konu "Yeni Dünya Düzeni" söylemi olmuştur. Bu kapsamda 1991 stratejisinde oluşan yeni dünya düzeninde askeri alanda da bazı değişimlerin olacağı belirtilmiş ve NATO'nun dönüşümünün ve yeniden yapılanmasının öncelikli olacağı vurgulanmıştır[276]. Bununla birlikte Sovyet tehdidinin ortadan kalkması yeni tehditlerin ortaya çıkmasına da uygun ortam yaratmıştır

1991 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde ABD'nin önceliklerini askeri, ekonomik, siyasal ve diğer alanlar olmak üzere dört ana bölüme ayırmıştır. Askeri öncelikleri ABD ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit edecek her türlü saldırıyı caydırmak, silahların kontrolüne yönelik anlaşmalar yaparak istikrarı sağlamak ve kitle imha silahlarının düşmanların eline geçmesini önlemek olarak belirlemiştir. Ekonomik öncelikleri güçlü, refah seviyesi yüksek bir ülke olmak için ulusal ekonomiyi güçlendirmek, uluslararası pazarlara, enerji-maden kaynaklarına, okyanuslara ve uzaya açılmayı güvence altına almak, serbest ticarete dayanan, açık ve genişleyen uluslararası ekonomiyi teşvik etmek olarak belirlenmiştir. Siyasal öncelikleri SSCB'deki demokratik hareketleri desteklemek, demokratik değerlere ve bireysel haklara sahip çıkmak, Batı Avrupa'nın bütünleşmesini teşvik etmek, NATO'nun dönüşümüne destek vermek, insan hakları ve bölgesel ihtilafların çözümünde etkin olmak olarak belirlenmiştir. Diğer alanlar ise çoğunlukla soğuk savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası terörizmle mücadele, kaçakçılıkla ve uyuşturucu ile mücadele gibi amaçlar olarak belirlenmiştir[277] .

Yeni Dünya Düzeni söyleminin ABD açısından uygulamada dört değişik sonucu olmuştur: Birincisi Saddam'ın Kuveyt'i işgali sonrası ABD önderliğinde oluşan koalisyon tarafından düzenlenen Birinci Körfez Savaşı'dır. Kuveyt'i işgal eden Saddam güçlerinin BM Güvenlik Konseyi kararları sonrası uluslararası koalisyonla Kuveyt'ten çıkarılması ABD'nin oluşan "Yeni Dünya Düzeni"nde dünyanın jandarması olacağına yönelik ilk adım olarak algılanmıştır. İkinci olarak Irak Harekâtı'ndaki Koalisyonun başarılı olduğunu düşünen ABD yeni dönemde bu

[276] Çağrı Erhan, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 56, Sayı 3, Ankara 2001, s.83-84.
[277] The National Security Strategy of the United States, 1991, https://www.documentcloud.org/documents/3123580-1991-National-Security-Strategy.html, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2021.

tür koalisyonlara liderlik etmek istemiştir. Başarılı operasyonlara da güvenerek Yeni Dünya Düzeni söylemini daha yüksek sesle dillendirmişlerdir[278]. Sonraki süreçte ABD Somali, Bosna-Hersek, Haiti, Kosova, Afganistan gibi birçok olayda etkin rol almıştır. Üçüncü olarak Soğuk Savaşın kazananı olarak kabul edilen ABD NATO'yu yeniden organize etmeyi hedeflemişti. ABD NATO'yu artık insani kurtarma, barışı koruma, uluslararası terörizmle mücadele, yasadışı göç vb. birçok konuda kullanmayı planlamıştır[279]. Dördüncü olarak siyasal ve askeri alanda Yeni Dünya Düzenini oluşturmak isteyen ABD bunu ekonomik olarak desteklemek amacıyla Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İş birliği (APEC) gibi oluşumları teşvik etmeyi planlamıştır.

3.11.2. Bill Clinton Dönemi ABD Dış Politikasında NATO (1993-2001)

Bill Clinton 1993 yılında ABD Başkanı olmuştur. Clinton dönemindeki temel görüşler uluslararası sistemin bütün uluslarını demokrasi ve pazar ekonomisi etrafında şekillenmiştir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için "genişleme" politikasının izlenmesi düşünülmüştür[280]. Buna stratejiye göre serbest ticaret, demokrasi ve insan haklarının özellikle eski SSCB ülkelerinde yaygınlaşacağı öngörülmüştür. Bu dönemde ABD tarafında en çok gündemde olan konulardan birisi de küreselleşme söylemi olmuştur.

Bill Clinton kendi döneminde deniz aşırı müdahaleler için bazı kriterler belirlemiştir. Buna göre öncelikle müdahalenin konusunun insan hakları ihlalleri ile ilgili olması şartı getirilmiştir, ayrıca ABD'nin söz konusu müdahaleyi yapacak askeri güce sahip olması da gerekmekteydi. Tüm bunlara ilave olarak müdahale sonucunda anlamlı bir fark yaratacak sonucun/değişimin meydana gelmesi gerekmekteydi. Nitekim Bill Clinton ABD'yi bir dünya polisi yapmak istemediğini açıklayarak müdahalelere sıcak bakmadığını beyan etmiştir[281]. Dolayısıyla Clinton

---

[278] Nasuh Uslu, "Körfez Savaşı ve ABD Politikaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 54, Sayı 3, Ankara 1999, s. 181-182.
[279] Tarık Oğuzlu, "NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği", *Orsam Analiz,* Cilt 4, Sayı 40, 2012, s. 11
[280] Maxime Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası,* İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 62
[281] Buket Önal, *ABD Dış Politikasının Oluşum Sürecinde Başkanın Rolü ve Türkiye ABD İlişkilerinde Clinton Faktörü*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010, s. 75

ile birlikte ABD dış politikasında yumuşak gücün ön planda olduğu bir dönem başlamış olmaktadır.

Clinton döneminde 1996 yılında yeni bir "Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi" yayınlanmıştır. Belgede 1991'de yayınlanan "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde" belirlenen hedeflere ulaşmakta oldukları ve daha önce belirlenen güvenlik önceliklerinde değişiklik olmadığı belirtilmiştir[282]. 1996 tarihli Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi ilave olarak değişen dünya konjonktürü de dikkate alınarak üç yeni hedef belirlenmiştir. Birinci hedef her an savaşa ve ülke dışına gönderilmeye hazır silahlı kuvvetler ile ABD'nin güvenliğini sağlamak, ikincisi ABD'yi ekonomik olarak güçlendirmek, üçüncüsü ise tüm dünyada demokrasiyi teşvik etmek olarak belirlenmiştir[283]. Çalışmamız açısından önem arz eden konu bu dönemde ABD'nin birinci hedefi olan ABD'nin savunulması ve askeri silahlı kuvvetlerinin hazır olması bakımından bu dönemde ABD'nin, Balkanlarda 1995 yılında imzalanan Dayton Anlaşmasını ve sonrasında bölgeye NATO gücü gönderilmesini, NATO'daki dönüşümün çerçevesinde Eski Doğu Bloku ülkeleri ile yapılan "Barış için Ortaklık" girişimlerini örnek olarak vermek mümkündür.

Bill Clinton 1997'de ikinci kez ABD Başkanı olmuştur. Bill Clinton ikinci döneminde daha çok dış politika Konularına yoğunlaşmış ve ikinci döneminde de önemli üç adet ulusal güvenlik strateji belgesi yayınlamıştır. Clinton tarafından 1997'de "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi" adında bir belge yayınlandı. Belgede küreselleşme sürecindeki sorunlara değinilmiş sonrasında ise bölgesel ya da devlet merkezli tehditler ele alınmış, bu kapsamda bazı ülkelerin ABD'nin kritik çıkarlarına darbe vurabilme kapasitesinde olduklarına değinilmiştir. Bu devletlerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara ulaşma kapasitelerinin bulunduğu ifade edilmiştir. Belgede ulus ötesi tehditler kapsamında ise terörizm, yasadışı uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, yasadışı göç gibi suçlar sıralanmıştır. ABD bütün bu tespitler ile ilgili olarak uluslararası toplumun beraber hareket etmesini ve iş birliği yapmasını önermiştir. İlave olarak ABD uluslararası örgütleri

[282] A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, https://nssarchive.us/wp-content/uploads/2020/04/1996.pdf. Erişim Tarihi: 28 Şubat 2021.
[283] A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, https://nssarchive.us/wp-content/uploads/2020/04/1996.pdf. Erişim Tarihi: 28 Şubat 2021.

önemsediğini ve diplomasi aygıtını ilk yöntem olarak kullanacağını ifade etmiştir[284]. Askeri güç kullanımının ise en son aşamada gündeme geleceği anlaşılmaktadır[285].

Clinton Yönetimi 1998'de yeni bir "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik ve Stratejisi" belgesi yayınlamıştır. Bu belgede de ulusal çıkarlar başlıca konu olmuştur. ABD Yönetimi belgede ulusal çıkarlarını üç gruba ayırmıştır. Birinci grup olarak "Yaşamsal çıkarlar" belirlenmiş ve ABD'nin güvenliğine yönelik tehditleri kapsamıştır. Bu kapsamda ABD, kendisine ya da müttefiklerine, toprak bütünlüğüne, vatandaşlarının güvenliğine, ekonomik çıkarlara yönelik tehditlere karşı kuvvet kullanmakta dahil olmak üzere her türlü önlemi alacağını beyan etmiştir. İkinci grup "Önemli Ulusal Çıkarlar" olarak belirlenmiştir. Bu grup ABD'nin Soğuk Savaş sonrası müdahil olduğu çatışma alanları olan Haiti, Somali, Bosna gibi yerleri ilgilendirmektedir. ABD bu kriz bölgelerine müttefikleri ile veya tek başına fakat "seçici" bir şekilde müdahale etmeyi düşünmüştür. Üçüncü grup "İnsani ve Diğer Çıkarlar" olarak adlandırılmıştı ve doğal veya insanların neden olduğu afetler ile insan hakları ihlalleri, demokrasinin desteklenmesi, ordunun sivil denetiminin sağlanması, sürdürülebilir kalkınma gibi durumlarda ABD'nin tek başına ya da diğer ülkelerle birlikte hareket etmesini öngörmektedir[286].

Clinton Yönetimi 1999 yılında da "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi' belgesini ilan etmiştir. ABD'nin bu stratejisi "küreselleşme" kavramı üzerine oturtulmuştur. Belge küreselleşmeyi "ekonomik, teknolojik, kültürel ve siyasal bütünleşmeyi hızlandıran ve tüm kıtalardan insanları birbirine yaklaştıran, fikirlerin, malların ve bilgilerin paylaşılmasını sağlayan bir süreç" olarak tanımlamıştır[287].

1999 belgesinde yapılan tespite göre küreselleşme kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi sorunları da beraberinde getirmişti.

---

[284] A National Security Strategy for A New Century, https://nssarchive.us/national-security-strategy-1997/ Erişim Tarihi: 03 Mart 2021.
[285] Çağrı Erhan, a.g.m., s.84.
[286] A National Security Strategy for A New Century, https://nssarchive.us/national-security-strategy-1998/. Erişim Tarihi: 04 Mart 2021.
[287] A National Security Strategy for A New Century1999, https://www.hsdl.org/?abstract&did= 487539). Erişim Tarihi: 06 Mart 2021.

Belgede ilk defa bahsedilen bir konu daha vardır, o da "ulusal füze savunması" konusudur. ABD uzun menzilli füze ve kitle imha silahları geliştirmekte olan devletlerden tehdit algılamakta olduğunu ve bu tehdidi ortadan kaldırmak için 2000 yılından itibaren bir füze savunması sistemi geliştirme niyetinde olacağını, bunun için 1972 tarihli Anti-Balistik Füze Anlaşması'nın gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere çeşitli değişikliklerin yapılabileceğini ifade edilmiştir[288]. İlave olarak küresel ısınma, bulaşıcı hastalıklar, çevre sorunları, iklim değişiklikleri, erozyonla mücadele, sanayileşmenin getirdiği kanser ve küresel ekonomik krizler, insan hakları ve hukukun üstünlüğü vb. sorunlarla mücadele etmek de planlanmıştır.

ABD Soğuk Savaş sonrası dönemde BM ile iş birliği içinde olarak koalisyonlarda ve BM Barış Gücü Operasyonlarında yer almıştır. Bu kapsamda 1991'de Irak, 1992 Somali, 1993-1995 Bosna, 1996 Ruanda ve Zaire, 1997'de Arnavutluk'ta, yine 1997'de Kongo ve Gabon'da askeri operasyonlara katılmıştır[289]. NATO ise Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden yapılandırılma sürecine girmiştir. NATO'nun 1991 Roma Zirvesi'nde "yeni stratejik konsept" kabul edilmiştir. Yeni stratejik konsepte göre NATO artık savunmaya yönelik bir örgüt olmaktan ziyade Atlantik ötesi bir forum özelliğine bürünme amacında, üyelerin toprak bütünlüklerini ve çıkarlarını koruyan ve aralarındaki eşgüdümü sağlayan, caydırma rolünü devam ettiren ve Avrupa'da dengeyi koruyan bir örgüt olacaktır. 1999 yılında Washington'da NATO tarafından kabul edilen "yeni stratejik konsept"te (Alliance's Strategic Concept, 1999) ise ittifakın artık doğrudan saldırının yanında etnik ve dinsel çatışmalar, bölgesel uyuşmazlıklar, insan hakları ihlalleri, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, örgütlü suçlar vb. konularda da harekete geçebileceği kabul edilmiştir[290].

---

[288] A National Security Strategy for A New Century1999, https://www.hsdl.org/?abstract&did= 487539). Erişim Tarihi: 06 Mart 2021. ve Çağrı Erhan, a.g.m., s.88.
[289] Çağrı Erhan, a.g.m., s.88-89.
[290] Hikmet Erdoğdu, *Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı*, IQ Yayınları, İstanbul 2004, s. 151-159.

3.11.3. George Walker Bush Dönemi ABD Dış Politikasında NATO (2001-2009)

George W. Bush 2001 yılında ABD başkanı seçilmiş ve Başkan Clinton'un idealist olarak politikalarının yerine daha "realist" bir politika izlemeyi tercih etmiştir. George W. Bush Dönemi dış politikayı etkileyen en önemli gelişme 11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terörist saldırılardır. Bu saldırılar sonrası ilan edilen Bush Doktrini, Bush dönemi ABD dış politikasına damga vurmuş ve ABD'nin dış politikası Bush Doktrini ekseninde şekillenmiştir[291]. George W. Bush'un belki de en farklı yönü onun ideolojik yaklaşımı olmuştur.

11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan terörist saldırılar ABD dış politikası ve George W. Bush yönetimi için dönüm noktası olmuştur George W. Bush Yönetimi, Saldırıdan yaklaşık bir yıl sonra 20 Eylül 2002'de, sonrasında "Bush Doktrini" olarak anılan "Amerika Birleşik Devletleri'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi[292]" belgesini yayınladı. İlan edilen Bush Doktrini, Clinton döneminden farklı olarak ABD'nin yeni düşmanını ve dış politikasını ortaya koymuştur. Buna göre ABD'nin yeni dış politikasındaki en önemli hedef "terörizme karşı savaş" olarak belirlenmişti. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD tek yanlı siyaset izlemeye başlamış, askeri gücünü ön plana çıkartan George W. Bush'un deyimi ile "bizimle olmayan bize karşıdır" söylemi ile uluslararası alandaki dost ve müttefiklerine tarafını seçmesi için çağrı yapmıştır[293]. Bununla birlikte 11 Eylül 2001 terörist saldırılar sonrası ilan edilen Bush Doktriniyle birlikte ABD artık kendisine ve halkına karşı zarar verebilecek eylemleri önlemek ve gerekli olan tüm tedbirleri hiçbir kısıtlama kabul etmeden alacağını açıklamıştır.

Belge'nin çalışmamız açısından en önemli bölümünü "Global Terörizmle Mücadele" başlığı oluşturmaktadır. ABD bunun için "terör örgütlerini ve yöneticilerini bulup ortadan kaldırmayı, örgütlerin komuta kontrol mekanizmalarını çökertmeyi, maddi destek kaynaklarını bitirmeyi" amaçlamaktadır. ABD için Kitle

[291] Maxime Lefebvre, a.g.e., s.72-73.
[292] The National Security Strategy of the United States of America, https://nssarchive.us/wp-content/ uploads/ 2020/04/2002.pdf. Erişim Tarihi: 09 Mart 2021.
[293] Maxime Lefebvre, a.g.e., s.64.

İmha Silahlarına sahip olan veya olmaya çalışan terör örgütleri ile ulusal ve uluslararası alanda mücadele edilecek, bir terörist tehdit algılandığı anda önleyici vuruş (pre-emptive strike) ile ortadan kaldırılacak, teröristlerle mücadelede tek başına olsa da faaliyetten kaçınılmayacaktır[294]. Bush doktrini ile önleyici vuruş kavramı ilk defa gündeme gelmiş ve Bush Doktrininin terörle mücadele ederken kullandığı en büyük dayanak olmuştur.

Clinton dönemindeki stratejik ortaklık, küreselleşme ve çok taraflı iş birliği siyasetinin aksine George W. Bush Dönemi ABD'nin 11 Eylül 2001 sonrası yayınladığı ulusal savunma strateji belgelerinde öngörüldüğü şekilde, sert güç unsurunun öne çıktığı, uluslararası hukukun zorlandığı ve "önleyici vuruş" kavramının sahada görüldüğü bir döneme girmiştir. Bunların sonucu olarak ABD, Irak, İran ve Kuzey Kore'yi şer ekseni ülkeleri olarak ilan etmiştir. ABD Mart 2003'te "terörizme yardım etmek, kitle imha silahlarına sahip olmak ve Irak halkını özgürleştirmek" gibi nedenlerle Irak'ı işgal etmiştir[295]. Bununla da yetinmeyen Bush Yönetimi, Haziran 2004'te "Büyük Ortadoğu Projesi"ni açıklamıştır. Fas'tan Orta Asya'ya kadar uzanan İslam coğrafyasını demokratikleşme ve küreselleşmeye eklemlenme süreci ile yola çıkan girişim daha sonra "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi" adını almıştır. ABD bölgede istikrarın sağlanmasını, Ortadoğu'daki ülkelerin demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde dönüştürülmesi ve bu sayede terörizmin kaynağının bitirilmesi gibi hedefler belirlenmiştir. Ancak girişim istenildiği oranda sonuç vermemiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de Irak'ı işgal eden George W. Bush yönetiminin inandırıcı olmaması olduğu söylenebilir[296].

---

[294] Kaan Ökten, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Kant'ın Radikal Bir Yorumu Mu?" Toktamış Ateş (Ed.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yaklaşımlar ve Dünya,* Ümit Yayınları, Ankara 2004, s. 159.

[295] Irak'ın işgalinin 15. yıldönümü: 2003'te kim ne demişti? https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43475132, Erişim Tarihi: 18 Mart 2021.

[296] İsmail Ermağan, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası – Obama Dönemi ve AKP", *Elektronik Siyaset Bilimi ve Araştırmaları Dergi1"si*, Cilt 3, Sayı 2, 2012, s.27.

George W. Bush başkanlığının ikinci döneminde 2006 yılında "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesini[297]" yayınlamıştır. 2002'deki Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ile yaklaşık olarak aynı konulara değinilmiştir. Köklü değişiklik olarak kabul edilebilecek bir belge olmadığını söylemek mümkündür. Belgede Başkan Bush'un yine Soğuk Savaş sonrası bütün ABD Strateji Belgelerinde vurgulanan "küreselleşme" olgusuna yer verilmiş, Clinton döneminden buyana vurgulanan "serseri devletler" tanımı tekrar edilmiştir. İran üzerinde durularak kitle imha silahlarına sahip olma peşinde olan İran'ın komşuları için büyük bir tehlike olduğu belirtilmiştir[298]. Belgede belirtilen diğer konular ise insan hakları ihlallerine karşı savaşmak, baskıcı ülkelerde demokratik düzenin oluşmasına yardımcı olmak, sivil toplumu, özgür medyayı ve inanç özgürlüğünü desteklemek olarak öne çıkmaktadır. ABD uluslararası örgütlerle iş birliği içerisinde olmayı da hedefleri arasına koymuştur. Bu örgütlerin başlıcaları olarak BM, AGİT, Afrika Birliği, Amerikan Uluslar Birliği gibi örgütler yer almaktadır. Belgede Büyük Ortadoğu Projesini hatırlatacak şekilde Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi, terörle mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi konusu vurgulanmıştır.

Belgede "Küreselleşme" kavramı ön planda tutulmakta ve ABD'nin iş birliği arayışı içerisinde olduğunu ifade edilmektedir. ABD belgede Ulusal Füze Savunma Sisteminin önemine dikkat çekmiştir. NATO ile ilgili olarak ise bölgesel istikrarsızlıklarda NATO'nun daha etkin olmasının önemine vurgu yapmıştır. Bu kapsamda gerekirse NATO üyesi olmayan ülkelerle de iş birliği yapılabileceğini vurgulamıştır. ABD 11 Eylül sonrası süreci tek başına sürdüremeyeceğinin farkına varmış ve kendisi ile iş birliği yapacak müttefiklerine kapıları açmıştır. ABD dost ve müttefiklerden ABD ile aynı güvenlik algılamalarına sahip olmalarını talep etmektedir. ABD'ye göre mücadele sadece ideolojik temelde değil küresel sistemdeki çatışmalara karşı "topyekûn bir mücadele" şeklinde olacağı değerlendirilmiştir. 2002 belgesindeki tek-taraflılık ve sert güç söylemi yerini 11 Eylül 2001 sonrası var olan tehdit algılamalarına yönelik olarak mücadele ederken iş

[297] The National Security Strategy of the United States of America, https://nssarchive.us/wp-content/uploads/2020/04/2006.pdf. Erişim Tarihi: 20 Mart 2021.
[298] The National Security Strategy of the United States of America 2006, a.g.y.

birliği yapılması gerektiği, bu kapsamda dost ve müttefiklere büyük değer verildiği konusu da belgede açıkça bildirilmiştir.

3.11.4. Barack Obama Dönemi ABD Dış Politikasında NATO (2009-2016)

2009 yılında Başkanlık koltuğuna oturan Barack Obama göreve başladığında George W. Bush döneminden ciddi bir sorun devralmıştı. Bu sorunların başlıcaları olarak Irak'ın işgali sonrası meydana gelen direniş ve ABD'nin askeri kayıpları, Afganistan'daki NATO misyonu ve ABD askerlerinin durumu, bu sorunlarının yanı sıra artışa geçen Amerikan karşıtlığı ve 2008'de başlayan tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizi saymak mümkündür[299].

2010 yılının mayıs ayında Obama ilk ABD "Ulusal Güvenlik Stratejisi[300]" belgesini yayınlamıştır. Obama belgeye "*Önümüzdeki savaşlarda mücadele ederken bunların ötesindeki ufukları görmeliyiz. Bunun için de ABD'nin gücü ve etkisinin temelini yeniden inşa eden bir ulusal yenilenme ve liderlik stratejisini takip etmeliyiz*" diye başlayarak bir önceki dönemden farklı bir döneme girildiğini belirtmek istemiştir[301].

Belgede üzerinde durulan konuları şu şekilde özetlemek mümkündür. Buna göre ABD'nin gücünün ve etkisinin artırılması, ABD liderliğinin canlandırılması gerekmektedir. ABD'nin refahı önemsenmekte bunun küresel refahla bağlantısı olduğu belirtilmekte, bu konuda ABD'nin sorumluluğuna vurgu yapılmaktadır. ABD yeni dönemde uluslararası kuruluşların daha fazla öne çıkmasını istemekte, bunların modernleşmesi arzulanmakta bu konuda liderlik yapılabileceğini belirtmektedir. ABD için en önemli öncelik halkının güvenliğidir. Nükleer silahların yayılması, El-Kaide vb. uluslararası terörizmle mücadelenin devam edeceği belirtilmiştir. Irak'tan ABD güçlerinin çekilmesi, İsrail'in güvenliği ve Filistin sorununa iki devletli çözüm arayışı gibi konular dış politikada öne çıkan hedefler olarak belirtilmiştir. ABD

[299] Ferhat Pirinççi, "ABD Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama", Cenap Çakmak, Cengiz Dinç ve Ahmet Öztürk (Ed.) *Yakın Dönem ABD Dış Politikası – Teori ve Pratik,* Nobel Yayınları, Ankara 2011, s. 104-105.
[300] National Security Strategy, https://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/. Erişim Tarihi: 23 Mart 2021.
[301] National Security Strategy 2010, a.g.y.

Müslüman toplumlarla ilişkilerini saygı ve iş birliği çerçevesinde sürdüreceğini söylemiştir[302].

Belgede yukarıda sayılan dünyaya kavuşmak için dört ulusal çıkarın geçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlar; güvenlik, refah, değerler ve uluslararası düzen olarak görülmektedir Güvenlik bağlamında ABD El-Kaide yandaşlarına karşı küresel mücadelesini sürdüreceğini açıklamıştır. Bu bakımdan örgütü çökertmek için Müslüman toplumlarla yakın ilişki kurulması amaçlanmıştır. ABD Uluslararası terörizme karşı savaşını sürdüreceğini ancak bunun İslam'a karşı bir savaş olmadığını belirtmiştir[303].

Obama, bu dönemde ABD'nin El-Kaide'ye karşı olan sert tavrını sürdürmüştür. Afganistan'da devam eden mücadelede etkin adımlar atılmak istenmiştir. Aralık 2001'de 50'den fazla ülkenin katılımıyla NATO'ya bağlı Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (ISAF) kapsamında başlayan Taliban ve El-Kaide'ye karşı mücadele misyonu 1 Ocak 2015'te "Kararlı Destek" görevine dönüşerek sona erdi. Afganistan'da binlerce Amerikalı ve yabancı askerin Afgan güçlerine eğitim, danışma ve yardım hizmeti vermeye devam etmesi planlanmıştır. Burada NATO Afganistan'dan çekilmemiş, operasyonel faaliyetleri Afgan Milli Ordusuna devretmiştir.

2011 yılında Ortadoğu toplumları demokratik taleplerle yıllardır yönetimde olan diktatörlere karşı isyan başlatmıştır. Daha sonra Arap Baharı olarak adlandırılacak bu olaylarda Tunus'ta gelişen olaylar Mısır, Cezayir, Fas, Ürdün, Libya, Suriye, Bahreyn ve Yemen'e sıçramış Mısır, Libya, Tunus ve Yemen gibi ülkelerde yönetimler değişmiştir[304].

Obama yönetimi Ortadoğu'da rejim değişiklikleri konusunda ilk başta kararsızlık yaşamış daha sonraki gelişmeleri takip ederek Mayıs 2011'de bölgedeki "rejim değişimi hareketlerini" desteklediğini ifade etmiştir. Obama, Bush

[302] National Security Strategy 2010, a.g.y.
[303] National Security Strategy 2010, a.g.y., s.22
[304] Mehmet Ali Göngen, "Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu" *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 33, Isparta 2014, s. 2.

dönemindeki uygulamalara ve Irak tecrübesinden hareketle güç kullanma yoluyla yapılan rejim değişikliğinin zor ve maliyetli olduğunu dile getirmiş, başka bir ifadeyle ABD artık Irak'ta olduğu gibi Orta Doğu'da doğrudan askeri seçeneği kullanma konusunda istekli olmadığını belirtmiştir[305]. ABD'nin Arap Baharı politikasını "Akıllı Güç" olarak adlandıran görüşler bulunmaktadır. Bu görüşe göre "Akıllı Güç" sert güç ve yumuşak güç unsurlarının beraber kullanılması durumudur[306].

Arap İsyanları sonrası Mısır'da Hüsnü Mübarek devrilmiş, Libya'da Muammer Kaddafi öldürülmüş, Tunus'ta Zeynel Abidin bin Ali yönetimi sona ermiş, Suriye'de Esad ile muhalifler arasında bugüne kadar süren bir iç savaş başlamıştır. Bununla birlikte Obama yönetimi her konuda farklı tutum sergilemiş örneğin Ortadoğu'da meydana gelen halk ayaklanmalarında Libya örneğinde uluslararası toplumun desteği alındıktan sonra hareket geçilmiştir[307]. Suriye'de ise daha çok bölgesel dengeler gözetilirken 1991 yılından beri devam eden Irak politikasının devamı ya da tamamlayanı şeklinde bir politika izlenmiştir. Libya'da BM ve NATO üzerinden sonuç almak isteyen ABD Suriye'ye müdahale konusunda bireysel karar almıştır demek mümkündür.

Obama Arap Baharı süresince askeri bir müdahaleden mümkün olduğunca uzak durmaya çalışmış, pragmatik bir politika izlemiştir. ABD'nin bu politikasını "geriden yönetme (leading from behind)" kavramı ile tanımlayan bir yaklaşım bulunmaktadır[308].

3.12. Rusya-Ukrayna Savaşı ve NATO

Rusya soydaşı ve komşusu Ukrayna'yı, 24 Şubat 2022 tarihinde, topyekün bir şekilde ve büyük bir orduyla "gözü kara" şekilde işgal etmiştir. Rusyanın bu

[305] Ferhat Pirinççi, a.g.m., s.111.
[306] Hasan Basri Yalçın, "Akıllı Güç", https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hasan-basri-yalcin/2020/02/01/ akilli-guc, Erişim Tarihi: 25 Mart 2021.
[307] Mehmet Emin Çağıran, "Güvenlik Konseyi'ni Libya'ya Askeri Müdahale Kararı", *Ortadoğu Analiz,* Cilt 3, Sayı 28, Ankara 2011, s. 43. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/4mehmet.pdf. Erişim Tarihi: 02 Nisan 2021.
[308] US fails to lead while "leading from behind", https://www.aa.com.tr/en/politics/us-fails-to-lead-while-leading-from-behind/125346, Erişim Tarihi: 05 Nisan 2021.

işgalinde kendi açısından geçerli gördüğü bazı nedenleri vardır. Öncelikle, Rusya yönetimi, NATO'nun 1997 yılından itibaren sistematik bir şekilde kendi sınırlarına yaklaştığını, amacın Rusya'yı kuşatmak olduğunu dile getirmiştir. 1990'lardaki çalkantılı dönemin ardından yönetime gelen Vladimir Putin, 2000'li yıllarda önce Rusya'yı tekrar görkemli hale getirmiş, sonra etrafındaki kuşatma senaryolarını boşa çıkarma hamlelerine başlamıştır. Putin 2008 yılında Gürcistan savaşını yapmış, 2014'te Kırım'ı ülkesine katmış, 2015 yılında Suriye operasyonuna dahil olmuş ve 2022'de Ukrayna savaşını başlatmıştır.

Rusya'nın amacı, Ukrayna'nın NATO'ya üye olmasını engellemek ve üye olma olasılığını da tamamen ortadan kaldırmaktır. Rusya sınırlarında NATO askeri görmek istememektedir. Bu husus Rusya açısından rasyonel bir tehdit ve makul bir gerekçe olarak kabul edilebilir. Rusya Devlet Başkanı Putin, 12 Temmuz 2021'de yayımlanan "Rusların ve Ukraynalıların Tarihi Birliği Üzerine[309]" başlıklı makalesinde, Ukrayna'nın Sovyet dönemi ürünü olduğunu ve Ukrayna'nın Rus topraklarınla kurulan "yapay devlet" olduğunu söylemiştir.

Var olan rasyonel gerekçeler dışında Rusya'nın içinde bulunduğu ruh hali de hareket tarzında etkili olmuştur. Bu ruh hali kuşatılmışlık duygusudur. Rusya'nın Ukrayna'ya gözü kara bir şekilde ve hesapsızca denebilecek bir şekilde saldırması Rus yöneticilerin ruh halinin kuşatılmışlık duygusuna saplanıp kaldıklarını göstermektedir. Bu saplantılı duygular hem dünyada Amerikan emperyalizmine karşı çıkan halkların önderliğini üstlenme iddiasını hem de uluslararası alanda saygı görme isteğini derinden yaralamıştır.

Ukrayna yönetiminin takındığı tutumda da sorgulanması gereken alanlar bulunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırı başlattığı 24 Şubat 2022 öncesinde Moskova'nın iki temel talebi vardır. Birincisi Doğu Ukrayna'da Minsk anlaşmalarının[310] uygulanması ve Kiev'in NATO'ya üye olmayacağının açıklanması idi. Ukrayna 2014 yılından beri sekiz yıldır Donbas'da kontrolü kaybettiği için anlaşmanın en önemli maddesi olan özerkliği verebilirdi. İkinci olarak da Batının

[309] https://www.ydh.com.tr/ HD16991_ruslarin- ve-ukraynalilarin- tarihi-birligi-uzerine-.html Erişim tarihi: 15 Mart 2022
[310] https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60488784 15 Mart 2022

savaş durumunda asker göndermeyeceğini bilmektedir, çünkü batı bunu açıkça söylemiştir. Ukrayna'nın batıdan asker yardımı alamayacağı açıkça belli iken NATO'ya üye olmayacağını açıklayarak Moskova'nın savaşa gerekçe yaptığı en önemli kozunu elinden alabilirdi[311] fakat öyle bir politika gütmediler. Başlangıçta Ukrayna yönetimi ya korkunç bir hesap hatası yaptı ya da gizli bir ajandası var denebilir. Savaşın seyrine bakılarak daha gerçekçi yorumlar yapmak mümkün olacaktır.

Rusya Ukrayna'ya saldırması durumunda Avrupa birliğinden anlamlı bir tepki beklemiyordu. Avrupa Birliği ülkeleri ile Rusya arasında ekonomik ilişkiler çok gelişmiştir. Dolayısıyla önceliği ekonomi olan Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik ilişkileri Ukrayna'nın işgali ya da oradaki özel askeri operasyon çerçevesinde riske atmayacağını ve topyekûn bir tepki göstermeyeceklerini değerlendirmiştir. Bu kapsamda Rusya 2008 yılından itibaren krizi sistematik olarak tırmandırmış fakat yine de Batıdan ciddi bir tepki almamıştır. Bu durum başta Başkan Putin olmak üzere Rusya'yı cesaretlendirmiştir.

Putin'in Ukrayna'ya temel olarak girmek isteme sebebi olarak gündeme gelen konulardan birisi Azov Taburlarıdır[312]. Ukrayna'daki az sayıda bulunan ırkçı Azov Taburlarının Ukrayna'nın Kostak ırkından olduğunu ve Rus değil farklı bir ırk olduklarını iddia etmelerini Rusya'nın Ukrayna'ya savaş açma sebebi olarak gösterenler olsa da böyle bir sebep Rusya'nın Ukrayna'ya savaş açması için yeterli sebep olabileceğini söylemek mümkün görülmemektedir.

Rusya Ukrayna'ya yönelik operasyonu daha erken yapmayı planlamış fakat Trump'ın ikinci kez seçilememesi Putin'in planlarını biraz ertelemesine neden olmuştur. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin Joe Biden döneminde nasıl bir Amerika olacağına ilişkin Putin'in gözlem yapabilmesi için biraz süreye ihtiyacı olmuş ve bu nedenle bu operasyonu ertelemek zorunda kalmıştır. Rusya açısından bakıldığında 2008 yılından itibaren başlayan olayların merkezinde NATO vardır.

---

[311] https://www.cumhuriyet.com.tr/ dunya/ rusyanin- ukrayna- operasyonundaki- nedenler- 1912197 Erişim tarihi: 10 Mart 2022

[312] https://www.independentturkish.com/ node/490756/ yazarlar/ukraynadaki -neo-nazi-azov- taburu-hakk%C4%B1nda- b%C3%BCt%C3%BCn-bilinenler Erişim tarihi: 10 Nisan 2022

NATO 2008 yılından itibaren Ukrayna ve Gürcistan'la ilgili bazı hamleler yapmaya başlamıştır. NATO içerisinde bu ülkelerle ilgili özel birimler kurulmuştur. Ukrayna NATO'nun Barış İçin Ortaklık inisiyatifi kapsamında 1994 tarihinden itibaren NATO ile ortak çalışmakta[313] ve Ukrayna ordusunun standartlarının NATO standartlarına çıkartılması ile ilgili olarak ciddi bir şekilde çalışmaktadır. Bunun yanında NATO, Ukrayna Komisyonu tarafından yönetilen 'Belirgin Ortaklık Şartı' (Charter on a Distinctive Partnership between Ukraine and NATO) imzalamış ve bu ülkeyle özel ilişkiler geliştirmiştir[314]. Bu kapsamda Ukrayna ordusunun donatım/teçhizat standartlarını ve eğitim seviyesini NATO'nun bilgi birikimi ile yavaş yavaş yükseltmişlerdir.

Eğitim konuların içerisinde herhangi bir işgal durumunda nasıl tepki verilir, buna nasıl direnilir, paramiliter gruplar ve sivil halk nasıl kullanılır gibi konular da vardı ve bu konuda planlar hazırlandı. Rusların hesaplamadığı kadar büyük direniş ve strateji ile karşılaştıkları bu mücadeleye baktığımızda tamamen Amerika ve NATO tarafından verilen çok canlı ve sıcak istihbarat desteğini görmek mümkündür. Ukrayna'ya destek için uydular hazırlanmış, Starlink[315] gibi özel şirketlerin uyduları da Ukrayna'nın mücadelesine destek için kullanılmaya başlanmıştır. İstihbarat desteği en üst seviyeden verilmeye başlanmıştır. Ukrayna Genelkurmay Başkanlığı da internet tabanlı uygulamalarla düzenli bilgi akışlarını sahadaki ast birliklere anında iletmektedir[316]. Rus ordusunun konumu, sayısı, silah cinsleri, amacı, gibi anlık istihbarat sahadaki birliklerle paylaşılmaktadır. Starlink uyduları sayesinde verilen kesintisiz internet desteği de haberleşmeyi ve veri iletimini son derece kolaylaştırmaktadır.

Gelinen aşamada Ukrayna çok iyi bir direniş örneği sergilemektedir. NATO'nun mevcut savaş taktiklerinin, doktrininin ve planlarının Ukrayna'da

---

[313] Dış İşleri Bakanlığı, "NATO-Rusya İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato- konularina- iliskin- gorusleri.tr.mfa, Erişim tarihi: 21.09.2019.

[314] Çelikpala, Mitat, "NATO İş birlikleri ve Ortaklıkları", Güvenlik Yazıları Serisi, No.10, Ekim 2019. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/NATOIsbirlikleriOrtakliklari_MitatCelikpala_v.1.pdf Erişim tarihi: 11 Nisan 2022

[315] https://www.hurriyet.com.tr/ gundem/ starlink-uydusu-nedir-elon-musk-starlink-uydu-sistemlerini-aktif-ettigini-duyurdu-42012243 Erişim tarihi: 14 Nisan 2022

[316] https://journo.com.tr/ukrayna-savas-mobil-uygulamalar Erişim tarihi: 18 Nisan 2022

kullanıldığı görülmektedir. Savaşı en başından itibaren Ukrayna hava kuvvetlerinin hava hakimiyetini sağlayamayacağı belli olan bir durumdu. Bu sebeple savaşın şehirlerin içerisinde kabul edildiği ve Hibrit Savaş olarak da adlandırılabilecek şekilde meskûn mahal muharebeleri stratejisi uygulandığı görülmektedir. Rusya ülke sınırını çok rahat geçmiş ve yerleşim yeri olmayan alanlarda hızla ilerlemiş olmasına rağmen şehirlere geldiğinde çok sert bir direnişle karşılaşmıştır. Çünkü Ukrayna savunma hatlarını sınırda kurmamış ve muharebeleri şehir merkezlerine çekmiştir. Bu taktik Rusya'yı çok zor durumda bırakıp ağır zayiat verdirirken Ukrayna çok daha az kayıpla savunmasını sürdürmektedir. Savunma hatlarını şehir dışında kurmuş olsa idi Rusya'nın asimetrik güçlü hava kuvvetleri karşısında çok rahat avlanır ve büyük zayiat verir, savaşı da kısa sürede kaybedebilirdi. Rusya da böyle değerlendirme yapmış ve çok kısa sürede bütün bu harekâtı tamamlayacağını, dolayısıyla Kırım'da olduğu gibi bir oldu bitti ile savaşı tamamlayacağını planlamıştır. Rusya'nın politikasını oluştururken Putin'in temel hatası yanlış istihbarat almak ve bu istihbaratları yanlış yorumlamak, dünyayı doğru algılayamamak diyebiliriz. Rusya 2014 yılında Kırım'ı ilhakı etmiş ve Donetsk bölgesine yönelik çalışmalarına da bu dönemde başlamıştır. Rusya'nın sistemi yanlış okuması bu noktada başlamıştır demek mümkündür.

Trump döneminde Amerika ile Avrupa Birliği arasında bir ayrışma olduğu söylemlere ve bazı eylemlere de yansıyan bir olgudur. Trump Avrupa Birliğine yönelik baskılar yapıyor ve sert mesajlar veriyordu. Hatta bu kapsamda Avrupa Birliği ülkeleri kendi askeri teşkilatlarını[317] kurmakla ilgili de bazı tartışmaların içerisine girmişlerdir. Putin bu ayrışmayı son derece iyi analiz ettiğini düşünüyordu ve Putin'e göre bu ayrışma nedeniyle ve kendisinin Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerini süreç içerisinde çok geliştirmiş olması sebebiyle Rusya büyük bir yanılgı içerisine düşerek Avrupa Birliğinin kendisine şiddetli bir tepki göstermeyeceğini düşünmeye başlamıştır.

Fakat savaş başladıktan sonra beklenenden çok farklı bir durumla karşılaşıldı. Öncesinde ayrık gibi duran ülkeler savaş başladıktan sonra birlikte

[317] https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-ordusu-projesi-tamamlandi/6307830.html Erişim tarihi: 18 Nisan 2022

hareket etmeye başladılar. Ukrayna savaşına kadar böyle bir birliktelik olmamıştır. Rusya bilerek tansiyonu arttırmakta, sürekli kriz yaratmakta ve yarattığı krizleri tırmandırmakta idi. Fakat bir türlü batıdan beklenen tepki gelmemiştir. Batının topyekûn bir tepki vermeyeceğini inanan Putin dozu artırmış, söylemini sertleştirmiştir. Önce Ukrayna hiçbir zaman NATO üyesi olamaz[318] demiş, sonrasında buna şiddetli bir tepki gelmeyince söylemini bir doz daha attırarak Romanya'daki ve Bulgaristan'daki NATO birliklerinin geri çekilmesi gerektiği[319] ile ilgili söylemlerde bulunmuştur. Bu söylemlere ne NATO'dan ne de Batı ülkelerinden şiddetli bir tepki gelmemiştir. Putin bunun üstüne bir de nükleer tehdit[320] söylemini ekleyip iyice batının tepkisini sınamıştır. Tüm söylemlerin sonunda; tıpkı Kırım'da yaptığı gibi burada da bir oldu bitti ile Ukrayna'yı tamamen işgal edebileceğine inanmıştır. Operasyon başladıktan sonra ise Rusya durumun tahmin ettiği gibi olmadığını görmüştür. Rusya geçen süreçte kendi askeri gücünün Batı tarafından çok iyi analiz edildiğini ve bu analiz çerçevesinde Ukrayna ordusunun yeniden teşkilatlandığını, donatıldığını ve etkili taktiklerle savaşa yönelik ciddi eğitim sürecinden geçirildiğini görmüştür. Ayrıca Rusya'nın batıdan beklemediği biçimde Avrupa Birliği, Amerika ve İngiltere hep birlikte çok hızlı, önceden planlanmış ve etkili biçimde tepkiler verdiler.

Rusya'ya karşı peş peşe Ambargolar[321] açıklandı, Rus iş adamlarının (oligark) mallarına el konuldu[322], Rusya uluslararası para dolaşım sisteminden çıkarıldı[323]. Tüm bunlardan daha önemli şekilde ve belki de Rusya'nın en beklemediği konu olarak Almanya kuzey akım doğalgaz boru hattı ile ilgili süreci

[318] https://tr.euronews.com/ 2022/02/08/ putin-den- macron-a-k-r-m-mesaj- ukrayna-nato-ya- girerse-rusya- ile- nato-aras-nda-savas-c-kar Erişim tarihi: 18 Nisan 2022
[319] https://tr.euronews.com/ 2022/01/21/ rusya-n-n-bulgaristan- ve-romanya-dan-cekilin-talebine-nato-dan-ret Erişim tarihi: 18 Nisan 2022
[320] https://www.trthaber.com/ haber/ dunya/ kremlin- varolussal- tehdit- gorursek- putin-nukleer-silahlara- basvurabilir- 666078.html Erişim tarihi: 25 Nisan 2022
[321] https://finans. gazetevatan.com/haber- detay/gundem/avrupa- birliginden-rusyaya-ambargo-karari/ 122470/ Erişim tarihi: 25 Nisan 2022
[322] https://www.aa.com.tr/tr/ dunya/ italyada-rus- milyarderlerin-mal- varliklarina-el-koyma -islemi-suruyor/ 2525140 Erişim tarihi: 25 Nisan 2022
[323] https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-rusyaya-ilave-yaptirimlari-onayladi/2528796 Erişim tarihi: 25 Nisan 2022

sonlandırdı[324]. Putin açısından inanılması zor olan diğer husus da Almanya'nın hiçbir biçimde Ukrayna çatışmanın içerisine girmeyeceği, dolayısıyla Almanya'nın Ukrayna'ya silah göndermeyeceğini öngörmemesiydi fakat Almanya Ukrayna'ya çok fazla silah göndermiştir[325]. Almanya'nın kuzey akım doğal gaz boru hattını durdurmasının Rusya'ya maliyetinin çok büyük olacağını şimdiden söylemek mümkündür. Ekonomik maliyetinin yanında ileriki dönemde Avrupa Birliği'ni kendisine enerji açısından bağımlı hale getirme planları da suya düşmüştür.

Rusya Ukrayna savaşı devam ederken bu ana kadar kazananlar ve kaybedenler kimlerdir sorusuna şu şekilde cevap verilebilir. Öncelikle bu süreçten NATO'nun kazançlı çıktığını söylemek mümkündür. Şöyle ki; Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron daha önce NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti[326] diye bir açıklama yapmıştı ve Avrupa Birliği özellikle Avrupa Ordusu[327] kurma konusunda NATO'dan ayrı bazı hamleler yapmaya başlamıştı. Ukrayna savaşından sonra Macron söylem değiştirerek ve "*NATO'nun beyin ölümü gerçekleşmişti fakat bu Ukrayna olayı bir elektro şok oldu, NATO yeniden dirildi*[328]" demiştir. Şu anda NATO'dan ayrılmakla ilgili ve NATO'nun beyin ölümü gerçekleştiğine ilişkin tartışmalar tamamen son bulmuş, üyelerin tamamı NATO'nun ne kadar önemli bir ittifak olduğuna ilişkin kanaatlerini netleştirmiştir. NATO'nun kazanımları bu kadarla da bitmemiştir. Üye konsolidasyonunu sağlayan NATO'ya İsveç ve Finlandiya üye olmak istediklerini açıklamışlardır[329]. Kısa süre öncesine kadar beyin ölümü gerçekleşti denilen NATO halihazırda genişleme süreci yaşamaktadır.

Diğer kazanan ise ABD olmuştur. ABD dış politikasının nasıl devamlılık arz ettiğine ilişkin çok net bir sonuç görülmektedir. Gerek ABD başkanları ve

---

324 https://www.dw.com/ tr/ukrayna- krizi-almanya- kuzey-ak%C4% B1m-2-projesini-durduruyor/a-60871754 Erişim tarihi: 25 Nisan 2022

325 https://www.dw.com/tr/almanyadan-ukraynaya-silah-deste%C4%9Fi/a-60933207 Erişim tarihi: 26 Nisan 2022

326 https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428 Erişim tarihi: 25 Nisan 2022

327 https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-ordusu-projesi-tamamlandi/6307830.html Erişim tarihi: 18 Nisan 2022

328 https://tr.euronews. com/2021/02/19/ macron-beyin-olumu-itham-ndan-dondu-nato-ya-inan-yorum Erişim tarihi: 25 Nisan 2022

329 https://www.amerikaninsesi. com/a/ finlandiya-ve-isvec-natoya/ 6578122.html Erişim tarihi: 25 Mayıs 2022

gerekse de NATO genel sekreterleri külfet paylaşımına[330] (burden sharing) dikkat çekerek başta Almanya ve Fransa olmak üzere NATO üyelerinin, Gayri Safi Milli Hasılalarının (GSMH) yüzde ikisini askeri harcamalara ayırmalarını istiyorlardı. Söz konusu üyeler ise GSMH'larının yüzde ikisini askeri harcamalara ayırma konusunda son derece isteksizdiler. Özellikle Almanya en çok kayıtsız kalan ülke idi. Fakat Ukrayna savaşı sonrasında Almanya'nın tarihinde ilk defa askeri harcamaları 100 milyar Euro'luk ek bir paketin açıklanması ile birlikte yüzde ikinin çok üzerine çıktı. Diğer NATO ülkelerinin hepsi de askeri harcamalarını arttırmakla ilgili planlarını hazırladılar ve hatta bazı ülkeler bu konuda açıklamalar yapmaya başlamışlardır. ABD başkanı Trump'ın açıktan yüksek sesle Avrupa Birliği ülkelerine dayattığı ve yapmadıkları taktirde Almanya'daki birlikler öncelikli olmak üzere Avrupa'daki birliklerini çekeceğini söylemesine rağmen bir türlü başarılı olamamıştı. Ukrayna savaşı kullanılarak yeni Başkan Joe Biden döneminde bu plan öylesine organize biçimde uygulandı ki, şu anda tüm NATO ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri'nin bu stratejik talebini uygulayan bir aşamaya gelmişlerdir.

ABD'nin kazandığı diğer konu ise Kuzey akım 2 projesidir. Kuzey akım 2 projesinin Avrupa birliğini ve Almanya'yı Rusya'ya özellikle enerji ve ekonomik açıdan çok fazlaca bağımlı hale getireceği nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Bu projeye karşı idi[331]. Hatta ABD Kuzey akım 2 projesinin geçtiği Danimarka üzerine baskı kurmuş ve Danimarka'dan projeyi durdurmasını istemiştir. Almanya'nın konuya dahil olması ile birlikte Danimarka projeyi durdurmaya yönelik bir girişimde bulunmamıştır. Ukrayna savaşı ile birlikte Almanya Kuzey akım 2 projesini kendiliğinden durdurmuştur[332]. Bu önemli kazanımlar sayesinde NATO'nun içten gelecek bölünme ve dağılma gibi tehlikelerin ortadan kalktığını ve NATO'nun yeniden dirilmiş olarak hayatına devam edeceğini öngörmek mümkündür.

---

[330] https://www.yeniasya.com.tr/ dunya/ trump- in-kulfet- paylasimi- elestirileri- nato-yu- karistirdi_ 467499 Erişim tarihi: 25 Nisan 2022

[331] https://www.aa.com.tr/ tr/analiz/siyasi-guc-kavgasinin-merkezindeki-proje-kuzey-akim-2/2317863 Erişim tarihi: 26 Nisan 2022

[332] https://www.iklimhaber.org/ almanya- kuzey- akim-2- dogalgaz- boru- hatti-projesini- durdurdu/ Erişim tarihi: 12 Mart 2022

Bu savaşın diğer kazananı ise Ukrayna'dır. Toprakları ve şehirleri harap olmasına ve insanları ölmesine veya başka ülkelere göç etmek zorunda kalmasına rağmen, Ukrayna milli birlik ve beraberliğini kazanmış, Ukrayna devlet başkanı Zelensky halkı tarafından desteklenen ve sevilen bir lidere dönüşmüştür. Kaybeden ise Rusya ve Putin olmuştur. Öncelikle askeri olarak çokça zayiat vermişler[333] ve daha da vereceklerine kesin gözüyle bakılabilir. Rusya ekonomik, kültürel ve hukuki olarak Avrupa'dan dışlanmıştır. Irk olarak birbiri ile akraba olan Ukrayna ve Rusya arasındaki duygusal bağ tamamen bitmiş ve Rusya için Ukrayna halkı sonsuza kadar kaybedilmiştir.

3.13. Genel Değerlendirme

Tez çalışmasının giriş kısmında genel çerçeve çizilmiştir. Tez çalışması 1991-2016 yılları arasını kapsamakla birlikte soğuk savaş dönemi ve sonuçları ile doğrudan ilgili olması sebebiyle detaylı olarak olmasa da İkinci Dünya Savaşı, NATO'nun kuruluşu ve Türkiye'nin NATO'ya üye olma süreci ile Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ile NATO-ABD arasındaki önemli olaylardan bahsedilmiştir. Dolayısıyla birinci bölümde kuramsal çerçeve çizilirken soğuk savaş dönemi Realizm ve Hegemonya kuramlarıyla, tez çalışmamın asıl ilgi alanını oluşturan soğuk savaş sonrası dönem ise Neorealizm ve Neorealist Hegemonya kuramlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise yukarıda bahsedilen İkinci Dünya Savaşı, NATO'nun kuruluşu ve Türkiye'nin NATO'ya üye olma süreci ile soğuk savaş döneminde Türkiye ile NATO-ABD arasındaki önemli olaylardan bahsedilmiştir.

1939-1945 yılları arasında cereyan eden İkinci Dünya savaşı Dünya tarihinin en kanlı ve en yıkıcı savaşı olarak tarihteki yerini almıştır. Savaş sona erdiğinde 40 milyondan fazla insan ölmüş, tüm Avrupa ve Sovyetler birliğinin büyük bir bölümü ile Çin ve Pasifik okyanusundaki adalar dâhil yerle bir olmuş, Amerika kıtası dahil tüm kıtalar savaşı yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı ile dünya Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzeninin bir kurumu olan Milletler Cemiyetinin savaşı

[333] https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-abdli-istihbarat-direktoru-ukraynada-2-4-bin-rus-askeri-zayiatinin-oldugunu-tahmin-ediyoruz/2527963 Erişim tarihi: 12 Mart 2022

önlemede yetersiz kaldığını anlamıştı. Bunun yanında Japonya'ya atılan iki adet atom bombasıyla hem Japonya yerle bir olmuş hem de Dünya muazzam yıkım gücüne sahip Atom silahıyla tanışmış oldu. İkinci dünya savaşı sonrası oluşan dünya düzeninin başat aktörü olarak, Milletler Cemiyetinden alınan derslerin de sonucu olarak, dünya barışını sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuştur.

İkinci dünya savaşı fiilen devam ederken, başta Avrupalı büyük devletler olmak üzere; insanlık birinci dünya savaşı sonunda almadığı dersi almış ve savaşları önleyerek dünya barışını getirecek yeni bir dünya düzeni kurmanın planlarına başlamışlardır. 26 Haziran 1945 Tarihinde San Francisco konferansında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 kurucu üye tarafından imzalanarak kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü, dünya barışını sağlamak maksadıyla ve tüm dünya devletlerini kapsayacak şekilde kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşının sonunda dünya ideolojik olarak ikiye bölünmüştü. Bir tarafta kapitalist ekonomik sistemi benimsemiş ve serbest piyasa ekonomisini uygulayan ABD varken, diğer tarafta işçi sınıfı iktidarına dayanan sosyalist bir devlet olan Sovyetler Birliği bulunmaktaydı. Görüş ayrılıkları daha savaş bitmeden başlamıştır. İkinci dünya savaşının bitmesiyle birlikte ABD dünyanın en güçlü ekonomisine, en güçlü ordusuna ve her türlü dengeyi alt üst eden atom silahına sahip tek güç olarak ortaya çıkmıştı. Sovyetler birliği ise 25 milyon civarı insanını kaybetmiş olmasına ve ülkesi Almanya tarafından yıkımına uğramış olmasına rağmen Nazi Almanya'sına en büyük darbeyi vurmuş ve Almanya'nın yenilmesinde-savaşın bitmesinde en büyük paya sahip devlet olmuştu. Yüksek teknolojisi ve geniş ekonomik kaynakları ile Sovyetler Birliği de kendi ayaklarının üstünde durabilen potansiyel bir süper güç adayı olarak ortaya çıkmıştı.

Sovyetler Birliği Almanya tarafından işgale uğrayıp da Almanya'yı yenen tek devlet olma özelliğini de taşıyordu. Bu özelliği ile özellikle Doğu Avrupa'da kurtarıcı olarak görülüyordu. Sovyetlerin böyle bir psikolojik üstünlüğü de vardı. Fakat kısa süre sonra durum tersine dönmüş, Rus yayılmacılığı başlamış ve ABD ve Avrupa devletleri Sovyetler Birliğinin yayılmacılığına ve tehdidine karşı bir takım arayışlar içine girmiştir.

Sovyet yayılmacılığını önlemek için bazı stratejiler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bunlardan birincisi Truman doktrini, ikincisi ise Marshall Planıdır. Bunun sonunda ABD ile Sovyetler birliği arasında soğuk savaş başlamıştır. Soğuk savaş süreci kısa zamanda dünyayı iki kutuplu bir sisteme evirmiştir. Sovyet yayılmacılığına karşı çareler arayan Avrupa için Çekoslovakya'da komünist partinin yönetime gelmesi dikkatleri en üst seviyede tehlikenin boyutuna çekmiştir. Olası Sovyet saldırılarından kendilerini korumak amacıyla İngiltere, Fransa ve Benelüx devletleri (Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) Belçika'nın başkenti Brüksel'de toplanmış ve devamında 17 Mart 1948 tarihinde "Batı Avrupa Birliği (BAB)" antlaşmasını imzalamışlardır. Sovyetlerin Avrupa içlerindeki yayılmalarını önlemeye yönelik alınan ilk askeri tedbir olan BAB antlaşması ile taraf devletlerden birisi Avrupa topraklarında silahlı saldırıya uğrarsa diğer devletlerin her türlü araçla ona yardım etmelerini karar altına alınmıştır. Fakat söz konusu devletlerin tek başına veya hep beraber Sovyetler birliği ile mücadele edebilecek güçleri yoktu. Açıkça ifade etmek gerekirse ABD'nin askeri gücü olmadan Sovyetler birliğine karşı kendilerini savunmaları imkansızdı. Kurulacak örgütte mutlaka ABD olmalı idi.

Daha sonra 5 Mayıs 1949 tarihinde imzalanıp 10 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe giren sözleşmeyle Avrupa Konseyi (AK) kurulmuş fakat askeri bir ittifaktan ziyade insan haklarına önem veren, devletlerarası iş birliğine yönelik bir örgüt niteliğinde olmuştur. İkinci dünya savaşı sonrası durum Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu'da yüzyıllardır istediği planlarını gerçekleştirmek isteyen Sovyet Rusya için tarihi bir fırsat olarak görünüyordu. Rusya Avrupa'daki tüm komünist parti faaliyetlerini bir elden koordine etmek amacı ile Eylül 1947 de Polonya da Macaristan, Bulgaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya, Polonya, İtalya, Fransa ve' SSCB'de faaliyet gösteren komünist parti temsilcileriyle Komünist Enformasyon Bürosunu (Kominform) kurdu. İlave olarak Marshall Planından da esinlenerek, savaştan bitkin vaziyette çıkan Doğu Avrupa devletlerine ekonomik yardımı esas alan COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) adlı ekonomik iş birliği örgütünü kurdu. 1949 yılı ocak ayında Macaristan, Bulgaristan, SSCB, Romanya, Polonya, Çekoslovakya arasında kurulan COMECON SSCB'nin Doğu Avrupa'daki etkisini daha da artırmayı hedeflemiştir.

ABD'nin yalnızcılık politikasından vazgeçerek Avrupa'nın koruyuculuğunu üstlenmesi SSCB'nin bütün planlarını bozmuştur. Sovyetler Birliği Avrupa'yı etki alanı altına almak için çeşitli yollar denemiştir. Bunlardan birisi de Berlin Ablukası olmuştur. SSCB Batı Almanya'dan Batı Berlin'e giden ulaşım yollarını 1948 Mart ayından itibaren kesti ve Berlin'in elektrik santralini kendi kontrolüne almıştır. Amerika mutlak hava üstünlüğü avantajını kullanarak hava köprüsü kurmuş ve günde ortalama 3-4 bin ton malzeme taşıyarak Berlin'in yiyecek ve yakacak ihtiyacını bu şekilde karşılamıştır. Hava gücü zayıf olan Sovyetler Birliği bu hava köprüsü uygulamasına engel olamamıştır. Amerika ve Batı ülkeleri Batı Berlin'den çıkmayı düşünmemişler ve bu krizi fırsata çevirerek 23 Mayıs 1949'da Federal Alman Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Kısa süre içinde Berlin'de iki ayrı belediye kurularak Almanya gibi Berlin'in de ikiye bölünmüş, karşı hareket olarak ise Sovyetler Birliğinin öncülüğünde 1949 Ekim'inde Demokratik Alman Cumhuriyeti kurulmuştur. Berlin Krizinin sonucunda ABD ve Avrupalı müttefikleri ile Sovyet Rusya arasındaki iş birliği tamamen yok olmuş ve dünya fiilen iki ana bloğa ayrılmıştır. Sovyet Rusya'nın emperyal planları bununla da sınırlı kalmamıştı. 1947 yılında Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Polonya'daki hükümetler çeşitli yollarla komünist partilere geçmişti. Komünist parti liderleri dışındaki parti liderleri, bakanlar ve hatta başbakanlar ya tutuklanıyor, sürgün ediliyorlar, ya da hapsediliyorlardı. Ölüm cezası alanlar bile bulunmaktaydı. Bazen de başına gelecek kötü olayları gören liderler önceden ülkeyi terk etmekteydi. 1948 yılı şubat ayında Çekoslovakya'daki darbe olarak adlandırılan olaylar ise Batı Avrupa'nın Sovyet yayılmacılığını ve tehdidin boyutunu anlamaları için en büyük bir uyarıcı olmuştu.

Amerika Birleşik Devletleri Sovyet yayılmacılığına karşı Truman Doktrini ve Marshall Planı ile tedbirler almıştı fakat bu tedbirler ekonomik tedbirler idi. Fakat 1948 yılındaki Berlin Krizi Amerika'ya ve Batı Avrupa'ya, Sovyetlerin amacının komünizmi mümkün olduğu kadar fazla alana yaymak olduğunu, Sovyetlerle iş birliği yapma imkânının kalmadığını, Sovyetlere karşı birlik olarak askeri tedbirler almanın zamanının geldiğini göstermişti. Özellikle 1948 yılı şubat ayındaki Çekoslovak darbesi Batı dünyasında Sovyetlere karşı askeri tedbirler alınmasını zorunlu hale getirmişti. ABD ise Sovyetler Birliğinin yayılmasını sona erdirmek için

sıkı tedbirler almaya karar vermişti. Tam da bu maksatla 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik İttifakı-NATO kuruldu. NATO Sovyetler Birliğinin yayılmasına karşı alınan tedbirlerin içinde en etkili olanıdır.

Türkiye başlangıçta NATO üyesi olarak kabul edilmemişti fakat ikinci dünya savaşı devam ederken ABD ile yakınlaşmaya da başlamıştı. Bunun yanında ABD de Türkiye'ye ilgi duymaya başlamıştı çünkü Türkiye'nin Sovyet kontrolüne girmesini istemiyordu. Sovyetler Birliği 1925 yılında imzalanan "Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nı 19 Mart 1945'te feshetti. Türkiye artık Sovyetler Birliğinden tehdit algılamaya başlamıştı. Üstelik 19 Mart 1945 tarihli Sovyet notasında ve 7 Haziran 1945'teki Molotov-Sarper görüşmesinde SSCB tarafından Türkiye'den toprak istenmişti. Türkiye ile Sovyetler Birliğinin arasının gerginleşmesi sonrası oluşan durum Türkiye'yi başta ABD olmak üzere batıya yaklaşmaya mecbur etmiştir. ABD ve Avrupa için ise Türkiye'ye yardım etmek zorunluluk haline gelmişti. Türkiye NATO'ya üye olmak için başvurdu fakat üye olarak kabul edilmedi. Türkiye'nin NATO üyeliği ile hedeflediği konular sadece güvenlikle ilgili değildi, batılılaşma, demokratikleşme, ekonomik ve kültürel anlamda Türkiye'nin daha birçok alanda çağa uyum sağlamasını kolaylaştıracak konularda hedefleri vardı. O günkü dünya siyasal ortamında Türkiye NATO'ya üye olabilmek için her şeyi yapmaya hazır hale geldiği aşamada Kore savaşı patlak verdi. Sovyetler Birliğinin isteği üzerine 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore kuvvetleri Güney Kore'ye saldırdı. Kuzey Kore kuvvetlerinin bu saldırısı sonucunda ABD konuyu Birleşmiş Milletlere taşıdı. BM Güvenlik Konseyi, 27 Haziran 1950'de üye devletleri saldırının durdurulması için "her türlü yardımda" bulunmaya çağırdı. Bu çağrıya on yedi devlet olumlu cevap vermişti. BM Güvenlik Konseyi, BM Antlaşmasına dayanarak, Güney Kore'ye yardıma göndermek üzere, çeşitli devletlerin askerlerinin birleşmesiyle oluşturulan bir Birleşmiş Milletler Kuvveti oluşturdu. Oluşturulan kuvvette asıl güç ABD tarafından verilmişti. Türkiye ise BM gücüne bir tugay büyüklüğünde askeri birlik gönderdi. Türk Hükümeti Kore'ye asker gönderme kararından yaklaşık olarak bir hafta sonra, 1 Ağustos 1950 tarihinde NATO üyeliğine yönelik olarak bir kere daha başvuru yaptı fakat kabul edilmedi. Türk ordusunun Kore savaşında üstün gayretler göstererek savaşın sonucuna etki

eden yararlılıkları olmuştu. Bunun sonucu olarak da 15 Mayıs 1951 tarihinde ABD, NATO üyelerine Yunanistan'ın ve Türkiye'nin NATO üyeliğine kabul edilmesini teklif etti. 21 Eylül 1951 tarihinde, Türkiye ve Yunanistan NATO Konseyi tarafından NATO üyeliğine davet edildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Türkiye'nin NATO üyeliğini 18 Şubat 1952 tarihinde bir karar ile kabul etti. Türkiye 1952 yılında, kurucu üyelerin bazılarının muhalefetine rağmen, ABD'nin güçlü ve kararlı desteğiyle, NATO'ya üye olmuştur.

Üçüncü bölümde ise; Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve ABD'nin Küresel güç olma stratejisi bağlamında yürüttüğü politikalar bağlamında incelenmektedir. Bu kapsamda NATO'nun Organizasyon Yapısı ve Çalışma şekli, NATO'nun Değişen Konsepti/Konseptleri, NATO'nun İş birliği ve Genişleme Stratejisi ile Ortaklıkları, NATO-Rusya Federasyonu ilişkileri, NATO Müdahaleleri ve Alandışılık konusu ile 11 Eylül 2001 Terör Saldırısı ve Sonrasında Değişen Dünyada NATO ve Türkiye ilişkileri üzerinde durulmaktadır. NATO ile ilgili yukarıda bahsedilen konular Tez çalışmasının konusu ile uyumlu olması bakımından ABD politikaları ve çıkarları açısından incelenmiştir. ABD Dış Politikasında NATO'nun yeri incelenirken soğuk savaş sonrası süreçte yönetimde bulunan ABD başkanlarının dönemlerine göre inceleme yapılmıştır.

İkinci dünya savaşı sonunda başlayan soğuk savaş sürecini batı bloku zaferle tamamlamış, SSCB'nin dağılmasıyla süreç son bulmuştur. Soğuk Savaş'ın ortadan kalkmasıyla birlikte Çekoslovakya ve Yugoslavya da kendi içinde parçalanmıştır.

4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından imzalanan antlaşma ile kurulan NATO'ya önce 1952'de Türkiye ve Yunanistan üye olmuş, ardından 1955'te Almanya, 1982'de ise İspanya üye olmuşlardır. Soğuk Savaştan sonraki dönemde ise, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti 1999'da NATO'ya üye olmuşlardır. Devamında ise Slovenya, Bulgaristan, Slovakya Estonya, Romanya, Letonya ve Litvanya 2004'te üyeliğe kabul edilmişlerdir. Ardından 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan 2017'de Karadağ en son olarak ise 2020 yılında Kuzey Makedonya NATO üyesi olmuşlardır. Böylece NATO üyesi ülkelerin sayısı otuza ulaşmıştır.

NATO'nun kuruluşundan günümüze kadar ABD NATO'nun tartışmasız lideri olmuştur. Bir üyeye karşı yapılan saldırının tüm üyelere karşı yapılmış sayılacağı ilkesi çerçevesinde kurulan NATO, Kuzey Atlantik'in her iki yakasının güvenliğinin ve bölünmezliğinin, ABD ise NATO'nun varlığının garantisi olmuştur.

ABD öncülüğünde öncelikle Atlantik okyanusunun iki yakasının güvenliği olmak üzere dünya barışına çok büyük katkıları olan NATO kurulduğu günden bugüne kadar dört temel evreden geçmiştir. Bu evrelerin birincisi Soğuk Savaş Dönemi (1949-1991), ikincisi Soğuk Savaş'tan hemen sonraki dönem (1991-2001), üçüncüsü 11 Eylül 2001 sonrasının güvenlik ortamı (2001-2010) ve dördüncüsü de NATO'nun Lizbon Zirve bildirisi (2010) ve yeni stratejik konsepti olacak şeklinde sıralamak mümkündür. Soğuk savaş döneminde ABD'nin başta nükleer silah gücü olmak üzere ABD silahlı gücünün ve ABD stratejik hedefleri ve politikaları ile uyumlu olarak Tecavüzü Caydırma Konsepti, Entegre Askeri Kuvvet Oluşturulması Konsepti, Topyekûn Mukabele Konsepti, Esnek Karşılık Konsepti olmak üzere dört farklı stratejik konsepti olmuştur. Soğuk savaş sonrası dönemde öncelikle NATO'nun devam edip etmeyeceği konusu tartışılmış ve sonuç olarak NATO'nun soğuk savaş sonrası ortamda ortaya çıkması beklenen farklı güvenlik tehditleri ile mücadele ederek yoluna devam etmesi yönünde karar alınmıştır.

9/10 Kasım 1989 gecesi Berlin Duvarının yıkılışı ile başlayan soğuk savaşın fiilen sona ermesi süreci 1990 ve 1991 yılları boyunca devam etmiş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği üyelerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleri nedeniyle 1991 yılının sonuna gelindiğinde SSCB tamamen dağılmıştır. SSCB'nin fiilen dağılma süreci esnasında, 5-6 Temmuz 1990 tarihlerinde Londra'da NATO tarihinin en kritik zirve toplantısı yapıldı. Zirvenin öncesinde NATO'nun varlığı sorgulanmaya başlanmıştı bile. Zirve toplantısından önce tüm dünyadaki algı soğuk savaşın bittiği ve ABD ve müttefiklerinden oluşan Batı Blokunun soğuk savaştan galip taraf olarak çıktığı şeklinde idi. Londra zirvesinin sonunda NATO üyelerinin, eski SSCB ülkeleri ile ilişki kurmaya istekli ve hazır olduklarını beyan eden bir bildiri yayınlandı. Bununla da yetinilmeyip yine aynı zirve toplantısında SSCB'yi, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyetlerini, Macaristan Cumhuriyetini, Polonya

Cumhuriyetini, Bulgaristan Halk Cumhuriyetini ve Romanya'yı daha güçlü diplomatik ilişkiler kurmak için NATO'ya davet ettiler. Böylece NATO'nun ilerde gerçekleştireceği genişlemenin altyapısı 1990 yılında inşa edilmeye başlandı. Zirvede NATO'nun bu zamana kadarki en gelişmiş savunma örgütü olarak kurumsal hafızaya sahip olduğu ve daha önce olduğu gibi bundan böyle de dünya barışını koruma gücü olan bir örgüt olarak kalacağı değerlendirilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte var oluş nedenini yitirse bile yeni ortaya çıkacak tehdit ve riskler konusunda iş birliği ve müdahaleyi kolaylaştıran bir örgüt olarak tehditlere hızlı müdahale yeteneğini korumaktaydı. Batı kamuoyunda tehditlerin bitmeyeceğini öngören İngiltere'nin görüşleri ağır basmış ve her an yeni bir tehlikeyle yüz yüze kalınabileceği gözler önüne serilmiştir. Bu görüşler zirvede kabul gören başlıca fikirler olmuş ve NATO'nun devamına karar verilmiştir.

7-8 Kasım 1991'deki Roma zirvesinde NATO'nun Soğuk Savaş sonrası sürdüreceği stratejisinin ana hatları belirlenmiştir. Zirvede alınan kararlara göre NATO'nun bundan sonraki savunma kavramı "tehdit" değerlendirmesine dayanacaktır. Artık tehdidin önceden olduğu gibi Varşova Paktı (WP) ülkelerinden gelmeyeceği, tehdidin istikrarsızlık ve belirsizliklerden kaynaklanacağının altı çizilmiştir. Yeni riskler ve tehditler arasında yaşamsal kaynakların akışının engellenmesi, sabotaj, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi konular belirgin olarak öne çıkmıştır. Soğuk savaşın sona ermesinden sonraki bu ilk önemli zirvede NATO'nun yeni yol haritası ortaya konmuştur. Özellikle SSCB'nin dağılmasına rağmen NATO kendi kendini feshetmemiş yeni tehdit ve risklere karşı iş birliğini esas alan bir kurum olarak hayatına devam etme kararı almıştır. Önceki dönemden farklı olarak nükleer silahlar ikinci plana atılmış ve son çare olarak kullanılacağı kabul edilmiştir.

NATO 23-24 Nisan 1999'da Washington'daki zirve toplantısında alınan "İttifakın Stratejik Konsepti-1999" olarak belirlenen kararlarla bugünkü NATO şeklini almıştır. Zirve bildirgesinde dünyanın büyük bir değişim gösterdiği, buna rağmen yeni ortaya çıkan belirsizliklerle dolu ortamda üyelerinin güvenlik ve çıkarlarının aynı şekilde devam ettiği belirtilmiştir. NATO'nun 50 yıl önce belirlenen

kolektif savunmayı öngören kuruluş amacını aynen koruduğunu bildirmişlerdir. Kolektif savunma konusu özellikle vurgulanmış ve NATO'nun yeni konseptindeki yerini almıştır. Balkanlardaki uygulamaları gibi olmak üzere bölge barışına da katkı sağlayarak sürdürülmesini sağlamak için aktif rol alacağı ifade edilerek, NATO üyesi olmayan ülkelerdeki güvenlik sorunları veya istikrarsızlıklara da kayıtsız kalınmayacağını ortaya koymuştur. Soğuk savaş sonrası temel argümanlardan olan insan hakları, organize suç örgütleri ve terörle mücadelenin kararlılık içinde sürdürüleceği karara bağlanmıştır. Zirvede karar alınan önemli konulardan birisi de silahsızlanma faaliyetlerine devam edileceği fakat Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine yönelik hazırlıklı olunacağı ve gerekli tedbirlerin alınacağına yönelik karardır. 1991 stratejik konsepti ile ilk olarak temeli atılan sonrasında ve 1994 Brüksel zirvesinde alınan kararla başlatılan BİO programının artan bir ivme ile sürdürüleceği de alınan önemli kararlar arasındadır.

Lizbon'da 19-20 Kasım 2010 tarihlerinde NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi düzenlenmiş ve Lizbon zirvesinde NATO'nun yeni Stratejik Konsepti kabul edilmiştir. NATO'nun temel hedefinin, beşinci maddede belirtildiği gibi üye ülkelerin halklarının ve topraklarının korunması ve savunulması şeklindeki fikir birliği Stratejik Konseptte öne çıkarılarak kolektif savunma konusuna kuvvetli bir vurgu yapılmıştır. İttifakın temel görevlerinin, kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik olduğu belirtilmiştir. Bunu yanında, NATO üyelerinin güvenliğinin bölünmez olduğu, Kuzey Atlantik Okyanusunun iki yanındaki bağın güçlü bir şekilde korunmaya devam edileceği, güvenliğin adil külfet paylaşımı temelinde sürdürüleceği, Üyelerin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ve güvenliği ile ilgili tüm konularda NATO'nun temel Transatlantik platform olmaya devam edeceği konusu vurgulanmıştır.

Lizbon zirvesinde bunlara ilave olarak müttefiklere yönelik konvansiyonel bir saldırı ihtimalinin azalmış olduğu belirtilirken birçok ülke tarafından balistik füzeler ve modern silah sistemlerinin temin edildiği, yeni tehdit olarak balistik füze saldırıları üzerinde durulmuştur. Balistik füze sistemleri ile birlikte olarak kitle imha silahlarının yayılması konusu vurgulanan bir diğer ana tehdit olarak belirtilmiştir.

NATO ülkelerine karşı olası en büyük doğrudan tehdit olarak ise terörizm görülmüştür. En başta nükleer silahlar olmak üzere altı çizilen diğer konular arasında ise siber saldırılar, önemli tesis ve altyapılara yönelik tehdit ve sabotajlar ile gelişmiş teknolojilerle üretilebilecek silah sistemleri sayılmıştır.

Zirve sonunda NATO'nun kolektif savunma amacıyla hem büyük hem de küçük ölçekli müşterek harekâtlar icra etme yeteneğine sahip olma planı karara bağlanmıştır. Bu amaçla hızla yer değiştirebilir kuvvetleri oluşturacağı ve Lizbon zirvesinin belki de en temel sonucu olarak kabul edilebilecek füze savunması yeteneği geliştirileceği de bu zirvede kararlaştırılarak konsept kapsamına alınmıştır. Lizbon zirvesinde AB üyesi olmayan NATO üyelerinin OGSP'ye tam olarak katılmalarının çok önemli olduğu belirtilmiş ve NATO-AB iş birliğinin her alanda geliştirileceği, NATO-Rusya Federasyonu iş birliğinin stratejik önemi haiz olduğu, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş Birliği Girişimi ve Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi üyesi ülkelerle iş birliğinin daha da geliştirileceği, güvenlik ortaklığının derinleştirileceği ve İstanbul İş Birliği Girişimi ile Akdeniz Diyaloğuna yeni ortakların kabul edilebileceği hususu kabul edilen konular arasındadır.

Soğuk savaş sonrası dönemde NATO açık kapı politikası takip etmiş ve üye sayısını artırmıştır. Örgüte üye olarak alınanların dışında ortaklılar ve inisiyatifler şeklinde ortaklıklar yoluyla güvenlik konsepti kapsamında iyi ilişkiler geliştirdiği ve yardımlaşma içinde olduğu devletler olmaya başlamıştır. Bu inisiyatiflerin en önemlisi Barış İçin Ortaklık inisiyatifidir. Bütün bu girişimlerle NATO, kendisine yönelen tehditler ve zorluklarla mücadele etmek adına çevresindeki ülkelerle yakın stratejik ilişkiler kurarak istikrarlı bölgeler yaratmaya çalışmaktadır. "Kapsayıcı" ve "iş birliğine dayalı" güvenlik anlayışının en ideal örneklerini NATO, Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerine yönelik geliştirdiği Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İşbirliği Girişimi aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Yeni bağımsızlığını kazanan eski SSCB-Varşova Paktı ülkelerinin çoğunlukta olduğu Orta Avrupa ve Doğu Avrupa ülkeleri ile daha derin iş birliği kurmak amacıyla Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi (KAİK) kurulmuş ve 1991 Roma Zirvesi'nde deklare edilmiştir. NATO KAİK ile birlikte güvenlik stratejisini genişletmiş ve önceden Varşova Paktı üyesi olan ülkelerle bir

diyalog zemini oluşturmuştur. NATO ile bireysel iş birliği ilişkilerinin geliştirmesi amacıyla Brüksel Zirvesi'nde (1994) alınan kararla Barış İçin Ortaklık (Partnership for Peace-PfP) programına başlanmıştır. BİO inisiyatifi NATO'nun önderliğinde güvenlik ve askeri konularda KAİK ile birlikte AGİT üyesi ülkelere iş birliği imkânı sunmuştur. Barış için ortaklık programı NATO ile Avrupa-Atlantik ortak ülkeleri arasında uygulamalı karşılıklı iş birliğine dayalı bir program olmuştur. BİO ortak ülkelere kendi önceliklerini gözeterek NATO ile ilişki kurma imkânı vermektedir. Bunun yanında BİO ortak ülkeler tarafından siyasi bağımsızlığı ile güvenliğine ya da ülke bütünlüğüne yönelen bir tehlike bulunması veya algılanması durumunda NATO'ya danışılmasını kararlaştırmıştır. 2016 yılı sonu itibariyle BİO'ya üye 25 ortak ülke bulunmaktadır[334]. 2017 yılında Karadağ ve 2020 yılında Kuzey Makedonya'nın NATO üyesi olmasıyla 2022 yılı sonu itibariyle BİO üye 23 ülke bulunmaktadır.

NATO'nun küresel dönüşümünün hızlanması kapsamında 11 Eylül 2001'de yaşanan terör olayı çok büyük bir dönüm noktası olmuştur. 11 Eylül saldırıları Ortadoğu, Kuzey Afrika, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz bölgelerinin NATO'nun güvenliği için sahip olduğu önemi açıkça ortaya çıkarmıştır. Radikal dinci akımların bu bölgelerde ortaya çıkıyor olmaları, bölge ülkelerinden NATO'nun Avrupalı üyelerine doğru yönelen göç hareketleri, bölgedeki bazı rejimlerin kitle imha silahlarına sahip olmaları ve bu yöndeki çabalarını hızlandırmaları, kitle imha silahlarının taşınmasında kullanılan balistik füzelerin birçok bölge ülkesinin askerî envanterine girmesi ve deniz korsanlığı faaliyetlerinin artması NATO'yu endişelendiren en önemli konulardır. Bu bölgelerdeki istikrarsızlık ve karışıklıklar NATO'nun güvenlik çıkarlarını günümüzde de kötü yönde etkilemeye devam etmektedir. Akdeniz ve Ortadoğu bölgeleri Avrupa Birliği ve diğer uluslararası örgütler de ilişki kurmaktadırlar fakat NATO'nun ilişkilerinin temel özelliği askerî iş birliğini hedeflemesidir, çünkü sonuç itibariyle NATO bir askerî güvenlik örgütüdür. En başta ABD olmak üzere Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş birliği Girişimi

[334] Ortak Ülkeler: Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Bahreyn, Bosna Hersek, Finlandiya, Gürcistan, İrlanda, Japonya, Ürdün, Kazakistan, Kore, Moldova, Moğolistan, Fas, Yeni Zelanda, Sırbistan, İsveç, İsviçre, Tunus, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri. NATO Ansiklopedisi 2016, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, December 2016, s.452.

çerçevesinde NATO'nun hedeflediği önemli konulardan birisi NATO'nun üzerindeki güvenlik sorumlulukları ve maliyetlerini azaltmaktır. Külfet paylaşımı NATO içindeki başlıca sorun sahalarından biri olmuş ve ABD tarafından sıkça dile getirilmiştir. Amerika NATO üyesi Avrupalı müttefiklerinden ve bölgesel inisiyatiflere dahil olan ortak ülkelerden külfet paylaşımı konusunda daha fazla sorumluluk almalarını beklemektedir. Akdeniz Diyaloğu inisiyatifini ortaya çıkaran sebepleri ve NATO'nun bu diyalogdan beklentilerini külfet paylaşımına katkıda bulunmak olarak açıklamak mümkündür.

2004 İstanbul Zirvesi'nde NATO'nun küresel bir örgüt olma yolunda ilerlediği hususu vurgulanmış ve Akdeniz Diyaloğu ile aynı prensiplerle İstanbul İş birliği İnisiyatifi başlatılmıştır. İstanbul Zirvesi'nde başta terörizm olmak üzere ve aynı zamanda diğer bölgelerle işbirliği içerisine girerek, diğer güvenlik tehditleriyle başa çıkabilmek maksadıyla Ortadoğu ülkeleri ile de yeni bir ilişki sürecine girmeye karar vermiştir. İşte İstanbul İş birliği Girişimi (İİG) bu şartlarda başlatılmış ve NATO'ya Ortadoğu'ya açılma fırsatı vermiştir. İstanbul İş birliği Girişimin (Istanbul Cooperation Initiative -ICI) temel amacı NATO ile Ortadoğu ve Basra Körfezinde bulunan ülkeler arasındaki güvenliğe yönelik iş birliğini geliştirmek ve ortaya çıkan yeni tehditler karşısında bu ülkelerin iş birliğini sağlamaktır. İİG körfez bölgesinde bölgesel güvenliği ve istikrarı artırmayı amaçlamaktadır. Bu özelliği ile Avrupa Birliği, AGİT, G8 benzeri diğer örgütlerin faaliyetlerinden farklı olmakla birlikte diğer örgütlerin girişimlerini tamamlayan bir niteliği bulunmaktadır. İstanbul Zirvesi'nin sonuç bildirgesine göre İİG'nin amacı savunma planlaması, savunma reformu, asker-sivil ilişkileri, savunma bütçeleri, terörizm, uyuşturucu ile mücadele, silah kaçakçılığı, nükleer silahlarla mücadele ve NATO liderliğindeki operasyonlara katılmak gibi alanlarda pratik iş birliğini geliştirmektir. NATO İİG kapsamında iş birliğine katılan ülkeler aynı zamanda Körfez İş birliği Konseyi'ne üye olan, Suudi Arabistan, Umman, Bahreyn, Kuveyt, Birleşik Arap Emirliği ve Katardan oluşan 6 ülkedir. İİG'ye katılan tüm üye devletlerin İran ile ilişkilerinin kötü olması ve kendilerini İran tehdidi altında görmeleri dikkat çeken bir husustur.

Soğuk Savaş sonrası belirsizliklerin fazla olduğu dönemde güvenliğini ve istikrarını sürdürme ihtiyacı sonucunda NATO, RF ile bir diyalog başlatmak durumunda kalmıştır. NATO ile Rusya Federasyonu arasında 1997 yılında NATO-Rusya Daimî Ortak Konseyi (DOK) oluşturulmuş ve kurucu senet imzalanmıştır. Bununla birlikte NATO-RF arasında bir diyalog süreci başlamış ve ilişkilerde istikrar ve iş birliğinin tesisine yönelik büyük bir mesafe katedilmiştir. 1999 yılında NATO'nun Kosova'ya müdahalesi sebebiyle RF Daimî Ortak Konseyi kapsamındaki iş birliğini askıya almıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ise iş birliği yeniden gelişmeye başlamış, 2002'deki NATO Roma zirvesinde NATO-Rusya Konseyi (NRC) kurulmasına karar verilmiş ve "Roma Bildirisi" ile NRC deklare edilmiştir. Bildiriye göre NRC'nin başlıca amacı siyasi olarak diyalog sürecini devam ettirmek ve pratikte de iş birliği sağlanmasıdır. NRC'nin ilgilendiği başlıca iş birliği konuları olarak, terörizmle mücadele, kriz yönetimi, kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi ve hava sahası yönetimi konularında iş birliği, sivil konularda olağanüstü halin planlanması ve yönetimi, silahlanmanın kontrolü ile güvenlik ve güven artırıcı önlemleri saymak mümkündür. Bunların dışındaki diğer bir önemli iş birliği alanı da başta Afganistan olmak üzere Orta Asya ülkelerinin ilgili personelinin uyuşturucu ile mücadele alanında eğitilmesine yönelik kararlaştırılan eğitim projesidir.

ABD önderliğinde dünyanın en birikimli ve donanımlı güvenlik örgütü olan NATO, üyelerinin yer aldığı kendi topraklarının dışında kalan alanlarda da operasyonlar icra ederek aslında bir küresel bir örgüt olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. 1990'lı yılların ilk yarısında Avrupa'yı etkileyen yeni güvenlik sorunlarının tamamına yakınının NATO'nun sınırlarının ötesinden kaynakladığı şeklinde bir kanaat oluşmuştur. NATO, bölgesinin güvenliğini sağlamak için kendi bölgesi dışında da faaliyetlerde bulunma ihtiyacını ve mecburiyetini hissetmiştir. NATO'nun alan dışı faaliyetleri arasında barış sağlama, barışa zorlama ve kriz yönetimi gibi harekâtlar gelmektedir. NATO sadece Atlantik bölgesine yapılacak bir saldırıyı defetmek üzerine plan yapan bir örgüt değil dünyanın her yerinde faaliyet gösteren operasyonel bir örgüt haline gelmiş ve NATO'nun dönüşümünün başlangıç noktasını da bu husus oluşturmuştur.

Yugoslavya'nın dağılması sonucunda ortaya çıkan iç savaşın bir parçası olan Bosna savaşı, 1992-1995 yılları arasında Bosna Hersek'te özellikle Boşnaklar için trajedi seviyesinde ağır sonuçlara sebep olmuştur. Boşnaklara karşı Etnik temizlik derecesine varan saldırılar sonucunda, 160 bini Boşnaklar olmak üzere savaşta yaklaşık 200 bin kişi hayatını kaybetmiştir. 1 milyona yakın Bosna Hersekli Boşnak ise evsiz kalmıştır. ABD'nin Ohio eyaletindeki Dayton şehrinde, Dayton antlaşması olarak adlandırılan antlaşma 14 Aralık 1995 tarihinde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti adına Slobodan Miloseviç, Hırvatistan adına Franko Tudjman ve Bosna Hersek adına Aliya İzzetbegoviç tarafından Paris'te imzalanmıştır. Ayrıca, ABD, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa ve AB temsilcileri anlaşmayı gözlemci olarak imzalamıştır.

Dayton Barış Anlaşmasında yer alan başta çatışmaların önlenmesi olmak üzere askeri düzenlemelerin uygulanmasına yönelik olarak NATO tarafından ilk yıl için NATO liderliğinde IFOR (Implementation Force) çatısı altında, yaklaşık 60.000 kişiden oluşan kuvvetin sorumluluğunda icra edilmiştir. Bazı NATO dışı devletlerin de katılımıyla oluşturulan IFOR'un görev süresinin 20 Aralık 1996 tarihinde sona ermesiyle mevcudu yarı indirilerek yerine NATO SFOR'a (Stabilization Force) oluşturulmuştur. Türkiye Bosna Hersek'te her iki misyona da Zenica'da konuşlu Tugay büyüklüğünde bir kuvvetle katılmıştır. 2001 yılı sonunda SFOR'un personel sayısındaki azalmaya bağlı olarak, Türk Tugayı da tabur düzeyine indirilmiştir. 28-29 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da yapılan NATO Zirvesi'nde, SFOR Harekâtının NATO'dan Avrupa Birliği (AB)'ne devredilmesi kararı alınmış, harekâtın ismi Avrupa Birliği Gücü (EUFOR) olarak değiştirilmiştir. SFOR'un barış misyonu AB'nin Bosna Hersek misyonunu üstlenmesiyle birlikte 02 Aralık 2004 tarihinde EUFOR (Avrupa Gücü) tarafından devralınmıştır. Bu harekâta "AB ALTHEA Harekâtı'' adı verilmiştir. Harekât sorumluluğunun AB'ye devredilmesi ile birlikte NATO, Bosna Hersek'teki savunma reformunu takip eden ve Bosna Hersek Silahlı Kuvvetlerine danışmanlık hizmeti veren bir karargâh ile Saraybosna'da kurumsal varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Yugoslavya hükümeti tarafından 1974 yılında Kosova'ya tanınan özerklik, 28 Eylül 1990 tarihinde Yugoslavya Federasyonu Cumhuriyeti tarafından kaldırılmıştır. Bu karara karşı çıkan Arnavutlar, Sırp milliyetçileri tarafından etnik temizliğe tabi tutulmuştur. Sırpların etnik temizliğe başlaması ile birlikte Kosova Arnavutları, 1990-1999 yılları arasında çeşitli insan hakları ihlâllerine maruz kalmışlardır. Sırpların uzlaşmaz tutumu üzerine NATO, 23 Mart 1999 tarihinden itibaren Karadağ ve Sırbistan'a karşı hava harekâtı başlatmıştır. Harekâtın ardından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 10 Haziran 1999 tarihli, 1244 sayılı karar ile NATO'ya Kosova'da uluslararası güvenlik şartlarının sağlanması için gerekli tüm önlemleri alma ve BM Genel Sekreterine uluslararası bir sivil yönetim (United Nations Mission in Kosovo - UNMIK) kurma yetkisi verilmiştir. NATO, Kosova'da barışı tesis etmek maksadıyla, 12 Haziran 1999 tarihinde Kosova Çok Uluslu Gücünü (KFOR) oluşturmuştur. KFOR'un vazifesi; Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Kosova'da meydana gelen çatışmaların engellenmesinin yanında Kosova'da bölgesel istikrara, güvenli ve emniyetli ortama katkı sağlamak, Kosova'daki yerel ve uluslararası kuruluşlarla iş birliğini geliştirmek, Kosova Güvenlik Kuvvetlerini teşkil etmek ve desteklemek olarak belirlenmiştir. NATO Kosova'da başarılı bir sınav vermiş ve Şubat 2008'de Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir.

NATO'nun alan dışı operasyonlarına yönelik tartışmalar devam ederken gerçekleşen Bosna ve Kosova müdahalesi NATO'nun kendi sınırlarının dışında ve antlaşmanın 5. maddesi kapsamına girmeyen görevlerde aktif rol almaya devam edeceğinin ilk işaretlerini vermişti. Buna rağmen kimse NATO'nun Avrupa dışında askeri bir görev almasını beklemiyordu. ABD yönetiminin terörizm, enerji kaynakları ve KİS'lerin yayılması konularında Avrupa dışında da NATO'nun aktif rol alabileceği yönündeki düşünceleri İttifakın üyeleri arasında fikir ayrılıklarına sebep olmuş, bazı üyeler tarafından desteklenirken bazıları tarafınsan kabul görmemiştir. 11 Eylül saldırıları ile İttifak içindeki düşünce ayrılıkları ortadan kalkmıştır. Üyelerin tamamı NATO ülkelerinin güvenliği için tehdit olabilecek tehlikelerin, NATO ülkelerinin sınırları dışında meydana geldiğini görmüşlerdir. NATO ülkelerine karşı yapılan ve ittifakın 5. maddesi kapsamında değerlendirilen 11

Eylül saldırılarının planlama sürecinin Almanya'da yapıldığı, finansal ihtiyaçlarının Asya'dan temin edildiği ve fiilin ABD'de gerçekleştirilmiş olması ittifakın güvenliği için alan içi veya alan dışı kavramlarının bir anlamının olmadığını ortaya koymuş ve bütün tartışmaları sonlandırmıştır.

Afganistan'da 2015 yılına kadar eş zamanlı olarak üç farklı harekât icra edilmiştir. Bunların ilki BM Afganistan Yardım Kuvvetidir (United Nations Assistance Mission in Afghanistan-UNAMA). İkincisi ABD önderliğindeki Sonsuz Özgürlük Operasyonudur (Operation Enduring Freedom-OEF). Üçüncüsü NATO'nun öncülüğünde sürdürülen Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetidir (İnternational Security Assistance Force-ISAF). 2001 yılında BMGK'nun Bonn konferansında alınan kararla BM liderliğinde başlatılan ISAF Harekâtı. 3-4 Haziran 2003 tarihlerinde Madrid'de toplanan KAK tarafından alınan kararla NATO'nun komutası altına alınmıştır.

Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetinin (ISAF) temel görevi Hükümete Afganistan'ın güvenlik ve istikrarının sağlanmasında yardımcı olmak olarak belirlenmiştir. ISAF söz konusu bu görevlerini BMGK kararları doğrultusunda Afgan Milli Güvenlik Kuvvetleri ile birlikte yerine getirmiş ve bu maksatla Afgan Milli Ordusu'nu ve Afgan Milli Polisi'ni eğitmiş aynı zamanda silah ve teçhizat yönünden desteklemiştir. ISAF ayrıca Afganistan'ın her yanında faaliyet gösteren 26 adet Bölgesel İmar Ekibi (Provincial Reconstruction Teams-PRT's) tarafından öncelikle alt yapı olmak üzere uyuşturucuyla mücadele, Afganistan devlet kurumlarının desteklenmesi ve insani yardım konularında da yardım ve eğitimde bulunmuştur. Başlangıçta sadece başkent Kabil ve civarından sorumlu olan ISAF Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2003 yılı Ekim ayında almış olduğu 1510 sayılı kararla birlikte İSAF görevi Afganistan'ın tamamına yayılmıştır. Karargâhı Kabil'de olan ISAF Harekâtı'nda 2010 yılında yaklaşık olarak 90.000 personel görev almış ve harekâtta NATO üyesi ülkelerin tamamı ile birlikte ortak ülkelerin yer aldığı 44 ülke görev almıştır.

NATO tarafından yönetilen Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti'nin (International Security and Assistance Force-ISAF) görevi resmî olarak 31 Aralık

2014 tarihinde sona ermiş; 2010 yılında Lizbon'da ve 2012 yılında Şikago'daki NATO Zirveleri'nde varılan anlaşmalar doğrultusunda Afganistan Millî Savunma ve Güvenlik Kuvvetleri (ANDSF) ülkenin güvenlik sorumluluğunu tamamen üzerine almıştır. Operatif ve üst seviyede danışmanlık faaliyetlerinin icra edileceği ve operasyonel faaliyetlerin ANDSF'ye devredildiği Kararlı Destek Misyonu (KDM)-Resolute Support Mission (RSM) ise 01 Ocak 2015 tarihinde görevine başlamıştır.

KDM'nin vazifesi; sürekli ve yetenekli bir kuvvet oluşturmak maksadıyla, fonksiyonel tabanlı olarak kuvvet koruma dışında herhangi bir harekât faaliyeti icra etmeden, Savunma Bakanlığı bünyesindeki Afgan Millî Ordusu ve İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Afgan Millî Polis Teşkilatı'ndan oluşan ANDSF'ye (Afghan National Defence and Security Force), kendi kendisine yeterli olmasını sağlayacak şekilde ve yeniden yapılanması, yetenek ve kapasitesinin artırılması kapsamında eğitim, yardım ve danışma desteği sağlamak olmuştur. Kuzeyde Almanya, batıda İtalya, güney ve doğuda ABD, Kabil'de ise Türkiye koordinesinde Eğitim Yardım Danışma Komutanlıkları (Train Advise and Assist Command - TAAC) kurulmuştur. RSM, Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti'nden (UGYK-ISAF) farklı olarak "savaşçı olmayan" (non-combat) misyon olarak icra edilmiştir. NATO'nun 30 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'dan tamamen ayrılması ile birlikte Resolute Support Mission sona ermiştir.

NATO'nun 2010 Lizbon Zirvesinde alınan kararla NATO Balistik Füze Savunması (NBFS) sistemi kurulmaya başlanmıştır. NATO Balistik Füze Savunmasının görevi NATO Avrupa topraklarını, nüfusunu, kaynaklarını ve NATO birliklerini balistik füze tehdidine karşı korumaktır. NATO 2012 Şikago Zirvesinde, Balistik Füze Savunması Ara Yeteneğinin kazanıldığı açıklanmış ve 4-5 Eylül 2014 tarihlerinde icra edilen NATO Galler Zirvesinde de bu husus vurgulanmıştır. NBFS'nin mevcut unsurları; Kürecik/Malatya'da konuşlu radar (AN/TPY-2), Doğu Akdeniz'de konuşlandırılan ABD'nin AEGIS sınıfı gemisi, Romanya'da konuşlu AEGIS Kara Balistik Füze Savunma Sistemi, Almanya'da konuşlu NBFS Komuta Merkezi, İspanya'da konuşlu dört adet AEGIS Balistik Füze Savunma Sistemi Gemisinden oluşmaktadır.

Türkiye, soğuk savaşın sona ermesinden sonraki ilk on yıllık süreçte NATO tarafından Balkanlar'da düzenlenen barışı koruma operasyonlarına askeri anlamda fiilen katılmıştır. Bu kapsamda Balkanlardaki Müslüman toplumların güvenliklerinin sağlanması amacıyla Türkiye NATO'yu karar almaya ve harekete geçirmeye çalışmıştır. Türkiye 1990'lı yılların ilk yarısında Bosna'da yaşanan iç savaşta uluslararası toplumun krize derhal müdahale etmesini savunmuş ve uluslararası toplumu harekete geçirmek için yoğun çaba harcamıştır. Bosna için alınan silah ambargosu kararının Yugoslavya Ordusunun silahlarına sahip olan Sırpları değil Boşnakları olumsuz yönde etkilediğini savunan Türk karar alıcıları, ambargonun kaldırılmasını ve Sırp kuvvetlerinin etkisiz hale getirilerek Bosna Hersek Müslüman halkı için tehdit olmaktan çıkarılmasını talep etmiştir. Bosna Hersek Savaşının 1995'te bitmesi ve Dayton Anlaşması'nın imzalanmasının imzalanmasından sonra bölgeye gönderilen NATO komutası altındaki Uluslararası Uygulama Gücü'ne (IFOR) Türkiye birlik göndererek fiili destek vermiştir. Türkiye, daha sonra ve Bosna'daki desteğine benzer şekilde, 1999'da Kosova'daki savaşın sona ermesinden sonra oluşturulan NATO komutasındaki Kosova Gücü'ne (KFOR) de Türk Silahlı Kuvvetleri ile katkıda bulunmuştur.

Türkiye'nin dünyanın çeşitli bölgelerinde NATO'nun icra etiği barışı koruma operasyonlarına yukarıda detaylı olarak değinmiştir. Söz konusu barışı koruma operasyonlarına Türkiye'nin desteği ne kadar değerli ve ne kadar anlamlı ise, NATO'nun Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki varlığı ve konumunun güçlenmesi yönünde verdiği destek de o derece değerli ve anlamlıdır. Soğuk savaş sonrası dönemde NATO ülkelerinin güvenliğine yönelmiş olan tehditlerin büyük kısmı Müslüman Ortadoğu Bölgesinin ülkelerinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda Müslüman ve laik bir devlet olan Türkiye'nin NATO'nun Müslüman bölgelerdeki operasyonlarının ve bölgesel inisiyatiflerinin meşrulaştırılması bakımından verdiği katkısı ayrıca önemlidir.

Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde en dikkat çekeni ve belki de en önemlisi Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonuna verdiği destektir. Bu desteğin belki de en büyük katkısı operasyonun meşruluğuna yaptığı katkıdır.

Türkiye Afganistan'daki NATO operasyonlarına Kabil bölge komutanlığı görevi ile katılım ve destek sağlamıştır. Kabil ve çevresinin güvenliğinin sağlanmasına yönelik kritik bir görev olan Kabil Bölge komutanlığı kapsamında Afgan güvenlik güçleri ve Afgan Polisi eğitilmiştir. Afgan güvenlik güçlerinin ülkelerinin güvenliğini kendi başlarına sağlayabilecek eğitim ve imkânlara kavuşmasına kadar onların eğitimine destek olma hedefinde olan Türkiye'nin en büyük katkısının Müslüman bir NATO üyesi ülke olmasından dolayı operasyonun meşruiyetine yapmış olduğu katkı olduğunu söylemek mümkündür.

NATO üyesi ülkelerin birlikte çalışmalarını sağlamak amacıyla büyük veya küçük hemen her konuda standardizasyon faaliyeti icra edilmekte ve bu faaliyetler bir standardizasyon anlaşması ile kayıt altına alınmaktadır. NATO Standardizasyonu; askerî harekât, yöntem, malzeme, teknik ve idari alanlarda birlikte çalışabilirliği sağlamak ve kaynakların en etkin şekilde kullanımını temin etmek amacıyla, uyumluluğu karşılıklı değiştirilebilirliği ve yaygın kullanımı ihtiyaç duyulan seviyede başaracak ve idame edecek şekilde konsept, doktrin, usul, teçhizat ve tasarım geliştirilmesi ve uygulanması işlemidir. NATO standardizasyonu, doktrin, taktik, yönerge ve diğer usullerin oluşturulması ve geliştirilmesini sağlayan en önemli kaynaklardan birisidir. Fiiliyatta ABD hegemonyasının NATO içerisindeki tatbiki ve kabullenişi olan NATO standardizasyonu ile ilgili konular gerçekte her üyenin bulduğu icat, teknik, usul ve yöntemlerin yapılan tartışma ve denemeler sonunda en uygun görüleninin kabul edilişi olmayıp ABD tarafından üretilen silah araç ve gereç sistemleri ile taktik, teknik ve yöntemlerin diğer üyeler tarafından NATO standardı olarak kabul edilmesi ve bu sürecin ve NATO Standardizasyon Anlaşmaları (Standardization Agreements- STANAG'lar) ile kayıt altına alınarak ülkeler için bağlayıcılığı olan bir zemine taşınmasıdır demek mümkündür.

NATO'da Standardizasyon faaliyetleri 1951 yılında Askerî Standardizasyon Ajansı'nın (Military Agency for Standardization-MAS) kurulmasıyla başlamıştır. 2001 yılında NATO Standardizasyon Ajansının (NSA) teşkil edilmesiyle birlikte yeniden yapılandırılmıştır. 2013 yılında NSA, Uluslararası Askerî Karargâha (International Military Staff-IMS) bağlanmış, 01 Temmuz 2014 tarihinde ismi

NATO Standardizasyon Ofisi (NATO Standardisation Organisation-NSO) olarak değişmiştir. NATO ile iş birliği yapan ülkeler ve organizasyonlar da NATO Standardizasyon faaliyetlerinden faydalanmaktadır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde genel olarak ABD politikaları açısından NATO ve NATO'nun faaliyetleri işleyişi, aldığı kararlar incelenmiş ve NATO denince akla ABD'nin geldiği ortaya konulmuştur. Çalışmanın ABD Dış Politikasında NATO adlı bölümünde ise ABD başkanlarının kendi dönemlerinde benimsedikleri ve yayınladıkları ulusal güvenlik strateji belgelerindeki konular ile kendi dönemlerindeki NATO stratejileri ve NATO stratejik konseptleri arasındaki benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte NATO'ya karşı Sovyetler Birliği'nden geleceği değerlendirilen tehdit ortadan kalkmış ve NATO'nun kurumsal olarak varlığını devam ettirip ettirmeyeceği şeklinde bir tartışma süreci yaşanmıştır. Bu tartışmalarda Neorealist kuramın savunucuları tarafından NATO'nun varlık sebebi olan Sovyetler Birliğinin ve ondan kaynaklanan tehdidin ortadan kalkmasıyla NATO'nun varlık sebebinin de ortadan kalktığı iddia edilmiştir. Neorealistler bu analizleri yaparken sadece askeri güvenlik kaygıları özelinde yaklaşmışlardır. NATO'nun uzun ömürlü bir örgüt olmasında büyük etkisi olan demokrasiye bağlı olmak ve demokratik bir yönetim şeklini benimsemiş olması gibi ortak değerler dikkate alınmamıştır. NATO'nun kurulma süreci ve bugüne kadarki ABD desteği ve politikaları açısından bakılırsa NATO'nun kurulması ve günümüze kadar güçlenerek yaşamasındaki tek sebebin hissedilen Sovyet tehdidi olmadığı kolayca görülebilmektedir. NATO'nun en güçlü ve lokomotif ülkesi olan ABD'nin NATO'nun kurulması, genişlemesi ve çevre ülkelerle yakın stratejik ilişkiler kurmasına yönelik desteğinin arkasında Amerikan hâkimiyetini ve etki alanını Avrupa kıtasının tamamına yayma isteği bulunmuştur. Aynı durum günümüzde de geçerlidir. ABD'nin her türlü fedakarlığı yaptığı NATO vasıtasıyla, Avrupa üzerinde kendi hegemonyasını kurmuş ve meşrulaştırmayı da başarmıştır. Bunun yanında Avrupa ülkeleri de NATO sayesinde güvenliğe yönelik harcamalarını en az düzeyde tutabilmeyi başarmış, ekonomik kaynaklarını refah devleti yaratmaya yönelik olarak

başka alanlara ayırmışlardır. Çalışmamızın zaman aralığını oluşturan 1991-2016 yılları arasını ABD başkanlarının dönemlerine göre inceleyerek ABD ulusal güvenlik strateji belgeleri ile uyumunu daha net olarak ortaya çıkarmak mümkündür.

George Herbert Walker Bush Dönemi ABD Dış Politikası incelendiğinde; öncelikle belirtmek gerekir ki soğuk savaşın kazanan tarafı, sistem düzeyinde analiz yapıldığında batı bloku gibi görünse de devlet bazında analiz yapıldığında kazanan şüphesiz ABD olmuştur. 1989'da Başkan olan George H.W. Bush soğuk savaşın sona erme sürecindeki ve aynı zamanda soğuk savaş sonrası dönemin ilk başkanı olmuştur. Soğuk savaşın galibi ABD tarafından 1991'de "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi" ilan edilmiştir. Belgede en dikkat çekici nokta "Yeni Dünya Düzeni" kavramı olmuştur. George H. W. Bush, Kongre'de 1992'de yaptığı konuşmada "Yeni Dünya Düzeni" kavramını soğuk savaşın bittiğine ve ABD'nin kazandığına vurgu yaptıktan sonra, daha önce silahlı iki kampa bölünmüş olan dünyada artık tek ve üstün bir süper gücün kaldığını, onun da ABD olduğunu belirterek yapmıştır. Tüm dünyanın ABD'nin tek süper güç olduğunu kabul ettiğini ve buna inandığını da eklemiştir. ABD başkanının sözleri ve ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi belgesinde belirtilen hususlarla aynı doğrultuda olarak 5-6 Temmuz 1990 tarihlerinde Londra'da yapılan NATO zirvesinde savaşın bittiği, ABD ve müttefiklerinden oluşan Batı Blokunun soğuk savaştan galip taraf olarak çıktığı hususu gündeme gelmiştir. Zirve sonunda yayınlanan bildiride NATO üyelerinin, eski SSCB ülkeleri ile ilişki kurmaya istekli ve hazır oldukları beyan edilmiştir. Bu beyan ABD Başkanı George H. W. Bush'un kongrede yaptığı konuşma ve yayınladığı Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde belirtilen yeni dünya düzeni söyleminin uluslararası politikadaki uygulama karşılığı olarak kabul edilmiştir. Yine aynı bildiride, Avrupalıların kendi geleceğini belirlediği ve bu kapsamda özgürlüğü, ekonomik özgürlüğü, birleşik ve özgür Avrupa'yı tercih ettiği belirtilerek NATO'nun mutlaka başarılı olması gerektiği ve başaracağı üzerinde durulmuştur. Buradaki birleşik ve özgür Avrupa söyleminde kastedilenin Doğu Avrupa devletlerinin batı bloku ile birleşerek NATO'nun genişleyeceği ve Avrupa'nın birleşerek büyüyeceğinin kastedildiği de ABD politikasındaki yeni dünya düzeni söyleminin uygulamaya geçilmiş halidir. Londra konferansında NATO; Doğu Avrupa ülkelerinin temsilcilerini Kuzey

Atlantik konseyine katılmak üzere Brüksel'e davet ettiler. Yine aynı zirve toplantısında SSCB'yi, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyetlerini, Macaristan Cumhuriyetini, Polonya Cumhuriyetini, Bulgaristan Halk Cumhuriyetini ve Romanya'yı daha güçlü diplomatik ilişkiler kurmak için NATO'ya davet ettiler. 1990 yılında ilerde gerçekleşecek olan genişlemenin temellerini atarken ABD strateji ve dış politikasının uygulamasını temin ederken ABD hegemonyasının da genişlemesini sağlamış oluyordu.

7-8 Kasım 1991'deki Roma zirvesinde ise ABD başkanı tarafından belirtildiği şekilde, Soğuk Savaş bitmiş ve Sovyetlerden gelen askeri tehdit büyük ölçüde zayıflamış olsa da ABD'nin Avrupa için vazgeçilmez bir role sahip bulunduğu ve bu sebeple NATO'nun Batı için varlığını koruyacağı hususunun altı çizilmekte idi. Yeni dünya düzeni söylemi ve kavramının örneği olabilecek diğer bir husus da zirvede alınan kararların işaret ettiği şekilde NATO'nun bundan sonraki savunma kavramının "tehdit" değerlendirmesine dayanacağı, artık tehdit önceden olduğu gibi Varşova Paktı (WP) ülkelerinden gelmeyeceği, tehdidin istikrarsızlık ve belirsizliklerden kaynaklanacağı konularıdır. Bu tehditlerle mücadele edecek şekilde yeniden yapılandırılan NATO ABD dış politika hedeflerine hizmet eden ve bir çeşit ABD politikalarının meşrulaştırma aracı olmuştur demek mümkündür. Zirve sonunda açıklanan Konsepte göre son olarak NATO'nun Avrupa Birliği, Batı Avrupa Birliği ve AGİT'le iş birliğine gidebileceğini, BM görevlerine dâhil olabileceğini vurgulayarak bunların birbirlerini tamamladığı ve iş birliğini kolaylaştırdığı dünyaya deklare edilmiştir.

NATO'nun konseptinde belirtildiği gibi BM Güvenlik Konseyi kararları sonrası Kuveyt'i işgal eden Saddam güçlerinin ABD önderliğinde oluşan uluslararası koalisyon tarafından düzenlenen Birinci Körfez Savaşı ile koalisyonla Kuveyt'ten çıkarılması ABD'nin oluşan "Yeni Dünya Düzeninde" dünyanın jandarması olarak aktif rol alması hem yeni dünya düzeni kavramının uygulaması hem de ABD hegemonyasının sahaya yansıması olarak algılanmıştır. Kuveyt'in işgalinin sonlandırılması ile Irak Harekatı'ndaki koalisyonun başarılı olduğunu düşünen ABD yeni dönemde bu tür koalisyonlara liderlik etme konusunda son derece istekli

davranmıştır. Sonraki süreçte ABD Somali, Bosna-Hersek, Haiti, Kosova, Afganistan gibi birçok olayda etkin rol almış ve meşrulaştırma aracı olarak birleşmiş milletlerden daha çok NATO'yu kullanmıştır. ABD ayrıca NATO'yu yeniden organize etmeyi ve NATO'yu barışı koruma, uluslararası terörizmle mücadele, yasadışı göç vb. birçok konuda kullanmayı planlamıştır. Yeni dünya düzeninin ve ABD hegemonyasının genişlemesine yönelik bu kararlar ve uygulamalar ABD dış politika hedeflerine yönelik olarak NATO'nun nasıl kullanıldığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

1993 yılında ABD Başkanı olan Bill Clinton dönemi incelendiğinde; genel olarak demokrasi ve pazar ekonomisi söylemi etkili olmuştur. Bunun yanında demokrasi ve Pazar ekonomisi hedeflerine ulaşmak için "genişleme" politikası izlenmiştir. Bu stratejinin uygulama sahası ise daha çok serbest ticaret, demokrasi ve insan haklarının yaygınlaşması ve kurumsallaşması için özellikle eski SSCB ülkelerinde uygulamaya koyulduğu görülmüştür. Neorealizm ve neorealist hegemonya kuramına uygun hareket eden ABD, sonraki süreçte doğu Avrupa ülkelerini NATO şemsiyesi altında toplamayı başarmıştır. Bu dönemde ABD tarafında en çok gündemde olan konulardan birisi de küreselleşme söylemi olmuştur. Bill Clinton döneminde deniz aşırı müdahaleler için insan hakları ihlalleri ile ilgili olması gibi bazı kriterler belirlenerek daha insani bir hava yaratılmasına rağmen ABD bu dönemde denizaşırı müdahale yapabilecek askeri güce sahip olmak için yoğun çaba sarfetmiştir.

Clinton döneminde 1996 yılında yayınlanan "Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi"nde 1991'de yayınlanan "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde" belirlenen hedeflere ulaşmakta oldukları ve daha önce belirlenen güvenlik önceliklerinde değişiklik olmadığı belirtilerek önceki başkan Bush döneminde belirlenen politikaların kendi döneminde de benimsendiği açıklanmış oldu. Çalışmamız açısından önem arz eden konu bu dönemde ABD'nin savunulması ve askeri silahlı kuvvetlerinin hazır olması bakımından Balkanlarda 1995 yılında imzalanan Dayton Anlaşmasını ve sonrasında bölgeye NATO gücü gönderilmesini, NATO'daki

dönüşümün çerçevesinde Eski Doğu Bloku ülkeleri ile yapılan "Barış için Ortaklık" girişimlerini örnek olarak vermek mümkündür.

Bill Clinton 1997'de ikinci kez ABD Başkanı olduktan sonra üç adet ulusal güvenlik strateji belgesi yayınlamıştır. Clinton tarafından 1997'de "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi" adında bir belge yayınlandı. Belgede küreselleşme sürecindeki sorunlara değinilmiş sonrasında ise bazı ülkelerin ABD'nin kritik çıkarlarına darbe vurabilme kapasitesinde olduklarına vurgu yapılmıştır. Söz konusu devletlerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara ulaşma kapasitelerinin bulunduğu ifade edilerek uluslararası tehditler kapsamında ise terörizm, yasadışı uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, yasadışı göç gibi suçlar sıralanmıştır. ABD bütün bu tespitler ile ilgili olarak uluslararası toplumun beraber hareket etmesini ve iş birliği yapmasını önermiştir. ABD uluslararası toplumun beraber hareket etmesini isterken aslında devletlerin ABD liderliğini başka bir deyişle ABD hegemonyasını kabul etmesini istemektedir.

Başkan Clinton 1998'de yeni bir "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik ve Stratejisi" yayınlamıştır. Bu belgede de ulusal çıkarlar başlıca konu olurken ABD ulusal çıkarları üç gruba ayırmıştır. Birinci grup "Yaşamsal çıkarlar" olarak adlandırılmış ve ABD'nin güvenliğine yönelik tehditleri kapsamıştır. Bu kapsamda ABD, kendisine ya da müttefiklerine, toprak bütünlüğüne, vatandaşlarının güvenliğine, ekonomik çıkarlara yönelik tehditlere karşı kuvvet kullanmak da dahil olmak üzere her türlü önlemi alacağını beyan etmiştir. İkinci grup "Önemli Ulusal Çıkarlar" olarak adlandırılmış ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrası katıldığı çatışma alanları olan Haiti, Somali, Bosna gibi yerleri ilgilendirmektedir. ABD bu kriz bölgelerine müttefikleri ile veya tek başına müdahale etmeyi düşünmüştür. Üçüncü grup "İnsani ve Diğer Çıkarlar" olarak adlandırılmıştı ve doğal veya insanların neden olduğu afetler ile insan hakları ihlalleri, demokrasinin desteklenmesi, ordunun sivil denetiminin sağlanması, sürdürülebilir kalkınma gibi durumlarda ABD'nin tek başına ya da diğer ülkelerle birlikte hareket etmesini öngörmüştür.

Clinton Yönetimi tarafından 1999 yılında "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi' belgesi ilan edilmiştir. ABD bu stratejisini "küreselleşme"

kavramı üzerine oturtmuştur. Belge küreselleşmeyi "ekonomik, teknolojik, kültürel ve siyasal bütünleşmeyi hızlandıran ve tüm kıtalardan insanları birbirine yaklaştıran, fikirlerin, malların ve bilgilerin paylaşılmasını sağlayan bir süreç" olarak tanımlamıştır. 1999 tarihli strateji belgesine yapılan tespite göre küreselleşme kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi sorunları da beraberinde getirmişti. Belgede ilk defa bahsedilen bir konu ise "Ulusal füze savunması" konusudur. ABD uzun menzilli füze ve kitle imha silahları geliştirmekte olan devletlerden tehdit algıladığını ve bu tehdidi ortadan kaldırmak için 2000 yılından itibaren füze savunması sistemi geliştirmeye başlanacağını ifade etmiştir. İlave olarak küresel ısınma, bulaşıcı hastalıklar, çevre sorunları, iklim değişiklikleri, erozyonla mücadele, sanayileşmenin getirdiği kanser ve küresel ekonomik krizler, insan hakları ve hukukun üstünlüğü vb. sorunlarla mücadele edilmesi de planlanan konular arasındadır.

Hem Başkan Bush ve hem de Clinton döneminde yayınlanan Ulusal güvenlik strateji belgelerinde belirtilen hususların uygulamalarına örnek olacak şekilde ABD BM Barış Gücü çatısı altında, NATO'ya liderlik ederek veya BM görevi olarak başlayıp da sonradan NATO'ya devredilen şekillerde olmak üzere çok sayıda uluslararası operasyona liderlik etmiştir. Bu kapsamda 1991'de Irak, 1992 Somali, 1993-1995 Bosna, 1996 Ruanda ve Zaire, 1997'de Arnavutluk'ta Kongo'da ve Gabon'da askeri operasyonlara katılmıştır. Söz konusu operasyonların doğal olarak lideri konumunda olan ABD neorealizm düşüncesinin gereğini tam anlamıyla yerine getirmiş ve neorealist hegemonya kuramının özüne uygun olarak hegemonyasını tüm dünyaya yaymaya başlamıştır. ABD operasyon için onayı BM'den almış olsa bile en kısa zamanda görevin NATO'ya devredilmesini sağlamakta ve yoluna NATO şemsiyesi altında devam etmeyi tercih etmektedir. Çünkü NATO'nun mutlak, tartışmasız lideridir ve NATO çatısı altında istediği her kararı sorunsuz olarak aldırabilir. Bu anlamda değerlendirildiğinde NATO ABD'nin dış politikasının en önemli meşrulaştırma aracı olmuştur demek mümkündür.

2000 yılında ABD başkanı seçilen George Walker Bush ilk günden itibaren "realist" bir politika izlemeye başlamıştır. George W. Bush Dönemindeki en önemli

olay hiç şüphesiz 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terör saldırılarıdır. Bu saldırılar sonrası ilan edilen Bush Doktrini, Bush dönemi ABD dış politikasının temel dayanağı olmuş ve ABD'nin dış politikası Bush Doktrini ekseninde oluşturulmuştur. George W. Bush Yönetimi, 20 Eylül 2002'de, daha sonra "Bush Doktrini" olarak anılan "Amerika Birleşik Devletleri'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgesini yayınladı. İlan edilen Bush Doktrini, ABD'nin yeni dış politikasındaki en önemli hedefi "terörizme karşı savaş" olarak belirlemiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD askeri gücünü ön plana çıkartmış ve tek yanlı siyaset izlemeye başlamıştır. George W. Bush "bizimle olmayan bize karşıdır" söylemi ile uluslararası alandaki dost ve müttefiklerine tarafını seçmesi için çağrı yapmıştır. Esasında bu çağrı Müttefiklerine çekimser kalma hakkı bile tanımayan son derece sert bir baskıdır. Bununla birlikte 11 Eylül 2001 terörist saldırılar sonrası ilan edilen Bush Doktriniyle birlikte ABD mutlak gücünün, kendisini hegemon olarak kabullenmiş müttefiklerinin ve daha da güçlenerek uluslararası ve alan dışı operasyon yapma yeteneğine kavuşmuş NATO'nun da desteğiyle neorealizm ve neorealist hegemonya kuramlarının ruhuna uygun bir şekilde kendisine ve halkına karşı zarar verebilecek eylemleri önlemek ve gerekli olan tüm tedbirleri hiçbir kısıtlama kabul etmeden alacağını açıklamıştır.

Belge'de en önemli bölümlerden biri de "Global Terörizmle Mücadele" başlığı altında alınan kararlardır. ABD amacını "terör örgütlerini ve yöneticilerini bulup ortadan kaldırmak, örgütlerin komuta kontrol mekanizmalarını çökertmek, maddi destek kaynaklarını bitirmek" olarak açıklanmıştır. ABD ayrıca Kitle İmha Silahlarına sahip olan veya olmaya çalışan terör örgütleri ile ulusal ve uluslararası alanda mücadele edileceğini, bir terör tehdidi algılandığı anda önleyici vuruş ile ortadan kaldırılacağını, teröristlerle mücadelede tek başına olsa da mücadeleden kaçınılmayacağını ilan etmiştir. Bush doktrini ile önleyici vuruş kavramı ilk defa gündeme gelmiş ve Bush Doktrininin terörle mücadele ederken kullandığı en büyük dayanak olmuştur. ABD Bush doktrini kapsamında terörist hedefleri yok etmek maksadıyla çok rahat bir şekilde birleşmiş milletleri ikna etmiş ve Afganistan'a müdahale etmiştir. Detayları yukarıdaki bölümlerde açıklandığı şekilde önce BM çatısı altında Afganistan'a girmiş sonrasında misyon NATO tarafından

devralınmıştır. Afganistan'daki NATO misyonu 30 Ağustos 2021 yılına kadar devam etmiştir. Sert gücü sahada kullanmaktan çekinmeyen neorealist hegemon ABD Afganistan'la da yetinmeyerek "önleyici vuruş" kavramının doğrultusunda 2003'te "terörizme yardım etmek, kitle imha silahlarına sahip olmak ve Irak halkını özgürleştirmek" gibi nedenlerle Irak'ı işgal etmiş, Haziran 2004'te "Büyük Ortadoğu Projesi"ni açıklamış, Fas'tan başlayıp Orta Asya'nın içlerine kadar uzanan İslam topraklarını demokratikleşme ve küreselleşmeye entegre etme sürecine sokmuştur.

George W. Bush ikinci kez Başkan olduktan sonra 2006 yılında "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi" yayınlamıştır. 2002'de yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ile büyük oranda benzerlik gösteren belgede aynı konulara değinilmiştir. İlave olarak, daha önce değinilmiş olmasına rağmen "küreselleşme" ve "serseri devletler" kavramlarının altı çizilerek İran'ın Kitle İmha Silahlarına sahip olma peşinde olduğu ve bu durumun komşuları için büyük bir tehlike olduğu belirtilmiştir. ABD belgede NATO ile ilgili olarak da bölgesel istikrarsızlıklarda NATO'nun daha etkin olmasının çok önemli olduğunu vurgulamış ve gerekirse NATO üyesi olmayan ülkelerle de iş birliği yapılabileceğini açıklamıştır. 11 Eylül sonrası süreçte ABD dost ve müttefiklerden ABD ile aynı güvenlik algılamalarına sahip olmalarını talep etmektedir. ABD'ye göre mücadele sadece ideolojik temelde değil küresel sistemdeki çatışmalara karşı "topyekûn bir mücadele" şeklinde olması gerektiği değerlendirilmiştir. ABD'nin müttefiklerinden kendisi ile aynı güvenlik algılamalarına sahip olmalarını ve kendisi ile birlikte hareket etmelerini istemesi ABD hegemonyasının sınırlarını göstermesi açısından son derece dikkate değer bir durumdur. Öte yandan öncelikle NATO üyesi olan devletler olmak üzere tüm müttefikleri ABD ile aynı tehdit ve güvenlik kaygılarını algılamış ve ABD önderliğindeki operasyonlara eksiksiz olarak desteklerini vermiştir. Bahsi geçen durum "rızaya dayalı hegemonya" kavramına en güzel örnektir demek mümkündür.

2009 yılında ABD Başkanı olan Barack Obama ilk ABD "Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi"ni 2010 yılı mayıs ayında yayınlamıştır. Daha ılımlı bir tarzda yazılmış olan belgeye göre ABD'nin gücünün ve etkisinin artırılması, ABD'nin liderliğinin daha da artırılması gerekmekte, ABD'nin refahı önemsenmekte ve ABD

refahını sağlamak için de küresel refahın artırılmasının öneminin altı çizilmektedir. Nükleer silahların yayılması, El-Kaide vb. uluslararası terörizmle mücadelenin devam edeceği belirtilmiştir. Bu kapsamda örgütü çökertmek için Müslüman toplumlarla yakın ilişki kurulması amaçlandığı, ABD'nin Uluslararası terörizme karşı savaşını sürdüreceğini ancak bunun İslam'a karşı bir savaş olmadığını belirtmiştir. Obama kendi dönemine El-Kaide'ye karşı olan sert tavrını sürdürmüş, Afganistan'da devam eden mücadelede etkin adımlar atılmıştır. Aralık 2001'de 40'den fazla ülkenin katılımıyla NATO'ya bağlı Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (ISAF) kapsamında başlayan Taliban ve El-Kaide'ye karşı mücadele misyonu Aralık 2014'te "kararlı destek" görevine dönüştürülmüştür. Afganistan'da binlerce Amerikalı ve müttefik askerleri Afgan güçlerine eğitim, yardım ve danışma hizmeti vermeye başlamıştır. Kararlı destek misyonu ile birlikte NATO Afganistan'dan çekilmemiş, sadece operasyonel faaliyetlerin yapılması görevi Afgan Milli Ordusu tarafından devralınmıştır.

2011 yılında Ortadoğu toplumları yıllardır yönetimde olan diktatörlere karşı başkaldırmıştır. Sonradan Arap Baharı olarak adlandırılan bu olaylarda Tunus, Mısır, Cezayir, Fas, Ürdün, Libya, Suriye, Bahreyn ve Yemende yönetimler değişmiş, Başkan Obama da bu halk hareketlerini desteklemiştir. Arap Baharında uygulanan ABD politikası, sert güç ve yumuşak güç unsurlarının beraber kullanılması şeklinde tarif edilerek "Akıllı Güç" olarak adlandırılmıştır. Obama Arap Baharı süresince askeri bir müdahaleden mümkün olduğunca kaçınarak izlediği pragmatik politikayı "geriden yönetme" şeklinde tanımlayan yaklaşımlar da mevcuttur. Obama döneminde daha önce başlatılan NATO operasyonları devam ederken 2011 yılında Libya'ya hava harekâtı düzenlenmiştir. Türkiye'nin de dahil olduğu bir kısım NATO müttefikleri harekata başlangıçta temkinli yaklaşırken ilerleyen zamanda aktif olarak destek vermiştir. Bu yaşanan durum da ABD'nin NATO üyesi müttefikler üzerinde ne derece etkili olduğunu göstermesi bakımından örnek teşkil edebilecek bir olaydır. ABD hegemon gücünün etkisi sayesinde Türkiye gibi Libya'dan doğrudan tehdit beklemeyen bir devlet dahi ABD ile aynı güvenlik algılamasına sahip olabiliyor ve aktif şekilde operasyonda yer alabiliyordu.

Yukarıda detaylı olarak bahsedilen ABD'nin küresel güç olma stratejisinde NATO'yu nasıl kullandığına ve ABD hegemonyasının ne kadar güçlü olduğuna yönelik yapılan detaylı çalışmanın sonunda NATO'nun 2022 yılı sonu itibariyle durumunu ortaya koymak ve NATO'nun geleceğine yönelik öngörüde bulunabilmek amacıyla Rusya -Ukrayna savaşı da NATO bağlamında incelenmiştir.

Rusya'nın soydaşı ve komşusu Ukrayna'yı, 24 Şubat 2022 tarihinde, topyekûn bir şekilde ve büyük bir orduyla işgal etti. Rusya yönetiminin gerekçelerinin en başında NATO'nun 1997 yılından itibaren sistematik bir şekilde kendi sınırlarına yaklaştığı ve amacın Rusya'yı kuşatmak olduğu iddiası bulunmaktaydı. Rusya sınırlarında NATO askeri görmek istemeyen Rusya'nın amacı, Ukrayna'nın NATO'ya üye olmasını engellemek ve üye olma olasılığını da tamamen ortadan kaldırmaktı. Ukrayna ise batıdan asker yardımı alamayacağını bilmesine rağmen NATO'ya üye olmayacağını açıklayarak Moskova'nın savaş gerekçesi olan hususu ortadan kaldırabilirdi fakat Ukrayna böyle bir açıklama yapmamıştır. Rusya Ukrayna'ya saldırdığında aralarında ekonomik ilişkiler çok gelişmiş olan Avrupa birliğinden hiç beklemediği kadar sert tepkilerle karşılaşmıştır. Bu kapsamda Rusya 2008 yılından itibaren krizi sistematik olarak tırmandırmış fakat yine de Batıdan ciddi bir tepki almamıştır. Bu durum başta Başkan Putin olmak üzere Rusya'yı cesaretlendirmiştir.

Ukrayna NATO'nun Barış İçin Ortaklık inisiyatifi kapsamında 1994 tarihinden itibaren NATO ile ortak çalışmakta ve Ukrayna ordusunun standartlarını NATO standartlarına çıkartılması ile ilgili olarak ciddi bir şekilde çalışmaktadır. Bunun yanında NATO Ukrayna ile 'Belirgin Ortaklık Şartı' imzalamış ve bu ülkeyle özel ilişkiler geliştirmiştir. Bu kapsamda Ukrayna ordusunun donatım standartlarını ve eğitim seviyesini NATO'nun bilgi birikimi ile yavaş yavaş yükseltmiş ve Rusya ile savaşa hazır hale gelmiştir. Bunun yanında ABD liderliğinde NATO tarafından Ukrayna'ya istihbarat desteği verildiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda Ukrayna'ya destek için özel şirketlerin uyduları olan Starlink uyduları hazırlanmış ve Ukrayna bölgesinde aktif hale getirilmiştir. Gelinen noktada Ukrayna çok iyi bir

direniş örneği sergilemektedir. NATO'nun mevcut savaş taktiklerinin, doktrininin ve planlarının Ukrayna'da kullanıldığı açıkça görülmektedir.

2008 yılından itibaren Rusya bilerek tansiyonu arttırmakta, sürekli kriz yaratmakta ve yarattığı krizleri tırmandırmakta fakat bir türlü batıdan etkili bir tepki gelmemekteydi. Batının topyekûn bir tepki vermeyeceğini inanan Rusya Devlet Başkanı Putin dozu devamlı artırmış, söylemini zamanla sertleştirmiştir. Önce Ukrayna hiçbir zaman NATO üyesi olamaz demiş, şiddetli bir tepki gelmeyince dozu daha attırarak Romanya'daki ve Bulgaristan'daki NATO birliklerinin geri çekilmesi gerektiği ile ilgili söylemlerde bulunmuştur. Bu söylemlere ne NATO'dan ne de Batı Ülkelerinden kayda değer bir tepki gelmemiştir. Putin bunun üstüne bir de nükleer tehdit söylemini ekleyip iyice batının tepkisini sınamıştır. Sonunda; tıpkı Kırım'da yaptığı gibi burada da bir oldu bitti ile Ukrayna'yı tamamen işgal edebileceğine inanmıştır. Operasyon başladıktan sonra ise Rusya durumun tahmin ettiği gibi olmadığını görmüştür. Rusya geçen süreçte kendi askeri gücünün Batı tarafından çok iyi analiz edildiğini ve bu analiz çerçevesinde Ukrayna ordusunun yeniden teşkilatlandırıldığını, donatıldığını ve etkili taktiklerle savaşa yönelik ciddi eğitim sürecinden geçirildiğini görmüştür. Ayrıca Rusya'nın batıdan beklemediği biçimde Avrupa Birliği, Amerika ve İngiltere hep birlikte çok hızlı, önceden planlanmış ve etkili biçimde tepkiler vermişlerdir.

Rusya Ukrayna savaşı devam ederken olası sonuçlarına yönelik ABD ve NATO çerçevesinden savaşı değerlendirerek bir analiz yapmak gerekirse şu şekilde cevap verilebilir. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron daha önce "NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti" diye bir açıklama yapmıştı ve Avrupa Birliği özelinde Avrupa Ordusu kurma konusunda NATO'dan ayrı bazı hamleler yapmaya başlamıştı. Ukrayna savaşından sonra Macron söylem değiştirerek ve "*NATO'nun beyin ölümü gerçekleşmişti fakat bu Ukrayna olayı bir elektro şok oldu, NATO yeniden dirildi*" diyerek NATO'ya desteğini açıklamıştır. Bu kapsamda öncelikle bu süreçten NATO'nun kazançlı çıktığını söylemek mümkündür. Şu anda NATO'dan ayrılmakla ilgili ve NATO'nun beyin ölümü gerçekleştiğine ilişkin tartışmalar tamamen son bulmuş üyelerin tamamı NATO'nun ne kadar önemli bir ittifak

olduğuna ilişkin kanaatlerini netleştirmiştir. NATO'nun kazanımları bu kadarla da kalmamış, üye konsolidasyonunu sağlayan NATO'ya İsveç ve Finlandiya üye olmak istediklerini açıklamışlardır. Kısa süre öncesine kadar beyin ölümü gerçekleşti denilen NATO halihazırda genişleme süreci yaşamaktadır.

Diğer kazanan ise ABD olmuştur. Ukrayna savaşı ile ABD dış politikasının nasıl devamlılık arz ettiğine ilişkin çok net bir sonuç görülmektedir. Gerek ABD başkanları ve gerekse de NATO genel sekreterleri külfet paylaşımına (burden sharing) dikkat çekerek başta Almanya ve Fransa olmak üzere NATO üyelerinden bekledikleri desteği bulamayan NATO Ukrayna savaşı sonrasında Almanya'nın tarihinde ilk defa askeri harcamaları 100 milyar Euro'luk ek bir paketin açıklanması ile birlikte beklenenin de üzerinde destek görmeye başlamıştır. Diğer NATO ülkelerinin hepsi de askeri harcamalarını arttırmakla ilgili taahhütte bulunmuşlardır. ABD başkanı Trump'ın açıktan yüksek sesle Avrupa Birliği ülkelerine dayattığı ve yapmadıkları taktirde Almanya'daki birlikler öncelikli olmak üzere Avrupa'daki birliklerini çekeceğini söylemesine rağmen bir türlü başarılı olamadığı külfet paylaşımı konusunda yeni Başkan Joe Biden Ukrayna savaşını kullanarak destek planını son derece usta bir biçimde uygulamaya koyarak tüm NATO ülkelerini Amerika Birleşik Devletleri'nin bu stratejik talebini uygulayan bir aşamaya getirmiştir. Bu önemli kazanımlar sayesinde NATO'nun içten gelecek bölünme ve dağılma gibi tehlikelerin ortadan kalktığını ve NATO'nun yeniden dirilmiş olarak hayatına devam edeceğini öngörmek mümkündür.

SONUÇ

Dünya Tarihinin en fazla can kaybına sebep olan ve en yıkıcı savaşı olma özelliğine sahip olan İkinci Dünya savaşından sonra dünya devletleri savaşları engellemek amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütünü (BM) kurmuşlardır. Atlantik okyanusunun iki yakasında yer alan ve Batılı Devletler olarak da adlandırılan ABD ve Avrupa Devletleri ise meşruiyetini BM antlaşmasının 51'inci maddesinden alan NATO antlaşmasını imzalayarak NATO örgütünü kurmuşlardır. Soğuk savaş süresince askeri gücü ve ekonomik kapasitesi sayesinde NATO'nun tartışmasız lideri ABD olmuştur. SSCB'nin dağılmasına kadar geçen sürede zaman zaman krizler yaşanmış olsa da SSCB'nin liderlik ettiği doğu bloku ile sıcak bir savaş olmaması NATO'nun başarısı olarak kabul edilmektedir. Realist kuramın tam anlamıyla uygulamaya döküldüğü soğuk savaş süresinde kendi imkanları ile kendilerini koruma imkânı olmayan Avrupalı Devletler NATO sayesinde güvenliklerini sağlayabilmişlerdir. Başka bir ifade ile NATO soğuk savaşın sıcak savaşa dönüşmesini engellemiş ve barışı korumuştur demek mümkündür. Soğuk savaş döneminde NATO denilince akla ilk önce ABD gelmiştir. Bu durumun doğal sonucu olarak da NATO'da kararlar oybirliği ile alınmasına karşın ABD politikalarının ve ABD isteklerinin NATO yetkili organlarında her seferinde ortak karar olarak alındığı, diğer bir deyişle NATO politikalarının ABD politikaları doğrultusunda oluşturulduğu görülmektedir. Soğuk savaş döneminde kabul edilen dört adet NATO stratejik konseptinin ve bu konseptlerin kabulüne giden şartların ABD silahlı gücü ve politikaları ile doğrudan ilişkili olduğu kabul gören bir oldu durumundadır.

Başkan George W. H. Bush Soğuk Savaş sonrası dönemi "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırmıştır. Başkan George. W. H. Bush döneminde Soğuk Savaşın galibi olarak batı blokundan ziyade tek başına ABD olarak görülmüş ve dış politika bu zemin üzerine oturtulmuştur. Bu dönemde yeni dünya düzeni söylemine uygun olarak yapılan uygulamaların başında, daha 1990 yılında SSCB'yi, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyetlerini, Macaristan Cumhuriyetini, Polonya Cumhuriyetini, Bulgaristan Halk Cumhuriyetini ve Romanya'yı daha güçlü diplomatik ilişkiler kurmak için NATO'ya davet etmeleri gelmektedir. ABD stratejisi NATO'nun ve ABD hegemonyasının genişlemesinin altyapısını hazırlamış

olmaktadır. 1991 yılındaki Roma Zirvesi sonunda açıklanan Konsepte göre son olarak NATO'nun diğer uluslararası örgütlerle iş birliğine gidebileceğini, BM görevlerine katılabileceklerini vurgulayarak bunların birbirlerini tamamladığı ve iş birliğini kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Açıklanan konseptte belirtildiği gibi BM Güvenlik Konseyi kararı Kuveyt'i işgal eden Saddam güçlerinin ABD önderliğinde oluşan uluslararası koalisyon tarafından düzenlenen Birinci Körfez Savaşı ile Kuveyt'ten çıkarılması ABD'nin "Yeni Dünya Düzeninde" dünyanın jandarması olarak kendini kabul ettirdiğinin ve gelişmekte olan ABD hegemonyasının sahaya yansıması olarak algılanmıştır.

Bill Clinton döneminde "yumuşak güç" ve "küreselleşme" kavramlarını ön plana çıkarmış ve "genişleme" stratejisi ABD dış politikasında etkin şekilde kullanmıştır. Clinton ABD'nin temel değerlerinden olan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması gibi olguları özellikle doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere eski SSCB bölgesinde tatbik etmiştir. Clinton açık, üretken ve küreselleşen bir dünya ekonomisi isterken, Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Asya'da savaş riskini düşürmek istemiş, başarısız devletler olarak nitelenen devletlerden gelen tehditler önemsenmiş, ABD'nin kendisine ya da müttefiklerine yönelik tehditler engellenmek istenmiştir. Clinton her ne kadar "yumuşak güç" kavramını ön plana çıkarmasına rağmen neorealist davranış kalıpları içerisinde, BM çatısı altında çok sayıda BM Barış Gücü Operasyonlarına katılarak ABD hegemonyasına da kapıları ardına kadar açmıştır. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönüştüğünü kabul ederek ve müttefiklerine de kabul ettirerek NATO'nun doğrudan saldırıya uğramasının yanında etnik ve dinsel çatışmalar, bölgesel uyuşmazlıklar, terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması vb. konularda aktif rol alması için de kararlar almasını sağlamıştır.

Başkan George W. Bush göreve başladıktan sonra Bill Clinton döneminde etkin olan idealist siyaset anlayışı yerine "sert güç" politikasının ön planda olduğu "realist" "neorealist" siyaset anlayışını hâkim politika tarzı yapmıştır. George W. Bush döneminde dünya siyasetinde kırılma noktası olan 11 Eylül terör saldırıları meydana gelmiştir. Bu saldırılar sonunda ABD BM kararları doğrultusunda

Afganistan'ın işgal etmiş ve sonrasında ilan ettiği Bush Doktrini kapsamında Irak'ı da işgal etmiştir. Neorealist politikalar kapsamında sert güç unsurlarını sonuna kadar kullanan ABD tüm müttefiklerinin yanında, müttefik olmayan çok sayıda devletin de desteğini alarak hegemonyasını da pekiştirmiştir.

ABD Başkanı Barack Obama askeri müdahaleler konusunda önceki Başkan Bush'a nazaran çok daha temkinli bir dış politika izlemiştir. George W. H. Bush döneminde "Yeni Dünya Düzeni" söylemi çerçevesinde dünya jandarmalığına aday bir ABD dış politikası güdülürken, sonraki başkan Clinton "demokrasi ve insan hakları" kavramları ile tansiyonu düşüren bir yöntem izlemiştir. Daha sonra yönetime gelen George W. Bush ise kendi adı ile anılan doktrini ve "önleyici savaş" kavramları ile sert gücü sonuna kadar kullanma yolunu seçmiştir. En sonunda ılımlı politikaları ile anılan Barack Obama'nın icraatları incelendiğinde aslında devam ABD liderliğini sürdürmeye ve hegemonya alanını genişletmeye çalıştığı görülmektedir. Nitekim Arap Baharı sürecinde sert güç kullanmama ve diplomatik yolları deneme şeklinde bir politika takip ederken, istediği sonucu alamayacağını değerlendirdiği Libya'ya askeri müdahalede bulunmakta tereddüt etmemiştir.

Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD dış politikası NATO bağlamında incelendiğinde, ABD Somali, Bosna-Hersek, Haiti, Kosova, Afganistan gibi birçok askeri müdahalede etkin rol almış ve meşrulaştırma aracı olarak birleşmiş milletlerden daha çok NATO'yu kullanmıştır. Müdahalelerde genellikle önce BM'de karar alınarak oluşturulan BM gücü şeklinde harekât/operasyon başlamış olsa da ilerleyen dönemde operasyonların NATO'ya devri sağlanmıştır. Kaldı ki her iki durumda da çok uluslu gücün lideri tartışmasız olarak ABD'dir. Bunun yanında ABD barışı koruma, uluslararası terörizmle mücadele, yasadışı göç vb. birçok konuda kullanmak amacıyla NATO'yu dönüştürüp yeniden organize etmeyi de başarmıştır. NATO'nun özellikle alan dışı müdahaleleri, Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş birliği Girişimi gibi inisiyatifleri ile NATO üyesi olmayan ülkelerin NATO üzerinden kendisi ile iş birliği yapmalarını sağlamıştır. İlave olarak esasında doğrudan ABD'nin kendi teknolojisi ile oluşturulan füze savunma sistemi ile NATO bölgesini balistik füze tehdidine karşı koruma altına almıştır. NATO çatısı

altında sürdürülen bu politikalar ABD dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine ve ABD hegemonyasının genişlemesine hizmet eden uygulamalar olarak kabul görmektedir. Söz konusu uygulamalar ABD dış politika hedeflerine yönelik olarak NATO'nun ABD tarafından etkin olarak kullanıldığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Soğuk savaş sonrası dönemde tek kutuplu dünya düzeni şeklinde bir dünya devletler sistemi ortaya çıkmıştır. Güvenlik algılamaları ile birlikte devletlerin tehditleri önlemeye yönelik davranışlarında da neorealist davranış özellikleri görülmeye başlanmıştır. Soğuk savaş döneminden farklı olarak devletler uluslararası politikada daha özgür karar alabilir duruma gelirken uluslararası örgütler de uluslararası politikada aktör olarak yer almaya başlamıştır. SSCB dağılmış ve Soğuk savaş bitmiş olmasına rağmen dünya güvenli bir yer olmamıştır. Yeni güvenlik tehditleri ortaya çıkmış ve güvenlik algılamaları büyük oranda değişmiştir. Yeni güvenlik algılamaları ve tehdit değerlendirmeleri doğrultusunda NATO değişmiş ve büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkan fırsatlar ABD tarafından çok iyi şekilde değerlendirilmiş ve hatta krizler fırsata çevrilmiştir. ABD süratle yeni duruma uygun politikalar geliştirmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde tek süper güç olarak ortaya çıkan ABD'nin her alanda liderliği devam etmiş ve bu durum sonucunda ABD hegemonik bir güce dönüşmüştür. Soğuk savaş sonrası dönemde ABD Başkanlarının söylemleri ile yayınladıkları "Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgelerinde işaret edilen politikaların NATO zirvelerinde alınan kararlarla ve NATO stratejik konseptleri ile aynı istikamette olması, en sonunda da NATO tarafından icra edilen askeri operasyon gibi fiili hususların birbiriyle paralellik göstermesi, ABD'nin hegemonik bir güç olduğu ve kendi dış politikalarını NATO üzerinden uygulamaya koyduğunun kanıtı niteliğindedir. Başka bir deyişle ABD'nin küresel güç olma stratejisinde NATO'yu aktif olarak kullandığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

A. Basılı Kaynaklar

Arı, Tayyar., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2004.

Arı, Tayyar., *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2*, Dora Yayınları, İstanbul 2014, S.9

Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınları, 17. Baskı, İstanbul 2010.

Aybet, Gülnur., "Twords a New Transatlantic Consensus", *NATO Review***,** 2004.

Barany Zoltan.,- RACHHAOUS, Robert., "Explanining NATO's Resilience: Is the International Relations Theory Useful?", *Contemporary Security Policy*, cilt 32, Sayı 2, Ağustos 2011, s. 288-290.

Barany, Zoltan., "NATO's Post-Cold War Metamorphosis: From Sixteen to Twenty-Six and Counting*", İnternational Studies Review*, Cilt:8, Sayı:1, 2006, s.166.

Bilbilik, Erol., *Nato-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi*, Otopsi yayınları, İstanbul 2004, s.29.

BM Antlaşması, San Francisco 1945.

Bostanoğlu, Burcu, Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2008.

Buzan, Barry., JONES, Charles., LİTTLE, Richard., *The Logic of Anarchy, Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York, 1993, s.22-24,

Cafersoy, Nazım., "ABD-Rusya ilişkilerinin Ana Çıkmazı: Ulusal Füze Savunma Sistemi", *Stratejik Analiz; İsrail-Filistin Çatışması Sürecinde Uluslararası Bir Çözüm Arayışı: Mıtchell Komisyonu,* Sayı 17, Eylül 2001, s.40.

Carr, E.H., *"The Twenty Year Crisis, 1919-1939"* An İntroduction To Study İnternational Relations, Palgrave, New York, 2001. aktaran Sibel Turan, a.g.e., s. 20.

Carp, Mihai., "Building Stability in Afghanistan", NATO Review-NATO's Past, Present and Future, 2006, ss.37-38.

Cox, Robert., "Gramsci, Hegemony and İnternational Relations: An essay in Method", Millenium, 1983, Vol 12, No.2, s. 46-66.

Cox, Robert., "Social Forces, States and World Orders: Beyond İnternational Relations Theory", *Perspectives on World Politics,* Richard Little, Michael Smith New York 1992.

Çağıran, Mehmet Emin., "Avrupa Konseyi", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s,506.

Çakmak, Haydar., "Dönemin Dış Politika Sorunları", Türk Dış Politikası, Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.257-258.

Çalış, Şaban., "Turkey's Balkan Policy in the Early 1990s", Turkish Studies, Cilt 2 (1), 2001, s. 135-146.

Çayhan, Esra.-GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu., *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları, NATO-AB*, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.93-95.

Çemrek, Murat., "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", Türk Dış Politikası, Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.272.

Danziger, James N., *Understanding the Political World*, Pearson, New York, 2005, s.277.

Davies, Norman, *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2011.

Dedeoğlu, Beril., *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.235.

Dokos, Thanos., "The Evolving Security Environment in the Eastern Mediterranean: Is NATO Still a Relevant Actor?", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 12 (4), Aralık 2012, s. 575-590.

Donnelly, Jack, Realizm, Der, Scott Burchill, Andrew Linklater, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çev, Ali Aslan ve Muhammed A. Ağcan,* Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43-44.

Egeli, Sıtkı., "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt 10, Sayı 40 (Kış 2014), s. 39-73.

Erdoğdu, Hikmet., *Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı*, IQ Yayınları, İstanbul 2004, s. 151-159.

Erol, Mehmet S., "Uluslararası Durum", Türk Dış Politikası, Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.251.

Erhan, Çağrı., "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Cilt;1,* Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 2006, s,532.; Oral Sander, a.g.e. s,259.

Erhan, Çağrı., "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 56, Sayı 3, Ankara 2001, s.83-84.

Gallis, Paul., "NATO in Afghanistan: A Test of the Transatlantic Alliance", *Connections- The Quarterly Journal*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2007, ss.12-18.

Galtung, Johan., "The Center-Periferi Theory Of İmperialism", *The Theory and Practice of İnternational Politics*, Prentice Hall İnternational Press, New jersey 1991, 8th Ed. S. 166-174

Garthoff, Raymond L., "Who is to Blame for the Cold War?", Statecraft and Security: The Cold War and Beyond, Derleyen: Ken Booth, Cambridge University Press, Cambridge 1998, s.56.

Gürkaynak, Muharrem., Avrupa'da *Savunma ve Güvenlik*, Asil Yayınları, Ankara, 2004, s.80.

Gürsoy, Yaprak., *Türkiye'de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümü*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.5.

Göngen, Mehmet Ali., "Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu" *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 33, Isparta 2014, s. 2.

Görentaş, Itır Aladağ, Realizm ve ikilem, Der, Hasret Çomak, Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2009, s. 41-66.

Gözen, Ramazan., "Truman Doktrini", Türk Dış Politikası, Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.388.

Gramsci, Antonio., Hapishane *Defterleri*, Onur yayınları,1. Baskı, İstanbul 1986, S.73-78

Guzzini, Stefano, *Realism in İnternational Relations and İnternational Political Economy*, Routledge, London and New York, 1998, s.46.

Güvenç, Serhat., ve ÖZEL, Soli., "NATO and Turkey in the post-Cold War World: Between Abandonment and Entrapment", Southeast European and Black Sea Studies, Cilt 12 (4), Aralık 2012, s. 533-553.

Griffiths, Martin., ROACH, Steven C, SALAMON, M. Scott, Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler, Nobel yayınları, Ankara 2011.

Herd, Graeme P., KİGHT, Daniel., "Future Visions of NATO Partnerships and Cooperation Programs", *Connections The Quarterly Journal*, Cilt: 6, Sayı:3, 2007, s.6.

Karaosmanoğlu, Ali L., "Türkiye'nin NATO'ya Girişi", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.503.

Karaosmanoğlu, Ali L., *NATO'nun Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012. s.2.

Karaosmanoğlu, Ali L., "Turkey and the Southern Flank: Domestic and ExternalContexts", John Chipman (der.), NATO's Southern Allies Internal and ExternalChallenges, Routledge, Londra, 1988, s. 85-118.

Kardaş, Saban., "Turkey: Redrawing the Middle East or Building Sandcastles", Middle East Policy, cilt 17 (1), Bahar 2010, s. 115-136.

Kashmeri, Sarwar A., *NATO 2.0: Reboot or Delete?,* Potomac Books, Washington D.C., 2011, s.xx-xxi. Aktaran: Ali L. Karaosmanoğlu, *NATO'nun Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012. s.1.

Keohane, Robert O., *Neorealism and İt's Critics,* (Der), Columbia University Press, New York, 1986, s.164-165.

Keohane, Robert O., *After Hegemony: Cooperation an Discord İn The World Political Economy*, Princeton 1984, s.32-33

Keohane Daniel., *Does NATO Matter for US Defense Policy*?, FRIDE Policy Brief No. 129, Mayıs 2012.

Keskin, Funda., "Comecon", *Türk Dış Politikası, Cilt;1,* Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 2006, s.501.

Kitchen, Veronica M., "Argument and Identity Change in the Atlantic Security Community", *Security Dialogue,* Cilt 40 (1), 2009, s.95-114.

Kouvo, Sari., *State-Building and Rule of Law: Lessons from Afghanistan?,* NATO Defence College, Research Division, Roma, 2009, s.25.

Kropatcheva, Elena., "Russia and the Role of the OSCE in European Security: A'Forum' for Dialog or a 'Battlefield' of interests?", *European Security,* Cilt 21 (3),Eylül 2012, s. 370-394.

Kriendler, John., "NATO's Changing Role Opportunities and Constraints for Peace Keeping", *NATO Review*, Cilt: 41, Sayı: 3, 1993, ss.16-21.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Antlaşma Metni. Washington 1949.

Kurecic, Peter., "NATO Enlargement: A geopolitical Victory of the United States in the Post-Cold War Era? Results and Perspectives", *Hrvatski Geografski Glasnik*, Cilt:70, Sayı:1, 2008, s.33.

Lefebvre, Maxime., *Amerikan Dış Politikası,* İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 62

Larrabe, Stephen F., "Turkey and the Gulf Cooperaiton Council", Turkish Studies, Cilt 12 (4), Aralık 2011, s. 689-698.

Lugar, Richard G., "NATO After 9/11: Crisis or Opportunity?",2002, http:// www.cfr.org/ publication. html?id=4379, Erişim Tarihi: 04.003.2014

Marrone, Alessandro., "The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept", *The International Spectator*, Cilt 46 (3), Eylül 2011, s.93-111.

Mearshaimer, J., "The False Promise of İnternational İnstitutions", *İnternational Security, Cilt.19, No:3 1994/1994*, s.10.

Mearshaimer, John., "Back to the Future, İnstability in europe After in the Cold War", *İnternational Security, Cilt.15, No:1 Summer 1990,* s.13.

Mearsheimer, John., The Tragedy of Great Power politics, W.W.Norton, New York, 2001, s.364-365.

Molla, Alptekin., *NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi,* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul, 2008, s.27-28.

Moore, Rebecca R., NATO's New Mission: Projecting Stability in a Post-Cold War World, *Paper Security İnternational,* London, 2007, s.30-31.

NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 2006, s.90.

NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, s.36.

"NATO'nun Dönüşümü", NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2004, s. 20.

NATO Encyclopedia 2016, NATO Public Diplomacy Division, NATO Headquarters, Brussels, Belgium, s. 229-232.

"NATO Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara 2019, s.41-45

Nikitin, Alexander., "Barışı Korumada Ortaklar", *NATO Review (Balkanlarda Tarihi Değişim)*, Kış 2004. http://www.nato.int/ DOCU/review/ 2004/issue4/ turkish/ special.html, Erişim tarihi: 15.07.2017.

Nye, S.Josef , *Bound to Lead, The Changing Nature Of American Power*, Basic Books Inc., New York 1990 s.31-32

Oğultürk, Cem., *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Avrupa Güvenliği ve NATO'nun Transformasyonu,* (Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: M.Hakkı Caşın), Gebze, 2005, s.139.

Oğuzlu, Tarık., *Nato ortaklıkları ve Türkiye: Barış için ortaklık, Akdeniz diyaloğu, İstanbul İşbirliği Girişimi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s.1.

Oğuzlu, Tarık., "NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifak'ın Sorgulayan Üyesi", *Uluslararası İlişkiler,* cilt 9 (34), Yaz 2012, s. 99-124.

Oğuzlu, Tarık., "NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği", *Orsam Analiz,* Cilt 4, Sayı 40, 2012, s. 11

Okur, Mehmet Akif, Emperyalizm Hegemonya İmparatorluk, Ötüken yayınları, 2. Basım, İstanbul 2012.

"Ortaklık Yoluyla Güvenlik", NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2005, s.6.

Öcal, Mehmet., "İngiltere'nin Tutumu", Türk Dış Politikası, Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.295.

Ökten, Kaan., "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Kant'ın Radikal Bir Yorumu Mu?" Toktamış Ateş (Ed.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yaklaşımlar ve Dünya,* Ümit Yayınları, Ankara 2004, s. 159.

Önal, Buket., *ABD Dış Politikasının Oluşum Sürecinde Başkanın Rolü ve Türkiye ABD İlişkilerinde Clinton Faktörü*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010, s. 75.

Pirinççi, Ferhat., "ABD Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama", Cenap Çakmak, Cengiz Dinç ve Ahmet Öztürk (Ed.) *Yakın Dönem ABD Dış Politikası – Teori ve Pratik,* Nobel Yayınları, Ankara 2011, s. 104-105.

Razoux, Pierre., "What Future for NATO's İstanbul Cooperation İnitiative", *Research Paper*, NATO Defence College, 2010, ss. 1-8.

Ringsmose, Jens., "NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War", *Contemporary Security Policy*, cilt 31 (2), Ağustos 2010, s. 319-338.

Ripsman Norrin M., ve PAUL, T. V., "Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis", *International Studies Review,* no.7, 2005, s.203. (ss.199-227).

Rizzo, Alessandro Minuto., "NATO's Transformation and New Partnerships: The Mediterranean", *Mediterranean Quarterly*, Cilt 18 (3), 2007, s. 1-13. Aktaran: Tarık Oğuzlu, a.g.e. s,23.

Rosenau, James N., DURFEE, Mary., *Thinking Theory Thoruogly: Cohorent Approaches to An İncoherent World,* Westview Press,2000, s. 20-22

Rupp, Richard., "NATO 1949 and NATO 2000: From Collective Defense toward Collective Security", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 23 (3), 2000, s. 154-176.

Ryanning, Sten., "NATO and the Broader Middle East, 1949-2007: The History and Lessons of Controversial Encounters", *The Journal of Strategic Studies,* Cilt 30 (6), Aralık 2007, s. 905-927.

Sander, Oral., Siyasi Tarih (1918-1994), İmge Kitabevi, 12. Baskı, Ankara 2004, s.191.

Sander, Oral., *Türk- Amerikan İlişkileri (1947-1964),* Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1979, s.90.

Saull, Richard., The Cold War and After: Capitalism, Revolution and Superpower Politics, 2007, Pluto Press, London, s.42.

Schimmelfennig, Frank., "International Socialization in the New Europe: Rational Action in an Institutional Environment", *European Journal of International Relations*, Cilt 6 (1), 2000, s. 109-139.

Sharp, Travis., "Over-promising and Under-delivering: Ambitions and Risks in US Defense Strategy", *International Affairs*, Cilt 88 (5), 2012, s. 975-991.ç

Stone, Alec., "What is a Supranational Constitution? An essay in İnternational Relations Theory", *The Review of Politics*, 1994, Vol.56, No.3(Summer), s. 441-473.

Stuart, Douglas., "NATO's Future as a Pan-European Security İnstitution", *NATO Review*, Cilt:41, Sayı:4, 1993, s.18.

Şahin, Güngör., *Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı Bağlamında NATO,* (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Burak Gümüş), Edirne, 2015, s.158.

TSK Barışı Destekleme Harekâtı Doktrini, Genelkurmay Bşk.lığı Basımevi, Ankara 2010. s.Ek- D.

TSK NATO Standardizasyon Yönergesi, Genelkurmay Bşk.lığı Basımevi, Ankara 2005.

Turan, Sibel., "Neorealist Kuram Bağlamında Ukrayna Krizi'nin Değerlendirilmesi", Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar, Derleyen: Sibel Turan ve Nergiz Özkural Köroğlu, Dora Yayınları, Bursa 2015, s. 19.

Turan, Sibel., "Kore savaşı", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.507.

Turan, İlter., "Uluslararası Durum", *Türk Dış Politikası,* Derleyen: Haydar Çakmak, Barış Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012, s.426

Uçarol, Rıfat, Siyasi Tarih, Der Yayınları, 8. Basım, İstanbul 2010.

Uslu, Nasuh., "Körfez Savaşı ve ABD Politikaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 54, Sayı 3, Ankara 1999, s. 181-182.

Wallerstein, İmmanuel., "The İnter-State Structure of the Modern World-System", İnternational Theory: Pozitivism and Beyond, Ed., Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalevski, Cambridge University Press, Cambridge 1996, s.87-107.

Waltz, Kenneth., "Realist Thought and Neorealist Theory", *The Evolutions of Thjeory İn İnternational Relations*, Ed., Robert L. Rothstein, South Carolina, University of South Carolina Press, 21-37,

Walt, Stephen M., "İnternational Relations: One World, Many Theories", Forein Policy, No:110, Spring 1998, s.31

Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Cornell, 1987, s.51-76.

Weaver, Robert "Building Security Through Partnership", *NATO Review (NATO's Evolving Partnerships)*, 2001, s.7.

Webber, Mark, - HALLAMS, Ellen ve SMİTH, Martin A., "Repairing NATO's Motors", *International Affairs*, Vol:90, No:2, 2014, s.773.

Webber, Mark., CROFT, Stuart, HOWORT, Jolyon., TERRİF. Terry., ve KRAHMANN, Elke., "The Governance of European Security", *Review of International Studies*, Cilt 30, 2004, s. 3-26.

Weinrod, W. Bruce., "The Future of NATO", *Mediterranean Quarterly*, Cilt 23(2), Bahar 2012, s.1-13.

Yalvaç, Faruk "Uluslararası ilişkiler Kuramında Anarşi Söylemi, *Uluslararası İlişkiler*", Cilt.8, Sayı 29, Bahar 2011, s.77.

B. İnternet Kaynakları

https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=81# Erişim: 29.11.2018

https://www.ourdocuments.gov/doc_large_image.php?flash=false&doc=81 Erişim: 29.11.2018

http://www.usemb-ankara.org.tr/The_Marshall_Plan/marshall.htm. Erişim tarihi: 22.06.2015.

https:// www. state.gov/ documents/ organization/50310.pdf. Erişim tarihi: 22.06. 2015.

http://www.nato.int/cps/en/natolive/nato_countries.htm, Erişim tarihi: 21.05.2020

Dış İşleri Bakanlığı resmi sayfası, http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 03 Kasım 2019.

Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, Bilgesam, http://www.bilgesam. org/incele/ 1221/-baslangicindan- bugune-nato-stratejik-konsepti % E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#. WD3Pw9KLTcs Erişim tarihi: 29.11.2016.

"NATO Strategy Documents 1949-1969", http://www.nato.int/docu/ stratdoc/ eng/intro.pdf, Erişim: 08.12.2018.

http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf, Erişim:17.12.2018.

London Declaration, http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm, Erişim Tarihi: 21.04.2017.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc077/ kanuntbmmc077/ kanuntbmmc 07703980. pdf Erişim Tarihi: 24.04.2017.

The Alliance's New Strategic Concept, http://www.nato.int/ cps/ en/ natolive/ official_texts_ 23847.htm, Erişim Tarihi: 21 Mart 2017.

Strategic Concept 2010, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_ 82705.htm?, Erişim Tarihi: 21 Mart 2017.

Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, http://www.nato.int/nato_static/assets/ pdf/pdf_publications /20120214_strategic-oncept-2010-eng.pdf. Erişim Tarihi:20 Mart 2015.

Barış için Ortaklık Programı, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_ 50349.htm, Erişim tarihi: 02.06.2017

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ maastricht_en.htm.

Bireysel Ortaklık Eylem Planı, http://www.nato.int/cps/en/natohq/ topics_49290.htm, Erişim tarihi: 02.06.2017.

Barış İçin Ortaklık: Çerçeve Dokümanı, http://www.nato.int/cps/en/ natolive/ official_texts_ 24469. htm?selectedLocale=en, Erişim tarihi: 02.06.2017.

"NATO Relations With Russia", http://www.nato.int/cps/en/natolive/ topics_50090. htm?, Erişim tarihi: 15.07.2017.

"Partners in Central Asia", Backgrounder, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2007, ss.1-3., http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/ stock_publications/ 20140505_140505-ackgrounder_ CentralAsia_ EN_lowres.pdf Erişim tarihi: 15.07.2017.

Partnership Tools, Http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_80925.htm. Erişim tarihi: 09.04.2018.

http://www.bioem.tsk.tr/tr/tarihce.htm Erişim tarihi:01.06.2017.

KFOR Troops Place Map, http://www.nato.int/ kfor/structur/ nations/ placemap/ kfor_placemat.pdf, Erişim tarihi:01.06.2017.

http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm, Erişim tarihi:17.07.2017.

Istanbul Cooperation İnitiative (ICI), http://www.nato.int/cps/en/natolive/ topics_ 58787. htm, Erişim tarihi:17.07.2017.

Secretary General underlines NATO's strategic interest in the security of all ICI partner countries, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_62116.htm?, Erişim tarihi:17.07.2017.

Dış İşleri Bakanlığı, "NATO-Rusya İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, Erişim tarihi: 21.09.2019.

NATO-Russia Council, https://www.nato.int/ cps/en/natohq/ topics _50091.htm.

James Pardew, Christopher Bennett, http://www.nato.int/cps/en/natohq/ opinions_ 22598.htm? selectedLocale=en Erişim Tarihi: 29.05. 2017.

"Dayton'un Uygulamasından Avrupa Entegrasyonuna", *NATO Review*, ttps://www.nato.int/docu/ review/2004/ issue4/turkish/art2.html Erişim Tarihi: 30.06. 2017.

"NATO's role in Kosovo", https://www.nato.int/cps/en/natolive/ topics_ 48818.htm Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 29.10. 2019.

"Contributing-nations" https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/welcome-to-kfor/ contributing- nations, Erişim Tarihi: 29.10. 2019.

KFOR Troops Place Map, http://www.nato.int/kfor/structur/nations/ placemap/ kfor_ placemat.pdf, Erişim tarihi: 01.06.2017.

MENGİ, Ergun., OĞAN, Gökçen., "NATO'nun Afganistan Görevi ve Türkiye'nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme", 2008, s.2., http://www.asam.org.tr/ tr/ yazigoster.asp? ID=2535&kat1=&kat2=2, Erişim Tarihi: 04.07.2016.

"Final Communique Ministerial Meeting of the North tlantic Council", http://www.nato.int/ cps/en/ natolive/official_texts_20291.htm, Erişim Tarihi: 07.07.2016.

"NATO Training Mission-Afghanistan (NTM-A)", http://www.nato.int/ isaf/topics/ factsheets/ NTM-A-background.pdf, Erişim Tarihi: 08.07.2016.

"İnternational Security Assistance Force Key Facts and Figures", http://www.rs. nato.int/ images/ stories/ File/Placemats/20100303%20Placemat.pdf,

Afganistan Eğitim yardım ve Danışma Komutanlıkları (TAAC), http://workspace.hq. ms.rs.nato.int/rshq/dcosspt/cj1_hrm/spt/Documents/ cw- nrsc-dcos-spt-CJ1-RS-map. Pdf (RSM İç ağı-Afganistan).Erişim Tarihi:01 Eylül 2017

Kararlı Destek Misyonuna Ülke Katkıları (01 Ocak 2015)., http://workspace.hq. ms.rs.nato. int/ RSHQ/DCOSSPT/ CJ1_HRM/SPT/ Documents/ CW-NRSC- DCOS- SPT-CJ1-RS-THEATER- CONTRIBUTING-NATIONS.pdf (RSM İç ağı-Afganistan). Erişim Tarihi: 01 Mart 2015

Kararlı Destek Misyonuna Ülke Katkıları (01 Ocak 2018). http://workspace.hq. ms.rs.nato.int/ RSHQ/DCOSSPT/CJ1_HRM/SPT/ Documents/ cw-nrsc-dcos-spt-CJ1-RS-theater-contrıbutıng-natıons.pdf (RSM İç ağı- Afganistan). Erişim Tarihi: 01 Ocak 2018

"NATO ve Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri", http://www. mfa. gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa. Erişim Tarihi:12.05.2017

http://www.mfa. gov.tr/ turkiye_nin- uluslararasi- guvenlik-alanindaki-girisimleri-ve- uluslararasi-nato_-bm_-ab_-barisi-koruma-destekleme harekatlarinak. tr.mfa.

"Turkish Base to be center of NATO operations in Libya", http://www. hurriyetdailynews.com/ default.aspx?pageid=438&n=from-opposition-to-assuming-critical-role-in-libya-mission. Erişim tarihi: 17.06.2012.

The National Security Strategy of the United States, 1991, https://www. documentcloud. org/ documents/3123580-1991-National-Security-Strategy.html, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2021.

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, https://nssarchive.us/wp-content/ uploads/2020/04/1996.pdf. Erişim Tarihi: 28 Şubat 2021.

A National Security Strategy for A New Century, https://nssarchive.us/national-security-strategy-1997/ Erişim Tarihi: 03 Mart 2021.

A National Security Strategy for A New Century, https://nssarchive.us/national-security-strategy-1998/. Erişim Tarihi: 04 Mart 2021.

A National Security Strategy for A New Century1999, https://www.hsdl.org/? Abstract &did= 487539). Erişim Tarihi: 06 Mart 2021.

The National Security Strategy of the United States of America, https://nssarchive.us/wp-content/ uploads/ 2020/04/2002.pdf. Erişim Tarihi: 09 Mart 2021.

Irak'ın işgalinin 15. yıldönümü: 2003'te kim ne demişti?, https://www.bbc.com/ turkce/ haberler-dunya-43475132, Erişim Tarihi: 18 Mart 2021.

Ermağan, İsmail., "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası – Obama Dönemi ve AKP", *Elektronik Siyaset Bilimi ve Araştırmaları Dergi1"si,* Cilt 3, Sayı 2, 2012, s.27.

The National Security Strategy of the United States of America,https:// nssarchive.us/ wp-content/ uploads/2020/04/2006.pdf. Erişim Tarihi: 20 Mart 2021.

National Security Strategy, https://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/. Erişim Tarihi: 23 Mart 2021.

Yalçın, Hasan Basri., "Akıllı Güç", https://www.sabah.com.tr/yazarlar /hasan-basri-yalcin/2020/02/ 01/ akilli-guc, Erişim Tarihi: 25 Mart 2021.

Çağıran, Mehmet Emin., "Güvenlik Konseyi'ni Libya'ya Askeri Müdahale Kararı", *Ortadoğu Analiz,* Cilt 3, Sayı 28, Ankara 2011, s. 43. https://www.orsam.org.tr/ d_hbanaliz/4mehmet.pdf. Erişim Tarihi: 02 Nisan 2021.